Esko Seppänen

UUSI SUOMI

Kansi Olli Parkkari
ISBN 951-615-161-2
Satakunnan Yhteisvoima Oy Pori 1977

Sisältö

Saatesanat

Työn tekijöitä ovat työläiset, toimihenkilöt, maanviljelijät ja pienyrittäjät. Työn tekijöillä on yhteiset edut.

Suomessa työn saavat organisoida pääoman omistajat. He myös ottavat määräysvaltaansa työn tulokset. Heillä on erilaiset edut kuin työn tekijöillä.

Meidän on rakennettava sellainen uusi Suomi, jossa ihminen on tavaraa tärkeämpi. Sitä ei kuitenkaan voida rakentaa, ellei pääoman etuoikeuksia lopeteta.

Tässä kirjassa selvitetään, miten kapitalistit määräävät ja miten he omivat työn tulokset. Kirjassa esitellään myös vaihtoehtoja tälle nykyiselle menolle; sehän se saa aikaan sen että suomalaisilla ihmisillä on elämässään erilaiset lähtökohdat.

Helsingissä 11. 9. 1977 Esko Seppänen

Johdanto

Sanotaan, että varallisuus ilmentää yhteiskunnassa aikaisempien sukupolvien työn tuloksia. Sanotaan myös, että kapitalistisessa yhteiskunnassa varallisuus on jakautunut epätasaisesti kansalaisten kesken. Siitä on myös olemassa selviä näyttöjä.

Varallisuutta, johon kapitalistisessa yhteiskunnassa liittyy myös valtaa, on kuitenkin vaikea mitata. Varallisuuden määrästä ja jakaumasta ei ole missään luotettavia tutkimustuloksia.

Kapitalismissa varallisuuteen lasketaan yleisesti mukaan sekä luonnon pääoma että ihmisten tuottama pääoma. Sosialistisessa yhteiskunnassa tällaista jakoa ei ole perusteltua suorittaa siksi, että sosialismissa luonnonvaraisella maapohjalla tai luonnonvaroilla ei ole rahassa ilmaistavaa arvoa. Maa ja luonnonvarat ovat olemassa luonnossa valmiina, eivätkä ne ole syntyneet ihmisten työn tuloksena; maa ja luonnonvarat eivät ole tavaroita.

Lyhyt selvitys arvonmuodostuksesta marxilaisen käsityksen mukaan auttaa ymmärtämään niitä vaikeuksia, joita on kapitalistisen yhteiskunnan kansallisvarallisuuden määrittämisessä.

Taloudellinen toiminta on yhteiskunnallista työtä tavaroiden tuottamiseksi. Tavara on esine, joka tyydyttää inhimillisen tarpeen ja jolla siis on käyttöarvo. Sen lisäksi tavaralla on rahassa ilmaistu suhde toisiin tavaroihin: sillä on käyttöarvon ohella myös vaihtoarvo. Vaihtoarvo ilmaisee, miten yhden lajin käyttöarvot vaihtuvat toisen lajin käyttöarvoihin. Tavarat tekee vertailukelpoisiksi se, että ne ovat syntyneet työn tuloksena. Niille muodostuu valmistukseen käytetyn työn perusteella arvo.

Kun kapitalismissa varallisuuteen kuuluvat sekä luonnon

pääoma että ihmisten tuottama pääoma, on vaikea määritellä sellainen yhteinen mitta, jonka perusteella voitaisiin määrätä luonnossa valmiina olevan maan tai luonnonvarojen oikeudenmukainen suhde ihmisten valmistamiin tavaroihin. Luonnon pääomaan ei sisälly ihmistyötä: arvonmuodostukseen ei siis liity yhteistä mittaa käyttöarvoltaan ja tavarasisällöltään erilaisille esineille.

Sosialismissa luonnon pääoma ja uuden tuotannon kannalta välttämätön tuotettu pääoma ovat yhteisessä omistuksessa, eikä niillä tarvitse olla keskinäistä vaihtoarvoa. Sen sijaan kapitalismissa, jossa tuotantovälineet saavat olla yksityisessä omistuksessa, niiden keskinäiselle vaihdannalle on löydettävä suhde: hinta.

Maan ja tavaran vaihtosuhdetta kuvataan hinnalla. Se ei edusta niiden valmistukseen käytetyn työn perusteella määräytyvää yhteismitallista suhdetta luonnon pääoman ja tuotetun pääoman välillä, sillä luonnon pääoma ei ole ihmisten työllään tekemää. Se on ollut valmiina eikä sen luomiseen ole käytetty työtä. Kapitalismissa maata ja tavaraa kuitenkin vaihdetaan keskenään, ja vaihtoarvo ilmaistaan rahan avulla. Mutta raha kuvaa hintaa eikä arvoa, ja hinnat ovat kapitalistisessa taloudessa monopolististen markkinavoimien armoilla.

Ennen kuin kapitalistisen yhteiskunnan varallisuutta voidaan ruveta yhtenäisin perustein mittaamaan, on vielä tarkasteltava pääoman syntymistapaa.

Marxilaisen käsityksen mukaan kapitalismiin kuuluu sekä tavaratuotanto että kehittynyt tavaroiden kiertokulku. Tavaroiden kiertoon taas liittyy vastaava rahan kiertokulku, ja siinä raha vähitellen muuttuu pääomaksi.

Rahan kiertokulusta ei kuitenkaan olisi mitään hyötyä, jos sen määrä ei kierron aikana kasvaisi. Se kasvaakin. Kun työ luo tuotannossa uutta arvoa ja siitä osa (työntekijöille maksamatta jätetty lisäarvo) liitetään vanhaan pääomaan, kapitalistin rahan määrä kasvaa kiertokulun aikana. Hänen pääomansa kasvaa.

Rahan kiertokulkua pidetään marxilaisen tarkastelun mukaan kapitalistista taloutta käynnissä pitävänä voimana. Se lisää pääoman määrää ja antaa yksityisomistukseen perustuvassa järjestelmässä kapitalistille valtaa.

Kapitalistin pääoma on kasautunutta työtä. Se ei kasva, ellei rahan kiertokulussa siihen lisätä osaa tavaran arvonnoususta: työntekijöille maksamatta jätettyä lisäarvoa.

Kun varallisuuden yhteydessä puhutaan luonnon pääomasta tai ihmisten tuottamasta pääomasta, sillä kuvataan ennen muuta tiettyä rahasummaa, joka vastaa niiden hintaa kansantalouden sisässä vallitsevan hintatason mukaan mitattuna. Pääomalla ei tässä yhteydessä pyritäkään kuvaamaan niiden todellista arvoa, joille ei ole helppo löytää mitään yhtenäistä vaihtosuhdetta. Erilaisten pääomien ainoa yhtenäinen mitta, jos sellainen pyritään löytämään, voi perustua vain tulojen syntymiseen liittyviin odotuksiin.

Varallisuuden kaikki lajit eivät ole aina mitattavissa rahan avulla kapitalismissakaan: inhimilliset tiedot, taidot, keksinnöt ja työtavat edustavat ihmiskunnan henkisiä pääomia eikä niille ole tarkoituksenmukaista määrätä hintaa samalla tavalla kuin ihmisten tuottamalle pääomalle. Tästä huolimatta niistä saatetaan maksaa korvausta, joka lisää näiden tietojen ja taitojen haltijain tuloja.

Taloudellinen kasvu

Maapohjaa ei juuri voida keinotekoisesti lisätä. Sitä — samoin kuin luonnonvaroja — on olemassa tietty määrä, joten maasta vallitsee niukkuus. Niille, jotka ovat kerran saaneet maan omistukseensa, on kapitalistisessa yhteiskunnassa syntynyt maanomistuksen monopoli.

Maanomistuksen järjestelmä kapitalismissa periytyy yleistä teollistumista edeltäneeltä feodaalijajalta. Maapohjan omista-

jien laillinen saanto on useimmiten ollut perintö, ja maan (sekä tuotantovälineitten) perimisen sallivassa järjestelmässä ihmiset ovat eriarvoisia maan käytön ja sen myymisen perusteella saatavien tulojen suhteen.

Maan omistaja voi vaatia maasta hintaa sillä perusteella, että maalla on jokin käyttöarvo. Maan käyttöarvon määrää ennen muuta sen sijainti, mutta myös maaperän laatu ja aiempi käyttötapa voi vaikuttaa sen hintaan. Kun pääomien kierrossa kapitalisti voi sijoittaa rahaa myös maaomaisuuden muotoon, siitä on muodostunut kapitalismissa tärkeä kiinteän omaisuuden muoto.

Kapitalismissa maapohja ei kuitenkaan enää ole koko yhteiskunnan kannalta määräävässä asemassa. Sitä ei nimittäin ole mahdollista työnkään avulla lisätä. Ratkaisevaan asemaan on noussut tavaratuotanto, jossa voidaan työn avulla luoda tavaroille uusia arvoja.

Siirryttäessä feodalismista kapitalismiin nousivat yhteiskunnassa ratkaisevaan asemaan tehdasteollisuuden omistussuhteet. Tehdasteollisuuden kiinteää omaisuutta ovat rakennukset, rakennelmat, koneet ja laitteet eli teolliset tuotantoyksiköt. Tämä kiinteä pääoma edustaa kapitalistisessa yhteiskunnassa tärkeintä varallisuuden lajia.

Miksi tehdasteollisuuden omistussuhteet sitten ovat niin tärkeät?

Siksi, että tehdasteollisuus on kansantalouden tärkein tuotantosektori, josta muut alat ovat suuresti riippuvaisia.

Tehdasteollisuus on tärkeä myös siksi, että tänä päivänä yhteiskuntapolitiikan tärkein tavoite on taloudellinen kasvu, eikä se ole mahdollista ilman teollisuuden tuotantovälineitä. Tehdasteollisuudessa ovat kansakunnan taloudellisen kasvun kannalta tärkeimmät tuotantovälineet. Se, joka määrää tehdasteollisuuden tuotantovälineistä, määrää myös taloudellisen kasvun laadusta.

Tehdasteollisuus työllistää yhdessä rakennustoiminnan kanssa lähes 40 % Suomen työvoimasta. Nämä ovat aloja, joilla ihmiset työskentelevät nykyaikaisessa yhteiskunnassa kaikkein epäinhimillisimmissä oloissa: työhön liittyy poikkeuksellisen suuri ammattisairauksien ja työtapaturmien vaara sekä epäviihtyvyys. Tämän takia tehtaissa, rakennuksilla ja niihin välittömästi liittyvissä palveluelinkeinoissa (liikenne ym.) työn organisointi on tärkeä koko yhteiskunnan kannalta. Lukuisten ihmisten henki ja elämän laatu riippuu näissä tuotantoyksiköissä pääoman omistamisen perusteella tehtävistä päätöksistä.

Tehdasteollisuuden tuotantovälineet muodostavat suuren osan Suomen kansallisvarallisuudesta; sen osan joka on kasvun kannalta tärkeä. Tämä varallisuuden osa antaa omistajilleen valtaa.

Tehdasteollisuuden tuotantovälineitten omistuksen merkitys korostuu, kun seuraavaksi tarkastellaan Suomen kansallisvarallisuutta ja sen jakautumista pääoman eri muotojen ja omistajien kesken.

Metsien arvo

Suomen maapinta-ala on 27 500 000 hehtaaria. Suurin osa maa-alueesta on metsiä: 19 500 000 hehtaaria. Pelloiksi on maata muokattu 2 500 000 hehtaaria. Muilta osin maapohjaa käytetään erilaisiin teollistuneen yhteiskunnan tarpeisiin tai se on tuottamatonta joutomaata.

Suomessa maan käypää hintatasoa voidaan mitata ennen kaikkea metsän hintojen perusteella. Kun metsät ovat täynnä uusiutuvaa luonnonvaraa eli puuta, niiden arvoon sisältyy siis myös puuston arvo.

Suomen tärkeimpiä metsänomistajia ovat suuret metsäteollisuusyhtiöt. Viimeisimpien tietojen mukaan erilaiset yhtiöt omistavat metsiä seuraavasti:

Enso-Gutzeit Oy		369 087 ha
Kymiyhtiö		273 260 „
Kajaani Oy		242 625 „
Oy Kaukas Ab		152 858 „
A. Ahlström Oy		125 000 „
Veitsiluoto Oy		95 500 „
Oy W. Rosenlew Ab		93 514 „
G. A. Serlachius Oy		77 741 „
Kemi Oy		73 000 „
Oy Hackman Ab		69 000 „
Rauma-Repola Oy		64 400 „
Oulu Oy	noin	50 000 „
Oy Wilh. Schauman Ab		31 400 „
Yhtyneet Paperitehtaat Oy		30 200 „
Metsäliiton Teollisuus Oy		30 000 „
Saastamoinen-Yhtymä Oy (myyty v. 1977 KOP:lle)		21 000 „
Oy Fiskars Ab		15 000 „
Oy Tampella Ab		15 000 „
Oy Nokia Ab		13 300 „
Oy Stockfors Ab		11 000 „
Oy Kyro Ab		8 000 „
Oy Finlayson Ab		8 000 „

Yhtiöiden varallisuutta — ja sen osana metsien arvoa — mitataan yleisesti taseiden avulla. Suuryhtiöt arvioivat taseissaan metsien arvon aina käypää hintaa alhaisemmaksi. Suurista omistajista pitää metsiään arvokkaimpana *Kymiyhtiö*, jonka taseessa vuonna 1976 metsien arvo oli 4 786 markkaa hehtaarilta. Arvottomimpia taas olivat *Kemi Oy:n* metsät, joiden arvo taseessa oli vain 315 markkaa hehtaarilta.

Kumpikin yhtiö oli kuitenkin arvioinut metsiensä arvon käypää hintaa alhaisemmaksi.

Näin halpoja metsiä ei nimittäin ole kaupan Kymissä tai Kemissä. Suomalaisten suuryhtiöitten taseisiin on liian pienten numeroitten avulla kätketty suunnattomia määriä varallisuutta: metsiä.

Kun Suomen metsien yhteinen arvo halutaan arvioida — ja se on kansallisvarallisuuden selvittämiseksi arvioitava — metsän arvona on tarkoituksenmukaista pitää sen jollakin tavalla laskettua keskimääräistä hehtaarihintaa. Jos arvioinnin perustaksi otetaan Kymiyhtiön taseen perusteella 5 000 markkaa hehtaarilta, *Suomen metsien ja niitä vastaavan maapohjan arvo on yhteensä noin 97 500 miljoonaa markkaa.*

Viljely- ja tonttimaan arvo

Suomen suurimpia maanomistajia ovat suuret metsäteollisuusyhtiöt. Sitten tulevat muut yhtiöt. Sitten ei tule ketään. Ja vasta sitten tulevat tilanomistajat ja talonpojat.

Enin osa Suomen metsäteollisuuden tarvitsemasta puusta hakataan kuitenkin yksityismetsistä. MTK:n tietojen mukaan puun tuotto jakautuu omistajaryhmien kesken siten, että yksityisten osuus on 78 %, valtion 13 %, metsäteollisuusyhtiöiden 6 % sekä muiden omistajien 3 %.

Näistä tiedoista syntyy kiintoisa johtopäätös: vaikka metsäteollisuusyhtiöt omistavatkin kansallisten mittojen mukaan suunnattomia maaomaisuuksia, puun tuotannossa ovat silti avainasemassa muut metsänomistajat. Kaiken kaikkiaan Suomen metsät ovat satojentuhansien kansalaisten omistuksessa, ja metsänomistuksen voidaan sanoa pitkälle hajaantuneen ennen muuta maatalousväestön keskuudessa.

Suomen maataloudessa tilojen keskimääräinen tilakoko on hieman yli 10 hehtaaria viljeltyä peltomaata tilaa kohden. Peltomaan lisäksi tilat omistavat metsälöitä (keskimäärin noin 40 hehtaaria), ja suurin osa Suomen maatiloista harjoittaa sekä maa- että metsätaloutta.

Vaikka suurimmat maa-alueet ovat Suomessa yhtiöiden omistuksessa ja vaikka maatalousmaan omistus on laajasti hajautunut, Suomessa on myös ns. suurtiloja. Nämä suurtilat ovat keskittyneet maan eteläosiin. Ne ovat useimmiten periytyneet tietyissä suvuissa.

Suomen suurin tila on Kytäjän kartano Hyvinkäällä, jonka kokonaispinta-ala on 4 790 hehtaaria. Sen jälkeen tilojen koko laskee nopeasti, minkä osoittaa Suomen suurimpien tilojen luettelo:

1. Kytäjä (Kai Vähäkallio) Hyvinkäällä	4 790 ha
2. Köyliö (Curt Cedercreutzin perikunta) Köyliössä	3 846 „
3. Forsby (C. J. Askolin-Ingelberg) Pernajassa	3 755 „
4. Teijo (Wihurin perhe) Perniössä	3 608 „
5. Hiiskula (Henrik Brummer) Vihdissä	3 234 „

6.	Fagervik (von Frenckellit ja Hisinger-Jägerskiöldit) Inkoossa	2 600 „
7.	Hakoinen (Rolf Rosenberg) Janakkalassa	2 491 „
8.	Honkola (Robert Furuhjelm) Urjalassa	2 399 „
9.	Ruhala (Gunnar Aminoff) Ruovedellä	2 394 „
10.	Kuurila (Göran Lönnholtz) Kalvolassa	2 078 „

Etelä-Suomessa on puolitoistasataa sellaista tilaa, joiden pinta-ala on yli 500 hehtaaria. Muualla Suomessa ei maaperä ole yhtä hedelmällistä eikä tilojen mailla ole vastaavaa arvoa vaikka pinta-alat olisivat suurempiakin.

Varsinaisia suurtiloja on Suomessa vähän. Ne suurtilat, jotka ovat vuosisatojen ajan pysyneet koossa, ovat siirtyneet nykyisille omistajilleen useimmiten perintönä. Kapitalistisessa taloudessa perintötilat ovat kiinteää omaisuutta samalla tavalla kuin muukin maapohja, ja maalla on aina käyttöarvo. Suurtilojen omistajat pystyvät yksityisomistuksen perusteella vaikuttamaan yhteiskunnallisiin ratkaisuihin oman maansa käytön osalta. Mitä lähempänä asutuskeskusta maa on yksityisen omistajan hallussa, sitä suurempi on omistajan vaikutusvalta yhteiskunnassa.

Etelä-Suomen puolentoistasadan suurtilan omistussuhteet muistuttavat kansakuntaa menneistä ajoista: 1/4 näistä tiloista on muitakin tuotantovälineitä omistavien kapitalistien hallussa, 1/2 tiloista on ruotsinkielisen väestönosan hallussa (jäänteenä Ruotsin kuninkaalle tehtyjen palvelusten palkitsemisesta) ja 1/4 tiloista suomenkielisen maaseutuporvariston hallussa. Suuret tilanomistajat pystyvät vaikuttamaan maa- ja metsätaloutta koskeviin yhteiskunnallisiin ratkaisuihin mm. suomen- ja ruotsinkielisten tuottajajärjestöjen kautta, jotka eivät ole olleet pienviljelijäin asialla.

Suurtilojen maiden ja metsien käypää hintaa on vaikea arvioida, koska tällaisia tiloja ei yleensä ole myynnissä. Maata saatetaan myydä pienessä mitassa tonteiksi, mutta hinta ei tällöin kuvaa kokonaisen kantatilan maiden arvoa. Jos maata myydään, saattaa maapohjan käypä hinta Etelä-Suomessa olla 50 000 markkaa hehtaarilta kun taas maan pohjoisosissa suota myydään hyvin halvalla.

Kansallisvarallisuuteen kuuluvan Suomen maapohjan — metsiä lukuunottamatta — kokonaisarvon laskemisen kannalta on ilmeisen tarkoituksenmukaista, että arviointi suoritetaan samalla tavalla kokonaisvaltaisesti kuin metsien osalta tehtiin.

Suomen maa-alasta on peltoa 2 500 000 hehtaaria, ja sitä ostetaan ja myydään Etelä-Suomessa vaihteleviin hintoihin. Peltomaan keskihintana on yleisesti pidetty 12 000—15 000 markkaa hehtaarilta. Jos pellon keskihinnaksi kansallisvarallisuutta laskettaessa arvioidaan 12 000 markkaa hehtaarilta, se on samalla tavalla varovainen arvio kuin metsien osalta keskihinnaksi arvioitu 5 000 markkaa hehtaarilta. Varallisuuden eri lajeja ei voida mitata täysin yhteismitallisesti, ja karkeassa kokonaisarviossa tällainen yleinen varovaisuus lienee perusteltua.

Esitetyn arviointiperusteen mukaan (12 000 mk/ha) *Suomen peltojen yhteinen arvo on noin 30 000 miljoonaa markkaa.*

Nyt on kansallisvarallisuutta arvioitaessa laskettu metsien ja peltojen arvo niiden ilmeisestikin todellista alhaisemman käyvän hinnan mukaan.

Vielä on kuitenkin maapohjasta noin 1/5 arvioimatta. Tähän viidennekseen sisältyy mm. tonttimaa.

Asutuskeskuksissa maan hinta riippuu olennaisesti julkisten viranomaisten ehdottamasta ja kansalaisten luottamusmiesten hyväksymästä kaavasta. Kaavoitus määrää maan yksityiskohtaisen hintakehityksen, vaikkakin maapohja on käyttöarvonsa vuoksi yhdyskuntien keskustassa aina kalliimpaa kuin maaseudulla.

Luotettavaa ja hyvää arviota sen maapohjan arvosta, johon kuuluvat tonttimaa, tiet, rautatiet, lentokentät, virkistysalueet sekä myös tuottamaton joutomaa ja vesialueitakin, ei ole mahdollista tehdä. Kun tällekin maalle pitää kansallisvarallisuutta arvioitaessa joku hinta esittää, olkoon se tässä yhteydessä sama keskimääräinen hinta kuin metsämaankin osalta: 5 000 markkaa hehtaarilta. Näin arvoituna *tämän maan yhteenlas-*

kettu arvo on 27 500 milj. markkaa. Tässä arviossa ovat yhtä lailla mukana tonttimaa sekä muun käytön kannalta arvoton tiemaa ja joutomaa.

Ihmisten tuottama pääoma

Kansallisvarallisuutta arvioitaessa luonnon pääoman arvo riippuu laskentatavasta. Yleensäkin luonnon pääoman vaihtoarvon arvioiminen on arveluttavaa eikä sitä sosialistisessa maassa tehtäisi; sosialismissa maapohjalla ja kiinteillä luonnonvaroilla ei tarvitse käydä kauppaa eikä niille tarvitse määrätä hintaa. Ne eivät ole yksityisessä omistuksessa, eivätkä ne periydy. Ne eivät ole työn tuloksena syntyneitä tavaroita.

Ihmisten työn avulla tuotettua reaalipääomaa sen sijaan on mahdollista mitata ja mitataan kaikissa järjestelmissä. Tavaroiden määrää ja tuotettua pääomaa voi ihmiskunta lisätä. Tällainen pääoma ei ole ainutkertaista muuten kun siihen liittyvän luovuuden (esim. taideteosten) osalta. Yleensä kiinteä pääoma, tavara, on korvattavissa toisilla tavaroilla.

Ihmisten tuottama pääoma jaetaan pääomakantaa selvitettäessä kiinteään pääomaan ja tavaravarastoihin. Kotitalouksien kulutustavaroita ei lasketa mukaan kumpaankaan.

Korvattavissa olevan kiinteän pääoman (pääomakannan) arvoa on selvitetty Taloudellisessa suunnittelukeskuksessa vuonna 1977 valmistuneessa *Seppo Suokon* ja *Pirkko Valpun* tutkimuksessa, jossa Suomen pääomakanta on arvioitu kansainvälisten laskentaperusteitten ja -kokemusten mukaan.

Selvityksessä Suomen pääomakanta on laskettu investointikertymämenetelmällä. Tällöin lasketaan yhteen aikaisempien vuosien investoinnit, joista vähennetään oletetun käyttöiän perusteella arvioitu tavaroiden kuluminen.

Pääomakanta voidaan laskea toisinkin, ja arvioinnin perusteena on mahdollista käyttää esimerkiksi yritysten käyttö-

omaisuuden kirjanpito- tai palovakuutusarvoa. Ne ovat kuitenkin hyvin epäluotettavia mittoja.

Omaisuuden palovakuutusarvon avulla pyritään usein kuvaamaan sitä hintaa, joka uusien tuotantovälineiden hankinnasta on maksettava jos entiset rakennukset ja koneet tuhoutuvat tulipalossa. Yritysten taseissa ilmaistun kirjanpitoarvon alhaisuudesta antaa kuvan seuraava vertailu eräiden Suomen suurimpien yhtiöiden käyttöomaisuuden kirjanpito- ja palovakuutusarvoista vuonna 1976:

	palovakuutusarvo	kirjanpitoarvo
Enso-Gutzeit Oy	6 269 milj. mk	2 541 milj. mk
A. Ahlström Oy	3 654 „	848 „
Outokumpu Oy	3 600 „	1 200 „
Kemira Oy	3 378 „	866 „
Rautaruukki Oy	3 000 „	1 853 „
Rauma-Repola Oy	2 900 „	787 „
Yhtyneet Paperitehtaat Oy	2 755 „	990 „
Oy Nokia Ab	2 599 „	836 „
G. A. Serlachius Oy	2 340 „	592 „
Oy Tampella Ab	2 293 „	1 073 „
Oy Wilh. Schauman Ab	2 171 „	1 000 „
Oy Wärtsilä Ab	1 877 „	1 124 „
Oy Kaukas Ab	1 871 „	844 „
Oy Finlayson Ab	1 572 „	212 „
Kajaani Oy	1 532 „	398 „

Jälkimmäiset luvut — kirjanpitoarvot — osoittavat, että yhtiöiden taseet eivät anna oikeaa kuvaa kapitalistien varallisuuden käyvästä arvosta ja yritysten kaikista omista pääomista.

Taloudellisen suunnittelukeskuksen selvityksen mukaan pääomakanta jakautui Suomessa vuonna 1975 seuraavalla tavalla (suluissa oleva luku kuvaa vuoden 1976 tilannetta ja se on laskettu lisäämällä vuoden 1975 pääomakantaan 20 % inflaation aiheuttaman rahan arvon heikkenemisen ja vuonna 1976 tapahtuneen omaisuuden lisääntymisen johdosta):

Talonrakennukset	+	235 600	(282 700) milj. mk
Maa- ja vesirakennukset	+	98 300	(118 000) „
Koneet ja kalusto	+	100 900	(121 100) „
Yhteensä		434 800	(521 800) milj. mk

Maa- ja vesirakennuksiin sisältyy vuoden 1975 luvuissa 5 000 milj.markkaa sellaisia pellonparannustöitä ja 8 000 milj. markkaa sellaisia metsänhoitotöitä, joilla on lisätty peltojen ja metsien arvoa. Suomen kansallisvarallisuutta koskevassa yhteenvedossa tämä pääomanmuodostus on vuoden 1976 rahan arvon mukaisina osuuksina poistettu tuotettua pääomaa koskevista luvuista.

Tavaravarastot

Ihmisten tuottamaan pääomaan kuuluvat muun kiinteän pääoman ohella myös tavaravarastot.

Varastojen arvoa Suomessa selvittävät julkiset viranomaiset. Tilastokeskus pitää varastotilastoa, ja sen mukaan teollisuuden varastojen arvo vuoden 1976 lopussa oli 31 700 miljoonaa markkaa.

Pirkko Haaviston Taloudellisessa suunnittelukeskuksessa vuonna 1975 tekemän varastoselvityksen mukaan teollisuuden osuus kaikista varastoista on noin 1/2, kaupan osuus noin 1/3 ja rakennustoiminnan osuus noin 1/5.

Tällä perusteella voidaan karkeasti sanoa, että ihmisten tuottamaan pääomaan kuuluvien *tavaravarastojen arvo Suomessa oli vuoden 1976 päättyessä noin 63 400 miljoonaa markkaa.*

Varallisuusarvio

Edellä esitettyjen arviointiperusteiden mukaan voidaan nyt koota yhteen taulukko, joka karkeasti kuvaa Suomen kansallisvarallisuutta.

Kansallisvarallisuudesta on kuitenkin vähennettävä niiden tavaroiden arvo, jotka on Suomeen hankittu ulkomailta velaksi.

Suomen ulkomainen nettovelka vuonna 1976 oli 24 800 miljoonaa markkaa, joka kokonaisuudessaan voidaan laskea tuotetun pääoman arvonvähennykseksi.

Suomen ulkomainen velka tullaan maksamaan takaisin lainanantajille kansan yhteisten työponnistelujen tuloksilla, eikä niiden työn tuloksilla jotka ovat velan ottaneet ja jotka määräävät velaksi ostettua kiinteää omaisuutta.

Suomen kansallisvarallisuus vuoden 1976 päättyessä oli edellä esitettyjen perusteiden mukaan seuraava:

Luonnon pääoma			
Metsät	+	97 500	milj. mk
Pellot ja muu maapohja	+	57 500	„
Tuotettu pääoma			
Talonrakennukset	+	282 700	„
Maa- ja vesirakennukset	+	102 600	„
Koneet ja kalusto	+	121 100	„
Varastot	+	63 400	„
Yhteensä		724 800	milj. mk
— ulkomainen nettovelka	—	24 800	„
Kansallisvarallisuus (ilman työvoiman arvoa)		700 000	milj. mk

Suomen pääomista on edellä olevan arvion mukaan yli puolet sijoitettu varallisuuteen, jonka perusteella pääoma ei välittömästi uusinnu ja jota ei suoranaisesti voida lukea tuottavaksi pääomaksi. Hitaasti uusintuvan varallisuuden eri muotoja ovat asunnot sekä maa- ja vesirakennukset, joissa pääoma on kiinni ihmisille välttämättömässä asumisessa sekä teissä ja muussa julkisen vallan rakennuttamassa infrastruktuurissa. Näihin tarkoituksiin käytettyjä varoja ei ole sijoitettu taloudellisen kasvun välineisiin eli tuotantovälineisiin.

Nämä investoinnit luovat kuitenkin edellytykset muun pääoman uusintamiselle.

Tärkein osa Suomen kansallisvarallisuudesta koostuu kuitenkin sellaisesta aikaisempien sukupolvien tuottamasta pääomasta, joka kiinteän omaisuuden muodossa on sijoitettu tuotantoon. Se on syntynyt ihmistyön tuloksena. Tämä osa varal-

lisuudesta on kansantalouden sampo, joka suoltaa jatkuvaa uutta taloudellista kasvua ja korkeampaa elintasoa.

Taloudellista kasvua suoltavan teollisuuden osuus Suomen kansallisvarallisuudesta voidaan laskea samojen arvioiden ja tutkimusten perusteella kuin muukin varallisuus. Teollisuuden käytössä olevat pääomat olivat vuonna 1976 jakautuneet seuraavalla tavalla:

Luonnon pääoma		
Metsät	+	8 500 milj. mk
Muu maapohja (metsäosuuden suhteessa)	+	5 400 „
Tuotettu pääoma		
Talonrakennukset	+	31 300 „
Maa- ja vesirakennukset	+	11 900 „
Koneet ja kalusto	+	64 200 „
Varastot	+	31 700 „
Yhteensä (ilman velkaosuutta)		153 000 milj. mk

Teollisuuden osuus Suomen kansallisvarallisuudesta on kansantalouden ja uuden taloudellisen kasvun kannalta ratkaisevassa asemassa ja suurelta osin suuryhtiöiden omistuksessa. Teollisuus on Suomessa pitkälle keskittynyt.

Teollisuuden keskittyminen

Suomessa liikepankkijärjestelmä on keskittyneempi kuin missään muussa kapitalistisessa maassa. Myös Suomen vakuutuslaitosjärjestelmä kuuluu kapitalististen maiden keskittyneimpiin, ja täällä on lakisääteinen eläkejärjestelmä annettu yksityisten yhtiöitten hoidettavaksi toisin kuin muissa Länsi-Euroopan maissa. Myös elintarvikehuolto eli tavaroitten jakelu vähittäiskaupoille on Suomessa keskittynyt neljään suureen keskusliikkeeseen ja vähittäiskauppatoiminta on riippuvainen keskusliikkeitten markkinointijärjestelmistä sekä niiden hankkimista liikepaikoista.

Vaikka julkiset viranomaiset eivät Suomessa mittaa minkään alan keskittymistä, tiedetään että pankki- ja vakuutustoiminnan sekä kauppatoiminnan ohella myös Suomen teollisuus on keskittynyt; Suomessa on vain 20—30 todellista suuryhtiöitä. Niillä on kansantaloudessa ratkaiseva asema.

Teollisuuden keskittymistä voidaan mitata monista näkökulmista.

Vuonna 1972 mietintönsä julkistaneessa keskittymiskomiteassa mitattiin teollisuuden keskittymistä yhtiöiden varallisuuden perusteella. Komiteassa laskettiin suurimpien ryhmittymien osuus koko teollisuuden käyttöomaisuudesta (tuotantovälineistä) vuoden 1969 tietojen perusteella. Vuonna 1977 Yleisradio tilasi vastaavan tietokoneajon Tilastokeskukselta vuoden 1975 tietojen perusteella. Kuuden vuoden aikana oli teollisuuden käyttöomaisuus jonkin verran keskittynyt yhä harvempien yhtiöiden omistukseen.

Seuraavassa taulukossa ovat tuotantovälineitten keskittymistiedot vuodelta 1975 (suluissa vuodelta 1969). Taulukossa on esitetty myös näiden samojen yritysryhmittymien osuus teollisuuden investoinneista, tuotannon jalostusarvosta sekä teollisuuden henkilökunnasta.

Suurinta ryhmittymää	Osuus käyttöomaisuudesta	Osuus investoinneista	Osuus jalostusarvosta	Osuus henkilökunnasta
3	18 (17)	20 (9)	8 (9)	4 (6)
5	25 (24)	23 (13)	12 (13)	7 (8)
8	35 (34)	33 (25)	20 (20)	14 (14)
10	41 (39)	37 (33)	24 (25)	16 (17)
20	61 (58)	55 (48)	38 (41)	31 (31)
30	71 (70)	64 (57)	49 (50)	40 (40)
40	77 (76)	70 (63)	57 (57)	49 (47)
60	82 (82)	76 (70)	62 (63)	54 (54)
80	85 (85)	80 (74)	64 (67)	56 (57)
100	87 (87)	82 (77)	67 (70)	60 (59)

Taulukossa yritykset on ryhmitelty niin, että saman omistajan omistuksessa olleet yhtiöt on yhdistetty ryhmittymiksi.

Taulukosta selviää, että Suomen teollisuus on hyvin pitkälle keskittynyt. Varakkaimmat yhtiöt, ne joilla on eniten käyttöomaisuutta, eivät työllistä työntekijöitä vastaavaa määrää kuin ne ovat hankkineet omaisuutta. Suomen suurteollisuus on siten pääomavaltaista teollisuutta.

Oheisten tietojen lisäksi teollisuuden keskittymistä voidaan mitata muutoinkin kuin pelkästään omaisuuden keskittymisen perusteella.

Sivulla 32 on taulukko suurimpien teollisuusyhtiöitten *varastojen arvosta.* Kun Tilastokeskuksen mukaan Suomen teollisuuden varastojen arvo vuonna 1976 oli yhteensä 31,7 miljardia markkaa, voidaan mainitusta taulukosta laskea, että 30 suurinta yhtiötä omisti vuonna 1976 yhteensä 40 % Suomen teollisuuden varastoista. Tällöin yrityksiä ei ole ryhmitelty samojen omistajien hallitsemiksi ryhmittymiksi, mikä antaa hajautetumman kuvan kuin edellä olevan taulukon keskittymistiedot.

Samoin voidaan laskea suurimpien yhtiöitten osuus *Suomen viennistä.* Kun tiedetään, että Suomen teollisuustuotteiden vienti vuonna 1976 oli 23 565 milj.markkaa (koko vienti 24 505 milj.markkaa), voidaan yrityskohtaisten vientitietojen perusteella laskea Suomen kansantalouden riippuvuus suuryhtiöiden viennin kehityksestä. Näihin tavaroihin sisältyy myös muissa kansantalouden osissa tuotettua sekä ulkomailta tuotua arvonlisäystä, eivätkä vientitulot aina ole suoranaisia voittoja.

Suurimmat vientiyritykset vuonna 1976 olivat seuraavat:

1. Rauma-Repola Oy	1 792	milj. mk
2. Enso-Gutzeit Oy	1 616	„
3. Valmet Oy	1 183	„
4. Oy Wärtsilä Ab	967	„
5. Yhtyneet Paperitehtaat Oy	931	„
6. Outokumpu Oy	843	„
7. Kone-Yhtymä	815	„
8. Kymiyhtiö	757	„
9. A. Ahlström Oy	744	„
10. Oy Nokia Ab	738	„

Näiden jälkeen tulevat Veitsiluoto Oy 668, Oy Tampella Ab 606, G. A. Serlachius Oy 582, Metsäliitto-Yhtymä 539, Oy Wilh. Schauman Ab 489, Oy Kaukas Ab 411, Neste Oy 375, Kemi Oy 360, Kemira Oy 336, Kajaani Oy 335, Ovako-ryhmä 327, Myllykoski Oy 314, Oy W. Rosenlew Ab 285, Saab-Valmet Oy 247, Rautaruukki Oy 225, Salora Oy 216, Oulu Oy 198, OTK:n teollisuus 171, Pekema Oy 169 ja Joutseno-Pulp Oy 156 milj. mk.

Näiden tietojen perusteella voidaan laskea, että 10 suurinta vientiyritystä vei 44,1 %, 20 suurinta 64,0 % ja 30 suurinta 73,8 % Suomen teollisuustuotteiden viennistä.

Tässä tilastossa ei ole otettu huomioon yritysten omistussuhteita eikä niitä ole ryhmitelty yritysryhmiksi, joten vientitulot ovat todellisuudessa keskittyneet harvempiin käsiin kuin tilasto päällisin puolin näyttää.

Yksityinen haltuunotto

Suomen teollisuuden ja tuotantolaitosten hallintamuodoista on tavallisin osakeyhtiö, jossa määräysvallan perustana on osakepääoma. Omistajat omistavat yhtiönsä tuotantovälineet osakkeitten välityksellä. Korkeinta päätäntävaltaa käytetään yhtiökokouksissa osakemäärien mukaisessa suhteessa.

Omistajien määräysvalta tuotantovälineisiin perustuu siis osakepääomaan, jonka katsotaan olevan omistajien yhtiöihin sijoittamaa riskipääomaa. Jos yhtiö tekee konkurssin, omistaja menettää osakepääomaan sijoittamansa rahan.

Suomalaisissa suuryhtiöissä on tavallista, että omistajat eivät todellisuudessa ole antaneet yhtiön käyttöön koko sen osakepääomaa. Se johtuu ilmaisosakeanneista.

Ilmaisosakeantien perustana on se, että yhtiöiden kiinteä omaisuus kasvaa niiden omalla tulorahoituksella tai velkaa ottamalla eli lainarahoituksella. Omistajat, jotka saavat uudenkin kiinteän omaisuuden omistukseensa, voivat yhtiökokouk-

sissa määrätä jaettavaksi itselleen uusia ilmaisia osakkeita tätä kiinteää omaisuutta vastaan. Ilmaisosakeannin jälkeen he omistavat saman kiinteän omaisuuden entistä useampien osakkeitten välityksellä, ja sitä voidaan käyttää hyväksi muutettaessa varallisuutta tuloiksi.

Asiaa voidaan selvittää esimerkin avulla. Se kuvaa, miten omistajat saavat määräysvaltaansa teollisuuden uudet investoinnit eli uuden taloudellisen kasvun välineet ilman vastaavia omia rahasijoituksia ja vailla mitään riskiä.

G. A. Serlachius Oy on sukuyhtiö, jonka perusti tamperelainen apteekkari Gustaf Adolf Serlachius vuonna 1868. Hän oli ollut jo aiemmin 1860-luvun alussa perustamassa Suomen ensimmäistä puuhiomoa Tampereelle yhdessä Fredrik Idestamin kanssa.

Serlachius ja Idestam riitautuivat ryhtyessään laajentamaan tuotantotoimintaa. Molemmat herrat pyrkivät saamaan omaan käyttöönsä Tampereen länsipuolella sijaitsevan Nokiankosken uuden puuhiomon perustamista varten. Idestam onnistui; hän oli laulanut opiskeluaikana samassa mieskvartetissa kosken omistaneen leskirouvan tyttären miehen kanssa. Serlachius suuttui, lähti pois ja perusti puuhiomon kauas pohjoiseen Mänttään.

Gustaf Adolf Serlachiuksen jälkeen yhtiö siirtyi hänen tyttärensä Sigridin ja veljensä pojan Göstan haltuun. Serkukset olivat naimisissa keskenään.

Gösta Serlachiuksen jälkeen yhtiö siirtyi hänen lapsilleen, joista Ralph Erik toimi yhtiön toimitusjohtajana. Ralph Erikin jälkeen yhtiön toimitusjohtajana jatkoi hänen poikansa Gustaf Serlachius.

Kymmenen vuotta sitten oli valta G. A. Serlachius Oy:ssä niillä, jotka olivat perineet osakkeita eli olivat saaneet lailliseen omistukseensa yhtiön silloisen osakepääoman: 15 miljoonaa markkaa. Sitä oli sotien jälkeen korotettu ilmaisosakeanneissa 10,5 milj. markalla, ja kun yhtiö vuonna 1967 jakoi osinkoa 12 %, osinko jaettiin koko osakepääomalle vaikka

omistajat eivät olleet vastaavassa määrin yhtiöön rahaa sijoittaneetkaan. Todellinen osinkoprosentti G. A. Serlachius Oy:ssä vuonna 1967 oli 40 %, jos omistajien katsotaan antaneen yhtiön käyttöön muun kuin ilmaisosakeanneissa sotien jälkeen syntyneen osan osakepääomasta.

Seuraavaan taulukkoon on kerätty G. A. Serlachius Oy:n omistajien vuoden 1967 jälkeen yhtiöstä ulos ottamat rahat (osingot), yhtiön tuotantovälineitten lisääntyminen (investoinnit) sekä omistajien yhtiön käyttöön antamat varat (maksulliset osakeannit).

	omistajien yhtiöstä ulos ottamat rahat	tuotantovälineiden lisääntyminen (investoinnit)	omistajien yhtiöön sijoittamat uudet rahat
1967	1,8 milj. mk	16,0 milj. mk	0
1968	2,2 ,,	10,0 ,,	0
1969	3,6 ,,	36,3 ,,	0
1970	2,7 ,,	65,7 ,,	0
1971	3,6 ,,	55,2 ,,	0
1972	4,8 ,,	53,3 ,,	0
1973	5,4 ,,	59,0 ,,	0
1974	7,2 ,,	185,8 ,,	0
1975	8,1 ,,	123,4 ,,	15 milj. mk
1976	6,3 ,,	54,6 ,,	0
Yhteensä	45,7 milj. mk	659,3 milj. mk	15 milj. mk

Kymmenen vuoden aikana omistajat olivat nostaneet pääosin ilmaisosakeanneissa yhtiön osakepääoman 15 milj. markasta 105 milj. markkaan. Siitä oli yli 4/5 syntynyt ilman omistajien uusia rahasijoituksia. Vuoden 1975 maksullisessa osakeannissakin yhtiöön sijoittivat varoja pääasiassa muut kuin Gustaf Adolf Serlachiuksen jälkeläiset.

Säilyttääkseen määräysvaltansa Serlachiuksen suvun jäsenet ovat tehneet yhtiön osakkeet äänimäärältään eriarvoisiksi: A-osakkeilla on 1 ääni kullakin ja B-osakkeilla 1 ääni jokaista täyttä 100 osaketta kohden. Luonnollista on, että yhtiöön rahaa sijoittavat ulkopuoliset saavat vanhoilta omistajilta ennen muuta B-osakkeita.

Edellä olevan taulukon perusteella voidaan sanoa, että omistajat eivät ole käytännöllisesti katsoen lainkaan osallistuneet G. A. Serlachius Oy:n uusien tuotantovälineitten rahoittamiseen, vaikka he määräävätkin yhtiössä juuri pääoman perusteella.

Seuraavassa taulukossa on rahan kulkua omistajien ja yhtiön välillä selvitetty myös eräissä muissa suuryhtiöissä. Taulukko on laskettu samalla tavalla kuin G. A. Serlachius Oy:nkin osalta: Ensimmäisessä sarakkeessa ovat omistajien yhtiöstä ulos ottamat rahat (osingot), toisessa sarakkeessa investoinnit ja kolmannessa omistajien yhtiöön sijoittamat uudet rahat (maksulliset osakeannit). Luvut ovat miljoonia markkoja.

	Oy Tampella Ab			Paraisten Kalkki Oy			Oy Wärtsilä Ab		
1967	3,0	23,3	0	4,5	28,1	0	7,9	33,1	0
1968	3,6	26,6	0	4,5	31,7	0	8,7	41,6	0
1969	4,1	52,7	0	5,0	27,7	5,6	10,5	66,4	0
1970	4,1	39,6	6	5,0	37,5	0	10,5	79,2	15,7
1971	3,6	88,2	0	5,5	32,8	0	8,8	69,2	0
1972	3,6	74,6	0	6,0	56,7	15,0	8,8	46,8	0
1973	3,6	48,1	0	7,2	97,7	0	9,9	68,5	0
1974	4,2	81,2	0	9,1	148,7	0	11,0	174,4	0
1975	3,0	146,4	0	9,1	81,2	0	11,0	399,5	0
1976	0	105,8	0	9,1	21,5	0	15,1	281,3	24,7
Yht.	32,8	686,5	6	65,0	563,6	20,6	102,2	1260,0	40,4

Näistä yhtiöistä Oy Wärtsilä Ab on huikea esimerkki myös siinä suhteessa, että se saa valtiolta täysin vastikkeettomasti huomattavia tukiaisia. Yksinomaan K-takuita Wärtsilä sai vuonna 1974 noin 90 milj. mk, vuonna 1975 noin 190 milj. mk ja

vuonna 1976 noin 145 milj. mk. Yhtiön todellinen kannattavuus oli niin huono, että ilman valtiovallan tukitoimenpiteitä se olisi joutunut konkurssiin. K-takuiden avulla yhtiö pystyi kuitenkin jatkuvasti näyttämään voittoa, eivätkä omistajat joutuneet edes osinkojen alentumisen muodossa kärsimään yhtiön kannattamattomasta toiminnasta. Päin vastoin: vuonna 1976 yhtiö jakoi omistajilleen ilmaisosakeannissa uusia osakkeita 66 milj. markan arvosta.

On vaikea kuvitella, että suomalaisessakaan kapitalismissa telakkateollisuus voi loputtomiin toimia valtion tuen turvin mutta ilman valtion vaikutusmahdollisuutta. Useimmissa Länsi-Euroopan maissa telakkateollisuus on siirretty valtiovallan omistukseen. Telakkateollisuusyhtiöissä eivät määrää yksityiset kapitalistit, eivätkä he saa niistä varoja ulos näennäisten voittojen perusteella.

Suuryhtiöiden ohella tuotantovälineitten yksityinen haltuunotto ja ilmaisosakeannit ovat tavallisia myös pienemmissä yhtiöissä:

Nordellin perheen hallitsemassa *Salora Oy:ssä* osakepääoma on korotettu 100 000 markasta 2 700 000 markkaan ilman omistajien rahasijoituksia.

Salon perheen hallitsemassa *Hollming Oy:ssä* osakepääoma on korotettu kymmenen vuoden aikana 300 000 markasta 2 700 000 markkaan ilman omistajien rahasijoituksia.

Sumeliuksen suvun hallitsemassa *Oy Kyro Ab:ssä* osakepääoma on korotettu 270 000 markasta 7 900 000 markkaan ilman omistajien uusia rahasijoituksia.

Pauligin perheen hallitsemassa *Oy Gustav Paulig Ab:ssä* osakepääoma on korotettu parissakymmenessä vuodessa 360 000 markasta 8 600 000 markkaan ilman omistajien uusia rahasijoituksia.

Lauri J. Kivekkään perheen hallitsemassa *Aaltosen Tehtaat Oy:ssä* (ent. Aaltosen Kenkätehdas Oy:ssä) osakepääoma on korotettu 150 000 markasta 30 000 000 mark-

kaan ilman omistajien rahasijoituksia.

Karttusen perheen hallitsemassa *Saastamoinen-Yhtymä Oy:ssä* osakepääoma on kymmenen vuoden aikana korotettu 700 000 markasta 60 000 000 markkaan ilman omistajien rahasijoituksia.

Ilmaisosakeanneista ei ole elävässä elämässä apua kansakunnan "hätätilaan" uusia tuotantovälineitä rahoitettaessa.

Suomen kansantaloudessa olivat vuonna 1975 yhteisöjen investoinnit 20 200 milj. markkaa. Näistä investoinneista omistajat rahoittivat maksullisin osakeannein 1 100 milj. markkaa eli 5,4 %.

Vuonna 1976 investoinnit olivat 18 700 milj. markkaa. Maksullisissa osakeanneissa näistä investoinneista rahoitettiin 640 milj. markkaa eli 3,4 %.

Tuloksen tasaus

Suuryritykset eivät maksa suuria veroja siksi, että niillä on lakiin perustuva mahdollisuus tasata tulosta. Vastaavanlaiset järjestelyt ovat yleisiä useimmissa Länsi-Euroopan maissa.

Tässä yhteydessä ei selvitetä yksityiskohtaisesti niitä keinoja, joilla tuloksen tasaaminen käytännössä tapahtuu.*

Tuloksen tasaamisen avulla yritykset saavat verottomasti käyttöönsä varoja uusien investointien suorittamista varten. Kun investoinnit joutuvat yritysten vanhojen omistajien määräysvaltaan, kapitalistien omaisuutta kartutetaan siis verottomilla voitoilla. Ei yritysten kannata voittojaan kirjanpidossa verottajalle näyttää eikä veroja maksaa kun se ei kerran ole välttämätöntä.

Yritysten kirjanpidollista tulosta tasataan ennen muuta käyttöomaisuuden poistojen ja vaihto-omaisuuden aliarvostamisen avulla.

* Asiaa selvitetään yksityiskohtaisesti mm. Esko Seppäsen kirjassa *Raha liikkuu ja käy pyydykseen.*

Käyttöomaisuuden poistoilla tarkoitetaan sitä, että tuotantovälineiden hankintamenot jaksotetaan yrityksen kuluiksi usean verovuoden ajalle.

Kun kone hankitaan yhtenä vuonna, siitä saadaan tuloa hankintavuoden jälkeen usean vuoden aikana, ja yleisperiaatteen mukaan koneen hankintahinta voidaan vähentää kuluna yrityksen tuotoista vasta vähitellen ja sitä mukaan kuin näitä tuottoja syntyy. Yritykset tuskin tuottaisivat koskaan voittoa, jos uusien tuotantovälineiden hankintamenot saisi vähentää kokonaisuudessaan kuluina jo sen vuoden tuloslaskelmassa jolloin koneet on hankittu.

Käyttöomaisuuden hankintamenojen jaksottamista usealle eri vuodelle kutsutaan poistoiksi. Niiden suorittamistapa ja suurimmat sallitut määrät on säädetty laissa.

Laissa poistojärjestelmä on säädetty hyvin mekaaniseksi ja poistot on tehty etupainoisiksi. Niitä on vaikea perustella tuotantovälineitten todellisella kulumisella.

Poistojen etupainoisuudella tarkoitetaan sitä, että poistot voidaan tehdä hyvin suurina nimenomaan käyttöomaisuustavaroiden hankintaa seuraavina ensimmäisinä vuosina. Kun koneista ja laitteista saa poistaa vuosittain 30 % (poistamattomasta jäännösarvosta), esimerkiksi 10 tai 12 vuotta kestävän koneen hankintamenosta voidaan kirjata kuluihin 30 % jo ensimmäisenä vuonna, 21 % (= 30 % jäännösarvosta) toisena vuonna 14,7 % (=30 % jäännösarvosta) kolmantena vuonna jne. Näin koneesta on kahden vuoden jälkeen voitu poistaa puolet ja kolmen vuoden jälkeen 2/3.

Käyttöomaisuuden poistojen etupainoisuudella tasataan yrityksen tulosta.

Vaihto-omaisuuden aliarvostamismenettelyn ymmärtämiseksi on tärkeä muistaa, että yleisperiaatteen mukaan kirjanpidossa saa kunkin vuoden tuotoista vähentää vain näiden tuottojen hankkimisesta aiheutuneet kulut.

Vaihto-omaisuuden aliarvostamisessa tästä pääsäännöstä poiketaan: yritys saa kirjata kuluihin enintään 50 % sen varastossa olevien tavarojen arvosta vaikka vastaavia tuottoja ei olisi vielä syntynyt. Varastossa olevien tavaroiden hankintahinnan ja niiden kirjanpitoarvon välistä erotusta nimitetään varastovaraukseksi.

Suomen suurimmat varastot oli vuoden 1976 päättyessä seuraavilla yhtiöillä:

		arvo hankinta-hinnoin (milj. mk)	arvo tilin-päätöksessä (milj. mk)
Neste Oy	noin	1 700	1 023
Rauma-Repola Oy		1 406	1 163
Oy Wärtsilä Ab		1 221	967
Enso-Gutzeit Oy		1 002	906
Valmet Oy		905	905
A. Ahlström Oy		557	407
Oy Tampella Ab		552	531
Oy Nokia Ab		487	286
Imatran Voima Oy		385	222
Yhtyneet Paperitehtaat Oy		372	308
Kymiyhtiö		364	259
Oy Wilh. Schauman Ab		330	261
Kemi Oy		325	244
Ovako-ryhmä		325	263
Outokumpu Oy		323	323
Kajaani Oy		313	239
Kemira Oy		303	152
Veitsiluoto Oy		298	201
Oy Kaukas Ab		297	233
Oy Strömberg Ab		295	172
Rautaruukki Oy		284	199
Oy W. Rosenlew Ab		262	203
G. A. Serlachius Oy		249	187
Oulu Oy	noin	220	141
Metsäliiton Teollisuus Oy		211	203
Oy Finlayson Ab		194	178
Paraisten Kalkki Oy		138	91
Oy Lohja Ab		131	89
Oy Fiskars Ab		109	57
Kone Oy		108	63

Varastovarauksen suuruus saadaan vähentämällä hankinta-arvosta kirjanpitoarvo. Mainituissa yhtiöissä varaus on täysimääräinen (50 %) vain Kemira Oy:ssä. Kaikille muille yhtiöille riittää lain sallimassa varaston 50 %:n aliarvostusmahdollisuudessa tuloksen tasaamisen välineitä pitkäksi, pitkäksi aikaa. Varastovarausta purkamalla (jättämällä kirjaamatta varastoon hankittujen tavaroiden hinta ennakolta kuluihin) tulosta voidaan tarvittaessa myös parantaa.

Tulonjako

Suomessa varallisuus on jakautunut epätasaisesti kansalaisten kesken. Varallisuuden jakautuminen on tärkeä asia siksi, että erityisesti siltä osin kuin se on jakautunut kaikkein epätasaisimmin se antaa omistajalleen valtaa.

Vallan kannalta tulot eivät ole niin tärkeä asia kuin omaisuus, vaikka jokapäiväisessä elämässä varallisuuden epätasainen jakautuminen tuleekin näkyville ennen muuta epätasaisena tulonjakona.

Julkiset viranomaiset eivät Suomessa mittaa varallisuuden jakautumista kansalaisten kesken. Tulojenkin jakautumista mitataan luotettavalla tavalla vain kerran viidessä vuodessa.

Kansalaisten välistä tulonjakoa voidaan tilastollisesti luotettavasti mitata kotitaloustiedustelun avulla.

Kotitaloustiedustelu suoritetaan Suomessa viiden vuoden välein. Viimeksi se tehtiin vuonna 1976. Yleensä tiedustelun tärkeimpien tulosten laskeminen kestää 4—5 vuotta.

Vuonna 1976 julkistettiin viisi vuotta aiemmin suoritetun kotitaloustiedustelun tulokset tulonjakotietojen osalta. Tulonjakoa oli mitattu niin, että vertailuperusteena olivat kotitalouksien käytettävissä olevat tulot. Niihin oli laskettu mukaan kotitalouden kaikkien perheenjäsenten tulot, joista oli vähennetty verot ja joihin oli lisätty kaikki yhteiskunnan antamat tulonsiirrot. Käytettävissä olleitten tulojen mukaan oli kotitaloudet sitten ryhmitelty suuruusjärjestyksessä kymmeneen osaan. Kaikissa kymmenessä osassa oli yhtä monta kotitalout-

ta. Kaikki kotitalouksien käytettävissä olleet tulot jakautuivat näiden yhtä monta kotitaloutta sisältävien kymmenesosien kesken seuraavalla tavalla:

Suuruusjärjestys vähiten ansaitsevista eniten ansaitseviin	Osuus kaikkien kotitalouksien käytettävissä olleesta tulosta
I	2,5 %
II	4,1 %
III	5,5 %
IV	6,8 %
V	8,2 %
VI	9,7 %
VII	11,2 %
VIII	13,0 %
IX	15,6 %
X	23,5 %

Viidennesten mukaan mitattuna, mikä on tavallisempi mittaustapa, tulot jakautuivat vuonna 1971 seuraavasti (suluissa vuoden 1966 kotitaloustiedustelun tiedot):

I	6,6 %	(6,0 %)
II	12,3 %	(11,7 %)
III	17,9 %	(17,4 %)
IV	24,2 %	(24,0 %)
V	39,1 %	(40,9 %)

Kotitalouksien suurituloisin kymmenesosa sai kotitaloustiedustelun mukaan käyttöönsä lähes kymmenen kertaa suuremmat tulot kuin kotitalouksien pienituloisin kymmenesosa. Suurituloisin viidesosa sai noin kuusi kertaa suuremmat tulot kuin pienituloisin viidesosa.

Suomessa sanotaan olevan Länsi-Euroopan suurimpiin kuuluvat tuloerot kansalaisten välillä. Asiaa ei ole aivan viime vuosina tutkittu, mutta jos tämä edelleen pitää paikkansa, Suomessa on melkoisen merkillinen tilanne: Länsi-Euroopan keskittyneimpiin kuuluva talouselämä ja Länsi-Euroopan suurimpiin kuuluvat tuloerot.

Tuloeroihin ei voi olla vaikuttamatta se, että vuoden 1974 tulo- ja omaisuustilastojen mukaan 1,1 % kansalaisista omistaa noin puolet Suomen verotettavasta omaisuudesta.

Näillä kahdella asialla on epäilemättä tekemistä toistensa kanssa.

Uuteen Suomeen

Suomessa on 4,7 miljoonaa asukasta. Työikäiseen väestönosaan (15—74 vuotta) kuuluu 3,5 miljoonaa ihmistä. Varsinaisen työvoiman muodostaa kuitenkin vain noin 2,3 miljoonaa kansalaista.

Työvoimaviranomaiset ovat arvioineet, että 16-vuotiaaseen lapseen on sijoitettu vanhempien ja yhteiskunnan rahoja noin 220 000 markkaa (vuoden 1976 rahan arvon mukaan mitattuna). Sen perusteella voidaan laskea, että Suomen työikäisen väestön yhteinen "arvo" on vähintään 770 000 miljoonaa markkaa. Se on maalle vielä suurempi rikkaus kuin aikaisemmilta sukupolvilta saatu Suomi luonnonrikkauksineen ja ihmisten luomine rakennelmineen ja koneineen, joiden "arvo" on tässä kirjassa esitetyn laskutavan mukaan 700 000 miljoonaa markkaa.

Työ on yhteiskunnan rikkauksien kasvun ja jokaisen ihmisen hyvinvoinnin lisäämisen lähde. Suomen kansallisrikkauksista arvokkain on hyvä työvoima, jota kuitenkaan kapitalistisessa järjestelmässä ei sallita käyttää täydessä mitassa hyväksi vieläkin paremman Suomen rakentamiseksi ja luovuttamiseksi uusille sukupolville.

Työn organisoivat Suomessa ne, jotka omistavat pääoman. Pääoma ei ole syntynyt niiden ihmisten tekemän työn perusteella, jotka sitä käyttävät välineenä työn organisoimiseen. Suomen kansallisvarallisuus on syntynyt aikaisempien sukupolvien työn tuloksena, ja yksityiset omistajat ovat vain riistäneet siitä tärkeimmän osan omaan määräysvaltaansa.

Kansallista varallisuutta voidaan lisätä vain tekemällä työtä. Vanhan varallisuuden omistajat ottavat kuitenkin määräysvaltaansa uudetkin työn tulokset. Tämä kehitys ei voi jatkua

määrättömiin.

Työn organisointi, joka vaikuttaa suoranaisesti kansakuntamme toisen puolen elämään joka päivä ja alati välillisesti sen toisenkin puolen elinolosuhteisiin, on liian tärkeä asia annettavaksi pääoman omistajien hoidettavaksi. He ajattelevat ennen muuta taloudellista hyötyä ja yritysten toiminnan tuloksena syntyvää voittoa, eivät ihmistä.

Työn tulokset on, jotta yhteiskunta olisi tasa-arvoinen ja oikeudenmukainen, saatava kansakunnan yhteiseen määräysvaltaan. Sitä vaatii Suomen kansallinen etu kiristyvässä kansainvälisessä kilpailussa ja maailman uutta taloudellista järjestelmää kehitettäessä.

Työn tuloksia ei kuitenkaan saada yhteiseen määräysvaltaan siten, että kansakunnan piirissä tulonjaon annetaan perustua vain työvoiman uusintamiskulujen korvaamiseen tai työn tuottavuuden nousuun. Tällä tavalla pääoman ja työn suhde säilyy entisellään — ja pääoman omistajat määräävät.

Työn organisointi ja sen tulosten haltuunotto voidaan saada yhteiseen määräysvaltaan siten, että yksityinen omistusoikeus pannaan väistymään yhteisen edun tieltä. Vasta silloin voidaan työ organisoida työn tekijäin etujen mukaisesti.

Länsi-Euroopassa keskustellaan nykyisin taloudellisesta demokratiasta. Keskustelu voidaan sen kohteen mukaan jakaa koskemaan 1) rakenteellisia uudistuksia ja 2) työelämän myötämääräämistä. Tässä kirjassa puhutaan rakenteellisista uudistuksista. Siitä huolimatta työelämänkään kysymykset eivät ole vähemmän tärkeitä. Vaikka elämme kapitalistisessa yhteiskunnassa, nykyisten sukupolvien tasapainoinen elämä on riippuvainen tämän päivän työympäristöstä.

Tämä kirja antanee lukijalleen aineksia, joiden perusteella voidaan rakentaa uusi Suomi; se jossa ihminen on tavaraa tärkeämpi.

Rakenteellisesti seuraavassa esiteltävät vaihtoehdot kulkevat yhteiskunnallisesti kehittymättömimmästä järjestelmästä kehittyneintä vaihtoehtoa kohti.

Kansankapitalismi

Kapitalismille on ominaista se, että maa, luonnonrikkaudet, rakennukset ja koneet ovat pääosin yksityisessä omistuksessa. Yhteiskunnassa vallitsevat kapitalistiset tuotantosuhteet, jotka määräävät ihmisen suhteen tuotantoon.

Suomessa maanomistus on jokseenkin hajautunutta; enin osa metsistä, viljelysmaasta ja tonteista on lukuisten kansalaisten omistuksessa. Suurimpia maanomistajia ovat kuitenkin metsäteollisuusyhtiöt, joiden maanomistus on viime vuosina edelleen kasvanut.

Kansankapitalismin avulla maata ei kuitenkaan pyritä jakamaan uudelleen kansalaisten kesken.

Kansankapitalismin avulla yritetään saada entistä suurempi osa kansalaisista myötäomistajiksi vanhojen kapitalistisukujen omistamiin yhtiöihin. Tällöin yritetään saada entistä suurempi osa kansalaisista hyväksymään tuotantovälineitten yksityisomistukseen perustuvat tuotantosuhteet ja siten siis työn tulosten yksityinen haltuunotto. Aatteen markkinointi ei kuitenkaan aina ole helppoa, sillä nykyaikaisessa kapitalistisessa yhteiskunnassa vastassa on järjestäytynyt työväki ja tuotannon luonteen yhteiskunnallistuminen.

Sitä paitsi kansankapitalismin avulla ei pystytä ratkaisemaan sitä ongelmaa, jonka ratkaisuksi sitä on alettu kehittää: Suomessa harvat kapitalistit määräävät yhtiöissä, saavat työn tulokset määräysvaltaansa ja hankkivat itselleen yksityisomistuksen perusteella taloudellista hyötyä.

Tässä luvussa selvitetään, miten taloudellinen kasvu joutuu yksityisille omistajille ja miten valta on heidänkin keskuudessaan keskittynyt harvoille.

Suomen kapitalistit

Teollisuuden kannalta parhaita sijaintipaikkoja ovat ne, joissa on helposti saatavilla käyttövoimaa ja jotka ovat edullisten kuljetusyhteyksien päässä. Suomessa näitä paikkoja ovat olleet ennen muuta sellaiset jokisuut, joissa on vuolaita koskia ja syviä satamia.

Pääosan näistä paikoista varasivat jo 1800-luvulla omistukseensa yksityiset kansalaiset ja perheet, ja niin niihin rakennettiin yksityisiä teollisuuslaitoksia. Suomen tärkeimpien teollisuusyhtiöiden eli metsäteollisuusyhtiöiden omistussuhteet antavat tänä päivänä noiden perheiden jälkeläisille mahdollisuuden hallita Suomen teollisuuden parhaita sijaintipaikkoja, joissa taloudellisen toiminnan edellytykset ovat paremmat kuin maan muissa osissa.

Suomen luonnonvarat asettavat taloudelliselle toiminnalle kuitenkin tiettyjä rajoituksia. Tärkein niistä on se, että Suomen metsät riittävät vain tiettyjen metsäteollisuusyritysten käyttöön. Puuta ei ole niin riittämiin, että sitä voitaisiin jalostaa paperiksi rajattomia määriä.

Kun ensimmäiset kapitalistit varasivat 1800-luvulla käyttöönsä teollisuuden kannalta parhaat sijaintipaikat ja perustivat niihin puuhiomoja sekä myöhemmin selluloosa- ja paperitehtaita, Suomessa ei sen jälkeen ole ollut suuriakaan taloudellisia edellytyksiä muiden tällaisten tehtaiden perustamiselle. Uudet yrittäjät eivät olisi pystyneet harjoittamaan kannattavaa taloudellista toimintaa jäljellä jääneissä maantieteellisesti epäedullisissa paikoissa. Lisäksi pääoman omistajat olisivat pitäneet huolen siitä, että mahdollisille uusille yrittäjille ei olisi heidän hallitsemistaan pankeista annettu käyttöön tuotannossa tarvittavia pääomia.

Maahan on 1900-luvun puolella perustettu vain harvoja uusia yhtiöitä, jotka jalostavat puuta paperiksi kemiallisesti. Ne sijaitsevat joko maan pohjoisosissa (Kajaani Oy, Oulu Oy, Veitsiluoto Oy) tai sitten poikkeavat rahoitusedellytyksiltään varsinaisista vanhoista yrityksistä; uudet selluloosa- ja paperitehtaat ovat olleet joko valtion tai poliittista tukea nauttineen osuuskunnan (Metsäliitto) rahoittamia. Uusia teollisuusyrityksiä on saattanut syntyä myös pankin tekemien toimialajärjestelyjen yhteydessä (Rauma-Repola Oy).

Suomen valtiollisen itsenäisyyden ajalla maahan ei siis näytä mahtuneen uusia yksityisiä yrittäjiä teollisuuden tärkeimmälle toimialalle: paperiteollisuuteen. Lisäksi vanhoilla metsäteollisuusyhtiöillä näyttää olleen parhaat rahoitukselliset edellytykset myös muun teollisen toiminnan aloittamiseksi tai laajentamiseksi erityisesti metalliteollisuudessa.

Tältä pohjalta Suomessa pitäisi sitten alkaa tasoittaa varallisuuden jakautumista. Porvarit pyrkivät siihen kansankapitalismin avulla.

Suomessa ei kansankapitalismilla tarkoiteta sitä, että valtion yhtiöitä vaadittaisiin siirrettäväksi yksityiseen omistukseen, millaista politiikkaa Saksan liittotasavallassa harjoitettiin "talousihmeen" aikana ja kristillisdemokraattien hallitessa.

Suomessa kansankapitalismilla tarkoitetaan sitä, että teollistumisen alkuajoilta nykyisille omistajilleen periytyneiden yhtiöiden omistajat ovat valmiit ottamaan yhtiöihinsä "myötäomistajia" maksua vastaan ja niin että vanhojen omistajien määräysvalta säilyy.

Kansankapitalismi on Länsi-Euroopassa porvariston tarjoama ideologinen vaihtoehto pääomanmuodostuksesta, varallisuuden jakautumisesta ja talouselämän rakennemuutoksista käytävään keskusteluun.

Kansankapitalismi on säilyttävä vaihtoehto. Sen avulla ei haluta muuttaa yhteiskunnallisia valtasuhteita eikä tosiasiallisesti yhtiöiden omistussuhteitakaan työntekijöiden vaikutusvallan lisäämiseksi. Kansankapitalismissa ne, joiden esi-isät ovat kerran hankkineet tuotantovälineet suvun haltuun, saavat pitää omansa.

Saman yksityisen omistusoikeuden perusteella vanhat omis-

tajat saavat määräysvaltaansa myös kansakunnan uuden taloudellisen kasvun.

Taloudellista kasvua on kapitalistisessa taloudessa joskus helppo ja joskus vähän vaikeampi rahoittaa. Sitä ilmentää epätasainen suhdannekehitys, joka on sosialistiselle suunnitelmataloudelle vieras ilmiö. Noususuhdanteen aikana yritysten investointeihin näyttää riittävän runsaasti omaa tulorahoitusta. Laskusuhdanteen aikana yritysten investoinnit on tulorahoituksen puutteessa rahoitettava muilla keinoin.

Kun kansakunta on sitten laskusuhdanteen aikana julistettu "hätätilaan" ja yritysten uudet tuotantovälineet on maksettava yhteistä pääomanmuodostusta lisäämällä, vanhat omistajat saavat silloinkin määräysvaltaansa yhdessä rahoitettavan kiinteän omaisuuden.

Tällaisen varallisuuden keskittymisen vaihtoehdoksi porvaristo tarjoaa kansankapitalismin nimissä palkansaajaväestölle tilaisuutta ostaa yhtiöiden osakkeita ja ryhtyä yhtiöiden myötäomistajiksi.

Usein osakkeiden ostajille "unohdetaan" kertoa, että osakkeiden myyjinä ovat yhtiöiden vanhat omistajat jotka saavat myymistään osakkeista myyntivoittotuloa. Suomessa tällainen tulo on — toisin kuin esimerkiksi Ruotsissa — verovapaata tuloa jos osakkeet on saatu perintönä tai jos ne ovat olleet omistajallaan yli viisi vuotta.

Myyntivoittotulon katsotaan elvyttävän taloutta, koska kapitalistin sanotaan aina sijoittavan tulonsa uudelleen pääomamarkkinoille eli hän panee pääoman uusintumaan.

Tällainen elvytysajattelu perustuu siihen näkemykseen, että kapitalistin katsotaan joka tapauksessa jo asuvan hyvin, olevan kylläinen ja hankkineen tarpeelliset kulutustavarat. Kun kapitalisti saa osingon tai myyntivoittotulon muodossa käyttöönsä entistä enemmän yhteisiä tuotannontekijätuloja, hänen ei tarvitse käyttää niitä kulutuksen lisäämiseen vaan hän käyttää ne pääomanmuodostukseen.

Kansankapitalismin edellytyksiin kuuluu näin ollen toimiva

arvopaperipörssi ja ns. osakesäästämisen kasvu. Palkansaajat ja heidän tulonkäyttönsä on avainasemassa, ja heidän palkkarahoistaan ja sieluistaan taistellaan yhtiöiden omistajien vapaaehtoisen lisäämisen avulla.

Suomi on kuitenkin pieni maa ja taloudelliset edellytykset ovat melkoisen rajoitetut. Suomessa ei esimerkiksi ole sellaista arvopaperipörssiä, jonka vaihdon perusteella yksityisomistuksen rakenne alkaisi muistuttaa suuremmissa ja vahvemmissa kapitalistisissa maissa tapahtunutta omistuksen hajautumista.

Suomalainen porvaristo tuo maahan muutoinkin mielellään suuremmista maista sellaisia uusia ajatuksia, jotka ovat peräisin toisenlaisista oloista kuin omamme. Näihin ajatuksiin perustuvat johtopäätökset ja käytännön toimet eivät useinkaan ole pienelle maallemme siunauksellisia.

Suomalainen kapitalisti hakee mallia mm. USA:sta, jossa on yli 200 miljoonaa asukasta ja suunnattoman paljon enemmän varallisuutta kuin Suomessa. Yhdysvalloissa 0,1 % kansalaisista omistaa arvioiden mukaan 12—13 % koko yhteiskunnan varallisuudesta. Mutta 0,1 % amerikkalaisista on yli 200 000 ihmistä; suuressa maassa mittasuhteet ovat toiset kuin pienessä maassa. Jos USA:ssa tärkeän teollisuusyhtiön osakkeet ovat jakautuneet 20 000 suurrikkaan kesken, mittasuhteet ovat samat kuin jos Suomessa puhutaan 20 perheestä.

Mittasuhteiden erilaisuuden vuoksi ei myöskään ole perusteltua yleistää jonkun John Kenneth Galbraithin ajatuksia Suomen talouteen päteviksi. Jos Galbraith on oikeassa siinä, että USA:n teollisuusyhtiöissä määräysvalta on siirtynyt yrityksen johdolle ja työntekijöille eli ns. teknostruktuurille, ei siitä seuraa että Suomessa olisi tapahtunut sama muutos. Sitä paitsi Galbraithinkin yleistykset johtavat eräiltä osin harhaan. Hän ei erittele tarpeellisessa määrin sitä, millä aloilla ja missä yhtiöissä perinteellisten kapitalistien vaikutusvalta on edelleen suuri teknostruktuurin muodostumisesta huolimatta.

Yhdysvalloissa yhtiöiden omistajien lukumäärä on suurem-

pi kuin missään muussa maassa. Tämä johtuu mm. siitä syystä, että kansalaisille ei ole järjestetty yhteiskunnan ylläpitämää sairausvakuutusta tai yleistä eläketurvaa. Ihmisille annetaan sairauden ja eläkkeellesiirtymisen varalle vain sellaisia säästämisvaihtoehtoja, että nämä varat joutuvat aina kapitalistien käyttöön uusien investointien rahoittamiseksi.

USA:ssa yhtiöiden omistajien lukumäärä oli suurimmillaan vuonna 1970, jolloin 31 miljoonaa kansalaista oli yhtiöiden myötäomistajina. Vuonna 1977 omistajien lukumäärä oli laskenut 25 miljoonaan kansalaiseen. US News & World Report-lehden keräämien tietojen mukaan yksittäisten kansalaisten omistuksen osuus yhtiöiden osakkeista oli samana aikana alentunut 66,9 prosentista 53,2 prosenttiin. Kansalaisten osuus oli pienentynyt erilaisten veronkierto -ja muiden yhteisöjen osuuden kasvaessa.

Nyt voidaan kysyä, kannattaako meidän täällä pienessä Suomessa, jossa työväenpuolueet ovat toiminnallaan pystyneet saamaan aikaan toimivat sairasvakuutus- ja eläkejärjestelmät, hakea näiden palvelujen järjestämiseksi esimerkkiä Yhdysvalloista.

Se ei tunnu viisaalta.

Me pystymme osoittamaan yksityiskohtaisesti, keitä kapitalistimme ovat, miten he ovat perineet omaisuutensa ja miten he pyrkivät lisäämään määräysvaltaansa. Meidän kannattaa rakentaa yhteiskuntamme turvalliseksi ja tasa-arvoiseksi jollakin muulla tavalla kuin että aikaisempien sukupolvien työn tuloksena syntyneitä pääomia pitää jatkuvasti erilaisissa pörsseissä ostaa ja myydä taloudellisen toiminnan ylläpitämiseksi.

Meidän kannattaa rakentaa yhteiskuntaamme viisaasti.

Kun tarkastelemme omassa yhteiskunnassamme kansankapitalismia ja sen tarjoamia näköaloja, tarkastelu on aloitettava metsäteollisuudesta ja sen nykyisestä omistusrakenteesta.

Ne, joilla on valta metsäteollisuudessa, ovat maan talouselämässä avainasemassa.

Seuraavat esimerkit näyttävät, että kansalaiset eivät Suomessa ole elämän lähtökohdilta tasavertaisia ja että taloudellinen määräysvalta on tukevasti muutamien suuromistajien käsissä.

Kansankapitalismin levittämisen sijasta voidaan esittää kysymys, eikö kaikkien olisi viisasta ponnistella sen puolesta, että ihmisillä olisi tasavertaiset lähtökohdat työssä ja yhteiskunnallisissa toiminnoissa. Se ei ole mahdollista, jos yhteiskunnassa sallitaan tärkeimpien tuotantovälineiden yksityisomistus ja määräysvallan periytyminen.

A. Ahlström Oy

Mies, joka tutkimuksillaan "paljasti" 20 perhettä, oli kansanedustaja, SKDL:n pääsihteeri Yrjö Enne. Tarkastellessaan 1950-luvulla kansallistamisen edellytyksiä Suomessa hän kirjoittaa porilaisesta kauppiaasta Antti Ahlströmistä ja hänen vaurastumisestaan seuraavalla tavalla:

A. Ahlström Oy:n perustan luoja Antti Ahlström alkoi liiketoimintansa Porissa ostamalla talonpoikaissahoissa sahattua puutavaraa ja tukkeja ja myymällä niitä ulkomaille. Ulkomailta hän toi viljaa ja osti sillä lähiseudun talonpojilta tukkeja pilkkahintaan käyttäen häikäilemättä hyväkseen jopa nälänhätääkin. 1850-luvun lopulla hän osti Siikaisten metsärikkaan maatilan. Vuonna 1870 hän osti huutokaupasta Noormarkun kartanon ja tehtaat sekä vielä samalla vuosikymmenellä Kauttuan ja Leineperin rautaruukit niihin kuuluvine lukuisine maatiloineen ja laajoine metsämaineen.

Vuonna 1886 hän osti Strömforssin rautatehtaan konkurssipesän 595 000 markalla sekä Isonrannan sahan Porin läheltä ja seuraavana vuonna Haminaholman sahan sekä Santalahden sahan Tampereen läheltä. Vuonna 1889 hän osti Pihlavan sahan ja rakennutti Niemen sahan Ylöjärvelle ja Hollon sahan Lempäälään. Seuraavana vuonna hän osti Brändholman sahan Loviisan läheltä ja vuonna 1894 Hästholman sahan. Seuraavana vuonna hän rakennutti lähelle Antreaa Suursaareen sahan ostettuaan sitä ennen Lintulan lahjoitusmaatilan suurine metsineen.

Kun Antti Ahlström kuoli v. 1896 omisti hän 14 sahaa, 4 rautaruukkia, 60 000 hehtaaria maata ja metsää sekä koskia. Näiden pääoma-arvoksi arvioitiin silloin 9 milj. kultamarkkaa.

On ilman muuta selvää, että tällaista valtavaa omaisuutta ei Antti Ahlström voinut koota persoonallisella uutteruudellaan, tarmollaan ja säästäväisyydellään, kuten porvarilliset taloushistorioitsijat uskottelevat. Omaisuutensa hän hankki keinottelulla käyttämällä hyväkseen nälänhätää, pet-

tämällä talonpoikia, maksamalla nälkäpalkkoja ja käyttämällä hyväkseen kilpailevien liikkeiden taloudellisia vaikeuksia.

Antti Ahlström oli lisäksi "nainut rahaa" alkuun päästäkseen.

Nykyisin Antti Ahlströmin omaisuutta hallitaan *A. Ahlström Oy* -nimisen osakeyhtiön välityksellä, ja yhtiön omistajiksi voivat päästä vain Antti ja Eva Ahlströmin jälkeläiset suoraan alenevassa polvessa sekä heidän aviopuolisonsa. Kun A. Ahlström Oy ennen pitkää päättää tulla ja tulee pörssiyhtiöksi, sen omistajat saavat hyötyä osinkotulojen ohella myös myyntivoittotuloista. Samalla yhtiön ulkopuoliset saavat tilaisuuden omistaa tämän yhtiön varallisuutta vanhojen omistajien ehdoilla.

A. Ahlström Oy:n osakepääoma oli vuosisadan alkuvuosina 7 miljoonaa silloista markkaa. Yhtiön omistajat saivat osinkonsa silloisen osakepääoman perusteella.

Vuonna 1976 yhtiön osakepääoma oli 112 milj. nykyistä markkaa, ja osingot maksettiin nyt tämän osakepääoman perusteella.

A. Ahlström Oy:n osakepääoma oli seitsemässäkymmenessä vuodessa noussut rahan arvon muutokset huomioon ottaen 1600-kertaiseksi ilman, että Ahlströmit olisivat antaneet yhtiön käyttöön uusia varoja. He olivat ilmaisosakeantien avulla korottaneet yhtiön osakepääoman nykyiseen määrään, ja korotusten perustana oli yhtiön kiinteän omaisuuden arvonnousu.

Nyt voidaan perustellusti kysyä, onko oikein, että yhteiskunnassa tuotantovälineiden yksityisomistus voi tällä tavalla lisätä joidenkin ihmisten jälkeläisten tuloja ja varallisuutta. Esimerkiksi vuonna 1977 Antti Ahlströmin jälkeläiset saivat yhtiöltään osinkotuloja 14,4 milj. markkaa ilman minkäänlaisia omakohtaisia uhrauksia. Muut olivat tehneet työn, ja työn kasautumat eli uudet investoinnit oli rahoitettu suurelta osin yhteisin varoin.

Osinkojen ohella yhtiöiden yksityiset omistajat pyrkivät hyödyntämään omistustaan myös muilla tavoilla. Pörssiyhtiössä se tapahtuu myyntivoittotulojen avulla, ja A. Ahlström Oy:nkin

omistajat ovat tätä hyötymisen muotoa soveltaneet.

Pääyhtiön omistajat ovat perustaneet myös Antti Ahlströmin Perilliset Oy -nimisen holding-yhtiön, joka omistaa muun omaisuuden ohella A. Ahlström Oy:n osakkeita. Lyhyenä ajanjaksona 1970-luvun alkuvuosina holding-yhtiö teki omien osakkeidensa ja A. Ahlström Oy:ltä saamiensa osinkotulojen kanssa liiketoimia, joiden tuloksena omistajat saivat sekä verottomia myyntivoittoja että entistä enemmän osinkotuloja. Seuraavat yhtiökokoustiedot antavat kuvan suoritetuista järjestelyistä:

31. 3. 1970
Antti Ahlströmin Perilliset Oy:n yhtiöjärjestykseen otettiin määräys, jonka mukaan yhtiö saa lunastaa omia osakkeitaan. Osakepääoma oli tällöin 271 180 markkaa, ja omistajilla oli 20 860 osaketta.

6. 5. 1970
Yhtiölle päätettiin lunastaa sen omia osakkeita 18 774 kappaletta. Omistajille maksettiin korvaus lunastetuista osakkeista. Useimmilla omistajilla osakkeet olivat olleet hallussa tarpeeksi kauan niin että lunastushinnasta ei mennyt veroa. Holding-yhtiön osakepääoma säilyi vielä tässä vaiheessa muuttumattomana, ja se jakautui 2 086 osakkeen kesken. Jokaisen osakkeen nimellisarvo oli 10 markkaa.

27. 11. 1970
Yhtiön osakepääoma päätettiin korottaa 271 180 markasta 417 200 markkaan. Korotus suoritettiin yhtiön omin varoin. Se tapahtui siten, että jokaisen omistajille vielä jääneen osakkeen nimellisarvo korotettiin 10 markasta 200 markkaan.

17. 12. 1971
Yhtiön osakepääomaa päätettiin korottaa 417 200 markasta 4 172 000 markkaan. Korotus suoritettiin yhtiön omin varoin. Se tapahtui siten, että jokaisen osakkeen nimellisarvo korotettiin 200 markasta 500 markkaan. Lisäksi jokaista vanhaa osaketta kohden annettiin ilmaiseksi 4 uutta nimellisarvoltaan 500 markan osaketta.

Nämä esimerkit osoittavat, että Antti Ahlströmin perilliset ovat toimineet itsekkäästi, omaa hyötyään tavoitellen.

Hyötyminen on mahdollista, koska kapitalistisessa yhteiskunnassa yksityiset henkilöt ja suvut voivat omistaa kansakunnan tuotantovälineet.

Yksityisomistuksen perusteella Antti Ahlströmin jälkeläiset hallitsivat vuonna 1976 ilmaisosakeanneissa syntyneen 112 milj. markan suuruisen osakepääoman välityksellä kiinteää

omaisuutta, jossa yksin koneiden ja laitteiden palovakuutusarvo oli 3 654 milj. markkaa ja yhtiön tavaravarastojen hankinta-arvo 557 milj. markkaa. Sen lisäksi yhtiö omisti vakuuttamattomia metsiä 125 000 hehtaaria. Sillä on monia tytäryhtiöitä kotimaassa ja ulkomailla. Sen voittoja on myös sijoitettu rakennuksiin ja taideteoksiin, jotka ovat Suomen etevimpien taiteilijain töitä.

A. Ahlström Oy:n omistajat eivät tietystikään ole ainoita kapitalisteja Suomessa.

Oy Wilh. Schauman Ab

Schauman-suvulla on arvokkaat perinteet maamme hallinnollisessa ja kulttuurielämässä. Yksi sukuhaara myös edustaa kapitalismia.

Oy Wilh. Schauman Ab:n omaisuus on hankittu samalla tavalla kuin muissakin yhtiöissä: osin toisten tekemän työn perusteella ja osin yhteiskunnan yhteisin varoin. Omaisuutta hallitaan yhtiön osakepääoman välityksellä.

Vuonna 1943 Oy Wilh. Schauman Ab:n osakepääoma oli 180 000 markkaa. Se oli jakautunut 18 000 osakkeeseen, joiden nimellisarvo oli 10 markkaa.

Samana vuonna osakepääoma korotettiin yhtiön omin varoin 360 000 markkaan siten, että jokaisen osakkeen nimellisarvo nostettiin 10 markasta 20 markkaan.

Vuonna 1946 nimellisarvo korotettiin 20 markasta 50 markkaan.

Vuonna 1950 nimellisarvo korotettiin 50 markasta 150 markkaan.

Vuonna 1958 nimellisarvo korotettiin 150 markasta 400 markkaan.

Vuonna 1960 suoritettiin omistuksen järjestelyissä melkoinen uudistus. Jokaisen osakkeen nimellisarvo laskettiin 400 markasta 40 markkaan samalla kun vanhat osakkeet vaihdettiin uusiin siten, että 1 vanha osake vastasi 23 uutta.

Samassa yhteydessä yhtiöön fuusioitiin Pietarsaaren Selluloosa Oy, jonka omistajat saivat Schaumanin uusia osakkeita.

Yhtiön osakepääoma oli nyt 1 562 788 markkaa, joka oli jakautunut 390 697 osakkeeseen. Niiden nimellisarvo oli 40 markkaa.

Vuonna 1964 osakepääomaa korotettiin siten, että Oy Wiik & Höglund Ab:lle annettiin 15 000 uutta osaketta. Välittömästi tämän jälkeen osakepääomaa korotettiin vielä 3 uudella osakkeella, joiden avulla SYP:n ahdistama Viiala Oy fuusioitiin yhtiöön.

Vuonna 1967 omistajille annettiin uusia osakkeita siten, että kymmenellä vanhalla osakkeella sai yhden uuden. Nämä olivat ns. etuoikeutettuja osakkeita, joilla oli 1 ääni 10 osaketta kohden. Tällä tavalla valmisteltiin maaperää osakkeiden myyntiä ja myyntivoittoja varten.

Vuonna 1969 osakkeiden nimellisarvo korotettiin 40 markasta 70 markkaan.

Vuonna 1970 nimellisarvo korotettiin 70 markasta 100 markkaan.

Vuonna 1972 jaettiin vanhoille omistajille jälleen kymmenellä vanhalla osakkeella yksi uusi etuoikeutettu osake ilmaiseksi.

Vuonna 1974 jokaisen 490 897 osakkeen nimellisarvo korotettiin 100 markasta 150 markkaan.

Vuonna 1974 suoritettiin vielä toinenkin osakeanti, jossa viidellä vanhalla osakkeella sai yhden uuden osakkeen ilmaiseksi. Tällöin ensimmäisen kerran kolmeenkymmeneen vuoteen omistajille tarjottiin tilaisuus antaa rahaa yhtiön käyttöön. Viidellä vanhalla osakkeella omistajat saivat ostaa yhden uuden osakkeen 180 markan hinnalla. Samassa osakeannissa myytiin lisäksi yhtiön henkilökunnalle 27 745 kantaosaketta samaan hintaan.

Viimeisin osakeanti, jossa omistajilla oli mahdollisuus sijoittaa varojaan yhtiöön, antaa tilaisuuden katsoa sijoittivatko he todella omia varojaan yhtiöönsä.

Seuraavassa taulukossa on luetteloitu Oy Wilh. Schauman Ab:n suurimmat osakkeenomistajat 7. 4. 1973 ja 5. 3. 1976. Väliin mahtuu yksi osakeanti, jossa osakkeiden arvo korotettiin puolitoistakertaiseksi (100 markasta 150 markkaan) ilman että niiden lukumäärä muuttui. Väliin mahtuu myös viimeisin osakeanti, jossa omistajat joko antoivat rahaa yhtiöille tai eivät antaneet.

Ensimmäisessä sarakkeessa on kunkin omistajan osakkeiden lukumäärä 7. 4. 1973 ja toisessa sarakkeessa 5. 3. 1976. Kolmannessa sarakkeessa oleva osakkeiden määrä on merkitty joko positiiviseksi (+) tai negatiiviseksi (—) sen mukaan, ketkä omistajat ovat merkinneet uusia osakkeita enemmän kuin mitä he viimeisimmässä osakeannissa saivat niitä ilmaiseksi ja ketkä ovat myyneet ilmaisosakeannin merkintäoikeuksia verottomien myyntivoittotulojen hankkimiseksi.

	7. 4. 1973	5. 3. 1976	maksullisten osakkeiden merkintä
Oy Keppo Ab	38 748	47 841	+ 1 344
Oy Wiik & Höglund Ab	33 106	41 488	+ 1 761
Astrid Söderbergin sukurahasto	20 468	24 552	— 9
Maj-Lis Övergaard	17 933	19 487	— 1 032
Ghita Schauman-Palm	14 213	16 751	— 304
Signe Björkman	15 857	15 457	— 3 571
Marianne Schauman-Lähteenmäki (Koski)	15 475	14 550	— 4 020
Helena Schütt	11 178	13 934	+ 521
Dolly Sawela	28 279	13 571	— 20 363
Oy Palmaco Ab		12 470	uusi
Irja Carpelan	8 240	12 189	+ 2 301
Oy Wilh. Schaumans Cikoria Ab	5 156	11 735	+ 5 548
G. A. Serlachius Oy	6 763	11 218	+ 3 103
Anders Lassfolk	10 800	10 800	— 2 160
Madeleine Sirén	7 498	9 879	+ 882
Stig Oriander	11 571	9 578	— 4 307
Odd Övergaard	17 535	9 555	+ 513
Kjell Övergaard	7 535	9 506	+ 464
Christer Schütt	6 433	9 337	+ 1 618
Solveig Övergaard	7 535	9 174	+ 132
Henrik Björkmanin kuolinpesä	6 086	8 359	+ 1 056
Bo Schauman	6 425	7 685	— 25
Kesk. yhtiö Eläke-Varma		7 635	uusi
Tervakoski Oy		7 593	uusi
Agda Schaumanin kuolinpesä	7 132	7 110	— 1 448
Christina Oldenburg	4 579	6 956	+ 1 461
Vak. Oy Pohjola		6 767	uusi
Elisabeth Schauman	3 430	6 253	+ 2 137
Leonora Schauman	3 430	6 253	+ 2 137
Wilhelm Schauman	7 110	6 134	— 2 398

Osakeannissa Oy Wilh. Schauman Ab:n osakkeenomistajien määrä nousi seitsemästäsadasta yli neljääntuhanteen kolmeensataan. Useimmat uusista omistajista olivat pieniä, vallankäytön kannalta merkityksettömiä säästäjiä tai yhtiön omia hyväuskoisia työntekijöitä. Uusia omistajia yhdisti se, että he olivat todella antaneet rahaa yhtiön käyttöön kun taas monet vanhat omistajat eivät sitä tälläkään kerralla tehneet.

Ennen osakeantia yhtiön 30 suurinta omistajaa omisti 63,7 % osakkeista. Osakeannin jälkeen vastaava osuus oli

55,8 %. Suurimpien omistajien joukkoon nousseet uudet omistajat olivat yhteisöjä: Eläke-Varma, Tervakoski Oy ja Vakuutus Oy Pohjola. Oy Palmaco Ab on myös uusi suuromistaja, mutta se omistaa vain Dolly Sawelan ja hänen sukulaistensa vanhoja osakkeita.

Osakeannissa Oy Wilh. Schauman Ab:n osakepääoma korotettiin 73,6 milj. markasta 107 milj. markkaan.

Varsinaisen korotuksen suuruus oli siis 33,4 milj. markkaa. Siitä 14,7 milj. markkaa toteutettiin ilmaisantina, ja lopusta 18,7 milj. markasta yksin Eläke-Varma, Tervakoski Oy ja Vakuutus Oy Pohjola sekä yhtiön työntekijät merkitsivät ja maksoivat yli puolet.

Huolimatta siitä, että mainitut kolme yhtiötä sekä Oy Wilh. Schauman Ab:n omat työntekijät sijoittivat yhtiöön uutta rahaa enemmän kuin sen vanhat omistajat ovat sijoittaneet koko yhtiön historian aikana, yhtiön määräysvaltasuhteet eivät paljoakaan muuttuneet. Ne, jotka ovat aina saaneet ja jotka myös nyt saivat ilmaisosakkeita, hallitsevat edelleenkin.

Kun Schaumanin suvun jäsenet omistavat pääosan kantaosakkeista (á 1 ääni), yksityisomistukseen perustuva valta karkaa osakeantien ja äänioikeusjärjestelyjen muodossa niiden edellä, jotka luulevat voivansa etuoikeutettuja osakkeita (á 1/10 ääntä) ostamalla päästä määräämään Oy. Wilh. Schauman Ab:n asioissa.

Itse tuotantotoiminnan ja investointien rahoituksen kannalta näillä kuponginleikkaajien kauppatouhuilla ei ole juuri mitään merkitystä.

Oy Wilh. Schauman Ab:n uusi selluloosatehdas Pietarsaaressa tuli maksamaan 650 milj. markkaa, eikä omistajien varoilla ollut rakennustyön kannalta merkitystä. Sen sijaan määräysvalta tähänkin kiinteään omaisuuteen määräytyi osakkeiden äänimäärien mukaan.

WSOY

Monien vanhojen yhtiöiden omistajat pyrkivät hankkimaan myyntivoittotuloja myymällä pois vallankäytön kannalta tarpeettomia osakkeita. Kätevimmin se tapahtuu arvopaperipörssin välityksellä. Pörssi on Suomessa suurten liikepankkien käsissä.

Kun yhtiö tulee pörssiin, sen omistajat tarjoavat osakkeita ulkopuolisten ostettavaksi. Osakkeet ovat sellaisia, että vanhat omistajat eivät ole niistä maksaneet sitä rahamäärää mitä he osakkeistaan ulkopuolisilta pyytävät.

Werner Söderström Oy tuli pörssiin vuonna 1976. Yhtiön osakepääoma oli tällöin 24,4 milj. markkaa, ja se jakautui 488 000 osakkeeseen nimellisarvoltaan 50 markkaa kukin. Pörssissä yhtiön omistajat olivat valmiita myymään osakkeitaan hinnalla, joka oli noin puolitoistakertainen osakkeen nimellisarvoon verrattuna.

WSOY:n osakepääoma oli kasvanut pörssikuntoon seuraavalla tavalla:

Sodan jälkeen osakepääoma oli 0,2 milj. markkaa. Vuonna 1947 se korotettiin ilmaisosakeannissa 0,4 milj. markkaan.
Vuonna 1950 osakepääoma korotettiin ilmaisosakeannissa 0,8 milj. markkaan.
Vuonna 1953 osakepääoma korotettiin ilmaisosakeannissa 2 milj. markkaan.
Vuonna 1958 osakepääoma korotettiin ilmaisosakeannissa 4 milj. markkaan.
Vuonna 1963 osakepääoma korotettiin ilmaisosakeannissa 6 milj. markkaan.
Vuonna 1966 osakepääoma korotettiin ilmaisosakeannissa 8 milj. markkaan.
Vuonna 1970 osakepääoma korotettiin ilmaisosakeannissa 12 milj. markkaan. Tällöin se oli jakautunut 40.000 osakkeeseen, joiden jokaisen nimellisarvo oli 300 markkaa.

Yhtiön omistajat ovat valistunutta väkeä, ja he tiesivät, että ilmaisosakeanneissa 300 markkaan noussut nimellisarvo oli liian korkea hinta jotta osakkeet olisivat menneet hyvin kaupaksi pörssissä. Piensijoittajat eivät osta näin kalliita osakkeita.

Valistuneet omistajat tiesivät myös, että määräysvallan säilyttämisen kannalta osakkeet on viisasta laskea liikkeelle äänimääriltään eriarvoisina. Kun vanhoille osakkeille annetaan enemmän ääniä kuin uusille osakkeille ja kun uusille omistajille myydään sitten etupäässä näitä uusia osakkeita, valta säilyy entisillä omistajilla.

Tämän takia WSOY:n osakeanti vuonna 1976 suoritettiin monimutkaisempana kuin muut sodanjälkeiset osakeannit.

Ensimmäisessä tähän pörssioperaatioon kuuluvassa osakeannissa osakkeiden nimellisarvo alennettiin 300 markasta 50 markkaan vaihtamalla 1 vanha osake 2 uuteen A-sarjan osakkeeseen ja 4 B-sarjan osakkeeseen. A-sarjan osakkeilla on 20 ääntä osaketta kohden, ja niiden avulla voidaan tulevaisuudessa säilyttää valta vanhoilla omistajilla. B-sarjan osakkeilla on yksi ääni osaketta kohden, ja niitä oli alun alkaen tarkoitus myydä pörssin kautta ulkopuolisille.

Toisessa pörssioperaatioon kuuluvassa osakeannissa yhdellä A-osakkeella annettiin vanhoille omistajille vielä yksi uusi A-osake ilmaiseksi. Lisäksi yhdellä B-osakkeella sai ostaa yhden uuden B-osakkeen 60 markalla. Kansankapitalismin ideologian mukaisesti yhtiön oma henkilökunta pääsi "myötäomistajiksi" saadessaan ostaa yhteensä 8 000 uutta osaketta, joiden hinta oli 50 markkaa kappaleelta.

Näiden osakeantien jälkeen WSOY:n osakepääoma oli 24,4 milj. markkaa, josta yhtiön henkilökunta oli antanut takaisin yhtiön käyttöön 24 miljoonan markan ylittävän osuuden eli 0,4 milj. markkaa.

Muilta osin osakepääomassa oli omistajien rahoja vain 8 milj. markkaa, jotka kerättiin laskemalla liikkeelle maksullisia B-osakkeita. Vanhat omistajat säilyttivät määräysvaltansa vaikka eivät merkinneetkään maksullisia osakkeita. Sen sijaan heillä oli heti tilaisuus päästä verottomien myyntivoittotulojen makuun myymällä maksullisen osakeannin merkintäoikeuksia ulkopuolisille.

Tällä tavalla tulevat toimimaan muidenkin vanhojen yhtiöi-

den omistajat markkinoidessaan kansankapitalismia varallisuuden tasaisemman jakautumisen mallina.

Harvat määräävät

Suomalaisissa suuryhtiöissä on kymmeniäkin tuhansia "myötäomistajia".

Talouselämän tärkeimmillä osa-alueilla on eniten omistajia seuraavissa yhtiöissä:

SYP	145 000
KOP	135 000
Metsäliiton Teollisuus Oy	75 000
Rauma-Repola Oy	45 000
Kesko Oy	27 000
HOP	25 000
Enzo-Gutzeit Oy	21 300
Kymi Kymmene Oy	20 000
Oy Wärtsilä Ab	17 000
Oy Nokia Ab	12 000
Suomen Sokeri Oy	11 000
Oy Lohja Ab	10 000
Yhtyneet Paperitehtaat Oy	10 000
Vak. Oy Pohjola	9 500
Paraisten Kalkki Oy	8 600
Oy Tampella Ab	7 100

Kuka sitten määrää asioista näiden yhtiöiden korkeimmassa päättävässä elimessä eli yhtiökokouksessa?

Siitä kertovat lahjomattomasti seuraavat tiedot mainittujen yhtiöiden yhtiökokouksista.

SYP SYP:n yhtiökokouksessa 1. 3. 1977 oli paikalla 18 393 225 ääntä. Suurin sallittu yhden henkilön äänimäärä oli 1/20 kokonaisäänimäärästä eli 919 661 ääntä.

Suurimman äänimäärän ylittivät seuraavat henkilöt:

Leo Puiro (Kansaneläkelaitos)	2 518 800 ääntä
Lasse Räihä (Kymin Oy ja sen eläkesäätiö)	2 336 970 "
Tor Eklöf (Svenska Litteratursällskapet)	1 744 885 "
Fredrik Björnberg (Myllykoski Oy)	1 425 890 "
Kari Karhunen (Suomi-Salama)	1 377 780 "
Göran Ehrnrooth (Oy Tampella Ab)	1 125 170 "
Casimir Ehrnrooth (Oy Kaukas Ab)	978 111 "

Kun näiden henkilöiden äänimäärät alennettiin suurimpaan sallittuun äänilukuun, kokouksen käytöstä poistui 5 259 288 ääntä ja niitä oli päätöksenteossa käytössä vain 13 133 937.

Äänten enemmistöön olisi tarvittu *kahdeksan* kokousedustajan äänet.

KOP KOP:n yhtiökokouksessa 25. 2. 1977 oli paikalla 2,5 milj. osaketta, jotka antoivat kokousedustajille 103 243 ääntä. Suurin sallittu yhden henkilön äänimäärä eli 1/20 äänistä oli 5 162 ääntä. Suurimman äänimäärän ylittivät seuraavat henkilöt:

	osaketta	ääntä
Veikko Laaksonen (Vak. Oy Pohjola)	722 646	28 914
Osmo Juote (Wihurin rahastot)	452 334	18 102
Björn-Erik Saarinen (Emil Aaltosen perilliset)	259 401	10 385
Pentti Ilmonen (KOP:n eläkesäätiö)	224 196	8 976
Aimo Nurmela (Suomen Tankkilaiva Oy)	208 180	8 336
Yrjö Blomstedt (Suomen Kulttuurirahasto)	206 311	8 261

Näillä henkilöillä oli käytössään 52 002 "ylimääräistä" ääntä, ja kun heidän äänimääränsä alennettiin suurimpaan sallittuun äänilukuun, kokouksen käyttöön jäi 51 241 ääntä.

Äänten enemmistöön olisi tarvittu *viiden* suurosakkaan edustajan äänet.

METSÄLIITON TEOLLISUUS OY

Metsäliiton Teollisuus Oy:n yhtiökokous pidettiin Espoossa 14. 6. 1977. Paikalla oli parikymmentä osakkeenomistajaa, jotka edustivat yhteensä 1 320 704 ääntä.

Yhtiön osakkeet ovat kantaosakkeita (á 10 ääntä) ja etuoikeutettuja osakkeita (á 1 ääni). Osuuskunta Metsäliitto omistaa 85 400 kantaosaketta (yhteensä niitä on 85 625 kpl), ja sillä on kaikissa Metsäliiton Teollisuus Oy:n yhtiökokouksissa äänten enemmistö. Tässä kokouksessa osuuskunnan 1 194 217 ääntä edusti yhtymän pääjohtaja Veikko Vainio, jolla siis *yksin* oli äänten enemmistö.

Viime vuosina Osuuskunta Metsäliitto on lisännyt myös etuoikeutettujen osakkeidensa määrää muiden suurten omistajien (KOP, SKOP, Hankkija, OKO, Aura) kanssa tehdyillä kaupoilla.

RAUMA-REPOLA OY

Rauma-Repola Oy:n yhtiökokous pidettiin 21. 4. 1977 Finlandiatalossa. Edustettuina oli 13 279 940 osaketta. Kun yhtiöjärjestyksessä ei ole äänirajoitusta, enemmistöön riitti *kahden* kokousedustajan eli KOP:n edustajan Olli Tenkasen (4 585 072) ja Vakuutusyhtiö Pohjolan edustajan Yrjö Niskasen (3 626 049) osakkeet.

Lähinnä suurimpia omistajia yhtiössä ovat Rauma-Repola Oy:n toimihenkilöiden eläkesäätiö (1 738 644 osaketta) ja eläkevakuutusosakeyhtiö Ilmarinen (1 698 199 osaketta).

Vallankäytön kannalta muiden osakkeenomistajien läsnäolo yhtiökokouksessa on hyödytöntä.

KESKO OY

Kesko Oy:n yhtiökokouksessa 18. 4. 1977 Kauppakorkeakoululla oli hieman toista sataa K-kauppiasta ja muuta yhtiön osakasta. Yhteensä paikalla oli 13 738 ääntä.

Äänirajoituksen vuoksi (1 ääni jokaista 100 osaketta kohden) Kesko Oy:n eläkekassan 864 046 osaketta oikeuttivat vain 8 646 ääneen, joka kuitenkin oli lähes 2/3 kokonaisäänimäärästä.

Kesko Oy:ssä on tehty päätös, jonka mukaan eläkekassan osakkeita edustaa yhtiökokouksessa hallintoneuvoston tähän tehtävään valtuuttama henkilö. Näin ollen yhtiökokouksissa *yksinään* enemmistön muodostavat osakkeet eivät ole suoranaisesti yhtiön palkatun johdon määräysvallassa.

Seuraavaksi eniten ääniä tässä kokouksessa, kuten muissakin Kesko Oy:n yhtiökokouksissa, oli Oskar Heikkilän perikunnan ja Oskar Heikkilä Oy:n edustajalla (1 089 ääntä), O. Salo Oy:n edustajalla (349 ääntä), Tapani ja Esko Käävällä (321 ääntä) ja Aug. Korhonen Oy:n edustajalla (280 ääntä).

HOP

HOP:n yhtiökokouksessa 3. 3. 1977 oli paikalla muutamia kymmeniä osakkeenomistajia ja 1 219 142 ääntä. Suurin sallittu yhden henkilön äänimäärä oli 1/20 eli 60 957.

Eniten ääniä oli seuraavilla kokousedustajilla:

Carl Olof Tallgren (Konstsamfundet)	327 721 ääntä
Rakel Wihuri (Jenny ja Antti Wihurin rahasto)	154 520 „
Olli Ikkala (HOP:n eläkesäätiö)	122 385 „
H. O. Ylikangas (Ab Forum Henrici)	100 467 „
Lars J. Nygren (Ab Aktieförvaltning ja Metsätila Oy)	88 497 „
P. E. Lönnfors (Ab Hufvudstadsbladet)	68 571 „

Kukin näistä henkilöistä sai äänestää vain

60 957 äänellä, ja kokouksen käytöstä poistui 522 211 ääntä.

Äänten enemmistöön olisi tarvittu *kuuden* paikalla olleen henkilöt äänet.

ENSO GUTZEIT OY Enso-Gutzeit Oy on ainoa valtionyhtiö, jonka osakkeita on mahdollista ostaa ja myydä Helsingin arvopaperipörssissä.

Yhtiökokouksessa 29. 4. 1977 Karjalan talolla Helsingissä kauppa- ja teollisuusministeri Arne Bernerillä *yksinään* oli osake-enemmistö niin kuin aina vastaavalla ministerillä on Enso-Gutzeit Oy:n ja muiden valtion yhtiöiden yhtiökokouksissa.

Enso-Gutzeit Oy:ssä on runsaasti pieniä omistajia. Heidän vaikutusmahdollisuutensa hallintoelimissä rajoittuu yhteen hallintoneuvoston jäsenen ja pariin tilintarkastajan paikkaan. Muilta osin hallintoelimet valitaan poliittisin perustein.

KYMI KYMMENE OY Kymi Kymmene Oy:n yhtiökokous pidettiin Palacessa 27. 4. 1977. Paikalla oli kaikkiaan 1 275 730 osaketta ja ääntä.

Suurimmat äänimäärät oli kahdella SYP:n johtajalla.

SYP:n johtaja Heikki Neva edusti SYP:a (197 600 osaketta), SYP:n eläkekassaa (120 000) ja Oy Mandatum Ab:a (93 836). Yhteensä hänellä oli 411 436 ääntä.

SYP:n johtaja Henrik Nybergh edusti Sigrid Juseliuksen säätiötä (110 867 osaketta), Svenska Litteratursällskapetia (35 577) ja Brita Maria Renlundin muistosäätiötä (35 149). Yhteensä hänellä oli 181 593 ääntä.

Kun tähän vielä lisätään Carl Olof Tallgrenin edustamina paikalla olleet Åbo Akademin säätiön 404 023 osaketta ja ääntä, kolmella henkilöllä oli käytössä yli 3/4 kokouksen äänistä.

Äänten enemmistöön olisi tarvittu vain *kahden* läsnäolijan osakkeet.

OY WÄRTSILÄ AB Oy Wärtsilä Ab:n yhtiökokous pidettiin 26. 4. 1977. Paikalla olivat ensimmäistä kertaa edustettuina myös vuoden 1976 osakeannissa merkityt osakkeet.

Oy Wärtsilä Ab:ssä osakkeet ovat kahdenlaisia: I-sarjan osakkeilla on 1 ääni osaketta kohden ja II-sarjan osakkeilla 1 ääni 10 osaketta kohden. Tämän takia omistajilla oli yhtiökokouksessa erilaiset osake- ja äänimäärät. Yhteensä paikalla oli 788 032 osaketta ja 547 699 ääntä.

Eniten ääniä oli seuraavilla paikallaolijoilla (suluissa osakkeiden määrä):

Henrik Nybergh (Brita Maria Renlundin muistosäätiö ja Sigrid Juseliuksen säätiö	173 181	(250 789)
Lars Mattsson (SYP ja Oy Mandatum Ab)	81 658	(120 455)
Hans Pipping (useita valtakirjoja)	70 136	(105 732)
Kaj Hammarén (kaksi valtakirjaa)	60 877	(78 642)
Bent Barner-Rasmussen (useita valtakirjoja)	51 023	(71 958)
K. Erik Stenius (useita valtakirjoja)	50 443	(79 756)

Tarvittaessa äänten enemmistö olisi ollut *kolmella* paikalla olleella henkilöllä. Äänestettäessä olisivat yhtiön hallituksen jäsen Kaj Hammarén sekä rahoittajapankin SYP:n johtajat Henrik Nybergh ja Lars Mattsson tuskin olleet eri mieltä.

OY NOKIA AB Oy Nokia Ab:n yhtiökokous pidettiin 20. 4. 1977 Palacessa Helsingissä. Paikalla oli 137 osakkeen-

omistajaa tai heidän edustajaansa. Kokouksen osanottajamäärä oli yleisestä käytännöstä poiketen melko suuri.

Paikalla oli yhteensä 732 537 osaketta.

Suurin osakemäärä oli SYP:a (162 259) ja Oy Mandatum Ab:a (62 278) edustaneella Heikki Nevalla, jolla oli yhteensä 231 537 osaketta ja ääntä. Saman ryhmän suuryrityksiä edustivat Kymi Kymmene Oy:n ja sen eläkesäätiön osakkeilla Christer Ekman (64 725) ja Oy Strömberg Ab:n osakkeilla Fredrik Castrén (60 528 osaketta).

KOP:n ryhmän puolella eniten osakkeita oli Pentti Rissasella, joka edusti mm. KOP:a (140 428) sekä KOP:n eläkesäätiötä (31 869) ja yhteensä 173 087 osaketta ja ääntä. Samaan finanssiryhmään kuuluivat myös Vakuutus Oy Pohjolan edustajan Juhani Laitisen 112 451 osaketta.

Oy Nokia Ab:n yhtiökokouksessa oli äänten enemmistö SYP:n ja KOP:n edustajilla eli *kahdella* osanottajalla.

Tarvittaessa olisi enemmistö ollut myös SYP:n ja kolmen sen finanssiryhmään kuuluvan teollisuusyhtiön edustajalla.

HUHTAMÄKI OY

Huhtamäki Oy:n yhtiökokous pidettiin 3. 5. 1977 Finlandiatalolla Helsingissä. Paikalla oli 184 osanottajaa, jotka edustivat 1 480 035 osaketta ja ääntä.

Edustettuna olleista osakkeista 2/3 oli Suomen Kulttuurirahaston kannatusyhdistyksen edustajalla Hannu Kääriäisellä ja Suomen Kulttuurirahaston edustajalla Erkki Salosella. Äänten enemmistöön tarvittiin muodollisesti kaksi kokousedustajaa, vaikka tosiasiassa molemmat henkilöt olivat *yhden* osakkeenomistajan tähän

tehtävään nimeämiä.

Seuraavaksi suurimmat äänimäärät oli Vakuutus Oy Ilmarisen (194 690), Työväen Akatemian kannatusyhdistyksen (61 697), Turun Yliopistosäätiön (44 700) sekä Vakuutus Oy Pohjolan ja keskinäisen yhtiön Suomi-Salaman yhteisellä (34 368 + 20 250) edustajalla.

SUOMEN SOKERI Oy

Suomen Sokeri Oy:n yhtiökokouksessa 19. 5. 1977 oli paikalla 836 656 osaketta ja ääntä. Kun yhtiöjärjestyksessä on rajoitus, jonka mukaan suurin sallittu yhden kokousedustajan äänimäärä on 1/10 paikalla olevista äänistä, seuraavien osanottajien äänimäärä alennettiin 83 665 ääneen:

Sakari Mikkola, Kesko Oy	184 924
Pentti Herkama, Tukkukauppojen Oy	183 857
Jorma Jokiniemi, OTK	175 125
Viljo Luukka, SOK	117 621

Tämän jälkeen kokouksen käytössä oli 509 789 ääntä, ja mahdollisissa äänestyksissä olisi enemmistöön tarvittu *neljä* kokousedustajaa.

OY LOHJA AB

Oy Lohja Ab:n tilivuosi päättyy helmikuun lopussa, ja sen takia yhtiökokous pidetään myöhemmin kuin yleensä muissa yhtiöissä. Samoin on asia myös Paraisten Kalkki Oy:ssä.

Yhtiökokouksessa 21. 6. 1977 paikalla oli vakiomäärä eli nelisenkymmentä osanottajaa. Ennakolta oli kokoukseen ilmoitettu 212 625 osaketta ja 155 283 ääntä (A-osakkeilla on kullakin 1 ääni ja B-osakkeilla 1 ääni jokaista alkavaa 10 osaketta kohden).

Äänten enemmistö oli *kahdella* kokousedusta-

jalla: SYP:n johtajalla Heikki Nevalla, joka edusti Oy Mandatum Ab:a, oli 60 023 ääntä ja SYP:n entisellä pääjohtajalla Göran Ehrnroothilla oli 27 593 ääntä.

Yhtiöjärjestyksen mukaan kukaan ei saanut äänestää suuremmalla äänimäärällä kuin 1/3 paikalla olleista äänistä, mutta se ei vaikuttanut äänten enemmistön muodostumiseen tai kokouksen kulkuun. Yhtään ainoaa "ylimääräistä" puheenvuoroa ei kokouksessa käytetty.

YHTYNEET PAPERITEHTAAT OY

Yhtyneet Paperitehtaat Oy:n yhtiökokous pidettiin Valkeakoskella 13. 5. 1977. Yleensä näissä kokouksissa on valtakirjojen kautta edustettuna suuri määrä yhtiön omistajia vaikkei paikalla varsinaisesti monta henkilöä olisikaan.

Nyt oli kokouksessa edustettuna noin 250 osakkeenomistajaa, joiden osakkeet oikeuttivat 2 093 978 ääneen.

Suurimmat äänimäärät oli Vakuutus Oy Pohjolan edustajalla Seppo Soratiellä (439 615 ääntä) ja KOP:n edustajalla Pentti Rissasella (437 134 ääntä). Klaus Waldenin Anmati Oy:llä oli 182 448 ääntä, Tellervo Waldenin edustamalla Tellervo ja Juuso Waldenin säätiöllä 138 711 ääntä ja Aito Kolsin edustamalla Vakuutus Oy Ilmarisella 109 873 ääntä.

Äänten enemmistöön olisi tarvittu *neljä* kokousedustajaa.

Waldenin suvulla oli perintönä vanhoilta ajoilta 1/3 kokouksen äänistä.

VAKUUTUS OY POHJOLA

Vakuutusosakeyhtiö Pohjolan yhtiökokouksessa 28. 4. 1977 oli edustettuna 6 398 170 osaketta, jotka oikeuttivat 1 279 789 ääneen.

Yhtiöjärjestyksen mukaan kukaan ei kuitenkaan saanut äänestää suuremmalla äänimäärällä kuin 1/10:lla paikalla olleesta kokonaisäänimäärästä.

Näin ollen keskinäisen yhtiön Suomi-Salaman 674 756 ja KOP:n 267 930 ääntä alennettiin suurimpaan sallittuun äänimäärään, joka oli 127 978 ääntä. Samalla poistui kokouksen käytöstä 686 730 ääntä ja käyttöön jäi vain 593 059 ääntä.

Pohjolan yhtiökokouksen osanottajien äänimäärä näyttää olevan lähes vakio, sillä edellisenä vuonna paikalla oli 592 520 ääntä. Silloin äänestettiinkin. Ehdotus työntekijäin edustajan valitsemisesta hallintoneuvostoon hylättiin äänin 590 289—810.

Vuonna 1977 pidetyssä yhtiökokouksessa äänten enemmistö olisi äänestyksissä ollut *kolmella* kokousedustajalla.

Suomi-Salaman ja KOP:n osakkeiden ohella enemmistöön olisi ollut tarjolla Pohjolan tytäryhtiöiden omistamien lähes miljoonan osakkeen välityksellä noin 200 000 ääntä.

PARAISTEN KALKKI OY

Paraisten Kalkki Oy:n syysyhtiökokouksessa 7. 12. 1976 Turussa oli paikalla 249 372 osaketta. Yhtiöjärjestyksen äänioikeusrajoituksen mukainen suurin sallittu äänimäärä oli 1/5 äänistä eli 49 874 ääntä ja kokouksen käyttöön jäi rajoituksen vuoksi 149 822 ääntä.

Mahdollisissa äänestyksissä enemmistö olisi ollut *kahden* suurimman osakkaan, Åbo Akademin säätiön (121 055) osaketta) ja Myllykoski Oy:n (77 938 osaketta) edustajilla.

OY TAMPELLA AB

Oy Tampella Ab:n yhtiökokous pidettiin 27. 4. 1977 Palacessa Helsingissä. Paikalla oli edustettuna 131 240 osaketta.

Oy Tampella Ab:n yhtiökokouksen äänestysmenettely on mutkikas. Se johtuu yhtiöjärjestyksessä olevista rajoituksista, joiden mukaan kukaan ei saa äänestää suuremmalla äänimäärällä kuin 1/10:lla äänistä ja joiden mukaan ulkomaisille omistajille vapaasti myytävissä olevien osakkeiden äänioikeutta on vielä erikseen rajoitettu.

Eniten osakkeita yhtiökokouksessa oli seuraavien suurosakkeiden edustajilla:

SYP ja Oy Mandatum Ab	31 479	osaketta
Åbo Akademin säätiö	29 183	"
Svenska Litteratursällskapet	10 474	"
Kymi Kymmene Oy	9 697	"
Oy K. Hjorth Ab	9 142	"

Äänestyksissä Heikki Nevalla (SYP), Carl Olof Tallgrenilla (Åbo Akademin säätiö) ja Tor Eklöfillä (Svenska Litteratursällskapet) sekä kahden muun suuren osakkaan edustajalla, yhteensä *viidellä* henkilöllä, oli ylivoimainen äänten enemmistö.

Kun kokouksessa äänestettiin siitä, oliko huonon vuoden jälkeen syytä alentaa hallituksen jäsenten palkkioita, suuromistajat äänestivät entisten palkkioiden säilyttämisen puolesta äänin 75 506—7 102.

Sukuyhtiöt

Edellä esiteltiin vallankäyttäjät niissä osakeyhtiöissä, joissa on Suomen mitassa eniten omistajia. Pari maatalousalan osakeyhtiötä, joissa omistus on jakautunut laajalle, jätettiin luettelosta tarkoituksellisesti pois. Niillä ei ole samaa kansantaloudellista merkitystä kuin tässä esitellyillä yhtiöillä.

Maan tärkeimpiin yhtiöihin on luettava vielä joukko sellaisia yhtiöitä joissa ei ole paljon omistajia. Ne ovat perheyhtiöitä, joissa määrää vain noin 20 perhettä.

Vallankäyttöä perheyhtiöissä on tuskin tarpeen esitellä tässä yhteydessä. Niissä määräävät perheet. Sen riittänee osoittamaan pelkästään yksi esimerkki.

OY FISKARS AB

Oy Fiskars Ab:n yhtiökokous pidettiin 28. 4. 1977 Helsingissä. Paikalla oli yhteensä 115 347 osaketta ja ääntä.

Suurin äänimäärä oli Oy Fiskars Ab:n hallintoneuvoston puheenjohtajalla Jakob von Julinilla, joka edusti 8 081 omaa osakettaan ja 7 735 äitinsä Elsa von Julinin osaketta.

Toiseksi suurin äänimäärä oli Oy Fiskars Ab:n toimitusjohtajalla Göran J. Ehrnroothilla, joka on edellä mainitun Jakob von Julinin sisaren poika. Hän edusti sisaruksiaankin ja hänellä oli käytössään 14 270 ääntä.

Kolmanneksi suurin äänimäärä oli Oy Fiskars Ab:n johtajalla Olof Bruncronalla, jonka äidinäiti oli edellä mainitun Elsa von Julinin miehen sisar. Olof Bruncronalla oli 13 230 ääntä, joista 3 745 oli hänen omiaan ja 8 915 vuorineuvoksetar Sophie von Julinin säätiön nimissä. Sophie von Julin oli Elsa von Julinin miehen äiti ja Olof Bruncronan äidinäidinäiti.

Neljänneksi suurin äänimäärä oli von Julinin suvussa Lindsay-sukuhaaran edustajalla Johan Lindsay von Julinilla, joka edusti myös isoisänsä veljen I. A. von Julinin kuolinpesän 10 970 osaketta.

Kaikkiaan Oy Fiskars Ab:n yhtiökokouksessa tarvittiin *viisi* henkilöä muodostamaan äänten enemmistö. Oy Fiskars Ab:n vallankäyttäjiä yhdistää yhteinen sukunimi (von Julin). Se on aina ollut yhtiön suuromistajien sukunimi.

Samalla tavalla valta periytyy muissakin perheyhtiöissä.

Valtiomonopolistinen kapitalismi

Kapitalisti nimittää Suomen talousjärjestelmää sekataloudeksi, ja onkin totta, että Suomessa ei esiinny täysin puhdasta kapitalismia; sitä ei esiinny missään maailmassa. Kapitalistit tarvitsevat kaikkialla tuekseen valtiovallan päätöksentekoelimet, jotka alistetaan palvelemaan pääoman uusintamista ja omistukseen perustuvia tuotantosuhteita.

Marxilais-leniniläisessä tutkimuksessa kapitalistisen järjestelmän nykyistä kehitysvaihetta nimitetään valtiomonopolistiseksi. Valtiomonopolistinen kapitalismi on olemassa olevaa kapitalismia, sitä jota kapitalisti nimittää sekataloudeksi. Kapitalismi on historian myötä kehittynyt nykyiseen valtiomonopolistisen kapitalismin vaiheeseensa; sen teorian kehittäminen luetaan erityisesti V. I. Leninin ansioksi.

Tässä luvussa ei käsitellä valtiomonopolistisia rakenteita niin perusteellisesti kuin olisi tarpeen yhteiskuntapolitiikan ymmärtämiseksi. Politiikkaa ja taloutta olisi helpompi ymmärtää, jos politiikan ja talouden vuorovaikutussuhteita tarkasteltaisiin perusteellisemmin kuin tässä nyt tapahtuu.

Toisaalta valtiomonopolistiseen kapitalismiin kuuluvien rakenteiden ja toimintatapojen erittely on niin laaja tehtävä, että sen jättäminen pois tästä yhteydestä on helposti perusteltavissa. Eikä asiassa ole aina helposti löydettävissä teoreettista yksimielisyyttäkään.

Sen sijaan tässä luvussa käsitellään yksityiskohtaisemmin ns. valtiokapitalismia, joka on osa valtiomonopolistisen järjestelmän rakennetta. Valtiokapitalismissa valtio käyttää omistukseen perustuvaa valtaa, mutta tämä vallankäyttö ei juurikaan eroa tavasta jolla kapitalisti käyttää omaa omistukseen perustuvaa valtaansa. Valtiokapitalismissa työ organisoidaan tavaran eikä ihmisten etujen perusteella.

Talouden ja politiikan liitto

Valtiomonopolistinen kapitalismi ei ole pelkästään sitä, että että valtio omistaa omia tuotantolaitoksia joita johdetaan kuin yksityisiä yhtiöitä, vaikka sekin on eräs valtiomonopolistisen kapitalismin piirre.

Marxilais-leniniläisen määritelmän mukaan valtiomonopolistinen kapitalismi lisätessään monopolien valtaa kansakuntien elämässä yhdistää monopolien voimat ja valtion voimat yhdeksi koneistoksi, jonka tarkoituksena on kapitalistisen järjestelmän pelastaminen, imperialistisen porvariston liikevoittojen mahdollisimman suuri lisääminen työväenluokan riiston ja laajojen väestökerrosten rosvoamisen avulla.

Määritelmän mukaan valtiomonopolistinen kapitalismi ei ole mikään yhtäkkinen tai yhteiskuntajärjestelmästä riippumaton ilmiö. Valtiomonopolistiset rakenteet syntyvät historiallisen kehityksen tuloksena, ja ne kuvastavat kapitalismin viimeisintä kehitysvaihetta jossa yhteiskunnallisia ratkaisuja tekevät valtio ja finanssipääoma yhdessä. Usein nämä ratkaisut "runnotaan" läpi ns. kansallisen edun nimissä.

Valtiomonopolistisen kapitalismin tunnusmerkistöön kuuluu se, että esimerkiksi 1970-luvun alkuvuosina valtiovalta ei Suomessa säädellyt korkeasuhdanteen aikana yrityksille syntyneitä ylisuuria voittoja, vaan salli yhtiöiden suorittaa jättimäisiä uusia investointeja. Tällä tavalla voitot jäivät kiinteän omaisuuden muodossa yksityisten omistajien määräysvaltaan; muutamia vuosia myöhemmin samat pääomat jäivät sitten kesannolle suomalaisen teollisuuden liikakapasiteetin muodossa. Koneita oli enemmän kuin niillä valmistetuilla tavaroilla oli kysyntää.

Kansantalouden kannalta ongelmalliseksi muodostui näinä vuosina myös se, että uusia koneita ei hankittu yrityksiin pelkästään ylisuurilla voitoilla vaan niiden hankkimiseksi lainattiin varoja ulkomailta.

Ulkomainen velanotto on johtanut Suomen riippuvaksi ulkomailla tehtävistä luottopäätöksistä.

Kapitalistisen maailman rahajärjestelmän keskuspankki *Kansainvälinen Valuuttarahasto (IMF)* asetti vuosina 1975 ja 1976 Suomelle myönnettyjen valmiusluottojen vakuudeksi ehtoja, jotka kahlitsevat maan taloudellista itsenäisyyttä. Näiden salaisten sitoumusten perusteella Suomi on joutunut toteuttamaan talouspolitiikkaa, jonka perusteet ovat samat kuin Kansainvälisen Valuuttarahaston ainakin Englannille, Brasilialle, Meksikolle, Perulle, ja Zairelle noudatettaviksi määräämät salaiset velvoitteet.

Kansainvälinen Valuuttarahasto edustaa kapitalistisessa maailmassa nykyaikaista imperialismia, josta heikot maat ovat riippuvaisia vahvojen maiden ehdoilla. Tänä päivänä Yhdysvallat ja Saksan liittotasavalta määräilevät muita maita IMF:n välityksellä.

Suomessa valtiomonopolistisen kapitalismin tunnusmerkistöön kuuluu edelleen se, että yksityisten yritysten investointien rahoituksen vaikeuduttua valtio supisti julkisia menoja. Kansainväliselle Valuuttarahastolle annettujen vakuuksien mukaan valtiovallan piti pyrkiä pääsemään sopimukseen myös kuntien kanssa julkisen kysynnän rajoittamiseksi tältäkin osin. Kun julkinen valta ei sitten ole lisännyt julkista (yhteistä) pääomanmuodostusta tai julkisia (yhteisiä) kulutusmenoja, kansantaloudessa käytössä olevalla tuotantovälineitten osalla on pystytty entistä suuremmassa määrin rahoittamaan ulkomailta velaksi ostettuja käyttämättömiä koneita, so. yksityisen pääoman uusintamista.

Valtiomonopolistisen kapitalismin tunnusmerkistöön on viime vuosina kuulunut myös se, että valtiovalta on työsuhdekysymyksissä tukenut kiinteän omaisuuden omistajia. Kun pääministeri Martti Miettunen muotoili vuonna 1976 työehtosopimusneuvotteluissa työrauhan taanneen välityslausekkeen niin, että sen perusteella ei saman vuoden syksyllä tarkistettukaan palkkoja sovittua nopeammasta hintojen noususta huolimatta, valtiovalta tuki arvovallallaan työnantajia palkansaajien kulu-

tuskysynnän alentamiseksi sekä uusien ja käyttämättömien tuotantovälineiden rahoittamiseksi.

Hallitus ei samaan aikaan omilla toimillaan myöskään estänyt tuotantovälineiden rahoittamista hintojen nostamisen eli yritysten tulorahoituksen lisäämisen avulla. Inflaatiokin hyödyttää kiinteän pääoman omistajia — ja helpottaa uusien tuotantovälineiden rahoitusta.

Valtiomonopolistisen kapitalismin tunnusmerkistöön kuuluu Suomessa myös se, että yksityisten yritysten vastikkeetonta tukea (subventiota) on lisätty samaan aikaan kun kansakunnan verot ovat tulleet entistä suuremmalta osin palkansaajaväestön maksettaviksi. Sen ohella, että tuotantovälineitten rahoitus on muodostunut yhteiskunnalliseksi, "yrittämisen" riskiä on valtiovallan toimin alennettu tai se on kokonaan poistettu. Työn tulokset joutuvat kuitenkin yksityisten kapitalistien haltuun.

Valtiomonopolistinen kapitalismi ei ole siis pelkästään valtion oman yritystoiminnan voimistamista tai laajentamista, vaikka sitä seuraavaksi tarkastellaankin yksityiskohtaisesti. Valtiomonopolistinen kapitalismi on yhteiskuntapolitiikkaa, joka on tunnusomaista kapitalismin nykyiselle kehitysvaiheelle. Se on politiikkaa, jonka puitteissa työnantajat ja porvarilliset puolueet tukevat valtiovallan voiman vahvistamista ja työtätekevän väestönosan voiman heikentämistä.

Valtiomonopolistisessa kapitalismissa valtiovalta pyritään saamaan pääoman omistajien liittolaiseksi; se on pääomien uusintamisen välttämätön ehto.

Valtiokapitalismi

Kun valtio tai julkiset yhteisöt omistavat useita talouselämän kannalta keskeisiä yrityksiä, joita hoidetaan samojen perusteiden mukaan kuin yksityisiäkin yrityksiä, voidaan tätä talouden osaa kutsua valtiokapitalistiseksi.

Valtiokapitalismille on tunnusomaista, että nimenomaan pääoman omistajalla (eikä esimerkiksi työntekijöillä) on yrityksissä lopullinen määräysvalta. Valtiokapitalismiin kuuluu edelleen se, että työntekijät myyvät työvoimaansa työmarkkinoilla, jolloin heidän etujensa mukaista on saada työvoimasta mahdollisimman korkea hinta, olipa työnantajana sitten yksityinen tai valtion yhtiö. Valtiokapitalismissa pääoman omistusta käytetään omistajasta riippumatta vallan välineenä, ja pääoman omistajien edut ovat usein yhteiset.

Kun valtiokapitalismi määritellään edellä mainitulla tavalla, ei enää olekaan mielekästä puhua pelkästä valtiokapitalismista. Tällöin on jälleen tarkoituksenmukaisempaa puhua kaikkinaisista talouden ja politiikan välisistä vuorovaikutussuhteista kapitalistisessa yhteiskunnassa — valtiomonopolistisesta kapitalismista. Siinä valtion ja suuryritysten voimat on yhdistetty yhdeksi koneistoksi kapitalistisen järjestelmän pelastamiseksi ja yhteiskunnassa vallitsevien tuotantosuhteitten säilyttämiseksi. Valta on tässä järjestelmässä menneitten sukupolvien työn tulosten eli pääoman omistajilla.

Pääoman omistajien asema on kapitalististen tuotantosuhteitten sekä nykyaikaisen tekniikan kehittymisen myötä kuitenkin käynyt entistä tukalammaksi: heidän on entistä vaikeampi organisoida työ ja saada työntekijät luovuttamaan määräysvalta työn tuloksiin pääoman omistajille. Kapitalistin on nimittäin työn organisoinnin ohella järjestettävä tuotanto ja turvattava sen edellytykset, järjestettävä tuotannossa tarvittavien työntekijäin koulutus ja nykyaikaisen tuotannon kannalta välttämätön tutkimustoiminta tuotannon teknisten edellytysten parantamiseksi. Kapitalistin on järjestettävä tuotannon rahoitus ja työn tulosten markkinointi. Kapitalistin on sovittava tuotannon edellytyksistä toistensa ja ulkomaisten kapitalistien kanssa.

Kaikkea tätä ei kapitalisti enää pysty yksin tekemään.

Tuotannon luonne on muuttunut yhteiskunnalliseksi, ja tuotannon organisoimiseksi kapitalisti tarvitsee liittolaisia. Liit-

tolaisista luonnollisin on poliittinen oikeisto: porvaristo. Se on ottanut tehtäväkseen organisoida valtiovallan käytön yksityisten yhtiöiden kanssa toimivaksi säätelykoneistoksi.

Tuotannon organisoimiseksi kapitalistisessa yhteiskunnassa saatetaan tarvita valtiota myös yrittäjän roolissa: valtiota tarvitaan omistamaan tuotannollisia yrityksiä.

Valtion roolin säädellystä kehityksestä tarjoaa hyvän esimerkin Suomen valtion yhtiöiden syntyhistoria.

Suomessa valtion yhtiöt toimivat pääosin perusteollisuudessa. Yhtään valtion yhtiötä ei ole Suomessa joutunut valtion haltuun siten, että se olisi kansallistettu tai otettu julkiseen omistukseen vastoin yksityisen omistajan tahtoa. Päin vastoin: valtion yhtiöt ovat joutuneet valtion omistukseen porvareitten myötävaikutuksella ja porvarit ovat hallitsemassa niitä. Ilmiö on kansainvälinen.

Seuraavassa esitellään eräitä valtion yhtiöitten synnyn ja hallitsemisen keskeisiä piirteitä sellaisissa Länsi-Euroopan maissa, joissa julkista yritystoimintaa yleensä on olemassa. Esimerkiksi Tanskassa tai Belgiassa ei tällaisia yrityksiä ole lainkaan Yhdysvalloista puhumattakaan.

Suomi

Suomessa valtion yhtiöt siis toimivat lähinnä perusteollisuudessa. Se, tuottavatko yhtiöt voittoa vai tappiota ja mikä on niiden kannattavuus, on hinnoittelukysymys. Jos valtion yhtiöt tuottavat suuria voittoja, yksityinen jatkojalostus ei tuota. Ja päinvastoin.

Yleensä valtion yhtiöitten tuotannon tulokset on hinnoiteltu niin, että suuria voittoja ei valtion hallitsemassa perusteollisuudessa pääse syntymään.

Valtion yhtiöt työllistivät vuonna 1976 Suomessa 11,7 % teollisuuden työvoimasta, tuottivat 14,5 % teollisuuden jalostusarvosta, veivät 18,6 % Suomen koko viennistä, toivat 19,4 % Suomen koko tuonnista ja sijoittivat 35,1 % teollisuuden käyttöomaisuusinvestoinneista.

Investointien osuus on huomattavan suuri. Vaikka siihen lasketaan mukaan myös Imatran Voiman sähkönjakeluinvestoinnit, valtion yhtiöitten tuotantovälineiden teknologisen tason voidaan katsoa selvästi viime vuosina parantuneen ja tämän perusteella voidaan odottaa näiden yhtiöiden merkityksen kansantaloudessa edelleen lähivuosina kasvavan.

Suomessa valtion yhtiöt ovat osakeyhtiöitä. Niitä hallitaan saman lainsäädännön perusteella kuin muitakin osakeyhtiöitä. Suomen valtiolla on yhtiöissään osake-enemmistö ja valtion edustaja käyttää näiden yhtiöiden yhtiökokouksissa yksin ehdotonta päätösvaltaa.

Yhtiöiden hallintoneuvosto sekä tilintarkastajat valitaan yhtiökokouksissa poliittisin perustein. Hallintoneuvostojen voimasuhteet vastaavat karkeasti parlamentaarisia voimasuhteita, vaikka eräillä puolueilla (Kepu, SDP) onkin yhtiökohtaisesti yliedustusta.

Muilta osin valtion yhtiöt toimivat Kauppa- ja teollisuusministeriön alaisuudessa, jossa on erityinen valtion yhtiöiden toimisto muutamine työntekijöineen.

Työntekijäin kannalta valtion yhtiöt eivät eroa yksityisistä työnantajista. Yhtiöt kuuluvat sekä Teollisuuden Keskusliittoon että työnantajaliittoihin ja maksavat niille jäsenmaksut samassa suhteessa kuin yksityisetkin yhtiöt.

Kansan valitsemien edustajien vaikutusmahdollisuus valtion yhtiöissä on melkoisen pieni. Kun valtion tuotantolaitokset vuonna 1931 erotettiin valtion tulo- ja menoarviosta itsenäisiksi osakeyhtiöiksi, kansanedustajien vaikutusmahdollisuus yhtiöiden asioihin eduskunnan kautta lopetettiin. Kansanedustajalla, joka ei ole jonkun yhtiön hallintoneuvoston jäsen tai tilintarkastaja, ei ole mahdollisuuksia saada yhtiöstä hyvälaatuista informaatiota saati sitten vaikuttaa yhtiöiden päätöksiin.

Ruotsi

Ruotsin valtiopäivillä voidaan kansallistamislakiehdotus saada hyväksytyksi yksinkertaisella äänten enemmistöllä. Tämä on yleinen käytäntö myös monissa muissa Länsi-Euroopan maissa, ja esimerkiksi Englannissa yhtiöitä on parlamentissa kansallistettukin.

Ruotsissa valtion yhtiöt työllistävät viitisen prosenttia teollisuuden työvoimasta eli puolet vähemmän kuin Suomessa. Se ei ole kovin paljon; yksistään Wallenbergien suvun hallitsemat yhtiöt työllistävät enemmän ihmisiä kuin Ruotsin valtion yhtiöt. Kehitys on kuitenkin viime vuosina kulkenut ja tulee kulkemaan siihen suuntaan, että valtion yhtiöiden merkitys kasvaa ja erilaisten wallenbergien hallitsemien yhtiöiden merkitys pienenee.

Ruotsin sosialidemokraattisen puolueen johtajat ovat vaatineet valtion yhtiöiden osuuden nostamista 25 %:iin; näin suuri onkin viime vuosina ollut valtion yhtiöiden osuus teollisuuden uusista investoinneista.

Ruotsissa valtio omistaa yhtiönsä erityisen holding-yhtiön välityksellä. Yhtiöiden hallitsemista varten perustettiin 1970-luvun alussa toimintansa aloittanut *Statsföretag AB*, jonka omistukseen kaikki valtion yhtiöt siirrettiin. Yritysten osakeyhtiömuoto säilytettiin, ja yksittäisten yhtiöiden korkeimmassa päättävässä elimessä eli yhtiökokouksessa valtaa käyttävät nyt Statsföretag AB:n edustajat. He neuvottelevat ennakolta ratkaisuista toimintaa hallituksen puolesta valvovan Teollisuusministeriön edustajien kanssa.

Valtion yhtiöt toimivat Ruotsissa erityisesti perusteollisuudessa. Ne voivat toimia myös muilla aloilla ja kilpailla yksityisten yhtiöiden kanssa.

Ruotsin valtion yhtiöitä sitoo sama lainsäädäntö kuin yksityisiä yhtiöitä. Liiketaloudellisesti niille on asetettu korkeat tavoitteet kannattavuuden ylläpitämiseksi ja jatkuvaksi parantamiseksi.

Työntekijäin edustus ruotsalaisten valtion yhtiöiden hallintoelimissä toteutuu yleisen lainsäädännön perusteella. Työntekijät saavat niin yksityisten kuin valtionkin yhtiöiden hallitukseen kaksi omaa edustajaansa. Samoin työntekijät voivat valita heidän luottamustaan nauttivia henkilöitä tarkastamaan yhtiöiden tilejä.

Muilta osin valtion yhtiöiden hallintoelimet valitaan Ruotsissa parlamentaaristen voimasuhteiden mukaan.

Eräässä suhteessa valtion yhtiöt kuitenkin eroavat yksityisistä yhtiöistä. Ne eivät ole jäseninä samoissa työnantajaliitoissa. Ruotsalaisilla valtion yhtiöillä on työmarkkinoilla oma neuvotteluorganisaationsa.

Valtion yhtiöt ovat suuressa määrin maan hallituksen ja Teollisuusministeriön määräysvallassa. Niiden toiminnan tehokkuutta pyritään lisäämään Statsföretag AB:n välityksellä. Kansaa edustavilla valtiopäivämiehillä ei sen sijaan ole kovin suuria mahdollisuuksia vaikuttaa yhtiöiden asioihin, vaikka valtiopäivät nimittävätkin kahdeksantoista kansanedustajan ryhmän valvomaan yhtiöiden toimintaa. Heillä on mahdollisuus olla läsnä holding-yhtiön yhtiökokouksissa ja heille varataan tilaisuus tehdä kysymyksiä julkisten yhtiöiden toiminnasta ja tilasta. Tavallista on, että näitä kansanedustajia informoidaan myös yhtiökokousten välisenä aikana.

Ruotsin mallin mukaista hallintotapaa tullaan soveltamaan myös *Norjan* valtion yhtiöissä.

Iso-Britannia

Englannissa valtion yhtiöt ovat tulleet valtion haltuun joko kansallistamisen kautta tai sitten valtio on ostanut yhtiön osakkeitten enemmistön. Englannissa yhtiöitä on siis myös kansallistettu, kun taas Pohjoismaissa yhtiöt ovat tulleet valtion omistukseen omistajien kanssa tehtyjen vapaaehtoisten järjestelyjen myötä.

Kansallistetut yhtiöt toimivat aloilla, jotka yleensä muissakin Länsi-Euroopan maissa on annettu valtiovallan hoidettaviksi. Näitä aloja ovat posti, kaivostoiminta, energian tuotanto ja jakelu, lentoliikenne, rautatiet ja muut kuljetuspalvelut. Ainoa suuri tuotannollinen yhtiö, joka on kansallistettu, on vanhanaikaisilla koneillaan jatkuvia tappioita tuottanut terästeollisuusyhtiö British Steel Corporation.

Julkisista osakeyhtiöistä tärkein on maailman öljyteollisuuden "seitsemään sisarukseen" kuuluva British Petroleum (BP) Company Ltd, josta valtio omistaa 51 %. Sen merkitys kasvaa edelleen Pohjanmeren öljykenttien tullessa täyteen käyttöön.

Toinen tärkeä julkinen osakeyhtiö on Rolls Royce Ltd, jonka konservatiivinen hallitus hankki valtion omistukseen vuonna 1971. Yhtiö ostettiin, kun sen omistajat halusivat vapautua tappiota tuottaneesta koneiden ja turbiinien valmistuksesta jättäen kuitenkin samanaikaisesti voittoa tuottavat osat yhtiöstä (mm. autojen valmistuksen) edelleen yksityiseen omistukseen.

Kansallistettujen yhtiöiden hallinto poikkeaa Englannissa julkisten yhtiöiden hallinnosta.

Kansallistettujen yhtiöiden toimintaa säätelee kaksi parlamentin hyväksymää yleistä toimintaohjetta, ns. white paper'iä. Yleisten toimintaohjeiden mukaan yhtiöiden on tuotettava tietty korko (7—8 %) niiden käyttöön annetulle pääomalle ja niiden on pyrittävä tähän päämäärään ilman hinnankorotuksia. Yleensä hallituksella on runsaasti mahdollisuuksia vaikuttaa kansallistettujen yhtiöiden toimintaan, eivätkä white paper'it rajoita hallituksen toimivaltaa.

Julkiset osakeyhtiöt puolestaan ovat itsenäisiä eikä niitä käytetä valtion talouspolitiikan välineinä samalla tavalla kuin kansallistettuja yhtiöitä. Jos valtiovalta pyrkisi vaikuttamaan näiden yhtiöiden toimintaan, se katsottaisiin epäluottamuslauseeksi yhtiöiden toimivalle johdolle!

Englannissa sekä kansallistetut yhtiöt että julkiset osakeyhtiöt ovat kansanedustajien välittömän vaikutuksen ulottumattomissa. Kansanedustajilla ei saa edustajatoimen ohella olla muita tulolähteitä eikä heitä voida valita yhtiöiden hallintoelimiin. Myöskään työntekijöillä ei ole valtion yhtiöissä sen suurempia vaikutusmahdollisuuksia kuin yksityisissä yhtiöissä; valtion yhtiöt kuuluvat yksityisten yhtiöiden kanssa samoihin työnantajaliittoihin.

Valtion yhtiöiden yhteistoimintaa ei ole Englannissa järjestetty hallinnollisesti kovinkaan tehokkaasti. Merkittävin yhteenliittymä on kansallistettujen yhtiöiden muodostama British Sector of the European Centre for Public Enterprises, joka on EEC-maiden valtionjohtoisten yhtiöiden yhteistoimintaelimen alajaosto. Osa julkisista yhtiöistä, jotka eivät ole mukana mainitussa alajaostossa, toimii yhteistoiminnassa erityisen holding-yhtiön National Enterprise Boardin välityksellä. Englannissa on tehty periaatepäätös holding-yhtiön perustamisesta valtion yhtiöiden hallinnon kehittämiseksi.

Englannissa hallitusvalta on perinteisesti joko konservatiiveilla tai työväenpuolueella (Labour).

Työnväenpuolue toimii aloitteisesti valtion yritystoiminnan kehittämisen puolesta. Maan parlamentissa on useiden vuosien ajan ollut käsiteltävänä Labour-puolueen esitys lentokone- ja laivanrakennusteollisuuden kansallistamisesta. Esitys hyväksyttiin parlamentissa ensimmäisessä käsittelyssä yhden äänen enemmistöllä, ja se tulee voimaan jos työväenpuolue pystyy säilyttämään asemansa maan hallituspuolueena. Labourin piirissä keskustellaan myös uusista kansallistamisesityksistä; seuraavaan vaaliohjelmaan on ehdotettu otettavaksi mukaan vaatimus useiden kymmenien teollisuusyhtiöiden kansallistamisesta.

Saksan liittotasavalta (BRD)

BRD:ssä *julkiset yhtiöt* ovat joko liittovaltion tai osavaltioiden yksinään tai yhdessä omistamia. Esimerkiksi Volkswage-

nin autotehtaan suurimmat omistajat ovat yhtä suurin osuuksin (20 %) liittovaltio ja Ala-Saksin osavaltio.

Julkisesti omistettujen yhtiöiden osuus ei kuitenkaan ole Saksan liittotasavallassa kovin merkitsevä, eikä näillä yhtiöillä ole yhteistä hallintoa.

Kokonaan tai osin julkisessa omistuksessa olevat yhtiöt työllistävät BRD:ssä vain runsaan yhden prosentin työvoimasta. Tällöin julkisesti hallittujen yhtiöiden joukkoon on laskettu myös ne yritykset, joissa julkinen valta omistaa huomattavia määriä osakkeita vaikkei sillä olisikaan varsinaista enemmistöä.

Saksan liittotasavallassa julkisessa omistuksessa on viisi suurta yhtiötä: Volkswagenwerk AG (40 %), VEBA AG (43,7 %), Salzgitter AG (100 %), Saarbergwerke AG (100 %) ja kansallinen lentoyhtiö Lufthansa AG (82,2 %). Jokainen suurista yhtiöistä työllistää yksinään työntekijöitä enemmän kuin kaikki muut julkiset yhtiöt yhteensä.

BRD:ssä yhtiöt ovat tulleet julkiseen omistukseen joko sodan johdosta tai kannattamattomuuttaan. Sodan jälkeen tällaisten yhtiöiden avulla pyrittiin tehostamaan maan jälleenrakennustyötä. Tältä ajalta ovat peräisin esimerkiksi lentokenttäyhtiöt, joissa osakkaina ovat liittovaltio ja osavaltio.

Suurimmat julkiset yhtiöt toimivat energiantuotannossa ja kaivosteollisuudessa. Myös telakkateollisuus näyttää nykyaikaisessa kapitalistisessa maassa kuuluvan niihin perusteollisuuden aloihin, joiden ei anneta niiden työllistävän vaikutuksen vuoksi lopettaa toimintaansa ja joita tuetaan julkisin varoin. Saksan liittotasavallassa julkinen valta on ottanut näitä yhtiöitä suoranaiseen omistukseensa toisin kuin Suomessa, jossa vastaavia yksityisiä yhtiöitä tuetaan valtion varoin vastikkeettomasti.

Itävalta

Toisen maailmansodan päättyessä olivat olot Itävallassa poikkeukselliset: maan talouselämää hallinneet saksalaiset olivat hävinneet sodan, heidän omaisuutensa oli takavarikoitu ja voittajavaltioiden miehitysjoukot pitivät muutoinkin maata tiukassa valvonnassa.

Näissä olosuhteissa maan parlamentti hyväksyi vuonna 1946 yksimielisesti lain, jonka mukaan yli 70 pääasiassa saksalaisten omistuksessa ollutta hiili- ja rautakaivosta, rauta- ja terästehdasta, öljynjalostamoa ja kemian teollisuuden yritystä siirrettiin valtion omistukseen. Näiden yhtiöiden osuus maan teollisuustuotannosta oli tuolloin noin 1/5, ja sama osuus maan teollisuudesta on valtion hallussa myös nykyisin.

Kansallistetut yhtiöt toimivat niissä Itävallan osissa, jotka olivat länsiliittoutuneiden miehittämiä. Tämän ohella Neuvostoliiton miehittämällä alueella toimi 44 yritystä, joiden toimintaa valvomaan oli perustettu erityinen katto-organisaatio. Neuvostoliiton miehitysalueella itävaltalaiset eivät saaneet vaikutusvaltaa näiden yhtiöiden toimintaan ennen vuotta 1955, jolloin Itävallan valtiosopimus hyväksyttiin ja maa uudelleen itsenäistyi.

Itävallan kansallistettu teollisuus on kokenut useita hallinnollisia muutoksia.

Nykyinen lainsäädäntö on ollut voimassa kymmenisen vuotta. Vuonna 1966 perustettiin kansallistettujen yhtiöiden hallinnon järjestämistä varten oma yritys: Österreichische Industrieverwaltungs Gesellschaft. Uuden hallintoyrityksen hallintoneuvosto ja johtokunta valittiin maan parlamentaaristen voimasuhteiden mukaisesti.

ÖIG hahmotteli ensiksi valtion yhtiöiden konsernihallinnon päälinjat, ja vuonna 1970 siitä muodostettiin itsenäinen osakeyhtiö Österreichische Industrieverwaltungs-Aktiengesellschaft (ÖIAG), jonka omistukseen valtion yhtiöt annettiin.

ÖIAG toimii liittokanslerin viraston alaisuudessa ja sen

yhtiökokouksessa valtaa käyttää yksin liittokansleri. Holding-yhtiön eli ÖIAG:n hallintoneuvostoon kuuluu 19 henkilöä, jotka on valittu tehtävään maan parlamentaaristen voimasuhteiden perusteella. Kansanedustajia ei kuitenkaan voida valita ÖIAG:n hallintoelimiin.

Hallintoyhtiön ja tuotannollisten yhtiöiden välissä toimii erityisiä toimialayhtiöitä, jotka kokoavat yhteen samojen alojen yhtiöt.

ÖIAG:n omistamien toimialayhtiöiden asioista päätetään yhtiökokouksissa, jotka valitsevat kaksi kolmannesta niiden hallintoneuvostojen 6—30 jäsenestä. Tämän lisäksi yhtiön henkilöstön työläisneuvosto nimittää hallintoneuvoston jäsenistä kolmanneksen.

Toimialayhtiöiden omistamien tuotannollisten yhtiöiden hallinto on järjestetty samalla tavalla.

Työntekijäin asemaa parantaa välillisesti myös se, että valtion yritykset eivät ole suoranaisesti samoissa työnantajaliitoissa yksityisten yhtiöitten kanssa.

ÖIAG:n perustaminen merkitsi Itävallassa ennen muuta valtion yhtiöiden toimintojen rahoituksen järkiperäistämistä ja sen suunnitelmallista hoitamista. Yhtiöt saavat toimia suhteellisen itsenäisesti omien hallintoelintensä valvonnassa niin kauan kuin ne eivät tarvitse ulkopuolista rahoitusta. Investointeja ei kuitenkaan nykyaikaisessa yhteiskunnassa voida rahoittaa yksinomaan yhtiöiden omalla tulorahoituksella, ja siksi kaikki valtion yhtiöt tarvitsevat jossakin toimintansa vaiheessa ÖIAG:n rahoitusjärjestelyä. Kun ÖIAG järjestää yhtiöille luottoja, se samalla pystyy vaikuttamaan myös itse investointeihin.

Italia

Valtion yritystoiminta on edennyt Italiassa pitemmälle kuin missään muussa kapitalistisessa maassa. Tällainen kehitys on

tapahtunut useiden kymmenien vuosien aikana.

Kansainvälisen laman aikana 1930-luvun alussa monet italialaiset pankit ja teollisuusyritykset joutuivat vaikeuksiin. Tällöin vuonna 1933 perustettiin erityinen yhtiö *Instituto per la Ricostruzione Industriale (IRI)* pelastamaan suuryhtiöitä konkursseilta. IRI:stä on sitten lähes puolen vuosisadan aikana tullut useiden muiden maiden valtionjohtoisten yhtiöiden hallintomalli. Näin on tapahtunut mm. Italian naapurissa Ranskassa, jossa on tyydytty yhden IRI:n muotoisen yhtiön perustamiseen sen sijaan että siellä olisi toteutettu koko italialainen järjestelmä monine holding-yhtiöineen.

Italiassa valtion yhtiöiden suhteellinen osuus teollisuudesta on jonkin verran suurempi kuin Suomessa. Vuonna 1974 nämä yhtiöt työllistivät 12,7 % teollisuuden työntekijöistä, tuottivat 22 % kansantuotteesta ja sijoittivat 24 % uusista investoinneista.

Valtion yhtiöiden toiminnan valvomista varten perustettiin Italiassa vuonna 1956 erityinen valtionyhtiöiden ministeriö.

Valtionyhtiöiden ministeriö laatii yritystoimintaa varten erityiset 5-vuotissuunnitelmat, joiden perusteella maan parlamentti myöntää varoja yhtiöiden toiminnan kehittämiseen. Valtion budjettivarat ohjataan Italiassa holding-yhtiöille, jotka järjestävät yksittäisten yritysten rahoituksen. Valtion budjettivarojen ohella holding-yhtiöt hankkivat varoja myös koti- ja ulkomaisilta pääomamarkkinoilta.

Valtionyhtiöiden ministeriön alaisia holding-yhtiöitä on viisi. Lisäksi ministeriön alaisuudessa toimii Italian filmiteollisuus.

Holding-yhtiöistä merkitsevin on edellä mainittu *IRI,* joka alun perin perustettiin suurten teollisuusyhtiöiden pelastamiseksi konkurssilta. Vuosien kuluessa yhtiön toiminta on laajentunut, ja nykyisin sen alaisuudessa toimivien yhtiöiden osuus Italian kansantaloudessa on suurin piirtein samaa suuruusluokkaa kuin kaikkien valtion yhtiöiden suhteellinen osuus Suomen kansantaloudessa. Italian mitat ovat Suomea suuremmat, ja IRI:n toiminta on määrällisesti huomattavasti laajem-

paa kuin suomalaisten valtion yhtiöiden toiminta. IRI:n asemaa kuvaa hyvin se, että yhtiön alaisten tytäryhtiöiden palveluksessa on yli puoli miljoonaa työntekijää.

IRI:n toiminta on järjestetty niin, että emoyhtiön ja tuotannollisen yhtiön välissä on vielä kuusi toimialakohtaista rahoitusyhtiötä. Ne yhdistävät samalla alalla toimivia yhtiöitä samoin kuin edellä esitellyt Itävallan toimialayhtiöt.

Toinen valtionyhtiöiden ministeriöiden alainen merkittävä holding-yhtiö on *ENI*, joka toimii etupäässä öljynjalostusteollisuudessa. Se oli ensimmäinen länsimainen öljy-yhtiö, joka alkoi uhmata kansainvälisten öljy-yhtiöiden monopoliasemaa kansainvälisessä öljykaupassa. Myös ENI:n toiminta on järjestetty emoyhtiön ja tytäryhtiöiden välissä olevien holding-yhtiöiden välityksellä.

Kaiken kaikkiaan Italiassa valtion yhtiöt toimivat monilla yhteiskuntaelämän aloilla. Ne ovat osa maan hallintojärjestelmää. Näiltä osin on valtiomonopolistinen kapitalismi Italiassa kehittynyt pitemmälle kuin missään muussa Länsi-Euroopan maassa, ja italialaiset suuryritykset ovat riippuvaisempia kuin muualla valtion hallintotoimista ja sen järjestämästä tuotannosta ja palveluksista.

Italiassa kapitalistinen järjestelmä on ajautunut ehkä syvempään kriisiin kuin missään muualla. Siellä paavin tukema kristillisdemokraattinen puolue on tukeutunut hallintotoimissaan korruptioon, jota vastaan kommunistinen puolue on taistellut saavuttaen laajemman kannatuksen kuin missään muussa Länsi-Euroopan maassa.

Valtion yhtiöiden järjestelmä on Italiassa samalla tavalla korruptoitunutta kuin muukin hallinto, ja myös näiden yhtiöiden hallinnon osalta kommunistit ovat vaatineet henkilövaihdoksia sekä korruption lopettamista. Italiassa kommunistit ovat tyytymättömiä porvarillisen hallinnon byrokratiaan ja mädännäisyyteen.

Espanja

Espanjassa valtion yritykset toimivat suurelta osin samoilla aloilla kuin muissa Länsi-Euroopan maissa. Valtion yhtiöt hallitsevat 15 % sähköntuotannosta, 33 % öljyntuotannosta, 45 % terästeollisuudesta, 57 % alumiinin tuotannosta, 62 % kivihiilen tuotannosta ja 92 % laivanrakennuksesta.

Valtion yritystoimintaa hallitaan Espanjassa holding-yhtiön välityksellä. Holding-yhtiö *Instituto Nacional de Industria (I.N.I.)* perustettiin Francon valtakauden alussa vuonna 1941. Se toimii samalla tavalla kuin vastaavat holding-yhtiöt muissakin maissa.

Espanjassa kansalaisten oikeudet olivat Francon valtakaudella hyvin vähäiset: parlamentin jäsenet olivat Francon nimittämiä, yritykset olivat muutaman kymmenen perheen ja suvun omistuksessa eikä työntekijöillä ollut lakko- tai järjestäytymisoikeutta. Valtion yritystoiminta, joka Espanjaan Francon aikana perustettiin, ei siten voinut toimia vastoin yksityisten yhtiöitten etua eikä se ollut sosialismin saareke kapitalistisessa yhteiskunnassa.

Espanjassa — samoin kuin Suomessa — valtion yhtiöt on perustettu suuressa määrin ns. kansallisen edun nimissä aloille, jotka ovat olleet kapitalistien omistamille yrityksille liian huonosti tuottavia ja joilla pääoma ei ole uusintunut niin nopeasti kuin muilla aloilla. Sitä paitsi Espanjassa valtion yhtiöt toimivat aloilla jotka muutoin todennäköisesti olisivat ulkomaisen pääoman hallinnassa.

Portugali

Espanjan naapurissa Portugalissa on valtiollinen kehitys vuoden 1974 huhtikuun neilikkavallankumouksen jälkeen ollut epäselvä. Vallankumous lähti liikkeelle punaiset liput hulmuten sosialismin puolesta: tavoitteena oli maata hallinneen koti- ja

ulkomaisen pääoman vallan murskaaminen.

Aluksi Portugalissa kansallistettiin vain fasisteille kuuluneita tuotantolaitoksia. Pian tavoitteet selkiytyivät, ja maalis-huhtikuussa 1975 Portugalissa kansallistettiin pankit, luottolaitokset, vakuutusyhtiöt sekä keskeiset tuotannonalat (energiantuotanto, öljynjalostus, sementintuotanto, selluloosateollisuus, rautatiet, kaksi laivayhtiötä, lentoyhtiö sekä metallurginen teollisuus). Samassa yhteydessä kehitettiin näiden yhtiöiden hallintoa niin, että työntekijät pääsivät osallistumaan tuotannon johtamiseen ja valvontaan.

Portugalissa eivät monopolien ja finanssiryhmien vallan murskaamiseen tähdätyt toimet kuitenkaan ehtineet vielä olla sosialistisia. Ne olivat demokraattisia toimenpiteitä, joissa piili sosialismin ituja. Kehitys ei ole maassa kulkenut sosialismin suuntaan vaan kansallistetuista yrityksistä on tullut maan talouselämän valtiokapitalistinen sektori.

Koska Portugalin talouselämän rakenne kehittyy jatkuvasti — ja sosialidemokraattien myötävaikutuksella takaisin tuotantovälineitten yksityisomistuksen suuntaan — ei tässä yhteydessä ole tarpeen esitellä Portugalin valtion omistamien yhtiöiden kulloistakin hallintomallia.

Valtion yhtiöitten hallinnon kehittäminen Suomessa

Porvaristo ei ole yleensä kiinnostunut kehittämään valtion yhtiöitten hallintoa tehokkaammaksi, koska se saattaisi vahvistaa näiden yhtiöiden asemaa markkinoilla. Monet olemassa olevien yhtiöiden hallintoneuvostojen porvarijäsenet tyytyvät vain nostamaan palkkionsa osallistumatta yhtiönsä toiminnan kehittämiseen.

Sen sijaan vasemmiston piirissä keskustelu valtion yhtiöitten toiminnan kehittämisestä on ollut vilkasta, vaikka sekä sosialidemokraatteja että kansandemokraatteja voidaan syyttää

aloitteettomuudesta yhtiöiden varsinaisissa hallintoelimissä.

Valtion yhtiöiden perustaminen ja niiden toiminnan kehittäminen kuuluu epäilemättä valtiomonopolistisen kapitalismin tunnusmerkistöön. Vasemmisto ei valtion yhtiöitä kehittämällä heikennä valtion voimaa säännellyn yhteiskunnallisen kehityksen aikaansaamiseksi vaan vahvistaa sitä. Valtiovallan voiman vahvistaminen on kuitenkin välttämätöntä ja tarpeellista, sillä työväenpuolueet eivät voi olla välinpitämättömiä työn tehokkaasta organisoimisesta kapitalisminkaan oloissa; se parantaa tänä päivänä elävien työntekijäin elinehtoja.

Valtion yritystoiminnan kehittämisellä on poliittista merkitystä. Sen avulla voidaan osoittaa, että kapitalistit ovat tuotantovälineitten omistajina nykyaikana entistäkin tarpeettomampia. Valtion yhtiöiden kansanvaltaisen hallinnon kehittämisen ohella on myös tärkeätä vaatia yhtiöitten työntekijäin vaikutusmahdollisuuksien lisäämistä yhtiöiden hallinnossa. Se voi tapahtua rinnan yleisen yritysdemokratiakehityksen kanssa tai nopeammin. Valtion yhtiöissä ei yksityisillä omistajilla ole veto-oikeutta.

Valtion yritystoiminnan valvonnan lisäämiseksi ja toiminnan kehittämiseksi on olemassa kolme vaihtoehtoa: 1) toimintaa kehitetään olemassa olevan lainsäädännön puitteissa, 2) toimintaa kehitetään säätämällä laki valtion yhtiöistä ja määrittelemällä siinä yhteydessä yhtiöitten hallintomalli tai 3) perustamalla yhtiöiden hallintoa varten erityinen holding-yhtiö.

On kiistatonta, että valtion yhtiöiden toimintaa voitaisiin tehostaa myös olemassa olevan lainsäädännön puitteissa.

Silloin huomio on kiinnitettävä olemassa oleviin hallinnollisiin elimiin, joista korkein on *valtion yhtiön yhtiökokous.*

Suomen valtion puolesta yhtiökokouksiin osallistuu yleensä kauppa- ja teollisuusministeri. Käytännössä hän hoitaa yhtiökokouksiin liittyvät muodollisuudet: hyväksyy kokouksen laillisuuden, vahvistaa tilinpäätöksen, myöntää vastuuvapauden ja valitsee hallintoneuvoston jäsenet sekä tilintarkastajat. Poliittisia päätöksiä eivät kauppa- ja teollisuusministerit ole val-

tion yhtiöiden yhtiökokouksissa pöytäkirjaan sanelleet.

Missään ei ole kielletty tekemästä politiikkaa yhtiökokouksissa.

Valtion yhtiöiden valvonta kauppa- ja teollisuusministerin alaisessa *ministeriössä* keskittyy sen kansliapäällikölle, joka on kaikissa valtion teollisuusyhtiöissä vähintään tilintarkastajana, ministeriön osastopäälliköille sekä *valtion yhtiöiden toimistolle*. Toimistossa on aivan liian vähän työntekijöitä, jotta se pystyisi laatimaan ehdotuksia valtion yritystoiminnan kehittämiseksi. Vuoden 1977 budjettiesityksessä toimisto esitettiin muutettavaksi ministeriön osastoksi, mutta poliittisten olojen vaihtuessa keskustapuolueen vähemmistöhallitus poisti budjetista tällaisen muutosesityksen.

Valtion yhtiöiden valvonnan ja asiain valmistelun parantamiseksi ministeriöön voitaisiin perustaa valtion yhtiöiden osasto tai useampia toimistoja.

Itse tuotannollisissa yhtiöissä korkein kansanvaltainen hallintoelin on *hallintoneuvosto*. Sen jäsenillä ei aina ole riittävästi taloudellisten asioitten tuntemusta tai kiinnostusta niitä kohtaan. Kun kansanedustajat ovat lisäksi kiireisiä kansalaisia, hallintoneuvostot tekevät harvoin poliittisia päätöksiä.

Valtion yhtiöiden *tilintarkastajien* tehtävänä puolestaan on valvoa tehtyjen päätösten toteutumista. Hekään eivät esitä poliittisia varauksia tehtyjen päätösten oikeellisuudesta.

Näihin elimiin voidaan luonnollisesti valita asiantuntevimpia ja aloitteisimpia henkilöitä, jotka eivät tyydy "epäpoliittisiin" päätöksiin.

Mitä sitten ovat ne "epäpoliittiset" päätökset joita valtion yhtiöissä tehdään?

"Epäpoliittiset" päätökset ovat sellaisia ratkaisuja, joilla tuetaan kapitalistisen talousjärjestelmän sekä sen tuotantosuhteitten säilymistä ja jotka yhdistävät valtion omistamien yhtiöiden voiman yksityisten yhtiöiden voimaan. "Epäpoliittiset" päätökset tehdään yhtiössä kiinteän pääoman omistajien etujen mukaisesti, mikä on kapitalismissa tuotantosuhteiden

perusta. Suomessa valtion yhtiöt jopa kuuluvat yksityisten yhtiöiden kanssa samoihin työnantajaliittoihin, eikä julkisessa omistuksessa olevien yhtiöiden työsuhdepolitiikkaa siis hoideta mitenkään toisella tavalla kuin yksityisten yhtiöiden työsuhdepolitiikkaa.

Valtion yhtiöissä ei julkista omistusta käytetä välineenä kansanvallan tai yhtiöitten työntekijäin etujen lisäämiseksi.

Suomessa vasemmisto ja ennen muuta kommunistit ovat periaatteellisesti vaatineet kansanvallan ja erityisesti eduskunnan vallan lisäämistä valtion yhtiöitten hallinnossa. Vaatimus poikkeaa länsimaissa tapahtuneesta kehityksestä. Useimmissa maissa valtion yhtiöt on eristetty kansanvaltaisen päätöksenteon piiristä erilaisten holding-yhtiöratkaisujen avulla.

SKP:n puheenjohtaja *Aarne Saarinen* esitti lakialoitteessa vuonna 1977 erityisen *valtionyhtiöiden neuvoston* perustamista. Saarisen mukaan valtion yhtiöt olisi irrotettava suurpääoman ohjauksesta ja alistettava demokraattiseen ohjaukseen ja valvontaan, mitä varten olisi nimitettävä erityinen eduskunnan valitsema parlamentaarinen elin.

Lakiesityksessä valtionyhtiöiden neuvostoa perustellaan seuraavalla tavalla:

Ehdotetulla lailla voitaisiin saada aikaan parannuksia kahdella tasolla. Kansantalouden tasolla voitaisiin lisätä koko maan talouteen merkittävästi vaikuttavan valtion yritystoiminnan suunnitelmallisuutta ja eduskunnan vaikutusvaltaa talouselämässä.

Valtionyhtiöiden sisällä taas voitaisiin tehokkaasti laajentaa työläisten ja toimihenkilöiden demokraattisia oikeuksia.

Työtätekevien on voitava vaikuttaa välittömästi elin- ja työympäristöönsä sekä muuhun yhteiskunnalliseen kehitykseen. Erityinen merkitys on työntekijöiden toimintaoikeuksien laajentamisella ja valvontamahdollisuuksien laajentamisella työpaikoilla. Esimerkiksi välittömästi on voitava toteuttaa seuraavat parannukset:

— oikeus kokoontua työaikana sekä oikeus järjestää poliittisia, kulttuuri- ym. tilaisuuksia työpaikalla työntekijäin vapaa-aikana ilman työnantajan asettamia ehtoja tai rajoituksia,
— oikeus saada kaikki tiedot yrityksen taloudellisesta tilasta ja omistussuhteesta,
— oikeus saada kaikki haluamansa tiedot yrityksen suunnitelmista ja päätöksistä sekä oikeus tiedottaa ja valvoa tiedonvälitystä työpaikalla.

Samoin on turvattava paremmat työskentelyolot, toimintaoikeudet ja oi-

keusturva työntekijöiden valitsemille luottamushenkilöille ja -elimille. Henkilöstöasiat on saatettava työntekijöiden valvontaan.

Saarisen esitys ei välttämättä ole ristiriidassa myöskään niiden esitysten kanssa, joita sosialidemokraattien johtajat ovat esittäneet valtion yhtiöiden toiminnan kehittämiseksi.

SDP:ssä on otettu selvästi kantaa *holding-yhtiön* perustamisen puolesta.

Koska on todennäköistä, että *Kalevi Sorsan* Työväen Taloudellisen Tutkimuslaitoksen katsauksessa 1/1977 ollut artikkeli holding-yhtiön perustamisesta kuvaa puolueessa yleisesti vallitsevia käsityksiä, lainattakoon sitä:

Holding- eli hallintoyhtiön muodostamiseen on jouduttu kaikissa kehittyneissä markkinatalousmaissa, joissa valtionyhtiöiden asema on ollut kokonaistalouden kannalta merkittävä. Näin on menetelty esim. Italiassa ja Ruotsissa. Englannissa ja Norjassa on myös tehty periaatepäätökset holdingyhtiön-tyyppisestä hallintomallista. Osakeyhtiömuodon ja -lainsäädännön vallitessa liiketoiminnan tehokas hoitaminen ei näytä onnistuvan ilman osakkaan roolin täsmentämistä.

Hallintoyhtiön perustaminen merkitsisi sitä, että valtio pääosakkaana tunnustaa velvollisuutensa ja vastuunsa yhtiöidensä rahoituksesta samoin kuin tavoitteiden asettelusta ja niiden toteutuksen valvonnasta.

Perustaessaan holdingyhtiön valtio vaihtaisi nykyisten valtionyhtiöiden osakkeet holdingyhtiön osakkeisiin. Nykyisistä valtionyhtiöistä tulisi holdingyhtiöiden tytäryhtiöitä, jotka säilyttäisivät nykyisen itsenäisyytensä. Muutos tapahtuisi ainoastaan omistajan roolissa, mikä seikka sinänsä saatettaisiin kyllä kokea yhtiöissä aikaisemmin hankittua toimintavapautta rajoittavana. Valtion tulo- ja menoarviossa eivät enää esiintyisi yksittäiset valtionyhtiöt, vaan pelkästään holdingyhtiö osakepääomakorotuksineen ja mahdollisine lainoineen. Tällöin olisi mahdollista ja tarkoituksenmukaista vaatia menettelyä, jonka mukaan budjetin perusteluissa tehtäisiin verraten yksityiskohtaisesti selkoa holdingyhtiön rahoittamista projekteista ja vireillä olevista suunnitelmista. Tällaisen keskitetyn vuosikertomuksen esiintyminen lisäisi eduskunnan valtionyhtiöiden sektorista saamaa informaatiota.

Holdingyhtiöllä olisi ilmeisestikin rahoitusyhtiönä mahdollisuudet pitkäjänteiseen toimintaan myös siten, ettei aloitettujen projektien rahoitus vaarantuisi lamankaan aikana, ei ainakaan yksityisiä suuryhtiöitä yllättävämmin.

Holdingyhtiön muodostamisen vaihtoehto herättää myös kysymyksen tämän yhtiön hallintokuntien muodostamisperiaatteista. Tuntuisi luonnolliselta lähteä siitä, ettei holdingyhtiön perustaminen vaikuttaisi nykyisten valtionyhtiöiden hallintokuntien toimivaltaan ja rakenteeseen. Holdingyhtiöllä olisi oma johtokuntansa ja hallintoneuvostonsa nykyisten valtionyhtiöiden tapaan. Johtokunnan muodostamisessa tulisivat ilmeisesti ammatilliset perustelut ja hallintoneuvoston kokoonpanossa poliittiset perustelut keskeisiksi. Oman pulmansa muodostaisi se, millä tavalla holdingyhtiöiden tytäryhtiöinä toimivien nykyisten valtionyhtiöiden hallintoneuvostot kytkettäisiin holdingyhtiön hallintoon. Eräs ratkaisumalli olisi se, että kunkin tytäryhtiönä toimivan valtionyhtiön hallintoneuvoston puheenjohtaja samalla kuuluisi holdingyhtiön hallintoneuvostoon. Tämä seikka korostaisi hallintoneuvostojen merkitystä ja arvoasemaa koko valtionyhtiöiden kentässä.

Mallia Ranskasta?

Ranskassa kansallistettiin toisen maailmansodan jälkeen suurimmat pankki- ja vakuutuslaitokset, hiilikaivokset, sähköntuotanto sekä eräitä teollisuuslaitoksia (mm. Renaultin autotehdas). Valtion vaikutusvalta maan talouselämässä on melkoisen suuri; valtion yhtiöt tuottavat 11 % teollisuustuotannosta, sijoittavat 30 % uusista investoinneista ja työllistävät 1,4 miljoonaa työntekijää. Tuotantoelämän ohella valtion vaikutus maan pankkisektorissa on tärkeä.

Ranskan vasemmisto sopi vuonna 1972 yhteisessä vaaliohjelmassa siitä, että valtion yhtiöiden määrää tullaan edelleen lisäämään vasemmistoliiton mahdollisesti voittaessa vaalit. Tällöin päästiin sopimukseen yhdeksän suuren teollisuusyhtymän kansallistamisesta.

Hallitusohjelmasopimusta pyrittiin vuoden 1977 syksyllä ajanmukaistamaan ja täydentämään. Nyt syntyi kuitenkin riitaa siitä, kuinka paljon uusia yhtymiä mainittujen kansallistettavien yhtiöiden joukkoon tulisi lisätä. Kansallistamisen ja valtion yritystoiminnan kehittämisen välttämättömyyttä ei asetettu kyseenalaiseksi sosialistien tai kommunistien leirissä.

Joka tapauksessa on selvää, että kävipä Ranskan vasemmiston keskinäisessä riitelyssä miten tahansa, maassa on luotu malli koko vasemmiston yhtenäiselle toimintaohjelmalle. Siinä on pystytty sopimaan käytännön elämää koskevista ratkaisuista, ja se on suuri asia.

Jos Suomessa vasemmisto ei pääse sopimukseen kansallistamisen välttämättömyydestä, valtion yhtiöiden hoidon ja hallinnan yleisistä periaatteista pitää kumminkin voida sopia.

Varallisuuden uusjako

Edellisissä luvuissa on esitetty, miten taloudellinen kasvu joutuu yksityisomistuksen perusteella vanhojen kapitalistien määräysvaltaan ja miten valta on tukevasti heidän käsissään.

Sen ohella on edellä tarkasteltu valtion osuutta tuotantoelämässä eräissä Länsi-Euroopan maissa sekä sitä, keiden hyväksi julkista omistusta kapitalistisessa yhteiskunnassa kuitenkin käytetään.

Kun kapitalistit ovat yksityisen omistusoikeuden perusteella saaneet määräysvaltaansa myös yhteiskunnan uudet tuotantovälineet, se on lisännyt heidän varallisuuttaan. Tuotantovälineet edustavat nykyaikaisessa yhteiskunnassa kaikkein tärkeintä varallisuuden muotoa, ja se on kapitalismissa keskittynyt harvoille omistajille.

Varallisuuden tasaisemman jakautumisen välttämättömyydestä on käyty eniten keskustelua Saksan liittotasavallassa. Se on tavallaan paradoksaalista, sillä juuri siellähän annettiin sodan jälkeen julkisessa omistuksessa olleet tuotantolaitokset takaisiin yksityiseen omistukseen samalla kun kansa teki työtä ahkerasti ja epäitsekkäästi maan jälleenrakentamiseksi.

Saksan liittotasavallasta keskustelu varallisuuden tasaisemmasta jakautumisesta on levinnyt myös muihin Länsi-Euroopan maihin.

Varallisuuden ja vallan keskittyminen harvoille omistajille on Länsi-Euroopassa koettu ongelmalliseksi erityisesti ammattiyhdistysliikkeen sekä myös sosialidemokraattisten puolueiden piirissä. Kommunistit ovat aina vaatineet työn tuloksia yhteiseen määräysvaltaan, eikä ongelma ole kommunistiselle puolueelle samalla tavalla uusi kuin muille puolueille.

Tässä luvussa tarkastellaan niitä esityksiä, joita eri maissa on tehty varallisuuden tasaisemman jakautumisen puolesta.

On luonnollista, että kapitalismin valtiomonopolistisessa kehitysvaiheessa nämä esitykset ovat myös tähdänneet yhteiskunnan yleisen pääomanmuodostuksen lisäämiseen. Siksi tässä yhteydessä on tarkasteltava myös eräitä säästämisen muotoja pääomanmuodostuksen rahoittamisen osana.

Saksan liittotasavalta (BRD)

Toisen maailmansodan jälkeen Saksa jaettiin kahtia.

Uuden rajan itäpuolella, DDR:ssä, tärkeimmät tuotantovälineet kansallistettiin. Pieni osa vähemmän tärkeistä tehtaista oli yksityisessä omistuksessa vielä 1970-luvulla, mutta kokonaisuuden kannalta asialla ei luonnollisestikaan ollut merkitystä. Maataloudessa yhteisomistuksen muodoksi tuli osuustoiminta.

Uuden rajan länsipuolella, BRD:ssä, suurin osa tuotantovälineistä säilyi vanhojen omistajien hallussa. Tuotantovälineiden omistussuhteet Saksan liittotasavallassa olivat sodan jälkeen suurin piirtein samat kuin Natsi-Saksan aikana.

Saksan liittotasavallassa luotiin sodan jälkeen nopeasti ns. talousihme. Yhdysvallat auttoi maata taloudellisesti ja palkansaajat pidättyivät kulutuksen nopeasta lisäämisestä. Jälleenrakennustyö tehtiin rivakasti, ja tänä päivänä BDR on jälleen maailman johtavia teollisuusmaita. Sen rahanlainaajat ovat laajentaneet vaikutusvaltaansa kaikkialle maailmaan.

Saksan liittotasavallassa ns. talousihme luotiin uusien investointien avulla. Kun kansalaiset tekivät ahkerasti työtä ja pidättyivät kulutuksen nopeasta lisäämisestä, työn tuloksena syntyneet varat käytettiin uusien investointien rahoittamiseen. Maassa ei silloin puhuttu varallisuuden tasaisemmasta jaosta tai yhteisten ponnistelujen tuloksena syntyneiden tuotantopääomien joutumisesta vanhojen omistajien haltuun.

Jälleenrakennustyön jälkeen asiasta on jouduttu puhumaan

sitäkin enemmän, mutta muutosten kannalta varallisuuskeskustelu on alustettu liian myöhään.

Varallisuuden uusjaossa keinot eivät ole kovin moninaiset. Saksan liittotasavallassa näiden keinojen käyttöä sodan jälkeen rajoitti uuden sosialistisen maailmanjärjestelmän synty; "kylmän sodan" propaganda oli suunnattu tuotantovälineiden yhteisomistusta ja eräissä maissa yhteiskunnallisen vallan saanutta työväenluokkaa vastaan. Ns. yleinen mielipide saatiin niin Liittotasavallassa kuin muissakin länsimaissa suuntautumaan kielteiseksi talouselämän rakenteiden suuria muutoksia kohtaan. Kansallistaminen ei noina aikoina saanut kannatusta.

DDR:ssä toteutettujen sosialististen uudistusten sekä siellä ja muissa sosialistisissa maissa toteutettujen kansallistamistoimien vastapainoksi Liittotasavallassa ruvettiin puhumaan toisenlaisesta varallisuuden tasaisemmasta jakautumisesta. Tavoitteeksi asetettiin kunkin yksittäisen kansalaisen varallisuuden lisääminen. Tällöin ei keneltäkään tarvinnut ottaa mitään pois. Varallisuutta ei tarvinnut jakaa uudelleen, vaikka kansakunnan varallisuus itsessään olikin syntynyt jälleenrakennustyössä koko kansan yhteisten ponnistelujen tuloksena ja joutunut nykyisille omistajilleen suurelta osin sotaa edeltäneiden omistussuhteiden perusteella.

Jos valtasuhteita tuotantoelämässä ei todella haluta vaihtaa, silloin varallisuuden uusjaon muodoksi jää vanhan varallisuuden myötäomistus ja muun henkilökohtaisen varallisuuden ja säästöjen kartuttaminen.

Vanhan varallisuuden myötäomistus voidaan toteuttaa vain siten, että myötäomistajat saavat haltuunsa vanhojen yhtiöiden omistamiseen oikeuttavia osakkeita. Ne on ostettava vanhoilta omistajilta.

Kun kansalaiset, ennen muuta palkansaajat, käyttävät tulojaan osakkeiden ostamiseen, he eivät käytä näitä varoja suoranaiseen kulutukseen, jota työvoiman uusintaminen useimmiten on. Varat tulevat osakemarkkinoiden kautta niille, joiden

ei tarvitse käyttää ko. varoja kulutukseen vaan jotka pyrkivät elämässään ennen muuta pääomien uusintamiseen. Näin varat jäävät pääomanmuodostuksen rahoitukseen, jota osakkeiden ostamisella voidaan sanoa näillä edellytyksillä edistettävän.

Pääomanmuodostusta edistetään kuitenkin useimmissa maissa suoranaisemmin pankki- ja rahalaitossäästämisen kautta. Kansalaisilta kootaan varoja säästöpääomiksi, jotka rahoituslaitokset sitten lainaavat elinkeinoelämän investointeihin. Ne, jotka saavat säästövarat eli lainarahoituksen käyttöönsä, tulevat investointien avulla tapahtuneen pääomanmuodostuksen laillisiksi omistajiksi. Tällä tavalla tuotantopääomien keskittyminen johtaa varallisuuden entisestäänkin epätasaisempaan jakautumiseen.

Kun sekä rahalaitossäästäminen että arvopaperisäästäminen palvelee kapitalistisessa yhteiskunnassa kiinteän omaisuuden omistajien etuja, kapitalisteja tukeva porvaristo pyrkii luonnollisesti niitä kaikin keinoin edistämään.

Parin viime vuosikymmenen aikana kapitalistien investoinnit ovat tulleet entistä riippuvaisemmiksi näistä yhteisistä säästöpääomista. Rahoitusjäämät, jotka kansantaloudessa syntyvät ja jotka luetaan säästöiksi, syntyvät nykyisin suuressa määrin kollektiivisen, yhteisiin päätöksiin perustuvan säästämisen tuloksena joko julkisessa sektorissa tai kotitalouksissa.

Tällaiseen kehitykseen on eniten vaikuttanut vahvojen ammattiyhdistysliikkeiden taistelu tasaisemman tulonjaon puolesta. Sotien jälkeisenä aikana ammattiyhdistykset ovat ilmeisesti pystyneet mittaamaan yrityksistä ulos suuremman osan työntekijöiden työn arvosta kuin aikaisemmin, eivätkä kapitalistit ole pystyneet entisessä määrin rahoittamaan investointeja yritysten oman tulorahoituksen avulla.

Sosialidemokraattiset ammattiyhdistysliikkeet ovat Länsi-Euroopassa myötävaikuttaneet siihen, että investointeihin tarvittavat pääomat on kuitenkin ohjattu kapitalistien käyttöön. Työntekijäin työn tulosten perusteella ulosmitattuja varoja ei

ole käytetty ammattiyhdistysliikkeen hallitsemien tai julkisesti omistettujen tuotantolaitosten perustamiseen, vaan tuotannon organisointi ja johto on vapaaehtoisesti annettu pääoman vanhoille omistajille.

Kun Länsi-Euroopassa puhutaan pääomanmuodostuksen merkityksestä ja sitä perustellaan ns. kansallisella edulla, silloin mielellään vaietaan kiinteän omaisuuden omistamiseen liittyvästä vallasta ja sen käyttäjistä. Kun Saksan liittotasavallassa edistetään kansallisen edun nimissä säästämistä, silloin ei koskaan puhuta siitä, kuka säästövarat saa käyttöönsä.

Säästäminen lisää pääomanmuodostusta siinä tapauksessa, että varat ovat säästötilillä pitkähkön ajan. Säästäjälle voidaan tällöin maksaa korvausta siitä, että hän suostuu luopumaan kulutuksesta toisten pääomanmuodostuksen hyväksi. Toiset saavat rahoituslaitoksen välityksellä hänen varansa ja käyttävät ne kiinteän omaisuuden hankintaan tai varsinaiseen tuotannolliseen toimintaan. Rahat käytetään näihin tarkoituksiin siksi, että juuri tuotannossa pääomat uusintuvat nopeimmin.

Saksan liittotasavallassa säästämisen edistämiseksi on keksitty monenlaisia vaihtoehtoja. Yleisenä tavoitteena on ollut kiinteän pääomanmuodostuksen nopeuttaminen yksille ja kulutuksesta pidättyminen toisille.

Säästämisen edistämisen keinoista tavallisimpia ovat palkkiot ja verohelpotukset. Palkkiot ja avustukset suosivat pienituloisia ja verohelpotukset suurituloisia.

Kaikkia kansalaisia koskee BRD:ssä se säästämisen edistämisen muoto, jossa valtio maksaa säästetyille varoille 20—30 prosentin suuruista ylimääräistä korkoa (avustusta) jos varat ovat talletettuina vähintään 6 vuotta. Pienissä tuloluokissa on lisäksi mahdollista saada erityistä lisäavustusta.

Yleistä säästämistukea on laajennettu asuntotuotannon rahoittamisen helpottamiseksi niin, että *oman asunnon säästäjiä* tuetaan erityisin asuntosäästöavustuksin. Tällöin säästäjä voi valita menettelyn, jossa tuki maksetaan käteisellä tai verohelpotuksen muodossa.

Säästämisjärjestelmää on edelleen täydennetty työehtoneuvotteluissa tehdyllä sopimuksella, jossa yleisen järjestelmän ja asuntosäästämisjärjestelmän ohella tuetaan vielä erityisesti *palkansaajien säästämistä.*

Jos palkansaaja sitoo BRD:ssä osan palkkatuloaan pitkäaikaisiksi säästöiksi (enintään 624 DM* vuodessa), valtio maksaa näille säästöille 30—40 prosentin suuruista lisätukea. Tällainen säästämismuoto on mahdollinen vähemmän kuin 24 000 DM vuodessa ansaitseville pienituloisille palkansaajille (yhteisverotettavien puolisojen tulojen yläraja on 48 000 DM). Tällä tavalla yhteiskunnan vähäosaisiakin kansalaisia houkutellaan lisäämään "yhteistä kakkua" säästämisen avulla.

Kaiken kaikkiaan voi pientallettajien säästöjen korko vuosien aikana nousta aina 60 prosenttiin saakka.

Voitonjakojärjestelmät

Saksan liittotasavallassa on ammattiyhdistysliike julkisen keskustelun paineessa joutunut ottamaan kantaa pääomanmuodostukseen ja sen perusteella syntyviin varallisuuseroihin.

Liittotasavallan ammatillisen keskusjärjestön *DGB:n* kongressissa hyväksyttiin ensimmäisen kerran vuonna 1972 tavoitteita, joiden avulla varallisuuseroja piti yhteiskunnassa tasoittaa. Tällöin päädyttiin vaatimuksiin ns. palkansaajarahastojen perustamisesta.

Palkansaajarahastoja ei kuitenkaan vaadittu yritysten valtasuhteiden muuttamiseksi. Niiden avulla ei myöskään pyritty ulosmittaamaan yrityksistä todellisia voittoja. Sosialidemokraattiselle ammattiyhdistysliikkeelle riitti tässä vaiheessa se, että palkansaajarahastojen perusteena pidettiin yritysten kirjanpidossaan näyttämiä voittoja.

DGB:n kongressissa vuonna 1972 ehdotettiin palkansaaja-

* 1 DM = noin 1,80 Suomen markkaa

rahastojen perustamista siten, että ne olisivat jääneet varsinaisen pankkijärjestelmän ulkopuolelle. Niiden avulla pyrittiin siten luomaan uusi pääomanmuodostuksen instituutio.

Ehdotuksen mukaan yrityksen voitosta piti siirtää 4—15 % palkansaajien hallitsemiin alueellisiin rahastoihin. Järjestelmän eduista olisivat päässeet osallisiksi alle 24 000 DM vuodessa ansaitsevat työntekijät, jotka olisivat saaneet todistuksen muodollisesta henkilökohtaisesta osuudestaan palkansaajarahastossa. Sen perusteella varoja olisi ollut mahdollista saada ulos 10 vuoden pakollisen säästöajan (= pääomanmuodostuskauden) jälkeen.

Järjestelmän tarkoituksena oli täydentää yleistä palkkapolitiikkaa. Sen haluttiin hyödyttävän ennen muuta pienipalkkaisia, joilla muuten tuskin olisi ollut halua pakkosäästämiseen. Järjestelmän luomista pankkijärjestelmän ulkopuolelle perusteltiin sillä, että näin se olisi ollut vastavoimana varallisuuden ja vallan keskittymiselle yksityisiin yrityksiin.

Ammattiliitoista *IG Metall* arvosteli esitystä selväsanaisesti. Sen mielestä piti ammattiyhdistysliikkeessä keskittyä myötämääräämisen ja sosiaalisen turvallisuuden lisäämiseen. Tällöin tuli palkka- ja veropoliittisten uudistusten olla etusijalla. Metalliliiton kanta jäi ammattiyhdistysliikkeessä tappiolle, ja ammatillisen keskusjärjestön DGB:n edustajistossa huhtikuussa 1973 vaadittiin edelleen palkansaajarahastojen perustamista. Niihin siirrettyjä yritysten voittovaroja ehdotettiin tällöin käytettäväksi erityisesti yhteiskunnan perus- eli infrastruktuuri-investointien rahoittamiseen. Esitys kytkettiin yhteen myötämääräämiskysymysten, vero- ja maksupolitiikan uudistusten, tärkeiden teollisuusalojen kansallistamista sekä investointien ohjailua koskevien vaatimusten kanssa.

Liittotasavallan sosialidemokraattisen puolueen SPD:n puoluekokouksessa Hannoverissa hyväksyttiin puolueen vaatimukseksi voitonjakojärjestelmä, joka oli samansuuntainen ammatillisen keskusjärjestön vaatimusten kanssa. *SPD:n* esityksen mukaan yritysten piti yli 400 000 DM:n voitosta siirtää osa

palkansaajien hallitsemiin rahastoihin (ensin keskusrahastoon ja sieltä alueellisiin rahastoihin). Järjestelmästä pääsisivät henkilökohtaisesti osallisiksi vähemmän kuin 36 000 DM (yhteisverotettavista vähemmän kuin 48 000 DM) vuodessa ansaitsevat työntekijät. Varat olisivat rahastoissa sidottuina 7 vuotta.

Vuoden 1974 alussa SPD:n ja vapaiden demokraattien FDP:n yhteinen *hallitus* antoi asiasta esityksen. Sen katsottiin olleen suurelta osin FDP:n linjoilla.

Hallituksen esityksen mukaan järjestelmästä eivät olisi hyötyneet vain tietyt matalapalkkaiset työntekijät vaan koko ammatissa toimiva väestö. Olennaista oli myös se, että tätä järjestelmää ei nyt enää haluttu luoda omaksi valtaryhmittymäksi, vaan se ehdotettiin annettavaksi olemassa olevien luottolaitosten hoidettavaksi. Näin se ei häiritsisi maan pääomamarkkinoiden rakennetta.

Ehdotuksen mukaan yrityksen tuli veronalaisesta yli 400 000 DM:n voitosta siirtää osa erityiseen clearing-rahastoon (siirto ei olisi ollut yritykselle verotuksessa vähennyskelpoinen). Varat olisi voitu siirtää rahastoon eri muodoissa. Yhtiöt olisivat joko 1) panneet toimeen uusia osakeanteja (osakkeiden markkinahintaan) ja maksaneet rahastosiirto-osuuden osakkeillaan tai sitten 2) ne olisivat voineet maksaa ko. osuuden käteisellä (15 prosentilla korotettuna).

Yksityiset työntekijät olisivat saaneet varat ulos 7 vuoden pääomanmuodostuskauden jälkeen.

Kysymyksessä oli siis yrityksen voiton tietyn osan pakkosäästättäminen. Seitsemän vuoden kuluttua voitonjaosta se olisi tullut työntekijöiden harkintavaltaan käytettäväksi joko kulutukseen tai säästämiseen.

Joka tapauksessa Saksan liittotasavallan hallituksen esitys tunnusti sen, että työntekijät eivät pääse osalliseksi elinkeinoelämän pääomanmuodostuksesta.

SDP:n ja FDP:n hallitus ei oikeiston kiivaan vastustuksen takia uskaltanut viedä esitystään liittopäiville vaan se lykät-

tiin vaalien jälkeen. Eikä sitä ole vuoden 1974 jälkeen otettu uudelleen esille.

Itävalta

Itävallassa kansallistettiin sodan päätyttyä merkittävä osa maan suurteollisuudesta. Yhtiöitä ei ole myöhemmin annettu takaisin vanhoille omistajille niin kuin Saksan liittotasavallassa tehtiin.

Itävallassa haluttiin osa näistä entisistä saksalaisten omistamista ja myöhemmin kansallistetuista yhtiöistä muuttaa tavallaan osuustoiminnallisiksi siten, että eräiden yhtiöiden työntekijät olisivat saaneet osan yrityksen voitosta osakkeiden muodossa omistukseensa.

Tähän suuntaan tähtäsi myös se Itävallan sosialistisen puolueen ehdotus, jonka mukaan valtion yhtiöiden työntekijöille olisi jaettu osa yrityksen voitosta. Tämä ehdotus ei toteutunut; siihen vaikutti myös pelko, että vastaava käytäntö leviäisi valtion yhtiöistä yksityisiin yhtiöihin.

1960-luvulla Itävallassa keskusteltiin yhteiskunnan varallisuuden jakautumisesta Liittotasavallasta saatujen vaikutteiden pohjalta. Itävallan ammattiyhdistysliikkeen kongressissa vuonna 1975 esitettiin oman kansallisen palkansaajarahastojärjestelmän perustamista.

Työnantajien on Itävallassa maksettava tiettyjä verotuksessa vähennyskelpoisia maksuja rahastoihin, joista työntekijät saavat korvauksen erotessaan yhtiön palveluksesta. Näitä varoja hallitsevat tänä päivänä työnantajat, ja niitä käytetään pääasiassa oman yrityksen uusien investointien rahoittamiseen.

Itävallan ammattiyhdistysliike haluaa määräysvallan näissä rahastoissa siten, että 1/3—1/2 niiden varoista tulisi siirtää keskitettyyn rahastoon. Sitä hallitsisivat työntekijät, joilla olisi enemmistö (2/3) hallintopaikoista. Itävallan palkansaajarahastomallin mukaan työntekijät saisivat edelleen erorahan lähtiessään yhtiöstä. Rahastointiaikana se käytettäisiin suoriin investointeihin tai luottoihin, joista työntekijät määräisivät.

Itävallassakin on siis palkansaajarahastojärjestelmän kehittämisen myötä ruvettu vaatimaan muutoksia uuden kiinteän omaisuuden omistussuhteisiin ja pääomanmuodostuksen perusteella tapahtuvaan varallisuuden jakautumiseen.

Ranska

Ranska on maa, jossa todella hyväksyttiin järjestelmä yhtiöiden varallisuuden tasaamisesta myös työntekijäin hyväksi.

Vuonna 1917 Ranskassa säädettiin laki, jonka mukaan yhtiöiden tuli jakaa työntekijöille ilmaisosakkeita. Näitä osakkeita ei pitänyt antaa suoranaisesti kenellekään yksilölle, vaan niiden tehtävänä oli yleisesti ja kollektiivisesti vahvistaa työntekijäin asemaa yrityksessä.

Tämä oli koko maailmassa ensimmäinen laki, jonka avulla yritettiin lisätä työntekijäin valtaa kapitalistien yhtiöissä yhteisomistuksen kautta. Laki ei kuitenkaan johtanut käytännön tuloksiin sen ajan Ranskassa, eikä asialla ollut paljonkaan merkitystä.

Seuraava uudistus tapahtui sitten vasta vuonna 1959. Silloin säädettiin laki, jonka mukaan työntekijät saivat osuuden yhtiön voitosta. Voitto-osuudet jaettiin joko käteissuorituksena tai osuutena pääomanlisäyksestä, ja molemmista voitonjakomuodoista annettiin yritykselle verohelpotuksia. Järjestelmää ei kuitenkaan saanut yrityksissä toteuttaa niin, että palkat olisi vastaavasti jäädytetty tai sosiaalisia etuja olisi jätetty lisäämättä. Kun uusi järjestelmä ei lisännyt yrityksen omistajien etuja, se ei levinnyt kovin laajalle.

Varallisuuden tasaamiseen tähtääviä järjestelmiä kehitet-

tiin edelleen siitä huolimatta, että tulokset eivät olleet kannustavia.

Vuonna 1967 vallassa olleet gaullistit, joiden piirissä toimi myös edistyksellisiä kansallisia aineksia, säätivät lain pakollisesta voitonjaosta työntekijöille kaikissa yli 100 työntekijän yrityksissä. Voitonjaon laskentaperusteena oli se voitto, joka yritykselle jäi verojen ja varsinaisen osingonjaon jälkeen. Jäljelle jäänyt voitto-osuus jaettiin lakisääteisen menetelmän mukaan omistajien ja työntekijäin kesken.

Työntekijäin osuus on tämän järjestelmän puitteissa sijoitettu erityisiin rahastoihin, joiden varoista suurin osa on annettu luottona takaisin omalle yritykselle. Varat on näissä ranskalaisissa palkansaajarahastoissa jäädytetty viiden vuoden ajaksi. Ensimmäisen kerran rahoja vapautui työntekijäin käyttöön vuonna 1974 jaettavaksi kahdelle miljoonalle järjestelmän piirissä olleelle palkansaajalle.

Vuonna 1973 lainsäädäntöä kehitettiin edelleen niin, että palkansaajarahastojen varojen suuntaamista yhtiöiden osakkeiden myötäomistukseen helpotettiin.

Ranskalainen järjestelmä antaa työntekijöille periaatteellisen oikeuden osaan siitä taloudellisesta kasvusta, joka tapahtuu yhtiön tulorahoituksen turvin ja joka näytetään voittona. Järjestelmän kehittämisessä on saatu selviä vaikutteita Saksan liittotasavallassa käydystä keskustelusta, eikä Ranskan järjestelmä ole perusteeltaan toisenlainen kuin Liittotasavallassa tavoitellut uudistukset. Ranskassakin tavoitteena on ensi sijassa yritysten pääomanmuodostuksen turvaaminen ja valtasuhteiden säilyttäminen.

Talouselämän uudistamiseen liittyviä lakiesityksiä ovat Ranskassa muovanneet erityisesti gaullistit, eikä ammattiyhdistysliike ole suhtautunut niihin kovinkaan myönteisesti. Tavoitteet, joilla yritysten pääomanmuodostusta lisätään viivästyttämällä työntekijöiden palkkojen maksua usealla vuodella, eivät ole ammattiliittojen mielestä sopusoinnussa työntekijöiden etujen kanssa.

Muut maat

Tässä yhteydessä on esitelty varallisuuden tasaisemman jakautumisen aikaansaamiseksi eräissä kapitalistisissa maissa kehitettyjä uudistusesityksiä. Saksan liittotasavallan, Itävallan ja Ranskan palkansaajarahastojärjestelmien esittely antaa yleisen kuvan siitä keskustelusta, joka varallisuuden jakautumisesta on Länsi-Euroopassa käynnissä.

Mainittujen maiden ohella omia kansallisia uudistusesityksiä on laadittu mm. Hollannissa ja Tanskassa. Ne eivät kuitenkaan eroa tässä esitellyistä järjestelmistä perusteidensa tai tavoitteidensa osalta.

Keskeistä näissä myötäomistamisesityksissä on se, että jos palkansaajarahastoja ehdotetaan perustettavaksi, niiden varat ollaan valmiit antamaan talletustodistusten muodossa kunkin työntekijän henkilökohtaiseksi varallisuudeksi. Tällainen järjestely heikentää työntekijäpuolen yhteistä voimaa tilanteissa, joissa kapitalistin pääoma on yhtenäinen. Sitä paitsi palkansaajan osuus olisi näissä järjestelmissä sidottu useiksi vuosiksi yritysten käyttöön, kun taas vastapuolella yrityksen omistaja voi käytellä voittovarojaan vapaasti.

Esillä olleissa uudistusesityksissä tavoitteena on yleensä yhteiskunnan pääomanmuodostuksen lisääminen, ja palkansaajajärjestöt ovat olleet valmiita jakamaan saavutettavan hyödyn pääoman omistajien ja näiden hallitsemien rahoituslaitosten kanssa.

Pääomanmuodostuksen ja rahastosiirtojen perusteena uudistusesityksissä on yleensä ollut yrityksen kirjanpidollinen voitto. Useinkaan voiton perusteella rahastoon siirrettävät varat eivät poistuisi yrityksen itsensä käytöstä, vaan siirrot tapahtuisivat yksinomaan paperilla. Kun kirjanpidollinen voitto ei kuitenkaan missään maassa vastaa yrityksen todellista voittoa, järjestelmät eivät ulottuisi kaikkeen yhteisen työn avulla syntyvään varallisuuteen asti.

Palkansaajarahastojen tavoitteena on monissa tapauksissa

myös työntekijäin vaikutusmahdollisuuksien lisääminen perinteisessä yksityisomistukseen perustuvassa järjestelmässä. Kun tällöin halutaan muuttaa valtasuhteita, sen on tapahduttava laillisen osakkeenomistuksen puitteissa. Määräysvalta on hankittava vanhojen omistajien suostumuksella tai kustannuksella, ja silloin työntekijäpuolelta vaaditaan välttämättä osakkeiden myötäomistamista, osakkeiden, jotka työntekijäpuolen on hankittava "hyvällä" tai "pahalla".

Todellista määräysvaltaa ei nyt suuunitelmissa olevien järjestelmien avulla tule työntekijöille tai heidän järjestöilleen. Tavoitteena onkin määräysvallan sijasta vaikutusvallan epäsuora lisääminen.

Ruotsin palkansaajarahastot

Ruotsin ammatillisessa keskusjärjestössä LO:ssa (Landsorganisationen) on suunniteltu palkansaajarahastojärjestelmä, joka selvästi poikkeaa muissa Länsi-Euroopan maissa esitetyistä malleista. Muualla on kysymys ennen muuta pääomanmuodostuksen lisäämisestä, ei vallasta; sen sijaan Ruotsissa työntekijät vaativat vallan siirtämistä pois omistajilta ja yhteiskunnan taloudellisen kasvun yhteiseen määräysvaltaan.

Ruotsissa palkansaajarahastoista keskusteltiin kiivaasti ennen vuoden 1976 valtiopäivävaaleja. Jotkut asiantuntijat pitävät tätä keskustelua maata nelisenkymmentä vuotta hallinneen sosialidemokraattisen puolueen vaalitappion syynä.

Sosialidemokraattisen hallituksen aikana vuonna 1976 asia siirrettiin valtiollisella tasolla erityisen asiantuntijakomitean valmisteltavaksi. Komitean odotetaan saavan ensimmäiset esitykset lausuntokierrokselle aikaisintaan vuonna 1979.

Vaikka palkansaajarahastojen perustaminen on vasta esitysten tasolla, asia on herättänyt runsaasti mielenkiintoa myös LO:n ulkopuolella. Virkamiesten ja toimihenkilöiden keskusjärjestö (TCO), akateemisten alojen keskusjärjestö (SACO/SR) sekä työnantajaliitto (SAF) yhdessä teollisuuden keskusliiton kanssa ovat laatineet ja julkistaneet omat ehdotuksensa varallisuuden tasaisemman jakautumisen malliksi.

Työnantajat ovat täysin eri linjalla kuin palkansaajat.

Ruotsin työnantajien julkistama vaihtoehto palkansaajarahastojen perustamiselle noudattelee Länsi-Euroopassa vallalla olevia käsityksiä: 1) osa kirjanpidollisesta voitosta ollaan valmiita siirtämään erityisiin yrityskohtaisiin rahastoihin, joista jokainen työntekijä saisi osuustodistuksen, ja näillä varoilla työnantajat ehdottavat ostettavaksi kapitalistien omistamien vanhojen yhtiöiden osakkeita, 2) osa yrityksen palkkasummasta ehdotetaan siirrettäväksi työntekijöiden hallitse-

maan rahastoon, näille varoille halutaan valtion maksavan erityistä säästämistukea ja varat ollaan valmiita antamaan työntekijöiden vapaaseen käyttöön 5—10 vuoden pakkosäästämisajan jälkeen sekä 3) yhtiöiden osakkeiden omistuspohjaa halutaan muutoinkin laajentaa mutta ilman suoranaisia kytkentöjä voitonjako- tai palkkasäästöjärjestelmiin.

Työnantajat ovat hakeneet mallia esitykseensä erityisesti Saksan liittotasavallasta, missä vastaavia järjestelyjä on jo käytännössä toteutettu. Kun Liittotasavallassa ei ole haluttu siirtää valtaa työntekijöille, sellaisia vaikutuksia ei olisi myöskään Ruotsin työnantajain esityksellä.

Työnantajain käsityksiä on asettunut avoimesti tukemaan Ruotsin uusi porvarillinen hallitus, jonka pääministeri Thorbjörn Fälldin on ehdottanut erityisten palkkarahastojen perustamista. Esityksen mukaan siirrettäisiin osa palkankorotuksista yrityskohtaisiin rahastoihin, mitä tuettaisiin valtiovallan myöntämillä verohelpotuksilla. Näin yritykset saisivat rahaa — ja vanhat omistajat lisää kiinteää omaisuutta.

Tässä luvussa esitellään ennen muuta Ruotsin LO:ssa valmisteltu palkansaajarahastomalli, koska se on Länsi-Euroopassa poikkeuksellinen. Esityksen avulla pyritään muuttamaan yhtiöiden nykyisiä valtasuhteita seuraavien vuosikymmenien aikana, ja se tapahtuu esityksen mukaan niillä pelisäännöillä joiden mukaan osakkeet antavat laillisen vallan yhtiöiden hallitsemiseen.

LO:n kongressissa esitys on hyväksytty edelleen kehitettäväksi, ja sitä tukee keskusjärjestön parimiljoonainen jäsenkunta.

Palkansaajarahastot

Palkansaajarahastoilla tarkoitetaan sellaisia työntekijäin hallitsemia elimiä, jotka omistavat yhtiöiden osakkeita. Kun palkansaajarahastot omistavat osakkeita tarpeeksi paljon, työntekijät pystyvät käyttämään yhtiöissä omistukseen perustuvaa laillista valtaa.

LO:n kongressissa vuonna 1976 hyväksytyn esityksen mukaan palkansaajarahastot saavat osakkeita omistukseensa siten, että yhtiöt määrätään suorittamaan jatkuvia uusia osakeanteja, joissa osakkeita siirretään palkansaajarahastojen haltuun. Osakeantien perusteena on yhtiön voitto, ja siinä otetaan huomioon myös yhtiön varallisuuden lisääntyminen tulorahoituksella ja kollektiivisen säästämisen tuloksena syntyneillä varoilla eli pääomamarkkinoilta lainatulla lainarahoituksella.

Palkansaajarahastot ovat LO:n mallin mukaan työntekijäin yhdessä omistamia ja hallitsemia. Varoja ei ole tarkoitus jakaa kenellekään yksittäiselle työntekijälle myöhemminkään vaan työntekijäin voiman katsotaan olevan heidän yhteisessä varallisuudessaan.

Palkansaajarahastot eivät olisi myöskään valtion omistamia, vaan valtiovallalla on omat tehtävänsä tuotantoelämän ulkopuolella ja sen pelisääntöjen määrittämisessä. Palkansaajarahastoja ollaan Ruotsissa valmiita hallitsemaan yhteiskunnan säätämien yleisten lakien ja asetusten mukaisesti.

Jos valta palkansaajarahastojen välityksellä joskus siirtyy yrityksen työntekijöille, tällainen talouselämän demokratisoimisen malli on historiallinen eikä sitä ole toteutettu missään muualla. Sosialistisissa maissa työntekijöiden valta perustuu tuotantovälineiden yhteiskunnalliseen omistukseen ja sitä toteutetaan valtion, kommunistisen tai työväen puolueen, ammattijärjestöjen ja muiden kansalaisjärjestöjen välityksellä.

Ruotsin LO:n kongressiasiakirjassa palkansaajarahastoja perustellaan tällä tavalla:

> Valkka elinkeinoelämän laajentuminen tulee yhä suuremmassa määrin rahoittaa lisääntyneen kollektiivisen säästämisen avulla, täytyy yrityksille hyväksyä tietty itserahoitusaste. Sitä vastoin aletaan kysymyksenalaiseksi asettaa se, pitääkö koko sen varallisuuden lisäyksen, joka on seurausta yrityksen itsensä rahoittamasta pääomanmuodostuksesta, joutua alkuperäisten

pääomanomistajien omistukseen. Tässä yhteydessä on Ruotsin keskustelussa noussut esiin teema, josta on keskusteltu pitkään monissa Länsi-Euroopan maissa. Kysymys tulee sitä ajankohtaisemmaksi, mitä suuremmiksi tulevat vaatimukset lisääntyneestä pääomanmuodostuksesta ja mitä enemmän tämä pääomanmuodostus johtaa keskittymiseen yhä harvemmiksi ja yhä suuremmiksi taloudellisiksi yksiköiksi. Toisin sanoen yhä ajankohtaisemmaksi on tullut ongelma sellaisten vaatimusten välillä, joissa toisaalta vaaditaan pääomanmuodostuksen lisäämistä ja toisaalta oikeudenmukaisempaa omistusrakennetta. Tämä oikeudenmukaisuutta koskeva vaatimus on useissa maissa johtanut uudistusehdotuksiin, jotka ovat saaneet tukea myös ammatillisen liikkeen ulkopuolella. Ruotsi on yksi niitä maita, joissa kysymys on tähän saakka näytellyt melko vähäarvoista osaa julkisessa keskustelussa.

Suomessa ei tästä asiasta ole käyty julkista keskustelua juuri lainkaan.

Yrityksen varallisuuden kasvu

Kun yhtiöiden omistukseen hankitaan uusia tuotantovälineitä tai muuta kiinteää omaisuutta, se tapahtuu useimmiten joko tulorahoituksella tai lainarahoituksella. Kapitalistisessa yhteiskunnassa se tapahtuu nykyisin ennen muuta muilla kuin omistajien juridisesti omistamilla varoilla.

Palkansaajarahastojärjestelmässä työntekijäin määräysvaltaan siirtyisi pakollisissa osakeanneissa varoja, joita ei kuitenkaan otettaisi yhtiöistä ulos. Rahaa ei liikutella, vaan se jätetään tarkoituksellisesti yhtiön käyttöön uutta pääomanmuodostusta varten. Yhtiön tuotantovälineiden ja varallisuuden määrä lisääntyisi tulo- ja lainarahoituksella niin kuin ennenkin, mutta omaisuus ei enää joutuisi yksinomaan pääoman omistajien määräysvaltaan.

Tavoitteena oleva vallan ja varallisuuden uusjako toteutuisi palkansaajarahastojärjestelmässä uuden taloudellisen kasvun myötä. Vanhat omistajat saisivat omistaa yhtiöiden vanhan varallisuuden. He saisivat niin halutessaan myös antaa uusia varoja yhtiön käyttöön, mutta heille jaettaisiin määräysvaltaa vain uuden sijoitetun rahan perusteella. Siltä osin kuin varallisuuden lisäys rahoitetaan yhteisin varoin se myös tulisi yhteiseen määräysvaltaan.

Varallisuuden uuden ja tasaisemman jakautumisen vauhti riippuisi ennen muuta siitä, kuinka suuren osan voitoista yhtiöt joutuisivat siirtämään palkansaajarahastoihin työntekijöiden määräysvaltaan.

Teknisesti näyttäisi tällöin muodostuvan ongelmaksi se, että yritykset pystyvät kirjanpitotekniikan avulla pitämään todelliset voitot sisässään. Useissa länsimaissa on käytössä erilaisia tuloksen tasaamisen menetelmiä, ja kiinteän omaisuuden hankinnat pystytään yrityksissä suorittamaan verottamattomilla varoilla niin, että näiden hankintojen osalta yrityksen omaa tulorahoitusta ei kirjanpidossa näytetä vastaavana voittona.

Ruotsissa ammattiyhdistysliike lähtee kuitenkin siitä, että palkansaajarahastoon suoritettavien siirtojen perustana olisi yrityksen todellinen voitto ennen poistoja ja muita tilinpäätössiirtoja.

Kapitalistisessa yhteiskunnassa tuotantovälineiden rahoittamista voidaan yrittää helpottaa myös inflaation avulla. Siinä on kysymys työvoiman arvon alentamisesta. Inflaation vaikutuksesta yrityksen varallisuuden lisääntymiseen kirjoittaa Ruotsin LO:n tutkija Rudolf Meidner seuraavalla tavalla:

Osa yrityksen kiinteästä omaisuudesta rahoitetaan lainavaroin. Kiinteä omaisuus, siis rakennukset, koneet jne. säilyttävät arvonsa kun hinnat nousevat. Toisin sanoen rahassa mitattuna niiden arvo nousee. Lainoilla sitä vastoin on rahassa mitattu kiinteä arvo. Se ei nouse inflaation vuoksi. Kun inflaatio on jatkunut jonkin aikaa, lainojen raha-arvoa vastaava osuus yrityksen kiinteästä omaisuudesta tulee olemaan pienempi, ja vastaavasti omistajien osuus kiinteästä omaisuudesta tulee olemaan suurempi. Omistajat ovat saaneet inflaatiovoittoa. Olennaista on, että myös palkansaajat saavat osan näistä voitoista.

Rudolf Meidner, joka on merkittävin palkansaajarahastojärjestelmän suunnittelijoista, haluaisi siirtää inflaation aiheuttaman kiinteän omaisuuden arvonnousun palkansaajarahastoihin.

Valta vaihtuu

Varallisuuden uusjakoa koskeva keskustelu on monissa maissa alustettu siitä syystä, että tuotantoelämä ei saa riittävästi varoja pääomanmuodostuksen rahoittamista varten. Siksi yritykset haluavat käyttöönsä entistä enemmän työntekijöidensä palkkavaroja, joita työläiset eivät kuitenkaan vapaaehtoisesti näytä luovuttavan yhtiöiden omistajille.

Eikö palkansaajarahastojen perustaminen sitten lisää pääomanmuodostusta siten, että vastaavat varat ovat pois myös ruotsalaisten työntekijäin tilipussista?

Ruotsin LO:n esityksessä lähdetään siitä, että palkansaajarahastot eivät saa vaikuttaa työehtosopimusneuvotteluihin eikä yhteinen pääomanmuodostus pakollisten osakeantien muodossa saa vähentää työntekijäin kulutusmahdollisuuksien lisäämistä. Työntekijäin ei siis pidä suostua siihen, että yhteistä pääomanmuodostusta edistettäisiin ihmisen kannalta ainutkertaisen työvoiman uusintamisen kustannuksella.

Palkansaajarahastot —Ruotsissa — ovat ennen muuta valtasuhteiden muuttamisen järjestelmä, ja siksi kulutuksen lisäämistä ja pääomanmuodostuksen rahoitusta ei haluta nähdä ristiriitaisina tavoitteina.

Valtasuhteita pyritään muuttamaan niin, että työntekijäin työn tuloksilla maksettava uusi varallisuus, joka niissä ilman palkansaajarahastojakin syntyy, tulee myös työntekijäin yhteiseksi eikä vain omistajien varallisuudeksi.

Se, millaisia uudistuksia tapahtuu yhteiskunnan tuotantopääoman omistussuhteissa, on merkitsevää koko yhteiskunnan kannalta. Jokainen varallisuuden muoto ei nimittäin ole vallankäytön väline.

Tuotannollinen pääoma, yritysten tuotantovälineet, antavat omistajilleen taloudellista valtaa. Tuotantovälineiden omistajat saavat päättää siitä, käytetäänkö tuotantovälineitä tai ei. He määräävät investoinneista ja siis yritysten varallisuuden käytöstä eri tuotannonaloilla. He määräävät työn organisoimisesta, työtavasta, työn palkitsemisen muodoista ja työntekijäryhmien keskinäisistä suhteista. He vaikuttavat yritysten sijaintipäätöksillä valtakunnan eri osien kehitykseen ja maan luonnonvarojen hyväksikäyttöön.

Tätä on taloudellinen valta. Sen vuoksi ovat tuotannollisen pääoman eli tuotantovälineiden omistussuhteet yhteiskunnassa tärkeämmät kuin muun varallisuuden omistussuhteet.

Tuotantovälineiden omistaminen ei sitä paitsi ainoastaan anna määräysvaltaa toisten ihmisten työvoimaan; tuotantovälineitten lisääminen on varallisuuden lisäämistä.

Varallisuutta syntyy osana yritysten jokapäiväistä toimintaa, jos toiminta on jatkuvaa. Nyt Ruotsissa vaadittavien uudistusten jälkeen varallisuus ei enää joutuisi pelkästään omistajien määräysvaltaan. Tässä yhteydessähän kysymys on nimenomaan sellaisesta varallisuudesta, joka syntyy yrityksissä siitä riippumatta onko palkansaajarahastojärjestelmä toteutettu tai ei.

Rahastojen rakenne

Kun on kysymys vallasta ja valtasuhteiden muuttamisesta, työntekijäpuoli on vahva vain kun se toimii yhdessä. Tämän takia Ruotsin LO on kehittämässä palkansaajarahastojärjestelmää, jossa palkansaajarahastojen varat olisivat työntekijäin yhteisiä.

Yhteisen määräysvallan vaihtoehto on se, että varallisuuden lisäys jaetaan erikseen kunkin työntekijän määräysvaltaan. Silloin työntekijät eivät enää ole yhtenäinen joukko eivätkä yhtä vahvasti järjestäytynyt rintama valtasuhteiden muuttamisen puolesta, ja yksityisomistajat pystyvät hajottamaan rintamaa.

Jos järjestelmä johtaa työnantajapuolen tavoitteiden mukaisesti siihen, että työntekijät joutuvat luopumaan osasta palkankorotuksia tai työskentelemään enemmän kuin aikaisemmin yhteisen pääomanmuodostuksen hyväksi, siitä muodostuu

pakkosäästämisjärjestelmä. Tällöin työntekijöiden on pidättäydyttävä kulutuksesta (työvoiman uusintamisesta) uusien tuotantovälineiden hankinnan hyväksi. Työntekijältä vaaditaan melkoista luonnetta jotta kulutuksesta luopumista motivoi se, että ennen pitkää, tai ei koskaan, tämä varallisuus hyödyttää kaikkia kansalaisia.

Ruotsalainen malli on poikkeuksellinen Länsi-Euroopan muiden sosialidemokraattisten ammattiyhdistysliikkeiden tavoitteisiin verrattuna: muualla halutaan osallistua mutta ei päättää. Valtaa ei muualla haluta yhtä yksiselitteisesti pois yksityisiltä omistajilta kuin Ruotsissa. Tämä näkyy itse palkansaajarahastojen rakennetta koskevassa keskustelussakin.

Kun muualla ollaan yleisesti valmiita jakamaan yksittäisille työntekijöille osuus palkansaajarahastojen tai niitä vastaavien elinten varallisuudesta ja antamaan siitä asianomaiselle myöhemmin rahaksi muutettavissa oleva osuustodistus, Ruotsissa palkansaajarahastot halutaan pitää nimenomaan yhteisessä määräysvallassa.

Rakenteellisesti Ruotsin LO:ssa on ehdotettu kahdenlaisia rahastoja: 1) ns. tasausrahastoa sekä 2) alakohtaisia rahastoja. *Tasausrahasto,* jonka nimi viittaa varallisuuden tasaamiseen, saisi omistukseensa yhtiöiden osakkeet. Näille osakkeille tulisi yhtiöiden maksaa osinkoa samoilla perusteilla kuin muillekin osakkeille. Aluksi näitä varoja ehdotetaan käytettäväksi työntekijäin kouluttamiseen yritysten asioiden tuleviksi päättäjiksi.

Tasausrahaston päättäviin elimiin valittaisiin edustajat LO:n ehdotuksen mukaan ammattiliitoissa, siis liittotasolla.

Tasausrahaston ohella LO:n asiantuntijaryhmä ehdottaa myös *alakohtaisten rahastojen* perustamista. Niitä alettaisiin perustaa vasta järjestelmään siirtymisen ensimmäisen vaiheen jälkeen, jolloin palkansaajarahastot jo käyttäisivät merkittävää, omistukseen perustuvaa taloudellista valtaa.

Tasausrahasto saisi ehdotuksen mukaan valita työntekijäin edustajat yhtiöiden hallintoelimiin aina siihen saakka kun työn-

tekijäin yhteisten osakkeiden omistusosuus yhtiössä on alle 20 %. Alakohtaiset rahastot osallistuisivat vallankäyttöön vasta osakemäärän yrityskohtaisesti ylittäessä tuon rajan. Alakohtaisissa rahastoissa olisivat myös muiden työntekijäin kuin alalla varsinaisesti toimivien ammattiosastojen edustajat. Näin ne edustaisivat merkittävää talouspoliittista näkemystä ja laajempia eturyhmiä.

Siitä, miten nopeasti alakohtaisten rahastojen perustaminen sitten tulisi ajankohtaiseksi eli miten nopeasti yrityksissä siirtyisi valtaa työntekijöille, on LO:ssa tehty laskelmia. Jos palkansaajarahastoihin siirretään vuosittain esimerkiksi 20 % yrityksen voitosta, työntekijät saavat yhtiön osakkeita määräysvaltaansa seuraavan taulukon mukaisesti:

	Voiton suuruus osakepääomasta (%)			
Vuosi	5 %	10 %	15 %	20 %
1	1 %	2 %	3 %	4 %
5	5 %	9 %	13 %	17 %
10	9 %	17 %	24 %	30 %
15	14 %	25 %	34 %	42 %
20	18 %	32 %	43 %	52 %
25	21 %	38 %	50 %	60 %
35	29 %	49 %	62 %	72 %
50	38 %	62 %	75 %	84 %
75	52 %	76 %	88 %	93 %
100	74 %	85 %	94 %	97 %

Taulukko osoittaa, että jos yrityksen voitto on 5 %, palkansaajarahastot saavat 52 % osakkeista omistukseensa 75 vuoden kuluttua. Jos voitto on suurempi, työntekijäin valta lisääntyy vastaavasti nopeammin.

Eräitä ongelmia

Kun palkansaajarahastojärjestelmää kehitetään Ruotsissa varallisuuden uusjaon malliksi, teknisiä ongelmia on edelleenkin runsaasti: miten pieniin yrityksiin järjestelmä ulotetaan, ulotetaanko se valtion yhtiöihin ja osuustoimintaan, miten suh-

taudutaan ulkomaisiin yrityksiin, miten rahastoja käytännössä hallitaan, kuinka järjestelmää koordinoidaan jne.

Järjestelmän kehittäjien tiedossa on, että palkansaajarahastojen avullakaan yrityksistä ei pystytä ulosmittaamaan nousu-suhdanteen aikana syntyviä ylisuuria voittoja. Nämä voitot eivät synny kaikilla aloilla. Ruotsin solidaarisessa palkkapolitiikassa, jossa palkankorotusten perustana ei ole aina ollut yritysten kannattavuuskehitykseen perustuva palkanmaksukyky, ylisuurten voittojen jääminen tiettyjen alojen yrityksiin on muodostunut ongelmalliseksi.

Solidaarisen palkkapolitiikan puutteita ei voida korjata yksin palkansaajarahastojen perustamisen avulla, vaikka koko järjestelmä onkin osittain syntynyt tällaisten puutteiden poistamiseksi. Suhdannevoitot on tasattava suhdannelainsäädännön avulla.

Ruotsin LO:ssa suoritetun valmistelutyön yhteydessä nousi esiin myös ajatus siitä, että eikö veropolitiikan avulla voitaisi päästä samanlaiseen lopputulokseen kuin nyt esitetyn monimutkaisen järjestelmän perustamisella; eikö yhtiötä voida panna maksamaan normaaleista ja ylisuurista voitoista veroa niin, että näitä varoja valtio ja kunnat sitten voisivat käyttää yhteiseen pääomanmuodostukseen.

Ruotsin LO:n perustelujen mukaan veropolitiikkaa ei kuitenkaan pidä sotkea mukaan palkansaajarahastokeskusteluun. Yhteiskunta tekee päätökset siitä, miten ja keneltä verotuloja kerätään. Varallisuutta tasataan palkansaajarahastojärjestelmän avulla vain niiltä osin kuin varoja ollaan joka tapauksessa jättämässä toimivien yritysten pääomanmuodostuksen itserahoitusosuudeksi. Jos sitä paitsi veropolitiikalla voitaisiin tehokkaasti vaikuttaa taloudellisiin valtasuhteisiin, sitä varmaankin olisi käytetty tähän tarkoitukseen monissa maissa.

Verot otetaan julkisen vallan käyttöön yhtiöiltä. Palkansaajarahastojen avulla pyritään turvaamaan se, että yrityksiin joka tapauksessa jäävät varat eivät hyödytä pelkästään omistajia jotka eivät useinkaan sijoita yhtiöihinsä uutta rahaa.

Palkansaajarahastojärjestelmää kehitetään Ruotsin ammattiyhdistysliikkeessä edelleen. Aloitteentekijänä on ollut Landsorganisationen, mutta kehitykseen vaikuttavat myös muiden keskusliittojen kannanotot.

Poliittisesti asialla ovat sosialidemokraatit, jotka pyrkivät tällä tavalla luomaan välineitä länsimaisen yhteiskuntajärjestelmän jonkinlaiseksi uudistamiseksi.

SDP tuo Suomeen

Palkansaajarahastojärjestelmää ovat sosialidemokraatit tuomassa myös Suomeen. SDP:n vuoden 1978 puoluekokousta varten valmistetussa keskusteluasiakirjassa ajatus ilmaistaan seuraavalla tavalla:

Pyrkimykset turvata yritysten omarahoitus ja samanaikaiset vaatimukset solidaarisen palkkapolitiikan toteuttamisesta ja varallisuuserojen kaventamisesta ovat osoittautuneet vaikeasti yhteensovitettaviksi. Tämä on kärjistänyt työelämän vastakohtia.

Siksi on Suomessakin luotava järjestelmä, joka pysyvästi siirtää osan yksityisessä omistuksessa olevien suuryritysten varallisuuden kasvusta työntekijöitten ja heidän ammatillisten järjestöjensä hallitsemiin rahastoihin. Turvaamalla rahastojen hallinto ammatillisille järjestöille voidaan torjua omistuspohjan hajaantumisesta muutoin aiheutuva tosiasiallinen taloudellisen päätöksentekovallan keskittyminen entistä suppeammalle suuromistajien ja yritysjohdon ryhmälle. Samanaikaisesti voidaan turvata yrityksen varallisuuden kasvun käyttäminen sen toiminnan kehittämiseen.

Siirrot palkansaajarahastoihin on tehtävä yritysten vuosittaisesta tuloksesta suorittamalla siitä rahastolle yrityksen osakkeina määräsuuruinen osa. Palkansaajarahastojen hallitsemia osakepääomia ei siirrettäisi pois yrityksistä. Rahastojen omistamien osakkeiden tuotto tulee käyttää palkansaajien ja heidän järjestöjensä haluamalla tavalla.

Pääomien ohjailu

Joka päivä — yritysten ja virastojen aukioloaikana — Suomessa ohjataan pääomia: pankit tekevät luottopäätöksiä, vakuutusyhtiöt tekevät luottopäätöksiä, eläkesäätiöt tekevät luottopäätöksiä ja muutkin rahoituslaitokset antavat varoja lainaksi kiinteän omaisuuden hankkimista varten.

Pääomien ohjailua ei kuitenkaan ole pelkästään ottolainauksella kerättyjen rahojen yhdistely ja niiden edelleen lainaaminen.

Valtiomonopolistisessa kapitalismissa pääomien ohjailu alkaa jo siinä vaiheessa kun rahoitusjäämien annetaan jossakin kansantalouden osassa syntyä. Rahoitusjäämät, jotka jäävät jäljelle kunkin taloudellisen yksikön rahoitettua oman pääomanmuodostuksensa ja maksettua oman kulutuksensa, ovat niitä varoja joista säästöt syntyvät ja joita luotonantajat yhdistävät lainapääomiksi.

Pääomien ohjailussa on kysymys siitä, kuinka nopeasti valtiovalta sallii kapitalistien ottaa ihmisten työn tulokset kiinteän omaisuuden muodossa haltuunsa. Rahoituspääomien yhteiskunnallistuminen ja tuotannon tulosten yksityinen haltuunotto ovat valtiomonopolistisen kapitalismin tärkeimpiä tunnusmerkkejä. Siinä monopolit tarvitsevat valtiovallan voimaa oman voimansa tueksi.

Sosialidemokraateille pääomien ohjailu on tärkeä valtion vaikutusvallan lisäämisen muoto. Se raja, jota ei ylitetä suurpääoman vaikutusvallan vähentämiseksi, on toistaiseksi jätetty vetämättä. Näin on tapahtunut siitä huolimatta, että paitsi pääomia kapitalistit ovat saaneet myös valtaa.

Tässä luvussa tarkastellaan eräitä pääomien ohjailusta esitettyjä näkemyksiä sekä esimerkkejä Ruotsissa ja Suomessa toteutetuista ratkaisuista. Tähän asiaan liittyvät myös kirjan liiteosassa olevat selvitykset Suomen luottomarkkinoiden rakenteesta ja vakuutusyhtiöitten keskittymisestä.

Demokraattisia vaatimuksia

Suomen Sosialidemokraattisen Puolueen puheenjohtaja *Kalevi Sorsa* myöntää vuonna 1975 ilmestyneessä kirjassaan "Kansanvallan kysymyksiä" avoimesti, että sosialidemokraattista talousjärjestelmää ei ole olemassa.

Sen sijaan maailmassa on olemassa kapitalistinen talousjärjestelmä ja sosialistinen talousjärjestelmä.

Näiden aatteiden valtavirtojen välissä sosialidemokraattien on löydettävä oma paikkansa. Sen määrittämiseksi Länsi-Euroopan sosialidemokraattisten puolueiden on pyrittävä valtaan ja pysymään vallassa, kirjoittavat yhteisessä kirjassa puoluejohtajat *Bruno Kreisky, Willy Brandt* ja *Olof Palme*. Heidän mielestään sosialidemokraattien tärkein tavoite on yhteiskunnallinen vallankäyttö, hallitseminen, ja sitä kautta tapahtuva uuden yhteiskunnan rakentaminen.

Monet sosialidemokraatit ovat sosialisteja. He tietävät, että ilman tuotantovälineiden yhteisomistusta yhteiskunnassa ei ole mahdollista rakentaa todellista tasa-arvoa ihmisten kesken.

Länsi-Euroopan sosialidemokraatteja yhdistää yleensä se, että he haluavat rakentaa ihannoimansa järjestelmän erilaiseksi kuin nykyisin olemassa olevat sosialistiset valtiot.

Sosialidemokraattien ei ole kuitenkaan helppo kertoa, millainen käytännössä on heidän tavoitteenaan oleva valtio, joka eroaa talousjärjestelmältään nykyisistä sosialistisista valtioista. Käytännön esimerkkejä ei ole olemassa; siten ei myöskään ole historiallisia rasitteita inhimillisessä toiminnassa mahdollisesti tehdyistä virheistä.

Suomalainen puoluejohtaja Kalevi Sorsa kirjoittaa kirjassaan:

Yleisesti voitaneen sanoa, että sosialidemokraatit useissa maissa pyrkivät kehystalousjärjestelmään, jossa yhteiskunnan päätösvalta ulottuisi talouselämän kantaviin rakennelmiin — toisin sanoen perusteollisuuteen, suurteollisuuteen ja rahoitusvirtojen ohjaamiseen. Tämän raskaan kehyksen sisällä sosialidemokraatit välttääkseen niitä byrokratisoitumisen vaaroja, joita on nähty sosialistisissa maissa, jättävät laajan liikkumatilan yksityiselle yritteliäisyydelle, pienelle ja keskisuurelle tuotannolle. Niitä epäkohtia, jotka syntyvät yksityisen omistuksen epätasaisesta jakautumisesta, sosialidemokraatit pyrkivät vastustamaan poistamalla omistukselta näitä epäkohtia synnyttäviä ominaisuuksia — ts. niitä, joiden kautta omistaminen merkitsee valtaa toisten ihmisten yli.

Tähän kehystalousjärjestelmään kuuluu yhtenä osana pääomavirtojen ohjailu.

Samaa asiaa on viime vuosina käsitellyt kirjoissa ja kirjoituksissa SKDL:n pitkäaikainen puheenjohtaja *Ele Alenius,* sosialisti. Hän vaati vuonna 1969 kirjassaan "Sosialistiseen Suomeen" pääomavirtojen ohjailua:

Kehittyvässä yhteiskunnassa syntyvä uusi pääoma on valtavan laajan, kaikkialle ulottuvan ja monien suorittaman yhteistyön tulosta. Sitä ovat tekemässä kaikki työssä olevat ihmiset, niin henkisen kuin ruumiillisen työn tekijät. Siinä on yhtenä perustana kaikki se tieto ja taito, jonka olemme yhteiskunnassamme hankkineet. Sen perustana on myös tähänastisen reaalipääoman käyttö. Mutta kysymys on siitä, kenen tämä koko ajan syntyvä uusi pääoma on ja kenen se voi olla? Kuka saa sitä käyttää ja millä perusteilla?

Eikö tämä pääoma ole todella kaikkien yhteistyön tulosta yhteisestä bruttokansantuotteesta muodostuvaa säästämistä? Miksi sen kuitenkin pitäisi jatkuvasti jäädä joidenkin yksityisten pääomanomistajien omistukseen ja päätäntävaltaan? Vain senkö vuoksi, että tämä järjestelmä on kerran luotu eikä sitä isiltä perittynä saisi nyt eikä koskaan muuttaa?

Tämän vuoksi minun mielestäni sosialistien ei pitäisi jäädä pohtimaan vain olemassa olevien laitosten ja olemassa olevan pääoman kansallistamista tienä sosialismiin. Jos kansallistamisen toteuttaminen näyttää vaikealta sekä poliittisista että psykologisista syistä, silloin huomio on kiinnitettävä ensi sijassa siihen talouden kasvupolitiikkaan, jolla vaikutetaan joka hetki talouselämän kehitykseen ja jopa sen rakenteeseen. Tälle kasvupolitiikalle on saatava sosialistinen luonne.

Tältä pohjalta Ele Alenius edelleen hahmottelee ns. sosialistista kasvupolitiikkaa, joka on myöhemmin muodostunut SKDL:ssä toimivien sosialistien keskeiseksi tavoitteeksi uuden yhteiskunnan rakentamisessa. Ele Alenius kirjoittaa vuonna 1969 pääomanmuodostuksen sosialisoimisen välttämättömyydestä:

Viime vuosina on paljon puhuttu pääomavirtojen ohjauksesta. Meidän maassamme kulkee tänä päivänä huomattavia pääomavirtoja, jotka asiallisesti jo ovat yhteiskunnan ohjattavissa mutta jotka ovat hajallaan ja kulkevat osittain omia teitään. Nyt ne olisi saatava suunnitelmallisen ohjauksen alaisiksi. Mutta kysymys ei tällöin voi olla vain siitä, että ohjataan pääomavirtoja yksityiseltä sektorilta toiselle yksityiselle sektorille, kuten esimerkiksi maataloudesta teollisuuteen, niinkuin monet sosialidemokraatit tämän kysymyksen näkevät. Tietenkin sekin merkitsee yhteiskunnan taholta tapahtuvaa pääomavirtojen ohjausta. Mutta se ei riitä. On otettava mukaan myös ideologinen perusta ja ohjattava pääomavirtoja yhä enemmän talouselämän demokraattiseen sektoriin, yhteiskunnan omistamaan tuotantoon.

Sosialistisen kasvupolitiikan lähtökohta on se, että valtion on perustettava omia yrityksiä. Valtion on ohjattava ne rahoitusmahdollisuudet, jotka sillä on käytettävissään ja jotka perustuvat verotukseen, muihin tuloihin ja lainanottoon, yhä enemmän yhteiskunnan oman suurtuotannon luomiseen. Sitä varten on syytä perustaa valtion oma investointipankki ja ryhtyä määrätietoiseen pääomavirtojen ohjaamiseen sosialistisin perustein. Yhdellä lauseella sanottuna: meidän on sosialisoitava pääomanmuodostus.

Seuraavassa kirjassaan "Suomalainen ratkaisu" vuonna 1974 Alenius ei kuitenkaan ole lähtenyt kehittelemään pääomanmuodostuksen sosialisoimisen teoriaa eteenpäin. Sen poliittisiin edellytyksiin kuuluu Aleniuksen mukaan vain riittävä yhteinen tahto:

Mahdollisuuksia tällaisen politiikan toteuttamiseen on monia. Niitä avautuu sekä julkisen talouden luotto- ja lainapolitiikan että veropolitiikan alueilta. Vientimaksujen avulla voidaan pääomavirtoja ohjata. Valtion investointirahaston perustaminen tai yleensä valtion oman pankkitoiminnan kehittäminen avaavat myös uusia näköaloja. Mahdollisuuksia on paljon jo nykyisin voimassa olevien lakien puitteissa. Mutta niitä voidaan lisätä yksinkertaiseen enemmistöpäätökseen nojautuvalla uudella lainsäädännöllä ilman, että välttämättä törmätään perustuslakien muuriin.

Pääasia on se, että periaate pääomavirtojen ohjauksen siirtämisestä yhteiskunnan haltuun ja yhteiskunnan suhteellisen osuuden lisäämisestä tuotannossa hyväksytään ja että sitä myös pidetään talouselämän kansanvaltaistamista edustavien voimien käytännön politiikan tiukkana ohjenuorana.

Pääomavirtojen ohjailuna on yleisesti pidetty pelkästään sitä, että kansantaloudessa aletaan myöntää luottoja eri luotonsaajille ja erilaisiin käyttötarkoituksiin kuin kapitalistien hallitsemat rahoitusinstituutiot niitä antavat ilman ulkopuolista vaikutusta.

Edellä olevat katkelmat riittänevät kuitenkin osoittamaan, että kysymys ei ole pelkästään luottojen ohjailusta. Pääoma-

virtojen ohjailulla vaikutetaan myös siihen, millä alalla ja kenelle syntyy yleisiä edellytyksiä rahoittaa uudet investoinnit uuteen kiinteään omaisuuteen.

Pääomien ohjaamisen edellytykset

Kansantaloudessa osa tuotannontekijätuloista on aina käytettävä uuden tuotannon siemeniksi investointeihin. Investoinnit uuteen kiinteään omaisuuteen ovat tuotannon edellytysten säilymisen ja taloudellisen kasvun välttämätön ehto.

Taloudellista kasvua ei voida saada aikaan ilman uusia investointeja. Nykyisen tieteellis-teknisen kehityksen aikakaudella koneet säästävät niin paljon ihmistyötä, että taloudellisen kasvun lisääntymistä ei voida ajatella ilman uusia koneita.

Suomen kansantaloudessa kiinteän pääoman bruttomuodostukseen eli investointeihin on viime vuosina käytetty suhteellisesti enemmän varoja (suurempi osa kansantuotteesta eli kaikesta tuotannosta) kuin monissa muissa OECD-maissa. Itse asiassa investoinnit ovat Suomessa olleet kansainvälisesti erittäin korkealla tasolla.

Investointien määrän ohella on tärkeätä se, mihin investoidaan.

Osa investointeihin käytettävistä varoista on aina sijoitettava korvausinvestointeihin, joiden avulla tuotantokapasiteetti pidetään toimintakunnossa. Toimivien yhtiöiden korvausinvestoinnit pitävät yllä yhtiöiden vanhojen omistajien kiinteän omaisuuden käyttökuntoisuutta.

Osa investointeihin käytettävistä varoista on perusteltua käyttää myös varastojen hankkimiseen ja täydentämiseen. Jos kuitenkin varastojen lisäämisen perusteena ovat ainoastaan verotussyyt, nämä varat on ohjattu väärin. Suomessa yritykset pystyvät juuri varastoinvestointien avulla pitämään osan voitoistaan jakamattomina voittoina yrityksen sisässä, piilossa

muulta yhteiskunnalta ja verottajan ulottumattomissa. Tällainen tuloksen tasaamisen muoto johtaa pääomien tehottomaan käyttöön.

Osa investointeihin käytettävistä varoista on myös sijoitettava kokonaan uuden kiinteän pääoman hankkimiseen eli uusinvestointeihin. Tämä pääoman muodostus on kansantaloudessa avainasemassa. Siitä riippuu uuden taloudellisen kasvun laatu ja määrä.

Viime vuosina on Suomessa kokonaan uusiin investointeihin käytetty noin 1/2 rahoituspääomista. Korvausinvestointien osuus on ollut noin 1/3 ja varastojen täydentämisen osuus noin 1/5.

Missään taloudessa ei ole itsestään selvää, että rahoituspääomia käytetään tehokkaasti. Investoinnit voivat olla vääriä ja niiden rahoittamiseen ohjatut varat tehottomasti käytettyjä. Silloin on tuhlattu menneiden sukupolvien työn tuloksena syntyneitä pääomia.

Joku ohjaa aina varoja jonkun toisen käyttöön. Suomessa on suuryritysten rahoitushuolto KOP:n ja SYP:n kautta yleensä järjestyksessä. Kun pääomia on vähän, vain osa halukkaista investoijista saa varoja. Toiset siis saavat oikeuden hankkia kiinteää omaisuutta, toiset eivät. Toiset saavat panna pääomia uusintumaan tuotantoon, toiset eivät.

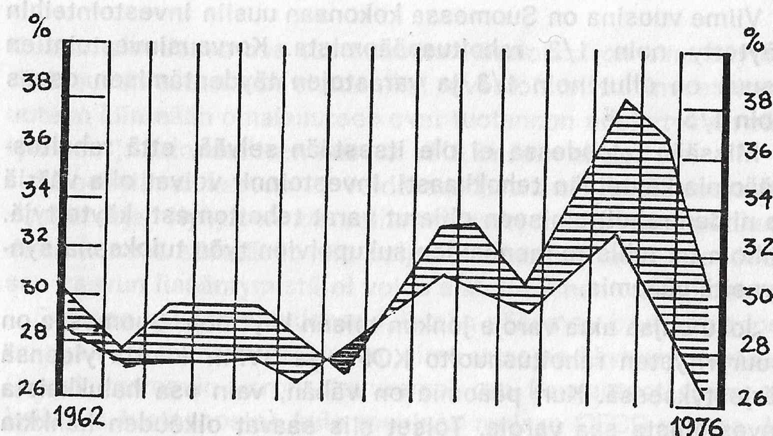
Ne, jotka saavat suorittaa yhteiskunnan taloudellisen toiminnan ja taloudellisen kasvun kannalta välttämättömiä investointeja ja saavat kiinteän omaisuuden tällä tavalla omakseen, ovat etuoikeutetussa asemassa. Sosialistisessa yhteiskunnassa, jossa pyritään ihmisten kesken tasa-arvoon, ei tällaisia etuoikeuksia ja tuotantovälineiden yksityisomistusta sallita.

Edellä tuli esille, että Suomessa ei tunnu olevan riittävästi rahoituspääomia. On myös mahdollista, että rahoituspääomia on riittävästi mutta niitä on käytetty tehottomasti.

Pääomien puutteessa Suomeen on tuotu investointitavaroita velaksi ulkomailta. Niitä on tuotu — etupäässä länsimaista — enemmän kuin Suomesta on vastaavasti viety tavaroita ja pal-

veluksia ulos. Investointitavaroiden tuonti ja riittämätön vienti ovat johtaneet maan jatkuviin kauppatasevajauksiin ja osan suuryrityksistä raskaaseen velkaantumiseen.

Kotimaisen kiinteän pääoman bruttomuodostuksen korkea taso ja vastaavien kotimaisten rahoituspääomien riittämättömyys käy ilmi seuraavasta kuviosta:

Ylempi viiva kuvaa investointeja ja alempi kotimaisia rahoituspääomia, joilla investoinnit on maksettu.

Kun rahoituspääomia ei ole kotimaassa annettu yritysten käyttöön niiden investointeja vastaavassa määrin, yritykset ovat velkaantuneet ulkomaille. Viivojen välinen erotus kuvaa tavaratuonnista aiheutunutta Suomen vaihtotaseen (tavaroiden ja palvelusten taseen) alijäämää.

Seuraava taulukko kansantalouden rahoitusjäämistä — kunkin sektorin oman kulutuksen ja omien investointien jälkeen — kuvaa vastaavasti sitä, kuka tai ketkä Suomessa ovat viime vuosina nämä alijäämät aiheuttaneet:

Vuosi	1972	1973	1974	1975	1976
Kotitaloudet	+ 553	+ 174	+ 2 180	+ 1 784	— 558
Yritykset	— 2 692	— 4 711	— 8 686	—10 394	— 8 097
Julkinen hallinto	+ 1 659	+ 3 058	+ 1 944	+ 636	+ 4 148
Yhteensä (=vaihtotaseen alijäämä)	— 480	— 1 480	— 4 562	— 7 974	— 4 507

Sitä, missä suhteessa kansakunnan varoja annetaan käyttää toisaalta kulutukseen ja toisaalta pääomanmuodostukseen, kutsutaan pääomavirtojen ohjailuksi. Tätä ohjailua suoritetaan koko kansantalouden piirissä, sen eri sektoreissa.

Valtiontaloudessa varojen ohjailusta päättävät hallitusten esityksestä kansanedustajat. Kunnallistaloudessa siitä päättävät kunnanvaltuutetut. Kotitalouksissa siitä päättävät yksittäiset ihmiset, vaikka tilastollisesti kotitalouksien osuutta kaunistaakin työeläkerahastojen varojen laskeminen kotitalouksien rahoitusjäämiksi.

Yksityisessä yrityssektorissa pääomanmuodostuksen määrästä ja laadusta sen sijaan päättävät tuotantovälineiden yksityiset omistajat ilman, että muut kuin omistajat voivat vaikuttaa tehtyihin päätöksiin. Kuitenkin on kysymys koko kansakunnan uusista tuotantovälineistä ja yhteisistä varoista joilla ne rahoitetaan.

Pääomanmuodostuksen rahoitukseen liittyvistä varoista suuri osa syntyy erilaisen kollektiivisen säästämisen perusteella. Näitä varoja on helpompi ohjailla kuin yksityisten yritysten muita rahoitusvirtoja. Sen osoittaa pääomien ohjailu Ruotsin työeläkejärjestelmässä.

Ruotsin työeläkejärjestelmä

Ruotsin eläkejärjestelmän varojen käyttö kuvaa siis pääomavirtojen ohjailua käytännössä.

Sekä Ruotsissa että Suomessa oli 1950-luvulla samantapainen eläkejärjestelmä. Kaikille kansalaisille maksettiin eläkettä yhtäläisten perusteiden mukaan.

Kun eläkejärjestelmät 1960-luvun alusta lähtien molemmissa maissa uudistettiin, niiden hallinto perustettiin erilaiselle pohjalle. Ruotsissa eläkejärjestelmä on edelleenkin kokonaisuudessaan yhteiskunnan valvonnassa. Suomessa työeläkejärjestelmää hoitavat yksityiset vakuutusyhtiöt.

Molemmissa maissa kuitenkin tiedettiin eläkeuudistusta 1950-luvun lopussa valmisteltaessa mistä siinä oli kysymys: eläkkeet päätettiin maksaa tätä tarkoitusta varten koottavista rahastoista, ja näiden rahastojen valvonta tuli olemaan yhteiskuntapoliittisesti mitä tärkein ratkaisu. Ruotsissa julkinen valta sai oikeuden valvoa rahastoja, Suomessa ei.

Rahastoivan työeläkejärjestelmän perustaminen lisäsi yhteiskunnassa säästämistä. Kun yritykset määrättiin suorittamaan työntekijäin puolesta uusia eläkemaksuja ja sijoittamaan maksut erityisiin rahastoihin, näitä varoja ei voitu käyttää muihin tarkoituksiin. Tällaisen järjestelmän perustaminen lisäsi koko yhteiskunnan pääomanmuodostusta siltä osin kuin eläkemaksuja ei käytetty varsinaisiin eläkkeisiin vaan ne ohjattiin investointien rahoittamiseen.

Kun yhteiskunta sai Ruotsissa määräysvallan eläkejärjestelmän rahastoihin, se oli määrätietoisen valmistelun tulos.

Sosialidemokraattisen hallituksen tuodessa eläkeuudistusesityksen Ruotsin valtiopäivien toiseen kamariin vuonna 1959, voimasuhteet vasemmiston ja oikeiston kesken olivat tasan 115—115. Vasemmisto kannatti hallituksen esitystä. Oikeisto-oppositio sen sijaan halusi antaa eläkejärjestelmän uudistuksen yksityisten vakuutusyhtiöitten käsiin ja vastusti esitystä.

Lakiesityksen kohtalo ratkesi poikkeuksellisella tavalla.

Yksi opposition kansanedustaja, göteborgilainen Ture Königson jätti varsinaisessa äänestyksessä äänensä käyttämättä — ja ratkaisi hallituksen lakiesityksen läpimenon. Königson, jonka mielestä eläkkeitten ja niistä koottujen rahastojen tuli

olla yhteiskunnan määräysvallassa, erotettiin välittömästi Kansanpuolueesta eikä häntä valittu uudelleen kansanedustajaksi. Hänen elämäntyökseen tulee kuitenkin jäämään se, että rahastoivan eläkejärjestelmän varojen käytöstä voidaan Ruotsissa päättää kansanvaltaisissa elimissä.

Alun alkaen Ruotsissa tiedettiin, että eläkerahastot kasvaisivat nopeasti. Seuraava taulukko kuvaa sitä, miten työeläkejärjestelmän perustaminen on vaikuttanut pankkien, vakuutusyhtiöiden ja yleisen eläkerahaston keskinäisiin suhteisiin niiden haltuun kertyneiden varojen (ottolainaosuuksien) mukaan mitattuna.

vuosi	pankit	vakuutusyhtiöt	yleinen eläkerahasto	yhteensä
1960	70	29	1	100
1965	65	24	11	100
1970	57	19	24	100
1975	54	14	32	100

Lähes samassa suhteessa kuin julkisesti valvotun yleisen eläkerahaston osuus yhteiskunnan rahavirroista on Ruotsissa kasvanut, on julkisen sektorin osuus Suomessa kaventunut. Mutta yksityisten yhtiöiden ja työnantajien hallitsemien eläkekassojen ja säätiöiden merkitys on Suomessa vastaavasti nopeasti kasvanut.

Ruotsissa eläkerahastoja valvoi aluksi kolme erillistä rahastohallitusta. *Ensimmäinen rahastohallitus* valvoo valtion ja kuntien maksuja, *toinen rahastohallitus* sellaisten työnantajien maksuja, joilla on yli 20 työntekijää, ja *kolmas rahastohallitus* alle 20 työntekijän työnantajien maksuja. Jokaisessa hallituksessa on yhdeksän jäsentä, joista kolme valitsee Ruotsin hallitus ja kuusi työmarkkinajärjestöt.

Eläkerahastojen varat oli vuoden 1975 päättyessä annettu Ruotsissa seuraaviin tarkoituksiin:

asuntorakennustoiminta	44 %
elinkeinoelämä	34 %
valtio	14 %
kunnat	8 %
yhteensä	100 %

Ruotsissa eläkerahastojen pääomia oli ohjattu todella toisenlaisiin tarkoituksiin kuin vastaavia varoja Suomessa, jossa työnantajat saavat automaattisen takaisinlainauksen myötä jopa 80 % vakuutusmaksuista takaisin omaan käyttöönsä. Loputkin rahastojen varoista, jotka enimmältään muodostuvat työnantajain antamista velkakirjoista, on suurelta osin annettu elinkeinoelämän käyttöön.

Ruotsin eläkevakuutusjärjestelmää täydennettiin vuonna 1974 perustamalla *neljäs rahastohallitus.* Sen tehtävänä on hankkia omistukseensa ruotsalaisten yhtiöiden (paitsi pankkien ja vakuutusyhtiöiden) osakkeita. Valtiopäivien hyväksymien ohjeitten mukaisesti näillä varoilla onkin lyhyessä ajassa hankittu työntekijäin yhteiseen omistukseen huomattavia määriä yksityisten yhtiöiden osakkeita, jotka ovat kapitalismissa vallankäytön välineitä.

Suomessa ovat vastaavia osakehankintoja suorittaneet yksityiset eläkevakuutusyhtiöt — ennen muuta Ilmarinen ja Eläke-Varma — sekä työnantajien hallitsemat eläkesäätiöt.

Suomalaisten eläkevakuutusyhtiöiden hallintoelimissä on muutamia työntekijäjärjestöjen johtajia, mutta se ei käytännössä vaikuta suurestikaan pääomavirtojen ohjautumiseen. Nämä ammattiyhdistysliikkeelle annetut hallintoelinten jäsenyydet ovat ennen kaikkea korvaus työeläkeuudistuksen helposta läpimenosta Suomessa. Yksityisten yhtiöitten valvoman työeläkejärjestelmän perustamista ja kansaneläkejärjestelmän heikentämistä vastustivat Suomen eduskunnassa ainoastaan kansandemokraattiset kansanedustajat.

Ilmeisesti Suomen sosialidemokraatit tekivät suuren virheen antaessaan työeläkevarat yksityisten yhtiöitten käsiin. Sillä

keinolla ei pääomavirtojen ohjailuun perustuvaa taloutta rakenneta.

Investointirahasto (INRA)

Suomessakin on pyritty ohjailemaan pääomia.

Valtion Investointirahaston (INRA) toiminta alkoi kesällä 1975. Se on valtion tulo- ja menoarvion ulkopuolella oleva rahasto, jota valtiokonttori hoitaa Valtiovarainministeriön valvonnassa. Käytännössä rahaston toiminta tapahtuu Postipankin välityksellä ja luottopäätökset tekee Postipankin johtokunta.

Investointirahasto voi lain mukaan myöntää lainoja yksityisille ja valtiojohtoisille yrityksille "taloudellista kasvua alueellisesti tasapuolisesti edistävien, kansainvälistä kilpailukykyä parantavien tai työllisyyden turvaamiseksi ja tulotason parantamiseksi tarpeellisten tuotannollisten investointien rahoittamiseksi". Samoihin tarkoituksiin myöntävät varoja myös liikepankit ja muut rahoituslaitokset.

Valtion Investointirahaston perustaminen ei miellyttänyt yksityisiä rahoituslaitoksia. Ilman INRA:ahan ne olisivat itse saaneet ohjattavakseen samat varat.

INRA:n perustaminen ei kuitenkaan suoranaisesti palvellut pääomien ohjaamisenkaan kannalta tärkeitä tavoitteita.

Ensinnäkin ovat INRA:n toimintamahdollisuudet hyvin rajoitetut, koska se saa antaa rahaa lainaksi vain 1 500 milj. markkaa. Näistä varoista on eduskunnan INRA:lle myöntämä määräraha 500 milj. markkaa ja muut varat rahasto on itse lainannut edelleen lainattavaksi. Vuonna 1977 INRA:n lainananto oli tyrehtymässä siksi, että eduskunnan säätämä lainakatto saavutettiin. Tosin sitä jo hallituksen esityksestä korotettiin.

Toiseksi INRA:n toimintaan vaikuttaa suuresti se, että Keskustapuolue asetti Investointirahaston perustamiselle po-

liittisen ehdon jonka mukaan suurin osa rahaston ensimmäisistä lainoista tuli ohjata Osuuskunta Metsäliiton yhdessä Oy Nokia Ab:n ja G. A. Serlachius Oy:n kanssa Kaskisiin rakentaman selluloosatehtaan rahoittamiseen. Tämän takia INRA:n ensimmäisistä lainoista yli puolet annettiin uusiin metsäteollisuusinvestointeihin.

Valtion Investointirahaston perustaminen on kuitenkin periaatteessa myönteinen asia. Rahaston avulla voidaan esimerkiksi valtion mahdollisia kassaylijäämiä ohjata tuotannollisiin investointeihin. Tällaista kanavaa tarvitaan, sillä valtiovallalla on riittämiin mahdollisuuksia julkisten kulutusmenojen lisäämiseen, jotka kuitenkaan eivät aina edistä tulevaa taloudellista kasvua. Toinen vaihtoehto olisi tallettaa valtion mahdolliset kassaylijäämät eli verorahat Postipankkiin, joka taas tallettaisi ne edelleen Suomen Pankkiin. Tätä kautta varat tulisivat yksityisten liikepankkien keskuspankkivelkakiintiöiden tai niiden ylitysten kautta yksityisten liikepankkien ohjattavaksi.

Jos varoja voidaan Investointirahaston välityksellä ohjata entistä enemmän valtion omien yhtiöiden käyttöön, INRA:n luotonantoperusteet vaikuttavat yhteiskunnassa pääomavirtojen ohjautumiseen. Jos sen sijaan luottojen myöntämisperusteet ja jakauma ovat samat kuin muillakin luotonantajilla, on yhdentekevää mitä kautta varat saajilleen menevät.

Varsinaisesta pääomien ohjailusta voidaan puhua vasta sitten, kun varat tätä tarkoitusta varten perustettujen uusien instituutioiden kautta voidaan myöntää toisenlaisten perusteiden mukaisesti kuin yksityisistä luottolaitoksista.

Yksityiset yhtiöt ohjaavat pääomavirtoja, kun niille siihen annetaan mahdollisuus, omien etujensa mukaisesti. Nämä edut ovat erilaiset kuin koko kansantalouden edut.

Kansallistaminen Suomessa

Vuonna 1949 julkaisi Yrjö Enne huomiota herättäneen kirjasensa "Kansallistamisen edellytykset Suomessa". Kirjassa hän erotti kansallistaminen ja sosialisoiminen käsitteellisesti toisistaan seuraavalla tavalla:

Sosialisoimisella tarkoitetaan vakiintuneen käytön mukaan yhteiskunnan haltuun ottamista silloin, kun itse valtiovalta on jo siirtynyt tuotantovälineitä omistamattoman luokan, s.t.s. työläisten käsiin. Kansallistamisella tarkoitetaan valtion haltuun ottamista kapitalistisessa yhteiskunnassa. Joidenkin laitosten tai alojen valtion haltuun ottaminen kapitalistisen yhteiskunnan vallitessa ei siis ole sosialisointia eikä merkitse sitä, että nämä laitokset olisivat muuttuneet sosialistisiksi laitoksiksi. Ne muuttuvat valtiokapitalistisiksi laitoksiksi. Siksi onkin oikein, että valtion haltuun ottamisesta meillä Suomessa käytetään sanaa kansallistaminen.

Porvarillisessa propagandassa käytetään tuotantovälineiden kansallistamisesta eli aikaisempien sukupolvien työn tulosten omistussuhteiden muuttamisesta kaikenkarvaisia nimityksiä, joilla kansallistamisvaatimukset pyritään yhdistämään sosialismin rakennustyössä sosialistisissa maissa tehtyihin virheisiin. Sosialismia rakennettaessa on luonnollisesti tehty virheitä ja ne on tunnustettava, mutta on väärin luulla, että virheistä ei olisi mitään opittu.

Kun nyt puhutaan kansallistamisesta, sillä tarkoitetaan nimenomaan kapitalistisessa maassa tapahtuvaa tuotantosuhteiden muuttamista. Teknisen rakennemuutoksen, kansallistamisen, yhteydessä on välttämätöntä käydä keskustelua myös työn organisoimisesta ja työelämän uudistamisesta. Kansallistaminen on yhteiskuntapolitiikan väline, ei tavoite. Sen avulla voidaan luoda edellytykset työelämän demokratisoimiselle ja varsinaiselle sosialismin rakentamiselle. Sosialististen maitten kokemukset ja esimerkki ovat tällöin arvokkaita.

"Kolmen suuren" sopimus

Suomessa elettiin 1940-luvun puolivälissä poikkeuksellista aikaa: sota oli hävitty, rintamilla oli tapatettu kymmeniätuhansia työikäisiä ihmisiä, aineellisia voimavaroja oli tuhlattu sotimiseen, valtavat määrät kiinteää omaisuutta oli tuhoutunut, kansan elintaso oli alhainen. Oli jälleenrakentamisen, sotakorvausten maksamisen ja siirtolaisväestön asuttamisen aika.

Näissä oloissa suomalaisten kapitalistien määräysvalta maamme tärkeimpiin tuotantovälineisiin oli uhatumpi kuin kertaakaan jälleenrakennuskauden jälkeen.

Suomen suurimpien puolueiden *SKDL:n, SDP:n* ja *Maalaisliiton* eduskuntaryhmät hyväksyivät vuonna 1945 ns. "kolmen suuren" yhteistyösopimuksen, jossa otettiin railakkaasti kantaa kansanvaltaisen yhteiskunnan puolesta:

Se käsitys on saatava vallitsevaksi, että luonnonrikkaudet ja luontaiset raaka-ainevarat ovat olemassa koko kansaa ja sen yleistä hyvinvointia varten. Samoin on aikaisempien sukupolvien keräämiä pääomia käytettävä lähinnä yleisen edun sanelemalla tavalla. Yksityiset kapitalistit eivät saa päästä niiden turvin hyötymään, vaan on hyödyn jakaannuttava tasapuolisesti kaikkien kansalaisten osalle. Jotta suurpääoman alistaminen kansantalouden ja yhteiskunnan kokonaisetujen palvelukseen olisi mahdollista, on se tarvittavassa laajuudessa otettava yhteiskunnan tai yhteistä etua valvovien elinten hallintaan.

Tämän yhteistyösopimuksen teksti oli hyväksytty "kolmen suuren" eduskuntaryhmissä, mutta sosialidemokraattien ja maalaisliittolaisten joukossa sitä vastustettiin tosiasiassa jo tällöin. Molemmissa puolueissa puoluejohtokin edusti erilaisia näkemyksiä kuin eduskuntaryhmän enemmistö.

Sodanjälkeinen keskustelu kansallistamisesta johti siihen, että vuonna 1945 asetettiin komitea tutkimaan käytännön tehtäviä talouselämän eri alojen valtion haltuun ottamiseksi. Varsinaisia tuloksia ei tässä työssä saavutettu; komitean työ jäi keskeneräiseksi. Kansallistamiskeskustelun historiaan jää kuitenkin tämän komitean työn tuloksena valmistunut yleisohjelma sekä eri jaostojen raportit.

Kansallistamisasiaa veivät 1940-luvulla kuitenkin pontevasti eteenpäin kommunistit ja muut kansandemokraatit.

SKP ja SKDL

SKDL:n liittoneuvosto hyväksyi tammikuussa 1947 kansallistamissuunnitelman, koska "talouselämä ei voi peräsintä vailla olevan laivan tavoin ajelehtia sattuman vietävänä". Sen pohjalta kommunistiset ja sosialistiset kansanedustajat tekivät vuoden 1947 valtiopäivillä lakialoitteen kansallistamistoimista.

Lakiesityksen 2 §:n mukaan valtion haltuun tuli ottaa kansallistamalla:

1) Osakeyhtiömuodossa toimivat teollisuus- ja liikeyritykset, joiden osakepääoma yksinään tai yhdessä sisar- ja tytäryhtiöiden kanssa 1 päivänä tammikuuta 1947 oli 50 miljoonaa markkaa tai sitä suurempi, sekä niihin laajuutensa puolesta verrattavat yritykset.

2) Pankit ja muut luottolaitokset, joiden osakepääoma tai siihen verrattava rahasto 1 päivänä tammikuuta 1947 oli 50 miljoonaa markkaa tai sitä suurempi.

3) Voimalaitokset, joiden teho on 1 000 kilowattia tai sitä suurempi ja vastaavan suuruisten voimalaitosten rakentamiseen tarvittavat kosket ja maa-alueet.

4) Vuoriteollisuutta harjoittavat yritykset toiminnan laajuudesta riippumatta. Oikeus mineraalirikkauksien hyväksikäyttämiseen ja kivennäislöydösten valtaamiseen on yksinomaan valtiolla.

Lakiesityksessä ehdotettiin myös, että oikeus harjoittaa ulkomaankauppaa olisi ollut vain valtiolla.

Kansallistaminen ei olisi koskenut kuntien tai osuuskuntien omistamia laitoksia tai maa-alueita. Ne olisivat saaneet pitää omaisuutensa. Sen sijaan kansallistetun yrityksen koko osakekannan (ja sen välityksellä yhtiön kiinteän omaisuuden) tuli siirtyä valtion omistukseen tai jonkin toisen kansallistetun yhtiön omaisuudeksi — korvausta vastaan.

Kysymys kansallistettavan omaisuuden perusteella yksityisille omistajille maksettavista korvauksista on tärkeä.

Kansallistamislakiesityksen 5 §:n mukaan korvauksia oltiin valmiita maksamaan:

Kansallistetuista yrityksistä valtio suorittaa täyden korvauksen obligaatioissa siten, että osakeyhtiöiden osakkeista suoritetaan niiden käypä arvo tämän lain voimaantulopäivänä. Muusta kuin osakeyhtiöiden omaisuudesta suoritetaan korvaus sen käyvän arvon mukaan, mikä sillä on tämän lain voimaantulopäivänä.

Ensimmäisessä momentissa mainituista obligaatioista suoritetaan kolmen prosentin vuotuinen korko tämän lain voimaantulopäivästä lukien. Koron maksu aloitetaan kuitenkin vasta kahden vuoden kuluttua siitä, kun sotakorvaussuoritukset ovat päättyneet. Obligaatiot lunastetaan viidenkymmenen vuoden kuluessa.

Korvauksien yleisperiaatteeksi oli valittu se, että osakkeista olisi maksettu käypä arvo.

Osakkeiden arvo ei kuitenkaan koskaan ole niin suuri kuin mikä on niiden kautta omistetun yhtiön varallisuuden käypä arvo. Yksityisille omistajille maksettujen korvausten linjaksi valittiin näin kahdesta mahdollisesta korvausperusteesta se, jonka avulla yksityisiltä omistajilta pystyttiin siirtämään pois yhtiöiden omaisuuteen kohdistuva määräysvalta.

SKDL:n eduskuntaryhmässä oltiin 1940-luvulla yksimielisiä siitä, että kansallistettavasta omaisuudesta tuli maksaa korvaus. Periaatteessa korvausten maksaminen ei ole mitenkään itsestään selvä asia. Aikaisempien sukupolvien työn tuloksena syntyneiden työn kasautumien eli tuotantovälineiden siirtäminen yhteiseen omistukseen ei välttämättä oikeuta niiden omistajia saamaan korvausta työtätekevältä väestöltä. Korvauksethan maksettaisiin nykyisten sukupolvien työn tuloksilla niille, jotka ovat yksityisen omistusoikeuden perusteella anastaneet — kun järjestelmä on sen sallinut — omistukseensa aikaisempien sukupolvien työn tulokset.

Lakiesityksessä esitetty korvaustapa oli itse asiassa kuitenkin sellainen, että se ei olisi johtanut työtätekeviä raskaisiin korvausvelvollisuuksiin. Viidenkymmenen vuoden aikana maksettavat obligaatiot eivät vuoden 2000 seutuvilla olisi olleet todelliselta arvoltaan kansallistamishetken tasolla, vaikka inflaation vaikutukset eivät toisenlaisessa yhteiskunnassa toki olisikaan samanlaisia kuin yksityisomistuksen järjestelmässä.

Muista kansallistamislakiesityksen yksityiskohdista kannattaa todeta, että kansallistettujen yritysten johto ja valvonta olisi annettu perustettavalle tuotantoministeriölle. Sen alaisen kansallistetun yrityksen hallitukseen oli sitten tarkoitus valita yrityksen työntekijäin, toimihenkilöiden ja valtion edustajat.

Tämä kansallistamislakiesitys oli pitkään SKDL:n ja SKP:n esitysten pohjana talouselämän demokratisoimiseen liittyvissä kysymyksissä. Siihen viitattiin SKDL:n II liittokokouksessa vuonna 1949 hyväksytyssä ohjelmassa:

Suomen Kansan Demokraattisen Liiton käsityksen mukaan maan ja kansan etu vaatii, että suurpääoman monopolimahti murretaan kansallistamalla suuryhtymät, maan mineraalirikkaudet, vuoriteollisuus, vesivoimalähteet ja voimateollisuus sekä ottamalla myös ulkomaankauppa edistyksellisesti uudistetun valtion haltuun. Maan talouselämä on samalla järjestettävä demokraattisen suunnitelmatalouden pohjalle, olemassaolevia valtion liikelaitoksia kehitettävä ja uudestijärjestettävä poistamalla niissä ilmenevä virkavaltaisuus ja ulkomaankauppa ratkaisevasti suunnattava kriisittömän talouden maihin. Pienyrityksiä, osuustoiminnallisia ja kunnallisia yrityksiä enempää kuin maataloutta kaan SKDL:n esittämä kansallistamisohjelma ei koske, vaan se pyrkii päinvastoin niitä suurpääoman riistopyrkimyksiä vastaan turvaamaan. Sen tarkoituksena on muutaman kymmenen kansantalouttamme hallitsevan ja kansan enemmistön hyvinvoinnille ja tulevaisuudelle elintärkeän suurkapitalistisen yrityksen valtion haltuun ottaminen ja siten pohjan luominen suunnitelmalliselle, koko kansaa palvelevalle taloudelliselle järjestelmälle, kuten SKDL:n hyväksymässä erillisessä kansallistamisohjelmassa tarkemmin selitetään.

Mihin kansallistamisella sitten 1940- ja 1950-luvuilla pyrittiin, mitä sillä tavoiteltiin?

Kysymyksessä oli myös työelämän uudistaminen. Seuraavassa on katkelma asian arkkitehdin Yrjö Enteen kirjasesta "Kansallistamisen edellytykset Suomessa":

Kansallistetuissa laitoksissa tulee työläisten ja teknillisen henkilökunnan asema muuttumaan. He saavat edustajiensa kautta määräämisvaltaa yhtiön hallinnossa ja siten sen hoidossa. Tämä epäilemättä muuttaa heidän asennettaan omaan työhönsä ja koko yritykseen. He tuntevat silloin suorittavansa työtään, ei yksityisen kapitalistin hyväksi, vaan omaksi ja koko yhteiskunnan hyväksi. Työläisille, teknikoille, insinööreille ja koko teknilliselle henkilökunnalle aukeavat laajat mahdollisuudet esteettömään luovaan työhön ja taloudelliseen turvallisuuteen toteuttamalla periaatetta: työn ja vastuun mukainen palkka . . .

Kansallistettu tuotanto on omiaan poistamaan yksityiskapitalistisen talousjärjestelmän uusiutuvien pulien ruumiillisen ja henkisen työn tekijöille al-

heuttamaa työttömyyttä, alipalkkaisuuta ja niistä johtuvia kärsimyksiä. Se luo edellytykset työläisten sosiaalisten olojen parantamiselle.
Kansallistamisen avulla estetään trustiutuneen pääoman mahdollisuudet varsinaisen yksityisyritteliäisyyden tuhoamiseksi ja luodaan edellytykset kansantalouden kokonaisuutta palvelevan pientuotannon kukoistukselle.
Kansallistaminen merkitsee kansanvallan tunkeutumista myöskin taloudellisen elämän aloille. Poliittinen kansanvalta edellyttää myöskin taloudellista kansanvaltaa. Kansallistaminen tulee estämään suurten yhtymäin, trustien ja kartellien vaarallista vaikutusta maamme talouteen ja politiikkaan.
Kansallistaminen siinä suppeassa mitassa, missä sitä on maassamme esitetty toimeenpantavaksi, ei merkitse yksityisten kansalaisten yritteliäisyyden tukahduttamista teollisuuden, kaupan tai maatalouden alalla. Se ei estä tehtailijoita tai kauppiaita harjoittamasta yksityistä liiketoimintaa eikä saamasta kohtuullista voittoa. Tervettä yksityisyritteliäisyyttä tulee valtiovallan päinvastoin tukea ja auttaa sekä turvata yritysten kehitys yleisen kansantaloussuunnitelman puitteissa.

Kansallistamiskeskustelu vaimeni vähitellen 1950-luvulla ja 1960-luvulle siirryttäessä. Asia vilahteli julkisissa puheenvuoroissa silloin tällöin, mutta poliittisessa keskustelussa puhetta 20 perheestä ja yksityisten omistajien vaikutusvallasta pitivät yllä vain kommunistit ja muut kansandemokraatit.

Keskustelun vaimentumista SKDL:n sisälläkin kuvaa liiton vuonna 1967 hyväksytyn (ja yhäkin voimassa olevan) *periaateohjelman* kansallistamista koskeva kappale, joka on varovainen.

Maassa harjoitettava investointi- ja luottopolitiikka sekä suuryhtiöiden ja kartellien toiminta saatetaan demokraattisesti valittujen elinten valvontaan. Tuotanto- ja liikelaitoksia otetaan yhteiskunnan haltuun siltä osin, kuin se osoittautuu yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden ja kansantalouden kannalta tarkoituksenmukaiseksi. Näin myös taloudellisiin ratkaisuihin pääsevät vaikuttamaan normaalin kansanvaltaisen päätöksenteon tasolla kansalaiset itse.
Jokainen yhteiskunnallistamistoimenpide edellyttää yksityiskohtaista ennakoivaa tutkimusta. Yksi keskeinen tutkimuskohde on tehokkuuden ja oikeudenmukaisuuden välinen suhde.

Sen sijaan Suomen Kommunistisen Puolueen 15. edustajakokouksessa vuonna 1971 hyväksytty *SKP:n ohjelma* on kansallistamiskysymyksessä yksiselitteinen:

Sosialismin rakentamisen perustana on suurtuotantovälineiden yhteiskunnallinen omistus, jonka eräänä päämuotona valtion omistus on osoittautunut tarkoituksenmukaiseksi. Valtion omaisuus luodaan kansallistamalla kapitalististen suuryhtiöiden ja monopolistien hallussa olevat teollisuus- ja liikeyritykset, luonnonrikkaudet, suurpankit, kapitalistiset vakuutuslaitokset ja ulkomaankauppa. Samalla valtio perustaa jatkuvasti uusia tuotantolaitoksia sekä uudistaa ja laajentaa entisiä tarpeen mukaan. Valtion omistuksessa olevien tuotanto- ja liikelaitosten on toimittava sosialistisen kannattavuus- ja voittoperiaatteen sekä terveen sosialistisen kilpailun pohjalla. Suurtuotannon keskitetyn suunnittelun tulee edistää tuotantolaitosten itsenäistä aloitteellisuutta. Kun meillä Suomessa on perinteellinen kunnallinen itsehallinto, voidaan myös tuotanto- ja liikelaitosten kunnallista omistusta pitää tarkoituksenmukaisena. Sosialistista omistusta on myös kaikki sellainen ryhmäomistus, jota ei käytetä taloudelliseen alistamiseen eikä riistoon. Tällaista on osuuskunnallinen omistus, jonka kehitystä sosialistinen valtio omalta osaltaan tukee.

SKP:n 17. edustajakokouksessa vuonna 1975 hyväksytty *esitys demokraattisten voimien yhteistyöohjelmaksi* tuo keskusteluun mukaan käsitteen "demokraattinen kansallistaminen". Se "tapahtuu työtätekevien valvonnassa ja suuntautuu suurpääoman vallan rajoittamiseen. Täten se kohdistuu ensi sijassa yksityisiin suurpankkeihin ja keskeisten tuotannonalojen monopolistisiin suuryrityksiin. Lisäksi kansallistaminen voi tulla ajankohtaiseksi myös muiden yritysten suhteen, joiden työntekijöiden välittömät edut sitä edellyttävät sekä eräillä erikoistuotantoaloilla."

Tässä yhteydessä kannattaa muistaa SKP:n ohjelmassa hyväksytty periaate, jonka mukaan sosialistinen vallankumous toteutetaan maassamme rauhanomaista ja kansanvaltaista tietä.

Suomen siirtyminen sosialismiin tulee SKP:n ohjelman mukaan tapahtua talous- ja yhteiskuntaelämän rakennetta sekä valta- ja omistussuhteita perinpohjaisesti muuttavien uudistusten kautta. Sosialismiin siirtyminen on täällä mahdollista vain tilanteessa, jossa

Suomen kansan suuri enemmistö ja ennen kaikkea työväenluokka välittömästi tuntee sosialismin välttämättömyyden ja on valmis päättävään joukkotaisteluun sen puolesta taantumusvoimia vastaan. Puolue pyrkii siihen, että eduskuntaan saadaan sosialismin kannalle asettuva kyllin voimakas enemmistö sekä muodostetaan sen luottamusta nauttiva ja työväenjoukkojen tukema ja puolustama hallitus. Keskeinen merkitys sosialismiin siirryttäessä on työväen poliittisella ja ammatillisilla järjestöillä. Sosialismin puolesta toimivien joukkojen keskuudessa voi syntyä myös uusia yh-

teistoiminnan muotoja ja elimiä, jotka välittömästi edustavat eri ajatussuuntiin lukeutuvia sosialististen uudistusten kannattajia.

SDP

Suomen Sosialidemokraattinen Puolue on osa työväenliikettä. Se on kommunistien ja muiden kansandemokraattien luonnollisin yhteistyökumppani ajettaessa maan työtätekevän väestönosan etuja.

SDP:n kannanotot talouselämän tärkeimpien yksityisten yhtiöiden kansallistamiseen ovat suopeita. Puolue on vuonna 1952 hyväksytyssä ja voimassa olevassa *periaateohjelmassa* esittänyt myönteisen kannan kansallistamistavoitteiden puolesta:

Talouselämän luonteen perinpohjaiseen uudistamiseen tähtäävää suunnitelmallisuutta ja sosialisoimista on toteutettava sitä mukaan, kuin ne käsitetään historiallisesti välttämättömiksi ja tarkoituksenmukaisiksi toimenpiteiksi. Elinkeinoelämän aloja ja yrityksiä on siirrettävä yhteiskunnan omistukseen ja hallintaan, sikäli kuin se on tarkoituksenmukaista työn ja pääoman välisen ristiriidan poistamiseksi, omistussuhteista johtuvien epäoikeudenmukaisuuksien hävittämiseksi tai edellytysten luomiseksi sosialistiselle suunnitelmataloudelle.

Yksityiskohtaiset kansallistamistavoitteet pitää SDP:n periaateohjelman mukaan nähdä historiallisesti välttämättömiksi ja tarkoituksenmukaisiksi toimenpiteiksi. Tällaiseen kannanottoon sisältyy mahdollisuus moniin tulkintoihin, ja siksi ovat myös puolueen muut ohjelmat tärkeitä.

Vuonna 1972 hyväksytty *SDP:n rahoitus- ja tulopoliittinen ohjelma* heijastelee samaa neuvottomuutta kuin SKDL:n periaateohjelma vuodelta 1967. Monivuotinen kansanrintamakausi maan hallituksessa näytti puolueiden kannanottojen perusteella tuoneen reformistiselle vasemmistolle vaikeuksia tavoitteiden määrittelyssä.

SDP:n rahoitus- ja tulopoliittiseen ohjelmaan sisältyy periaate kansakunnan yhteisten varojen ohjailusta siten, että "liikepankkien ja vakuutuslaitosten pitkäaikaista suoraa luotonantoa ohjataan ja valvotaan määrällisin ja valikoivin säännöksin".

Vuonna 1975 pidetyn SDP:n *30. puoluekokouksen sisäpoliittisessa julkilausumassa* mennään pitemmälle kuin aikaisemmissa ohjelmissa: "Liikepankit ja vakuutuslaitokset säätiöineen on saatettava yhteiskunnan hallintaan." Niin ikään "energian tuotanto on siirrettävä kokonaisuudessaan yhteiskunnan tehtäväksi". Vielä esitetään, että "lääkkeiden valmistus ja maahantuonti on otettava valtion haltuun".

Samassa puoluekokouksessa hyväksytyssä *SDP:n teollisuuspoliittisessa ohjelmassa* toistetaan vaatimus energiatuotannon kansallistamisesta: "Laissa on yhteiskunnalle turvattava yksinoikeus perusenergian siirtoverkon rakentamisen ja kaiken perusenergian tuotanto, siirto ja jakelu siirrettävä yhteiskunnan yksinoikeudeksi." Samassa ohjelmassa vaaditaan kehitettäväksi myös muuta valtion teollisuutta: "Valtionjohtoisen teollisuuden osuutta on nopeasti lisättävä opetusvälinetuotannossa, tietoliikennevälineiden ja sairaalalaitteiden tuotannossa sekä muussa elektroniikkateollisuudessa. Lääkeaineiden tuotanto ja jakelu on siirrettävä valtion yritystoiminnan kautta tapahtuvaksi."

Selkeistä tavoitteista huolimatta SDP:n johtajat eivät ole ehdottaneet käytännön toimia kansallistamisen kautta tapahtuvaksi kansanvallan lisäämiseksi maan talouselämässä. Yksittäisten yritysten kansallistamisesta puhumista on vältetty vaikka keskusteluun onkin tuotu yhden kotimaisen tuotannonalan, energiatuotannon, saattaminen yhteiseen omistukseen.

Energiantuotannon kansallistaminen

Perusenergiasta öljynjalostusta tai kaasuntuontia ei tarvitse kansallistaa. Niistä vastaa valtion yhtiö *Neste Oy*.

Sähköntuotannon jakelun perusinvestoinnit on myös tehty valtion yhtiön *Imatran Voima Oy:n* varoilla. Maakunnissa olevat yksityiset jakeluverkot ovat merkitykseltään alueellisia, eikä niillä ole kokonaisuuden kannalta suurta merkitystä. Maanlaajuinen jakeluverkosto on ja pysyy yhteisessä valvonnassa.

Sen sijaan varsinainen sähköntuotanto on sellaista tuotannollista toimintaa, johon SDP:n vaatimusten energiantuotannon kansallistamisesta voidaan ajatella kohdistuvan.

Maassamme käytettiin vuonna 1976 sähköä 31 770 milj. kilowattituntia (GWh). Sen tuotannosta valtion yhtiön Imatran Voima Oy:n ja sen tytäryhtiöiden osuus oli noin kolmannes. Kun ulkomainen tuontisähkö lasketaan mukaan Imatran Voima Oy:n osuuteen, valtiovallan osuus sähkönhankinnasta oli noin puolet.

Imatran Voiman lisäksi muut valtion yhtiöt tuottivat tuotantoprosesseissaan sähköä ja omistivat sähkön yhteistuotantoyrityksiä sen verran, että maan sähköntuotannosta runsaat puolet voidaan katsoa olevan valtiovallan välittömässä tai välillisessä vaikutuspiirissä.

Mutta entä se toinen puoli, se jonka SDP on valmis kansallistamaan?

Ensinnäkin osa Suomen sähköntuotannosta tuotetaan vastapainevoimalla niin että tuotantolaitokset saavat osan tarvitsemastaan energiasta tuotantoprosessista.

Toiseksi on maamme metsäteollisuuden suuryhtiöt 1800-luvulta alkaen perustettu paikkoihin, joissa niiden käyttövoima on otettu viereisestä koskesta. Tällä tavalla maamme luonnonvaraisista koskista parhaat (Imatran koskea lukuunottamatta) varattiin pitämään käynnissä muutamien sukujen omistamia tehdaslaitoksia.

Suomen suurista metsäyhtiöistä olivat omavaraisia sähköntuottajia vuonna 1976 — heikon vesivoimatilanteen takia — vain Oy W. Rosenlew Ab ja Oy Tampella Ab. Kymiyhtiössä omavaraisuus oli 97 %, Kemi Oy:ssä 92 %, Enso-Gutzeit

Oy:ssä ja Oy Kaukas Ab:ssä 88 %, Kajaani Oy:ssä 82 %, A. Ahlström Oy:ssä 81 %, G. A. Serlachius Oy:ssä 73 %, Oy Nokia Ab:ssä 68 %, Veitsiluoto Oy:ssä noin 50 %, Metsäliiton Teollisuus Oy:ssä 41 %, Rauma-Repola Oy:ssä 37 % ja Yhtyneet Paperitehtaat Oy:ssä 35 %.

Sen lisäksi, että suuret metsäteollisuusyhtiöt varasivat aikoinaan hyvät koskipaikat, ne harjoittavat sähköntuotantoa tytäryhtiöiden ja yhteistoimintayhtiöiden välityksellä.

Kun siis SDP vaatii sähkön tuotannon kansallistamista, se vaatii käytännössä suuryhtiöiden erään tuotannonalan saattamista yhteiskunnan omistukseen ja suuryhtiöiden eräiden tytäryhtiöiden sekä mm. seuraavien yhteistoimintayhtiöiden kansallistamista: Alakoski Oy, Etelä-Suomen Voima Oy, Kotkan Höyryvoima Oy, Länsirannikon Voima Oy, Länsi-Suomen Yhteiskäyttö Oy, Mustijoen Vesilaitos Oy, Pohjolan Voima Oy, Oy Rouhiala Ab, Teollisuuden Voima Oy ja Tyrvään Voima Oy.

Näiden lisäksi yhteiskunnan haltuun olisi otettava melkoinen joukko pienempiä yhtiöitä sekä lukuisia jakeluyhtiöitä.

Keskustelua sähköntuotannon ja suuryhtiöiden toiminnan erään osa-alueen kansallistamisessa voidaan toki käydä jos sitä pidetään tärkeänä. Tällaisessa keskustelussa kannattaa kuitenkin ottaa varoittavana esimerkkinä huomioon alalla aivan viime vuosina tapahtunut kehitys.

Miten on — huolimatta vasemmistopuolueiden hyväksymistä ohjelmista — ollut mahdollista se, että yksityinen teollisuus (*Teollisuuden Voima Oy*) on voinut ryhtyä rakentamaan omaa atomivoimalaa? Miten on mahdollista, että tässä hankkeessa ovat mukana valtion yhtiöt rahoittamassa puolet rakentamisen kustannuksista? Miten on mahdollista, että tämän atomivoimalan tekniset hankinnat on tehty Ruotsista samaan aikaan kun maallamme on vaikeuksia löytää uusia tuontikohteita tasapanoisessa Neuvostoliiton kaupassa?

Nämä kysymykset kaipaavat vastausta.

Samaan aikaan on ollut selvästi yhteisten etujen mukaista se, että maamme ensimmäinen atomivoimala on rakennettu

valtion yhtiön *Imatran Voima Oy:n* valvontaan ja sen tekniset hankinnat on suoritettu Neuvostoliitosta.

Ammattiyhdistysliike kansallistaa?

Työväenpuolueiden ohella on ammattiyhdistysliike hyväksynyt yhteisiä tavoitteita aikaisempien sukupolvien työn tuloksiin eli tuotantovälineisiin kohdistuvan määräysvallan muuttamiseksi.

Suomen Ammattijärjestöjen Keskusliiton yksimielisesti hyväksytyssä periaateohjelmassa keskusjärjestön sanotaan toimivan voimakkaana painostusryhmänä ja etujärjestönä mm. "aineellisen ja sivistyksellisen tasa-arvoisuuden toteuttamiseksi työntekijäin etujen mukaisella tavalla kaikilla yhteiskunnallisen toiminnan alueilla, näihin lukien myös taloudellisen valta- ja omistussuhteiden muuttaminen".

SAK ei kuitenkaan ole ilmaissut yksityiskohtaisesti niitä aloja, joilla valta- ja omistussuhteisiin pitäisi ensimmäiseksi puuttua. Toisaalta se tuskin voi asettua myöskään vastustamaan sellaisten yhtiöiden saattamista demokraattisen päätöksenteon piiriin, joita sen jäsenliitot pitävät kansallistamisen kannalta tärkeinä.

Kun monet SAK:n jäsenliitot eivät ole hyväksyneet omaa periaateohjelmaa, ne tukevat SAK:n esittämiä tavoitteita ja toimivat niiden toteuttamiseksi. Sen sijaan ne liitot, jotka ovat hyväksyneet omia tavoite- tai periaateohjelmia, ovat asettaneet yhteiskunnallisten tuotantosuhteiden muutokselle vielä yksityiskohtaisempia tavoitteita kuin SAK.

Metallityöväen liiton tavoiteohjelma hyväksyttiin vuonna 1975 sosialidemokraattien äänestäessä hyväksymisen puolesta ja kansandemokraattien sitä vastaan (ja oman enemmän uudistuksia sisältäneen ohjelmaesityksen puolesta). Äänestyskäyttäytymisestä huolimatta voidaan sanoa, että molempiin suuriin työväenpuolueisiin kuuluvat metallityöntekijät tukevat hyväksytyn ohjelman tavoitteita.

Tavoiteohjelmassa on otettu selvä kanta yhteiskunnallisen omistuksen lisäämisen puolesta. Liitto tukee

yhteiskunnan omistuksen laajentamista yleensä ja erityisesti energian, telakkateollisuuden ja paperiteollisuuden tuotannon osalta. Valtionjohtoisen teollisuuden osuutta on myös nopeasti lisättävä elintarviketuotannossa, opetusvälinetuotannossa sekä muussa sähköteknisessä teollisuudessa. Lääkeaineiden tuotanto ja jakelu samoin kuin panimoteollisuus on siirrettävä valtion yritystoiminnan kautta tapahtuvaksi. Rakennustuotantoon on perustettavan valtionyrityksen toimesta ryhdyttävä mahdollisimman nopeasti, nimenomaan niillä aloilla, joilla valtio ja kunnat ovat suuria käyttäjiä, sekä suurissa ulkomaisissa rakennuskohteissa.

Toisessa yhteydessä ilmaistaan liiton tavoitteet pääomien ohjailun lisäämisestä: "Kapitalistisessa talousjärjestelmässä esiintyvien talouskriisien lisääntyminen on tehnyt pääomien käytön suunnitelmallisen ohjaamisen yhteiskunnan toimesta yhä välttämättömämmäksi ja ajankohtaisemmaksi."

Metallityöväen Liitto "suhtautuu kielteisesti yksityisiin sijoitusyhtiöhankkeisiin. Mikäli sijoitusyhtiö perustetaan, se on tehtävä valtion sijoitusyhtiönä. Liitto tukee pyrkimyksiä, joiden avulla yksityiset liikepankit ja vakuutuslaitokset saatetaan julkisen vallan omistukseen ja kansanvaltaisen valvonnan piiriin."

Toinen suuri ammattiliitto *Rakennustyöläisten Liitto* on esittänyt vuonna 1975 hyväksytyssä periaateohjelmassaan "teollisuuden suuryhtiöiden, liikepankkien ja vakuutuslaitosten, luonnonvarojen sekä voimatalouden ottamista yhteiskunnan haltuun".

Vuoden 1975 liittokokouksen talouspoliittisessa lausumassa näitä toimia perustellaan seuraavasti:

Tuotantovälineiden kapitalistinen yksityisomistus estää kansantalouden kokonaisvaltaisen suunnittelun. Tieteellinen ja teknillinen kehitys ei ole koitunut kaikkien kansalaisten hyväksi. Alueellinen alikehittyneisyys ja kehityksen epätasaisuus, luonnonvarojen suunnittelematon käyttö ja elinympäristön vakavan asteen saanut tuhoutuminen ja jatkuva työttömyyden ongelma osoittavat kapitalistisen järjestelmän kyvyttömyyden ratkaista yhteiskunnallisen kehityksen mukanaan tuomia ongelmia kaikkein kansalais-

ten etujen mukaisesti. Työtätekevien etujen mukaiset demokraattiset uudistukset luovat pohjan politiikalle, joka toteuttaa elintason parantamisen ja siihen liittyvänä inflaatiokehityksen pysäyttämisen, työllisyyden ja kunnollisen kohtuuhintaisen asumistason turvaavat ratkaisut sekä kansalaisten ostovoimaa lisäävät sosiaalipoliittiset toimenpiteet. Uudistusohjelman toteuttaminen ei ole mahdollista ilman, että rajoitetaan tuntuvasti suurpääoman valtaoikeuksia. Tähän sisältyy talouselämän avainalojen kansallistaminen ja julkisen talouden laajentaminen sellaisen demokraattisen valvonnan alaisena, johon ammattiyhdistysliike tehokkaasti osallistuu. Tämä edellyttää mm. valtiosäännön vähemmistöturvasäännösten muuttamista niin, että kansalaisten demokraattisilla vaaleilla valitseman eduskunnan enemmistön tahto voidaan toteuttaa myös taloudellisissa ratkaisuissa.

Näiden kannanottojen lisäksi ovat useimmat ammattiliitot antaneet liittokokouslauselmia tai hyväksyneet ohjelmia ja lausumia, joissa asetutaan tukemaan SAK:ssa hyväksyttyjä yhteisiä tavoitteita.

Demokraattinen kansallistaminen

Viime vuosina on ruvettu puhumaan ns. demokraattisesta kansallistamisesta. Käsite on ilmeisesti otettu ensin käyttöön Ranskassa, jossa kommunistit ja sosialistit ovat pystyneet sopimaan yhteisestä hallitusohjelmasta ja yhteisistä kansallistamistavoitteista saavuttaessaan yhdessä enemmistön Ranskan parlamentissa.

Demokraattinen kansallistaminen ei varmaankaan teknisesti poikkea niistä tavoista joilla kansallistamista on käytännössä eri maissa toteutettu. Demokraattisella kansallistamisella tarkoitetaan ennen muuta yhteiskunnallista arviointia kansallistamisen yleisten edellytysten toteutumisesta ja kansallistamistoimien suorittamisen ajankohdasta. Sekä edellytykset että ajankohta on ns. demokraattisten voimien yhdessä harkittava.

Eniten julkista huomiota tässä asiassa on Suomessa saanut osakseen SKP:n pääsihteeri Arvo Aalto, joka puhui demokraattisesta kansallistamisesta puolueen keskuskomitean kokouksessa 21. 11. 1976. Hän totesi, että yhteiskunnassa ei ole vielä valmiutta varsinaisten kansallistamistoimien suorittamiseksi, mutta asia on tulossa yhä ajankohtaisemmaksi. Siksi kommunistien on Aallon mukaan käytävä asiasta keskustelua muiden yhteiskuntaryhmien eli muiden puolueiden kanssa:

SKP haastaa vasemmiston ja edistyksellisen porvariston avoimeen keskusteluun demokraattisen kansallistamisen tarpeellisuudesta, ajankohtaisuudesta ja toteuttamisen muodoista. Toivomme keskusteluun osallistuvan kaikkien, jotka haluavat maamme taloutta hoidettavan järkevimmällä tavalla ja luotavan pitävät perusteet kansalliselle yhtenäisyydelle sekä sille, että Suomi voi pienenä maana säilyttää paikkansa kiristyvässä kansainvälisessä taloudellisessa kilpailussa.

Olemme vakuuttuneita siitä, että sosialidemokraattinen puolue ja keskusta — mikäli haluavat puolustaa kannattajakuntansa etuja ja jatkaa yhteiskunnallisen uudistuspolitiikan toteuttamista — joutuvat ennen pitkää

määrittämään kantansa suurpääoman vallan rajoittamisen suuriin kysymyksiin.

Suomessa sosialidemokraatit eivät ole viime vuosina julkistaneet selkeitä kannanottoja kansallistamisen puolesta. He vetoavat mielellään eduskunnan määräenemmistösäädöksiin, joiden mukaan kansallistamiseen tarvitaan yksillä valtiopäivillä viiden kuudesosan enemmistö. Kaksilla valtiopäivillä enemmistöön tosin tarvitaan vain kaksi kolmasosaa äänistä.

Voidaan kuitenkin kysyä, miten kansan tahtoa ja eduskunnan määräenemmistösäännöstä tulkittaisiin siinä tapauksessa, että kommunisteilla ja sosialidemokraateilla olisi yhteinen vaaliohjelma jossa vaadittaisiin tiettyjen yhtiöiden kansallistamista ja jolle kansa voisi vaaleissa antaa tukensa?

Tällainen kansan tahdon mittaustapa olisi yhteiskunnallisilta vaikutuksiltaan toinen kuin se Elinkeinoelämän Valtuuskunnan v. 1977 tilaama mielipidetiedustelu, jossa 44 % kansalaisista ilmoitti vastustavansa (ja tilanteesta riippuen 36 % kannattavansa) yksityisten omistuksessa olevien yhtiöiden siirtämistä valtion haltuun.

Kansalaisilla on oikeus saada tietää, mihin ja kenen hyväksi omistusta käytetään sen jälkeen kun yhtiöt on siirretty valtion haltuun. Siitä pitää vasemmistopuolueiden yhdessä sopia. Jos sopimus syntyy, edellytykset demokraattiselle kansallistamiselle ovat olemassa.

Aallon "ajatuskoe"

SKP:n keskuskomitean kokouksessa 21. 11. 1976 Arvo Aalto esitti "ajatuskokeena" eräiden nimeltä mainittujen yhtiöiden kansallistamista.

Yhtiöitä oli 23, ja ne toimivat sekä pääomien ohjailussa että tavaratuotannossa.

Aallon esittämässä listassa olivat liikepankeista *KOP, SYP* ja *HOP* sekä vakuutusyhtiöistä *Pohjola* ja *Ilmarinen*. Teollisuusyhtiöistä olivat mukana KOP:n ryhmästä *Kajaani Oy, Kone Oy, Rauma-Repola Oy* ja *Yhtyneet Paperitehtaat Oy* sekä SYP:n ryhmästä *A. Ahlström Oy, Asko-Upo Oy, Oy Fiskars Ab, Oy Kaukas Ab, Kymi Kymmene Oy, Oy Lohja Ab, Myllykoski Oy, Oy Nokia Ab, Paraisten Kalkki Oy, Oy W. Rosenlew Ab, Oy Wilh. Schauman Ab, G. A. Serlachius Oy, Oy Tampella Ab* ja *Oy Wärtsilä Ab*.

Näillä yhtiöillä on omistuksessaan yli 200 tytäryhtiötä kotija ulkomailla, jotka näin ollen myös tulisivat välillisesti yhteiseen omistukseen.

Lisäksi nämä yhtiöt omistavat lähes 100 sellaista yhteistoimintayhtiötä, jotka pääyhtiöiden kansallistamisen jälkeen tulisivat valtion yhtiöiden määräysvaltaan.

Näistä yhteistoimintayhtiöistä merkittävimpiä ovat seuraavat: Oy Airam Ab, Oy Herman Andersson, Oy Blomberg Ab, Etelä-Suomen Voima Oy, Factoring Rahoitus Oy, Oy Finlayson Ab, Oy Finnatom Ab, Oy Finnetanol Ab, Helsingin Sato Oy, Huoneistomarkkinointi Oy, Hyvilla Oy, Joutseno-Pulp Oy, Kemi Oy, Keräyspaperi Oy, Keskus-Sato Oy, Kotkan Höyryvoima Oy, Oy Kotka Stevedoring, Leasing Rahoitus Oy, Luottokontrolli Oy, Länsirannikon Voima Oy, Länsi-Suomen Polttoöljy Oy, Länsi-Suomen Voima Oy, Länsi-Suomen Yhteiskäyttö Oy, Oy Nordair Ab, Oulu Oy, Oulu Stevedoring Oy, Ovako Oy, Paperinkeräys Oy, Pekema Oy, Perusyhtymä Oy, Pohjolan Voima Oy, Polar-rakennus Oy, Oy Rastor Ab, Romurauta Oy, Oy Rouhiala Ab, Oy Stockmann Ab, Oy Strömberg Ab, Stymer Oy, Sunila Oy, Suomen Höyrylaiva Oy, Suomen Merivakuutus Oy, Suomen Metallikutomo Oy, Suomen Trikoo Oy, Oy Telko Ab, Teollisuuden Voima Oy, Tikkurila Oy, Oy Uusi Suomi, Vesto Oy, Otto Wuorio Oy, Yleinen Insinööritoimisto Oy ja Oy Åkerman Ab.

On huomattava, että myös näillä yhtiöillä on yhteensä satoja sellaisia tytäryhtiöitä sekä yhteistoimintayhtiöitä, jotka mainitut yhtiöt omistavat yhdessä toistensa tai pääyhtiöiden kanssa.

Suurten teollisuusyhtiöitten tytär- ja yhteistoimintayhtiöt toimivat yleensä joko perusteollisuudessa tai toimittavat omistajilleen tärkeitä palveluksia.

Suuri osa suuryhtiöiden ostamasta energiasta toimitetaan tässä mainittujen yhteistoimintayhtiöiden välityksellä. Lähes kaikki suurten satamien huolintaliikkeet ovat ulkomaankauppaa käyvien suuryhtiöiden omistuksessa. Luottotietoyhtiöiden, osamaksuyhtiöiden, kiinteistövälitysyhtiöiden, kuljetusyhtiöiden, monien kulutustavarateollisuudessa toimivien yhtiöiden ja suurten rakennusyhtiöiden välillisen kansallistamisen kautta — se toteutuisi pääyhtiöt kansallistamalla — talouselämän rakennemuutoksen vaikutukset ulottuisivat kaikille yhteiskuntaelämän aloille.

Mainittujen yhtiöiden ohella kansallistamisesta on perusteltua erikseen puhua lääke-, tupakka- ja panimoteollisuuden aloilla. Tällöin kansallistamisen perusteluna ovat ennen muuta kansanterveydelliset syyt.

Näillä aloilla Suomessa toimivista yhtiöistä on tarkat tiedot tämän kirjan liitteessä.

"Ajatuskokeena" esitetyn kansallistamisen ulkopuolelle jäisi monia sellaisia yhtiöitä, joiden saattaminen yhteiskunnallisen päätöksenteon piiriin on aivan yhtä perusteltua kuin omistussuhteiden muuttaminen mukaan otetuissa yhtiöissäkin. Suurpääoman varsinaiset "linnakkeet" suomalaisessa yhteiskunnassa saadaan kuitenkin revityksi rikki kansallistamalla tässä mainitut yhtiöt.

Mitä ei?

Kansallistamisen ulkopuolelle jäivät mainitussa esityksessä kokonaan ulkomaiset yhtiöt (Suomen Tupakka Oy:tä lukuun ottamatta). Tämä johtuu siitä luonnollisesta syystä, että Suomessa toimii vain harvoja sellaisia *ulkomaisia yhtiöitä* joilla

olisi suurtakaan merkitystä rahanlainauksessa tai tärkeimpien teollisuudenalojen tuotannossa.

Siitä ovat kotimaiset kapitalistit pitäneet huolen.

Esityksessä ei muuteta *Ahvenanmaan elinkeinotoiminnan* rakennetta. Ainoa mahdollisesti kysymykseen tuleva yhtiö Ahvenanmaalla olisi liikepankki Ålands Aktiebank. Se on kokonaisuudessaan paikallisten asukkaitten omistuksessa, eikä sillä ole varsinaisia suoria kytkentöjä suomalaiseen suurpääomaan kuten ei myöskään saaren laivanvarustajilla.

Ålands Aktiebankin ohella jäisivät maamme seitsemästä liikepankista entisille omistajilleen yhteisöjen omistuksessa olevat *Säästöpankkien Keskus-Osake-Pankki, Osuuspankkien Keskuspankki Oy* sekä Suomen Työväen Säästöpankkia lähellä oleva ja ammattiliittojen omistama *Peruspankki Oy.*

Vakuutusyhtiöistä suoranaisen kansallistamisen kohteena ovat vain Ilmarinen ja Pohjola. Tämä johtuu siitä, että monet maamme tärkeimmistä vakuutusyhtiöistä ovat muodoltaan *keskinäisiä yhtiöitä* ja niitä hallitsevat suuret vakuutuksenottajat. Tärkeimmät keskinäiset yhtiöt tulisivat yhteisen päätöksenteon piiriin välillisesti niiden kansallistettavien suurteollisuusyhtiöiden kautta, jotka tänä päivänä hallitsevat näitä yhtiöitä.

Vakuutusyhtiöistä tärkein yksityiseen määräysvaltaan jäävä yhtiö olisi *keskinäinen yhtiö Suomi-Salama,* jota muodollisesti hallitsevat henkivakuutuksen ottajat. Kun Suomi-Salaman määräysvallasta vietäisiin kansallistamalla Ilmarinen ja Pohjola, yhtiön hoidettavaksi jäisi vain henkivakuutuksia. Yleisen sosiaaliturvan parantumisen myötä henkivakuutukset menevät huonosti kaupaksi, eikä yhtiö niiden avulla pystyisi uudelleen nousemaan taloudelliseksi vaikuttajaksi.

Rahanlainaustoiminnan ja vakuutusyhtiöitten vallankäyttöä selvitetään yksityiskohtaisesti tämän kirjan liiteosassa.

Osuuskunnat

Keskinäiset vakuutusyhtiöt muistuttavat monessa suhteessa osuuskuntia. Keskinäisissä yhtiöissä kuitenkin raha ratkaisee maksettujen vakuutusmaksujen muodossa. Osuuskunnissa äänestetään mies ja ääni -periaatteella.

Kun osuuskunnat jäisivät Arvo Aallon "ajatuskokeessa" kansallistamistoimien ulkopuolelle, sitä voidaan perustella hyvinkin teoreettisesti. Jo Karl Marx kirjoitti aikanaan, että "kommunismille ei ole ominaista omistuksen poistaminen yleensä, vaan porvarillisen omistuksen poistaminen". Osuustoiminta ei ole varsinaista porvarillista omistusta, jota on ennen muuta tuotantovälineitten (rakennukset, koneet, laitteet. jne.) yksityisomistus.

Porvarillisen omistuksen vastakohta on tuotantovälineitten kollektiivinen omistus, joka voi tapahtua joko siten, että valtio omistaa tai siten että osuuskunnat omistavat.

Tältä pohjalta tapahtuvan uuden yhteiskunnan rakentamiseksi ei ole lainkaan välttämätöntä kansallistaa sitä osuustoimintaa, joka Suomessa monilla aloilla ja erityisesti maataloudessa on poikkeuksellisen laajaa. Maatalouden ohella osuustoimintaa harjoitetaan mm. osuuspankkien ja osuuskauppojen välityksellä, jotka nekin jäisivät varsinaisten kansallistamistoimien ulkopuolelle.

Eniten suoranaisia vaikeuksia maan talouselämälle voisi tässä yhteydessä aiheuttaa *Osuuskunta Metsäliitto*, jonka jäsenet ovat metsänomistajia ja jota johdetaan suuromistajien etujen mukaisesti. Metsän omistuksen perusteella maksettavat kantohinnat ovat metsäteollisuuden kustannuskehityksen kannalta tärkeässä asemassa, eikä demokraattisessa Suomessa metsänomistajille voitaisi antaa oikeutta periä puusta jatkuvasti lisääntyviä ja yksinomaan omistukseen perustuvia tuloja nykyiseen tapaan. Yksityiset metsäteollisuusyhtiöt ovat puunmyyjien tuen saadakseen maksaneet korkeita kantohintoja — ja saattaneet kannattavuutensa vaikeuksiin.

Jos Suomessa joskus päästään organisoimaan työ tuotantovälineiden ja raaka-aineiden omistussuhteiden sitä haittaamatta, työn tekijät tulevat saamaan tuotannosta sen hyödyn joka nykyisin menee omistajille. Metsäteollisuuden on tällöin maksettava enemmän työstä, ja jos metsänomistaja tekee työn niin palkka on hänen.

Omistajien etu on toisenlainen

Ihmisten omalla työllään ja toisia riistämättä hankkima henkilökohtainen omaisuus ei ole sellaista porvarillista omistusta, joka pitäisi yhteiskunnassa kansallistaa. Päinvastoin: yhteiskunnalle on edullista, että se pystyy kannustamaan jäseniään koko yhteiskunnan yhteisten tavoitteiden parempaan toteuttamiseen luomalla aineellisia kiihokkeita. Näitä tavarakiihokkeita voivat olla esimerkiksi oma asunto, auto, moottorivene, kesämökki sekä sellaiset nykyaikaiset tekniset keksinnöt, jotka parantavat ihmisen elämisen laatua.

Kansallistamisen ensisijaisena ja yksiselitteisenä tavoitteena on porvarillisen yksityisomistuksen poistaminen, ratkaisevien tuotantovälineiden porvarillisen yksityisomistuksen poistaminen.

Luonnollisestikaan ei koskaan tule sellaista tilannetta, että kaikki kansalaiset kannattaisivat tuotantovälineitten kansallistamista. Sitä vastustavat ennen muuta ne, jotka menettävät määräysvallan tuotantovälineisiin ja sillä tavalla yhteiskunnalliset etuoikeutensa.

SKDL:n eduskuntaryhmän vuonna 1948 tekemän kansallistamislakialoitteen 10 §:ssä oli säädetty rangaistusuhka yhteisen aineellisen omaisuuden vahingoittajille sekä yhteisen omistusoikeuden loukkaajille:

> Joka tahallaan asettuu vastustamaan tai muutoin ehkäisee kansallistettujen yritysten toimintaa, rangaistakoon kuritushuoneella vähintään kahdeksi

ja enintään kahdeksaksi vuodeksi..
Mikäli tässä pykälässä mainittu teko tai laiminlyönti on tapahtunut varomattomuudesta, rangaistakoon vankeudella vähintään kuudeksi kuukaudeksi.

Rangaistukset olisivat tämän lain perusteella olleet melko ankaria.

Erityisesti sodan jälkeisenä aikana ja eräiden nykyisten sosialististen maitten yhteiskunnallisen kehityksen ollessa murrosvaiheessa oli kovien rangaistusten uhka varmasti perusteltu. Jos joku vahingoittaa laillisessa järjestyksessä ja kansan enemmistön päätösten mukaisesti yhteiseen omistukseen hankittua omaisuutta, on häntä epäilemättä tänäkin päivänä rangaistava. Rankaisemisen välttämättömyydestä ja sen muodoista on syytä keskustella, vaikka se ei kansallistamiskeskustelussa olekaan kovin olennainen asia. Keskustelua on käytävä, vaikka se voi herättää monissa kansalaisissa pelkoa perusteettomasta vapauksien rajoittamisesta varsinkin jos porvaristo tarkoituksellisesti tällaista pelkoa lietsoo.

Elävässä elämässä ja kapitalismin oloissa kansan vähemmistö, yksityisomistajat, puolustavat etuoikeuksiaan usein myös väkivallan avulla. Tämä on opittu monien maitten kokemuksen perusteella. Väkivaltaan on työtätekevän väestön pakko varautua olkoon kansallistaminen ja tuotantovälineiden yhteinen haltuunotto kuinka demokraattinen tahansa.

Tällaistakin keskustelua joudutaan siis käymään; haluttiinpa sitä tai ei. Keskustelu saattaa olla itse kansallistamisasian kannalta epäolennaista, mutta joka tapauksessa porvaristo tulee tällaisen keskustelun alustamaan.

Kun asioista sitten keskustellaan, eri vaihtoehdot on syytä käydä yksityiskohtaisesti läpi. Ihmiset on syytä vapauttaa sellaisista romanttisista mielikuvista, että puolueettomassa, kapitalistisessa Suomessa ei tänä päivänä olisi väkivaltakoneistoa. Väkivaltakoneisto on olemassa joka ainoa hetki. Kapitalismia rakennetaan kaikkialla maailmassa väkivaltakoneiston tukemana.

Miksi työväestö ei olisi valmis keskustelemaan väkivallasta ja sen uhkasta?

Sekin keskustelu auttaa ymmärtämään nykyaikaisen, valtiomonopolistisen kapitalismin olemusta ja rakenteita. Se auttaa ymmärtämään myös kehitysmaiden vaikeuksia niiden taistelussa vapautuksensa puolesta aseistautuneita saalistajia vastaan.

Väkivaltakeskustelulla pyritään vaikuttamaan ennen muuta niihin ihmisiin, jotka eivät tarkakan tiedä omaa paikkaansa yhteiskunnassa.

SKP:n pääsihteerin Arvo Aallon "ajatuskokeessa" kansallistamisen ulkopuolelle jäivät tavaroiden jakelu ja yhteiskunnan kuljetuspalvelut. Tästä huolimatta suuryhtiöiden omistajat varmasti yrittävät saada itselleen liittolaisia ennen muuta maanviljelijöistä, kauppiaista, kuorma-autoilijoista, taksinomistajista ja muista sellaisista pienyrittäjistä, jotka omistavat työnsä kannalta välttämättömän kiinteän omaisuuden ja apuvälineet (maatalousmaan ja -koneet, kauppakiinteistöt, kuorma- ja vuokra-autot jne).

Muut kuin suuryhtiöissä määräysvaltaa käyttävät kapitalistit onkin saatava luottamaan kansallistamistavoitteiden taakse ryhmittyvän kansan enemmistön tavoitteisiin, epäilemään varsinaisten kapitalistien vaikuttimia.

Tällaisessa keskustelussa porvariston hallitsemat tiedotusvälineet (lähes 90 % Suomen lehdistöstä) voivat auttaa yksityisomistajia propagoimaan valtansa ja etuoikeuksiensa säilyttämisen puolesta.

Silläkään uhalla ei yhtään ainoaa lehtiyhtiötä ole liitetty kansallistettavien yhtiöiden joukkoon. Asiasta voidaan perustellusti olla eri mieltä, ja nykyisissä sosialistisissa maissa tuskin ymmärrettäisiin tällaista ratkaisua. Kysymys on kuitenkin ennen muuta kansallisesta ratkaisusta, ja Suomessa monet johtavat kommunistit ovat julkisuudessa puoltaneet monipuolisen lehdistön ja arvostelemisen vapauden säilyttämistä myös sosialistisessa Suomessa.

Myöskään kansakunnan elintarvikehuoltoa ei haluta vaarantaa näin suurten rakennemuutosten yhteydessä muuttamalla kansallistamisen ensimmäisessä vaiheessa elintarviketeollisuuden omistussuhteita. Myöhemmässä vaiheessa, kun kokemuksia työn uudesta organisoimisesta ja työelämän suurista muutoksista on saatu, elintarviketeollisuuden suuryhtiöt (mm. Oy Karl Fazer Ab, Vaasan Höyrymylly Oy ja Oy Gustav Paulig Ab) tullaan varmaankin saattamaan yhteiseen omistukseen jos kansan enemmistö on sillä kannalla. Fazerit, Bruunit, Pauligit ja muut elintarvikekapitalistit ovat samalla tavalla etuoikeutettuja tuotantovälineiden omistajia kuin nyt kansallistettavaksi ehdotettujen avainalojen yhtiöiden omistajat.

Ei ole mitään syytä kaihtaa keskustelua vaikeista asioista ja kehityksen tulevista suuntalinjoista. Jos keskustelua eivät alusta ne, jotka ovat jo nyt kansallistamisen kannalla, yksityisomistajat kyllä alustavat.

Kansallistamisen tekniikka

Muodoltaan yksinkertaisin kansallistamistoimi on sellainen, jossa yhtiöiden omistajat määrätään luovuttamaan osakkeensa valtiolle. Jos osakkeista maksetaan korvauksia, silloin ne maksetaan sen suuruisina kuin tässä yhteydessä päätetään.

Yritykset voidaan myös yksinkertaisesti pakottaa korottamaan osakepääomansa kaksinkertaiseksi niin, että valtio saa merkitä uudet osakkeet ja saa tätä kautta omistukseensa osakkeiden enemmistön. Valtio voi vielä ostaa vähemmistöön jäävältä vanhoilta omistajilta heidän osakkeitaan.

Jos kansallistettavien yhtiöiden osakkeista maksetaan omistajille korvaus, sen suuruus joudutaan harkitsemaan yhteiskunnan päätöksentekoelimissä. Korvaus on siis aina harkinnanvarainen, eikä sen maksaminen ole periaatteessa mitenkään itsestään selvä ja luonnollinen asia; tuotantovälineethän ovat kansan eivätkä kapitalistien työn kasautumia.

Korvauksen maksamista voidaan kuitenkin perustella yleisin yhteiskuntapoliittisin lähtökohdin.

Kapitalistisen yhteiskunnan talouden vanhat rakenteet ovat syntyneet tietyn historiallisen kehityksen tuloksena, ja kapitalistisessa maassa vanhoihin rakenteisiin kuuluu yksityisomistuksen synty, kehitys ja suurten omaisuuksien osittainen pirstoutuminen. Kun rakenteita muutetaan, on historiallinen kehitys ja sen vaikutukset yhteiskuntaan otettava huomioon sellaisena kuin se on tapahtunut.

Jos osakkeita, jotka ovat yksityisen omistamisen laillisia välineitä, ostetaan yksityisiltä omistajilta eli kansallistettavista yhtiöistä maksetaan niiden omistajille korvaus, voi se periaatteessa tapahtua neljällä tavalla. Korvaus voi olla 1) yhtiön kiinteän omaisuuden arvon (=käypä arvo) suuruinen, 2) osakkeen nimellisarvon suuruinen, 3) omistajan osakkeista todellisuudessa maksaman hinnan suuruinen tai 4) omistajan todella yhtiöön sijoittaman rahamäärän suuruinen.

Osakepääomia "ilmasta"

Kapitalistit ilmeisesti vaativat osakkeistaan maksun ja maksun perusteeksi yhtiön omaisuuden käyvän hinnan. He katsovat omistavansa osakkeiden välityksellä yhtiön kaiken omaisuuden.

Tämän perusteen mukaan esimerkiksi *Oy Finlayson Ab:n* omistajat, jotka eivät ole sijoittaneet yhtiöön uutta rahaa vuoden 1937 jälkeen ja jotka ilmaisosakeannissa ovat korottaneet yhtiön osakepääoman vajaasta 1 milj. markasta 63 milj. markkaan, vaativat osakkeistaan korvausta tuhansia miljoonia markkoja; Oy Finlayson Ab:llä oli vuonna 1976 palovakuutusarvoltaan 1 527 milj. markan tuotantovälineet (käyttöomaisuus) ja yhtiön varastossa oli samana vuonna tavaraa 194 milj. markan arvosta. Lisäksi yhtiö omisti mm. 30 % Suomen Trikoo Oy:stä ja 5 % Oy Stockmann Ab:stä.

On kuitenkin varmaa, että omaisuuden käyvän arvon perus-

teella korvauksia ei makseta Oy Finlayson Ab:n tai muidenkaan yhtiöiden omistajille.

Yhtiöissä osakepääoma muodostuu osakkeiden nimellisarvojen summasta. Suuryhtiöiden omistajat eivät kuitenkaan ole sijoittaneet yhtiöihinsä vastaavaa määrää rahaa. Omistajat voivat itse panna toimeen ilmaisosakeanteja, joissa osakepääomaa korotetaan ja joissa he määräävät jaettavaksi itselleen ilmaisia osakkeita.

Seuraavassa taulukossa on laskettu ns. ilmaisosakeannissa syntyneen osakepääoman osuus niissä yhtiöissä, jotka olivat Arvo Aallon mainitsemassa 18 teollisuusyhtiön listassa. Tällöin on otettava huomioon myös se, että joskus maksullisissa osakeanneissa erityisesti yhteisömuotoiset omistajat ovat saattaneet antaa yhtiölle enemmänkin rahaa kuin osakkeiden nimellisarvo on edellyttänyt. Esimerkiksi *Rauma-Repola Oy:ssä,* joka on nuori yhtiö ja jota hallitsevat KOP ja Pohjola, omistajien todella sijoittamatta jättämän rahan osuus jää tästä syystä hyvin pieneksi.

	osakepääoma milj. mk	todellisuudessa sijoittamattoman rahan osuus
A. Ahlström Oy	112,0	99,9 %
Oy W. Rosenlew Ab	67,5	91,7 %
Oy Tampella Ab	60,0	84,0 %
Oy Wilh. Schauman Ab	107,3	82,9 %
G. A. Serlachius Oy	105,0	81,0 %
Oy Lohja Ab	68,0	80,0 %
Oy Fiskars Ab	21,2	78,0 %
Oy Wärtsilä Ab	201,0	72,9 %
Oy Kaukas Ab	72,0	67,6 %
Kone Oy	61,9	64,5 %
Kymi Kymmene Oy	197,6	63,5 %
Oy Nokia Ab	202,0	62,2 %
Kajaani Oy	49,5	58,0 %
Myllykoski Oy	10,0	58,0 %
Paraisten Kalkki Oy	70,0	54,0 %
Yhtyneet Paperitehtaat Oy	172,0	34,0 %
Rauma-Repola Oy	340,0	14,1 %
Asko-Upo Oy	27,0	4,0 %

Tämä tilasto on laadittu omistajien kannalta edulliseksi siten, että esimerkiksi *Asko-Upo Oy:n* omistajien on laskettu todella sijoittaneen yhtiöihin (Asko Oy ja Upo Oy) suurimman osan niiden osakepääomasta. Todellisuudessa mainitut rahat ovat kuitenkin niitä Askon ja Upon voittoja, jotka on ensin otettu näistä samoista pääyhtiöistä verottomasti ulos holding-yhtiöön eli Asko-Yhtymä Oy:öön ja sitten annettu niille osakepääoman korotuksena takaisin. Omistajat eivät ole tässäkään tapauksessa sijoittaneet yhtiöihin varsinaista uutta rahaa.

Yhteenlaskettuna näiden *18 suuren teollisuusyhtiön* osakepääoma on 1 944 milj. markkaa. Siitä omistajat ovat antaneet mainitun laskutavan mukaisesti yhtiöiden käyttöön 854 milj. markkaa.

Kolmen suuren liikepankin osakepääomat ovat yhteensä 825 milj. markkaa. Voidaan sanoa, että omistajat todella ovat antaneet yhtiölleen vastaavan summan rahaa. Ilmaisantien vastapainoksi liikepankeissa on osakkeista peritty myös nimellisarvoa korkeampia merkintähintoja.

Mainittujen *kahden vakuutusyhtiön* osakepääomat ovat yhteensä 43 milj. markkaa. Siitä Ilmarisen osuus on mitättömän pieni (2 milj. markkaa) ja Pohjolan omistajien yhtiön käyttöön antamat rahat ovat todellisuudessa 32 milj. markkaa.

Osakkeiden korvausperusteet

Yhteisen määräysvallan hinta kansallistettavissa yhtiöissä muodostuu erilaiseksi korvausperusteista riippuen.

Jos Arvo Aallon mainitsemien yhtiöiden omistajille maksetaan heidän osakkeistaan yhtiön kiinteän omaisuuden käypää arvoa vastaava hinta, yhtiöiden ostaminen käy mahdottomaksi. Sitä paitsi yhtiöt joudutaan tällöin maksamaan jo toiseen kertaan; kansa on ne jo kerran työllään maksanut.

Sen sijaan nimellisarvojen perusteella maksettava korvaus-

summa (yhteensä 2 812 milj. mk) ei enää ole kovinkaan suuri. Tästä antaa kuvan se, että valtiovalta maksaa yksin maataloudelle erilaisia tukipalkkioita vuodessa yli 3 000 milj. mk eli enemmän kuin mikä on kaikkien mainittujen yhtiöiden osakepääomien yhteismäärä.

Kuten edellä olevasta taulukosta selviää, osakkeitten nimellisarvojenkin perusteella maksettavasta korvaussummasta suuri osa maksettaisiin todellisuudessa yhtiöihin sijoittamattomalle rahalle. Karkeasti laskettuna noin 2/3 (1 700 milj. mk) listalla mainittujen kaikkien yhtiöiden osakepääomista on syntynyt ilman omistajien rahasijoituksia. Sen perusteella, että omistajille maksettaisiin korvaus vain todella sijoitetusta rahasta, kansallistamisen hinnaksi tulisi vain tuo 1 700 milj. markkaa.

Vertailun vuoksi voidaan mainita, että valtio maksaa neljässä vuodessa suurteollisuudelle vastikkeettomia K-takuukorvauksia enemmän kuin mikä on tämän kansallistamistavan hinta.

Sitä paitsi hintaa voidaan kaikissa vaihtoehdoissa alentaa. Jos valtio ostaakin vanhoilta omistajilta vain puolet näiden omistamista osakkeista, se saa yhtiöissä määräysvallan ja eri vaihtoehtojen kustannukset alenevat puolella.

Jos lisäksi tässä mainittujen pankkien, vakuutusyhtiöiden ja teollisuusyhtiöiden keskinäinen omistusosuus jätetään korvaamatta (eli KOP:lle ei maksettaisi korvausta Pohjolan osakkeista, Pohjolalle ei maksettaisi korvausta KOP:n osakkeista eikä kummallekaan Rauma-Repola Oy:n, Kajaani Oy:n tai Yhtyneet Paperitehtaat Oy:n tai muista listalla olevien yhtiöiden osakkeista), kansallistamisen kokonaishinta alenisi edelleen. Tällaista ristiinomistusta ko. osakkeiden kohdalla on nimellisarvoilla mitattuna noin 15—20 % eli nimellisarvojen mukaan noin 500 milj. markkaa.

Korvaukset voidaan sitä paitsi maksaa usean vuoden aikana.

Pienomistajien osakkeiden korvaamiseksi voidaan ajatella

erityisen lautakunnan perustamista. Pienille omistajille voitaisiin korvaus lautakunnan päätösten mukaan maksaa täysimääräisenä todella maksettujen ostohintojen mukaan. Pienomistajia on järjestelmän puitteissa petetty, eikä heitä pidä panna kärsimään siitä.

Tällainen menettely nostaisi korvaussummia, mutta korvaus voitaisiin myös maksaa esimerkiksi eläkkeen muodossa.

Jos taas valtio ei halua antaa omistajille lainkaan rahaa, asia voidaan hoitaa niin, että yhtiöissä toimeenpannaan pakollinen osakeanti, jossa valtio merkitsee uudet osakkeet. Tällaisen määräysvallan hankkimisen hinta olisi sama kuin yhtiöiden nykyisten nimellisarvojen yhteissumma eli noin 2 800 milj. mk. Rahat tulisivat tällöin yrityksen käyttöön. Nykyiset omistajat voisivat edelleenkin olla yrityksissä mukana myötäomistajina. Valta vaihtuisi kuitenkin myös tässä vaihtoehdossa.

Nykyiset vallankäyttäjät

Yksityisomistuksen perusteella yhtiöiden omistajat saavat tänä päivänä tehdä tärkeimmät yrityksiä koskevat poliittiset päätökset. Tämän määräysvallan, joka koko yhteiskunnassa on olennaisen tärkeä vallan muoto, suurimmat omistajat ovat usein saaneet perintönä esivanhemmiltaan.

Jos valtio saisi määräysvallan mainituissa kolmessa liikepankissa, kahdessa vakuutusosakeyhtiössä ja 18 teollisuusyrityksessä, joutuisi nykyisestä vallastaan luopumaan itse asiassa vain kaksitoista (12) sukua, jotka ovat valtansa perineet.

Nämä suvut olisivat Ahlström, Asko, Björnberg, Ehrnrooth, Herlin, von Julin, Kivekäs, von Rettig, Rosenlew (von Frenckell), Schauman, Serlachius ja Walden.

Näidenkin sukujen jäsenet saisivat toimia yhtiöiden omistajina siinä muodossa kuin osakkeiden omistus yhteiskunnassa säilytettäisiin, tai he saisivat osakkeistaan korvauksen. Valtaa heille ei kuitenkaan jäisi. Se tulisi meille, yhteiskunnalle.

Jos mainittujen yhtiöiden ohella valtionenemmistöisiksi yhtiöiksi muutettaisiin lääke-, panimo- ja tupakkateollisuus, se "loukkaisi" suuressa mitassa vain Hornborgin, Hartwallin, Grünnin ja Kovamäen sukujen asemaa olutteollisuudessa, von Rettigien etuja tupakkateollisuudessa sekä eräiden lääkäreiden ja apteekkareiden yksityisomistukseen perustuvaa valta-asemaa lääketeollisuudessa.

Mainittujen liikepankkien, vakuutusyhtiöiden ja 18 teollisuusyrityksen hallintoneuvostoissa ja hallituksissa istuu yhteensä hieman yli 200 henkilöä. Yhtiöitten omistajat ovat valinneet heidät näihin tehtäviin.

Hallintoelinten jäsenistä noin puolet on sellaisia, joiden asema perustuu ennen muuta yksityisomistukseen. Heidän tilalleen olisi yhteiskunnan tai yritysten työntekijöiden valittava uudet päätöksentekijät. Tällaisessa vaalissa ei voisi olla periaatteellista estettä sille, etteikö yhtiöiden nykyisiä hallintoelinten jäseniä voitaisi kyvykkyyden perusteella valita uudelleen tehtäviinsä. Vallankäyttöä valvoisivat kuitenkin tällöin muut kuin yksityisomistajat.

Kun vallankäyttö ei perustuisi sukulaisuussuhteisiin ja rahaan, yhtiön hallintoelinten jäsenyydestä olisi välttämätöntä erottaa tarpeettomat henkilöt. Jos hallintoelimen jäsenen asema ei perustu koulutukseen, ahkeruuteen, aloitteellisuuteen, idearikkauteen tai luovaan ennakkoluulottomuuteen, häneltä olisi perusteltua siirtää ainoa jäljelle jäävä hallitsemisen peruste eli omistukseen perustuva valta pois.

Hallintoelinten jäsenten valinnassa olisi tällöin vastaavasti mahdollisuus lisätä kunkin yhtiön omien työntekijäin vaikutusmahdollisuutta ja vastuuta.

Miksi kansallistaminen on tärkeää?

Kansallistaminen on tärkeää ennen muuta siksi, että vasta sitten ihmiset ovat yhteiskunnassa lähtökohdiltaan tasa-arvoisia.

Kansallistaminen ei kuitenkaan vapauttaisi ihmisiä tekemästä työtä. Työ on taloudellisen kasvun ja elintason parantamisen välttämätön edellytys.

Kun yhteiskunnan taloudellisen kasvun kannalta investoinnit käyttöomaisuuteen eli uusien tuotantovälineiden hankinnat ovat avainasemassa, syntyneiden tuotantotekijätulojen käyttäminen kulutuksen sijasta säästämiseen on kaikenlaisessa tuotantotoiminnassa välttämätöntä. Kun Suomessa rahanlainaus ja tuotantotoiminta saadaan kansallistamisen välityksellä yhteiseen määräysvaltaan, päätökset investointien rahoituksesta on mahdollista tehdä yhteisten etujen pohjalta. Tällöin maksajat määräävät.

Kun tehdyistä päätöksistä sitten on yhteinen vastuu, voidaan kansalaisia tarvittaessa vaatia luopumaan esimerkiksi osasta kulutuksen lisäämistä investointien rahoittamisen hyväksi. Pelin säännöt ovat selvät, eikä investointeja tarvitse rahoittaa salaa rahan ostovoimaa alentamalla eli inflaation avulla.

Suuryhtiöiden kansallistaminen vaikuttaisi yhteiskuntaelämän kaikilla alueilla. Kansallistamistoimia voidaan perustella ennen muuta seuraavilla syillä:

1. Kansallistamisen avulla voidaan toteuttaa ihmisten välinen tasa-arvo. Yhteiskunnan ratkaisevat tuotantovälineet kuuluisivat tällöin koko yhteiskunnalle eivätkä yksityishenkilöille, jotka ovat sattuneet syntymään sukuun jonka jäsenet jo 1800-luvulla varasivat yksityiseen omistukseensa tuotannon harjoittamisen kannalta parhaat paikat.

2. Poliittinen kansanvalta ei toteudu ilman taloudellista kansanvaltaa.

3. Kansallistaminen on välttämätöntä, jotta yrityksissä voidaan muuttaa valtasuhteita ja vallankäyttöä työntekijäin etujen mukaisiksi. Uuden hallitsemisjärjestelmän kehittäminen haastaa työntekijöitä tuntemaan vastuunsa yhteisestä taloudellisesta toiminnas-

ta ja yhteisen elintason kohottamisesta.

4. Kansallistaminen on välttämätöntä myös jotta yhteiskuntaa voitaisiin suunnitella tehokkaasti. Sosialistisissa maissa suunnitelmallisuus on osoittanut välttämättömyytensä sekä teollisuuden toiminnan että sijainnin määräytymisen kannalta. Tuotantotoiminnan tehokkuutta häiritsee yksityisomistukseen perustuvassa järjestelmässä suurten yhtiöiden omien etujen tavoittelu.

5. Kansallistamisen avulla yhteiskunnan yhteisiä luonnovaroja voidaan hyödyntää kaikkien kansalaisten hyväksi. Maapohjan, energiatuotannon sekä raaka-ainevarojen yksityinen omistus ei saa nykyiseen tapaan haitata yhteiskunnan kehittämistä.

6. Kansallistaminen estäisi yksityisten ihmisten ja yhtiöiden keinottelun, jota tapahtuu maksettaessa yhteisiä kuluja verovaroilla, käytäessä ulkomaankauppaa, rahoitettaessa tuotantovälineitä ja muuta kiinteää omaisuutta sekä tuettaessa yhteisillä varoilla joitakin tuotannonaloja. Vasta kansallistamisen tietä kansakunnan voimavarat voidaan suunnata keskitetysti yhteisen varallisuuden kasvattamiseen.

7. Kansallistaminen loisi edellytykset myös sellaisen talouspolitiikan harjoittamiselle, jossa kansallinen riippumattomuus ja itsenäisyys voitaisiin kiristyvässä kansainvälisessä kilpailussa säilyttää.

Rinnan valtion omistuksen kanssa voitaisiin kehittää toista yhteisomistuksen muotoa: osuustoimintaa.

Maatalousmaan omistus, maatalouden tuotanto sekä elintarviketuotanto olisi kansallistamisen yhteydessä mahdollista jättää yksityisomistukseen, jos talonpoikaisväestö pitää sitä hyvänä ratkaisuna. Maatalouden kollektivisointi voisi tapahtua vain sellaisten edellytysten vallitessa, että talonpoikaisväestö haluaa sitä vapaaehtoisesti toteuttaa. Maan yksityisomistuksesta ja talonpoikien itsenäisyydestä huolimatta olisi maatalouden koneellistamisessa ja tuotannonohjauksessa kuitenkin välttämätöntä toteuttaa suunnitelmallisuutta ja yhteistoimintaa.

Yhteiskunnallinen omistus sosialistisissa maissa

Kun Suomessa vaaditaan tuotantovälineitten kansallistamista, Suomea ei olla liittämässä uudeksi Sosialististen Neuvostotasavaltojen Liiton tasavallaksi. Suomessa kommunistit ja sosialistit vaativat maan itsenäisyyden ja kansallisen itsemääräämisoikeuden säilyttämistä mutta ihmisten vapauttamista tavaran määräysvallasta.

Kun Neuvostoliitossa ja muissa sosialistisissa maissa rakennetaan sosialismia, jossa tuotantovälineet ovat yhteisomistuksessa, näistä maista saatavat kokemukset ovat sosialistisen Suomen rakentajille arvokkaita. Kenenkään ei kannata tehdä virheitä, joista toisten neuvojen avulla voi välttyä.

Suomessa on yleensä hyvin vähän tietoa siitä, kuinka sosialistista taloutta johdetaan ja kuinka päätökset sosialististen maiden yrityksissä syntyvät. Tiedonkulku eri yhteiskuntajärjestelmien välillä on viime vuosina enennyt vaikkakaan talouselämän alueella ei vielä riittävästi. Sosialistisen talouden toiminnan tunteminen olisi tärkeää niillekin jotka eivät omassa maassaan kannata tuotantovälineiden kansallistamista.

Tässä luvussa on lyhyesti esitetty eräitä yleisperiaatteita sosialistisen järjestelmän toiminnasta. Tällaista tietoa tarvitaan hahmoteltaessa talouden johtamista ja valvontaa uudessa Suomessa, jossa ihmisten aloitteellisuus ja työ on kunniassa.

Kollektiivinen omistus

Kun maailmassa ruvettiin vuonna 1917 rakentamaan ensimmäistä sosialistista valtiota, sen tuotantovälineet olivat alun alkaen yhteiskunnallisessa omistuksessa.

Sosialismissa ovat maapohja, luonnonrikkaudet ja tuotantovälineet aina yhteisessä eli kollektiivisessa omistuksessa.

Yhteiskunnalliselle omistusoikeudelle, joka on järjestelmän perusta sosialistisissa maissa, ei ole vastinetta kapitalistisessa järjestelmässä. Sosialistisissa maissa omistusoikeuden asema ja luonne, omistuksen käyttötapa, poikkeaa siitä yhteisomistuksesta jota kapitalistisissa valtioissa osuustoiminnan ja julkisten yhteisöjen muodossa esiintyy.

Sosialistisissa maissa omistaminen ei ole ristiriidassa yhteiskunnan kehittämisen kanssa. Omistaminen palvelee yhteistä etua. Omistamista käytetään hyväksi yhteisesti hyväksyttyjen päämäärien toteuttamiseksi.

Yhteiskunnallisen omistuksen ohella on luonnollisesti säilytetty yksityinen omistusoikeus kulutustavaroiden sekä asuntojen hallinnassa.

Neuvostoliitossa asunto voi olla perheen yksityisessä omistuksessa asunto-osuuskunnan rakennuttamassa talossa. Yksi perhe voi omistaa vain yhden asunnon. Samalla tavalla osuustoimintatilan jäsen eli kolhoositalonpoika tai valtion tilan (sovhoosin) työntekijä voi omistaa talon. Myös kesämökit ovat säännönmukaisesti yksityisessä omistuksessa.

Sosialistisissa maissa kansalaiset voivat tehdä omalleen mitä haluavat.

Kansalaiset voivat ostaa, myydä, vuokrata, antaa lahjaksi, jättää perinnöksi ja periä yksityisomistuksen kohteena olevia tavaroita.

Tuotantovälineitä sosialististen maiden kansalaiset eivät kuitenkaan voi ostaa tai hankkia yksityiseen omistukseensa. Sosialismissa ei kukaan voi yksityisen omistusoikeuden perusteella käyttää hyväkseen toisen ihmisen työvoimaa omien

koneidensa käyttämiseksi eikä pidättää koneiden yksityisomistuksen perusteella itselleen työn tuloksena syntyvää lisäarvoa.

Tätä tarkoittaa porvarillisen omistuksen poistaminen yhteiskunnasta.

Sosialistisessa järjestelmässä toinen ihminen ei voi riistää toisen ihmisen työvoimaa.

Valtion omistus

Suurin osa sosialististen maiden tuotantoyksiköistä on valtion omistuksessa. Yhteiskunnallinen omistus voi kuitenkin toteutua myös osuuskuntien välityksellä, jotka ovat yleisiä maataloudessa sekä vähittäiskaupassa. Esimerkiksi Bulgariassa ja DDR:ssä maataloustuotanto on järjestetty lähes yksistään osuuskuntien välityksellä.

Kun valtio omistaa yrityksen, se omistaa nimenomaan yrityksen tuotantovälineet. Yritykset toteuttavat osana valtion taloushallintoa yhteiskunnan niille vahvistamat suunnitelmat, ja näiden tehtävien täyttämiseksi tuotantoyksiköiden käyttöön annetaan tarpeellinen määrä rakennuksia, koneita, laitteita, työkaluja ja tarveaineita. Se, miten tuotantotekijöitä annetaan yritysten käyttöön, suunnitellaan etukäteen.

Tuotantovälineiden ohella yritykset saavat yhteiskunnalta käyttöönsä tietyn maapohjan, jolla ne saavat harjoittaa taloudellista toimintaansa.

Yhteiskunnallisen omistuksen luonnetta kuvaa myös se, miten omaisuutta siirretään yhden tuotantoyksikön hallinnasta toisen tuotantoyksikön käyttöön ja hallintaan.

Kun kone tai laitteisto tulee jollekin neuvostoliittolaiselle yritykselle tarpeettomaksi, yrityksen on tehtävä siitä ilmoitus ministeriölle tai muulle ylemmälle viranomaiselle. Tällä hallintoelimellä on lain mukaan kuukausi aikaa päättää omaisuuden uudelleenjaosta valtion omistamien yritysten kesken. Jos viranomainen ei käytä tätä oikeuttaan määräajassa, yritys voi myydä tuotantovälineet itse valitsemalleen toiselle yritykselle.

Yritys voi tässä tapauksessa myydä koneitaan myös osuustoiminnallisille yrityksille. Tällöin koneesta peritään maksu, kun sen sijaan viranomaisen määräajassa toteuttama luovutus valtion yritykseltä toiselle tapahtuu ilman korvausta.

Yleisperiaatteen mukaan yrityksellä ei ole oikeutta omistaa tuotantovälineitä. Yritys toteuttaa hallinnollisten elinten sille suunnitelmien välityksellä määräämiä tehtäviä, ja omaisuus voidaan periaatteessa milloin tahansa siirtää toiseen yritykseen samojen tai joidenkin toisten tehtävien suorittamiseen. Omistusoikeus ei rajoita valtion taloudellisten voimavarojen käyttöä eikä voimavarojen käytön suunnittelua.

Sosialistisessa järjestelmässä valtio omistaa viime kädessä kaikki rakennukset, koneet ja laitteet. Yritykset saavat periaatteessa vain hallinta- ja käyttöoikeuden valtion omaisuuteen.

Sosialismissa valtiovalta määrää yhteisten yritysten toiminnasta, eivätkä tuotantovälineiden yksityiset omistajat voi ajaa yhteisestä edusta poikkeavia etuja.

Talousuudistus

Neuvostoliitossa ja muissa sosialistisissa maissa lähdettiin taloutta 1960-luvun puolivälissä järjestämään tehokkaammaksi. Suunnittelujärjestelmä oli ajautunut tehottomuuteen, mikä ei luonnollisestikaan ollut hyvä asia.

Ns. talousuudistuksen yhteydessä pyrittiin ennen muuta lisäämään yritysten itsenäisyyttä sekä parantamaan työntekijäin aineellisia kannustamismahdollisuuksia.

Talousuudistuksessa kiinnitettiin erityistä huomiota siihen,

että tuotantovälineet oli saatava entistä tehokkaampaan käyttöön. Tämän tavoitteen toteuttamiseksi säädettiin Neuvostoliitossa yritysten käyttöön annetulle omaisuudelle kuuden prosentin suuruinen omaisuusvero, jolloin yrityksen ei kannattanut pitää hallussaan tarpeettomia koneita ja laitteita. Niin ikään yrityksille annettiin mahdollisuus hankkia omilla varoillaan käyttöönsä uusia tuotantovälineitä.

Yritysten johtajat saivat mahdollisuuden johtaa yrityksiään itsenäisemmin ja vähemmän byrokraattisesti kuin aikaisemmin.

Talousuudistuksessa sosialistisen järjestelmän perusteet säilyivät muuttumattomina, ja sen jälkeenkin olivat maapohja, luonnonvarat ja tuotantovälineet yhteiskunnan omistuksessa. Suunnittelu oli edelleen taloudellisen toiminnan perusta, ja sitä tehostettiin talousuudistuksen yhteydessä. Puolueen, Neuvostoliitossa kommunistisen puolueen, johtava asema säilyi ja sen jäsenten aloitteellisuutta ja toimintaedellytyksiä työpaikoilla parannettiin.

Talousuudistuksen avulla pyrittiin siihen, että yritysjohto sai entistä suuremmassa määrin itse päättää siitä miten suunnitelma käytännössä toteutetaan.

Aiemmin viranomaiset antoivat yrityksille jopa kymmeniä sellaisia tunnuslukuja, joiden mukaan suunnitelman täyttämistä mitattiin. Talousuudistuksen yhteydessä näiden mittareiden lukumäärä vähennettiin kahdeksaan. Jäljelle jääneet tunnusluvut olivat kuitenkin suunnitelman toteuttamisen valvonnan olennaisimpia mittareita, eikä niitä ollut sen helpompi saavuttaa kuin aikaisempiakaan, lukumääräisesti useampia tavoitteita.

Yksi mainituista kahdeksasta tunnusluvusta on Neuvostoliitossa voitto. *Muita tunnuslukuja, yhtä olennaisia, on seitsemän.*

Sosialistinen yritys ei voi lisätä voittoaan nostamalla tuotteidensa hintaa. Sosialistisissa maissa tavaroiden hinnat määrätään yrityksen ulkopuolella. Hintoja ei näin ollen voida korottaa yrityskohtaisesti työn huonon organisoimisen salaamiseksi tai uusien tuotantovälineiden hankinnan rahoittamiseksi.

Sen sijaan yritys voi lisätä voittoa käyttämällä hallussaan olevia tuotantovälineitä aikaisempaa tehokkaammin hyväksi.

Sosialistisissa maissa työvoimapula on hyvin yleinen ilmiö, ja siksi tuotantoa on tehokkuuden lisäämiseksi rationalisoitava, on lisättävä työn tuottavuutta ja on tehostettava suunnittelua.

Jos tähän päästään, talousuudistuksen suunnittelijat ovat varmasti tyytyväisiä. He eivät ole suunnitelleet tuotannon tehostamista kenenkään yksityisen kapitalistin voiton lisäämiseksi vaan yhteiskunnan tuotantokoneiston ja aineellisen omaisuuden käyttöasteen parantamiseksi.

Investointien rahoitus

Taloudellinen kasvu ei ole mahdollista ilman uusia investointeja. Tämä pätee kaikessa taloudellisessa toiminnassa.

Sosialismissa investoinnit ovat riippuvaisia tehdyn työn tulosten käytöstä aivan samoin kuin kapitalistisissakin maissa. Työn tuloksista osa on investointien toteuttamiseksi käytettävä pääomanmuodostukseen.

Neuvostoliittolaisissa yrityksissä investoinnit rahoitetaan erilaisista rahastoista: 1) tuotannon kehittämisrahastosta (joka kuuluu taloudellisiin kannustusrahastoihin), 2) poistorahastosta ja 3) investointirahastosta.

Nämä investointien tekniset rahoituslähteet vaativat yksityiskohtaisempaa selvittämistä.

Kun Neuvostoliitossa yritys tuottaa voittoa, sen piirissä on työ järjestetty niin, että suunnitelma tältä osin toteutuu. Sen lisäksi täytyy suunnitelma täyttää seitsemän muun tunnusluvun osalta.

Voittoa siis suunnitellaan.

Suunnittelussa otetaan huomioon myös se, että talousuudistuksen yhteydessä nimenomaan voitosta tehtiin työntekijäin aineellisen kannustamisen tärkein väline.

Aineellisen edun tavoittelu saattaa synnyttää ristiriitoja suunnittelutaloudessakin.

Yritys saattaa pyrkiä voiton ja työntekijäin aineellisen hyvinvoinnin lisäämiseen niin, että muut suunnitelman osat kärsivät. Yritys voi pyrkiä täyttämään suunnitelmansa sillä tavalla, että voitto muodostuu suureksi mutta samaan aikaan esimerkiksi tuotannon laatu tai toimitukset muille yrityksille kärsivät.

Sosialistinen suunnittelujärjestelmä on kuitenkin sellainen, että yhdessä paikassa tapahtuneet laiminlyönnit ja virheet näkyvät kansantaloudessa välittömästi toisaalla.

Suunnittelussa mainitut ristiriidat on pyrittävä estämään, ja siksi voitto käytetään yrityksissä ennakolta sovittujen periaatteiden mukaan. Osa voitosta käytetään työntekijäin elintason kohottamiseen ja osa yhteiskunnalliseen pääomanmuodostukseen.

Yrityksen voitto sijoitetaan kolmeen rahastoon, joita kutsutaan *taloudellisiksi kannustusrahastoiksi.*

Näitä rahastoja ovat: 1) työntekijäin palkitsemisrahasto, 2) sosiaali- ja kulttuuripalvelujen sekä asuntotuotannon lisäämisen rahasto ja 3) tuotannon kehittämisrahasto.

Mitä suurempi on yrityksen voitto, sitä enemmän voidaan varoja siirtää sekä työntekijäin palkitsemisrahastoon että sosiaali- ja kulttuuripalvelujen sekä asuntotuotannon lisäämisen rahastoon. Näiltä osin voitto lisää suoranaisesti työntekijäin tuloja ja kulutusmahdollisuuksia sekä vaikuttaa palvelusten parantamisen kautta suoranaisesti heidän elintasoonsa.

Kun kuitenkin taloudellinen kasvu voi toteutua vain siten, että osa tämän päivän tuotannosta käytetään huomispäivän tuotannon edellytysten luomiseen eli investointeihin, tämä lainalaisuus on otettava huomioon myös sosialistisessa taloudessa. Tästä syystä osa yrityksen voitosta siirretään mainittuun tuotannon kehittämisrahastoon käytettäväksi yrityksen tuotantovälineiden tekniseen uudistamiseen.

Varat, jotka uusien investointien rahoittamiseksi otetaan tuotannon kehittämisrahastosta, ovat yrityksen omia varoja. Näillä voittovaroilla hankitut tuotantovälineet eivät ole samalla tavalla hallintoviranomaisten määrättävissä kuin yhteisillä varoilla hankitut tuotantovälineet.

Tuotannon kehittämisrahastosta, joka siis on syntynyt yrityksen voitoista, otetaan varoja uusien investointien rahoittamiseen.

Muut tähän tarkoitukseen käytettävät rahastot ovat niin kuin edellä on jo mainittu poistorahasto ja investointirahasto.

Taloudellisesta järjestelmästä riippumatta tuotantovälineet kuluvat tuotannossa, ja niitä on sekä korjattava että kokonaan uusittava. Kulumista vastaavaa osuutta ja koneen arvonvähennystä tältä osin kutsutaan yleisesti poistoiksi. Poistot pyritään sosialistisessa taloudessa suorittamaan todellisen kulumisen perusteella. Tällöin yritysten ei tarvitse ottaa huomioon inflaatiota tai sitä, että yrityksen todellinen voitto pitäisi saada poistojen avulla kapitalistiseen tapaan piilotetuksi verottajalta ja muulta yhteiskunnalta uusien investointien rahoittamiseksi ja saman yrityksen omistajien varallisuuden kartuttamiseksi.

Neuvostoliitossa *poistorahastot* ovat yleensä alakohtaisia, ja poistot tehdään keskitetysti. Se on luonnollista, sillä suurin osa uusista tuotantovälineistähän tulee keskitetysti ilman korvausta ja yhteiskunnan yhteisillä rahoituspääomilla rahoitettuna yritysten ulkopuolelta niiden käyttöön.

Yritysten investointirahastojen varat kerätään pankkiin tietyille tileille ja käytetään tiettyjen investointien rahoittamiseen. Varoja voidaan investointitarkoituksiin myös lainata. Yleensä valtio antaa budjettinsa kautta yrityksen käyttöön varat sille määrätyn suunnitelman toteuttamiseen.

Mihin omistusta käytetään?

Kapitalistisessa taloudessa yritykset kilpailevat keskenään. Kilpailussa menestyminen edellyttää, että yritykset pystyvät hankkimaan uusia tuotantovälineitä. Yritys, joka ei investoi, menettää taloudellisen kasvun jatkuessa suhteellista osuuttaan markkinoista.

Toisaalta taas yritys, joka saa käyttöönsä muodossa tai toisessa yhteiskunnan rahoituspääomia, saa mahdollisuuden investoida. Toisten työn tuloksena syntyneiden varojen sijoittaminen yksityisen kiinteän pääoman lisäämiseen on etuoikeus, jota ei sosialistisessa järjestelmässä anneta kenellekään yksityiselle kansalaiselle. Järjestelmästä on poistettu porvarillinen omistus.

Sosialistisessa taloudessa yritysten ei tarvitse kilpailla siitä, mikä niistä saa käyttöönsä uudet keksinnöt tai muut tieteellis-teknisen vallankumouksen saavutukset. Yritysten etu on yhteneväinen omistajan eli yhteiskunnan edun kanssa.

Sosialismissa yhteiskunnallista omistusta käytetään yhteisesti asetettujen tavoitteiden toteuttamiseen. Kapitalismissa yksityistä omistusoikeutta käytetään pääoman omistajien varallisuuden kartuttamiseen.

Ilman työtä ei sosialismissakaan synny uusia tuloksia. Tavoitteena olevaa kommunismia, jossa ihmisten aineelliset ja henkiset tarpeet voidaan paremmin tyydyttää, ei voida saavuttaa ilman tehokkaasti organisoitua tuotantoa ja sen jatkuvaa kasvua.

Sosialistisessa maassa työn organisoi valtiovalta ja yhteiskunnan johtava puolue, kommunistinen puolue tai työväenpuolue.

Varsinaisesta tuotannollisesta toiminnasta ja suunnitelman täyttämisestä vastaa tuotantoyksikössä yksi johtaja. Muut johtajat ovat hänen alaisiaan.

Itse työpaikalla puolueen asema on vahva, vaikka se ei suoranaisesti johdakaan tuotantoa. Puolueen jäsenet voivat kuitenkin puolue-elinten välityksellä vaikuttaa koko yrityksen toimintaan ja yritysjohdon päätöksiin. Omalla esimerkillään puolueen jäsenten velvollisuus on kannustaa työtovereitaan hyviin työsuorituksiin ja suunnitelman täyttämiseen.

Työntekijäin kannustamiseksi on Neuvostoliitossa ja muissa Euroopan sosialistisissa maissa luotu myös erityinen sosialistisen kilpailun järjestelmä, jossa parhaita työntekijöitä palkitaan aineellisin palkinnoin sekä kunnianosoituksin.

Aineellinen kannustaminen ei kuitenkaan aina ole kuulunut sosialistisen järjestelmän perusteisiin. Asiasta voidaankin käydä pitkää ja perusteellista keskustelua, mutta kannustamisesta on ilmeisesti jo muodostunut osa tavaratuotannon järjestelmää. Ainakin kaikissa Euroopan sosialistisissa maissa aineellista kannustamista käytetään tavaratuotannon tulosten parantamiseksi.

Tavaratuotanto on sosialismissakin avainasemassa.

Tavaratuotanto ei kuitenkaan ole mahdollista ilman ahkeria työntekijöitä, jotka saapuvat säännöllisesti koneittensa ääreen työpaikoille. Sosialismissa, jossa tuotantovälineet ovat yhteisessä omistuksessa, työntekijät työskentelevät yhteisten etujen puolesta.

Työtä tehdään myös kapitalistisessa Suomessa vaikka ihmisten edut eivät olekaan yhteisiä. Työntekijäin etujen mukaista ei ole se, että työnantajat eivät lamakausina anna työntekijöiden tehdä työtä kapitalistien omistamilla koneilla.

Uudessa Suomessa koneet ovat yhteisiä, ja jokaisen ihmisen työpanosta tarvitaan uuden yhteiskunnan rakentamiseksi.

LIITE

Alakohtainen keskittyminen

Eräät talouselämän osa-alueet ovat tärkeämpiä kuin toiset.

Kaikissa maissa on pääomia suoranaisesti ohjaileva luottosektori keskeisessä asemassa. Luottosektoriin kuuluvat ennen muuta pankit ja muut rahoituslaitokset. Myös vakuutusyhtiöt ovat maissa, joissa on rahastoiva vakuutuslaitosjärjestelmä, tärkeitä rahanlainaajia.

Suomessa on perinteisesti vaadittu ennen muuta liikepankkien ja vakuutuslaitosten kansallistamista. On myös esitetty valtion vakuutuslaitoksen perustamista hoitamaan valtiovallan pakollisiksi määräämiä vakuutuksia.

Tässä liiteosassa tarkastellaan yksityiskohtaisesti Suomen luottosektorin rakennetta sekä vakuutuslaitosten keskittymistä. Lisäksi tarkastellaan rakennusteollisuutta, jonka yritykset eivät yleensä ole tiukasti muuta teollisuutta hallitsevan suurpääoman otteessa. Rakennusteollisuuden keskittymistä tarkastellaan siksi, että myös tällä tuotannonalalla on vaadittu valtiovaltaa perustamaan oma rakennusyhtiö. Yhtiön perustamisedellytykset ovat hyvät, sillä valtio toimii rakennustoiminnassa merkitsevimpänä rahoittajana.

Lopuksi tarkastellaan lääke-, tupakka- ja panimoteollisuudessa toimivia yhtiöitä sekä näillä aloilla tapahtunutta keskittymistä. Alojen kansallistamista on vaadittu sosiaalisin perustein eli siksi, että kenenkään ihmisen ei pitäisi päästä rikastumaan toisten ihmisten terveyden kustannuksella.

Luottosektori

Edellä on jo useassa yhteydessä esitetty, että kansantaloudessa työn tuloksena syntyneet tulot voidaan käyttää joko kulutukseen tai investointeihin (kiinteän omaisuuden hankintaan). Sitä, miten näitä varoja ohjataan mihinkin käyttöön, kutsutaan pääomavirtojen ohjailuksi.

Useinkaan sillä tai niillä, jotka kapitalistisessa taloudessa investoivat talojen, siltojen, laitureiden, tehdasrakennusten, koneiden ja laitteiden hankintaan, ei ole riittävästi tuloja niin että he kykenisivät hankkimaan kiinteää omaisuutta käteismaksulla. Tavallista on, että ainakin osa investoinneista rahoitetaan ottamalla lainaa.

Vuoden 1976 päättyessä valtio ja rahoituslaitokset olivat luottokantatilaston (ennakkotietojen) mukaan antaneet rahaa lainaksi 107.000 milj. markkaa. Suurin osa luotoista oli annettu kiinteän pääoman bruttomuodostuksen eli investointien rahoitukseen. Kotimaisten lainojen ohella tähän tarkoitukseen oli käytetty myös ulkomaisia varoja.

Suomessa rahaa antavat lainaksi suurimmalta osin yksityiset rahoituslaitokset.

Valtion suoranainen osuus maan luottokannasta vuonna 1976 oli noin 12 % (13.500 milj. mk.)

Sen lisäksi valtio oli antanut rahaa lainaksi välillisesti (mm. Suomen Pankin, Postipankin ja Kansaneläkelaitoksen välityksellä) niin, että kaiken kaikkiaan julkisen vallan välittömässä ja välillisessä valvonnassa voidaan katsoa olevan noin 1/3 Suomen luotoista. Tosiasiassa valtion osuus ei ole näin suuri, koska valtiolla ei ole yhtenäistä rahoituspolitiikkaa eikä valtiovalta ole keskittänyt varojen ohjaamista yhtenäisen valvonnan alaisuuteen.

Rahoituslaitokset olivat vuoden 1976 päättyessä antaneet rahaa lainaksi (87.000 milj. mk) seuraavassa suhteessa:

Liikepankit	32,3 %
Säästöpankit	12,5 %
Osuuspankit	10,8 %
Henkilövakuutusyhtiöt	10,3 %
Suomen Pankki	8,2 %
Postipankki	8,1 %
Eläkesäätiöt ja -kassat	4,0 %
Yksityiset kiinnitysluottolaitokset (Maa- ja Teollisuuskiinteistöpankki Oy, Suomen Asuntohypoteekkipankki, Suomen Hypoteekkiyhdistys, Suomen Teollisuuspankki Oy ja Suomen Kiinteistöpankki Oy)	3,9 %
Vahinkovakuutusyhtiöt	3,3 %
Julkiset rahoituslaitokset (Vientiluotto Oy, Sponsor Oy ja Kehitysaluerahasto Oy)	3,1 %
Mortgage Bank of Finland Oy	1,4 %
Yksityiset rahoituslaitokset (Teollistamisrahasto Oy, Suomen Interfactors Oy ja Ålands Factoring Ab)	1,2 %
Luottokaupan rahoituslaitokset	0,6 %

Luottokannan jakaumassa ei ole 1970-luvulla tapahtunut suuriakaan muutoksia. Mutta 1960-luvun alkuun verrattuna Kansaneläkelaitoksen osuus on romahdusmaisesti laskenut ja vastaavasti työeläkerahastojen osuus on nopeasti noussut. Tämä kehitys voitiin ennakoida jo rahastoivan työeläkejärjestelmän perustamisesta päätettäessä.

Myös Postipankin merkitys on viime vuosina jonkin verran kasvanut. Yksityisissä liikepankeissa tunnetaan huolta sen aseman vahvistumisesta valtion varojen läpikulkupaikkana.

Enin osa Suomen luotoista on annettu lainaksi yksityisistä rahoituslaitoksista. Rahat on lainattu sellaisiin tarkoituksiin ja sellaisille luotonsaajille, joista yksityiset yritykset ovat päässeet päättämään.

Maan pankkitoiminnassa luottojen myöntämisen tärkeimpiä perusteita on pankkijärjestelmän rakenteen vuoksi ollut se, että ennen muuta on pyritty tyydyttämään yksityisen suurteollisuuden rahoitustarve.

Kaikki luotot eivät ole yhteiskunnallisilta vaikutuksiltaan yhdenvertaisia. Tärkeimpiä ovat ne luotot, jotka annetaan tehdas-

teollisuuden käyttöpääomaksi tai uusien investointien rahoittamiseen. Näiden luottojen osuus Suomen luottokannasta on noin 1/4.

Teollisuuden luotot jakautuivat eri rahoituslaitosten kesken vuonna 1976 suurin piirtein seuraavalla tavalla:

Liikepankit	32 %
Henkilövakuutusyhtiöt	13 %
Julkiset luottolaitokset	10 %
Postipankki	8 %
Eläkesäätiöt ja -kassat	8 %
Yksityiset kiinnitysluottolaitokset	6 %
Suomen Pankki	5 %
Valtio ja sosiaaliturvarahastot	5 %
Mortgage Bank of Finland	4 %
Muut yksityiset rahoituslaitokset	3 %
Vahinkovakuutusyhtiöt	3 %
Säästöpankit ja osuuspankit	3 %

Olennaista on, että teollisuudenkaan luotottajista mitkään rahoituslaitokset eivät anna lainaksi omia varojaan. Pankit lainaavat suoranaisesti säästäjiensä rahoja ja keskuspankkiluoton välityksellä myös yhteisiä varoja. Henkilövakuutusyhtiöt sekä eläkesäätiöt ja -kassat lainaavat tulevien korvauksen- tai eläkkeensaajien rahoja. Valtio sekä julkiset rahoituslaitokset lainaavat veronmaksajien rahoja. Muut luottolaitokset taas lainaavat suurelta osin ulkomailta velaksi otettuja rahoja.

Samoin kuin koko luottokannasta on myös teollisuuden luotoista vain 1/3 suoraan tai edes välillisesti julkisessa valvonnassa.

Liikepankit

Liikepankit ovat maan talouden kannalta avainasemassa. Ne keräävät ottolainaustileille suurimman osan kansalaisten säästöistä. Ne luotottavat käyttöönsä saamillaan varoilla elinkeinoelämää ja teollisuutta. Ne luotottavat aloja, joilla pääoma uusintuu nopeimmin. Ne hoitavat kotimaisten yritysten ulkomaisen maksuliikkeen. Liikepankit ovat myös muiden yhtiöiden suuria omistajia ja maan finanssiryhmien keskuksia.

Suomessa toimii tällä hetkellä seitsemän osakeyhtiömuotoista liikepankkia. Ne ovat *KOP, SYP, HOP, Säästöpankkien Keskus-Osake-Pankki (SKOP), Osuuspankkien Keskuspankki Oy (OKO)* sekä ahvenanmaalainen *Ålands Aktiebank* ja Suomen Työväen Säästöpankkia lähellä oleva *Peruspankki Oy.*

KOP:n ja SYP:n rinnalla muut liikepankit ovat vähemmän tärkeitä.

Suomen historian aikana meillä on toiminut 39 liikepankkia. Kun niitä nykyisin on vain seitsemän, joista kaksi merkityksellistä, keskittyminen on edennyt pitkälle. Keskittymistä on tapahtunut sekä pankkien toiminnan lopettamisen että niiden yhtymisten (fuusioiden) seurauksena.

Harvat liikepankit ovat tehneet konkurssin. Jos pankki on ollut lähellä vararikkoa, muut pankit ovat yleensä tulleet pelastamaan sen.

Molemmat merkitykselliset liikepankit KOP ja SYP ovat kasvaneet pankkien keskinäisten yhdistymisten tuloksena.

Kahdella suurimmalla liikepankilla on muutoinkin ollut Suomen taloudessa keskeinen asema. Ensimmäisen maailmansodan jälkeistä yli kahdenkymmenen liikepankin aikaa lukuun ottamatta kahden suurimman osuus liikepankkien talletuksista on aina vaihdellut 75—90 prosentin välillä.

Pankkien väliset kilpailun rajoitukset, jotka nyt ovat yleisiä, eivät ole olleet aina voimassa. Kun maaseutukaupunkeja pyrittiin liittämään jonkun pankin sivukonttoriverkon piiriin, suurasiakkaiden oli aikanaan mahdollista saada toisesta pankista rahoilleen suurempi korko kuin toisesta. Samoin myös luottoehdot olivat aikaisemmin kilpailun väline.

Kilpailu johti eräiden liikepankkien toiminnan vaikeutumiseen. Siksi pankkien yhteisen edun mukaista on ollut poistaa kilpailun aiheuttamat haittatekijät.

Tänä päivänä kaikkien pankkien korot, talletusehdot ja tariffimääräykset ovat täsmälleen samat. Ottolainauskorkokin oli parinkymmenen vuoden ajan vuoden 1977 syksyyn saakka kaikissa pankeissa täysin sama.

Pankkien yhteisesti valvoma ja osin toteuttamakin mainonta pyrkii osoittamaan eroja liikepankkien kesken sellaisissa asioissa, joissa niitä ei ole. Ystäviä palvellaan aivan yhtäläisesti meidän ja heidän liikepankissa.

Pankkien todelliset erot ovat historiallista perua. 1800-luvun lopussa, jolloin SYP:n edeltäjäpankit ja KOP syntyivät, maa oli jakautunut kahteen erikieliseen leiriin. Toista yhdisti ruotsin ja toista suomen kieli ja mieli. Ruotsinmieliseen leiriin kuului valtaosa silloista sivistynyttä luokkaa, virkamiehiä ja ylempää porvaristoa kaupungeissa ja maalla. Heidän hallussaan olivat myös varhaisimmat tuotantovälineet.

KOP:n usein lainattu 50-vuotishistoriikki antaa kuvan syistä, jotka johtivat suomenkielisen pankin perustamiseen vuonna 1889. Kahdella leirillä tarkoitetaan suomen- ja ruotsinkielistä etujoukkoa.

Näiden kahden leirin kesken oli meillä jaettuna valta valtiossa ja yhteiskunnassa, niiden kesken olivat myös jaettuina aineelliset ja henkiset sivistysvoimat ja näihin perustuvat kehitysedellytykset. Tämä jako ei ollut kummassakaan suhteessa tasainen. Ruotsinmielisellä taholla oltiin niin toisessa kuin toisessakin suhteessa ylivoimaisesti voiton puolella, siellä kun oli pääosa kansakunnan historiallista kulttuuriperintöä ja varallisuutta. Näiden seikkojen johdosta taloudellinen valta oli, vieläpä yksinomaisemmin kuin henkinen ja valtiollinen, ruotsinmielisten hallussa. Teollisuus ja tukkukauppa olivat heidän käsissään jo sen vuoksi, että sitä korkeampaa kehittyneisyyttä, jota ne vaativat harjoittajiltaan, toistaiseksi saattoi olla vain vähässä määrin ulkopuolella vanhempaa sivistysluokkaa. Ja lisäksi kaikkeen tähän tuli erittäin merkitsevänä tekijänä vielä eräs seikka: määräysvalta kansakunnan rahapääomien suhteen oli kokonaan ruotsinmielisellä taholla. Tässäkin oli ruotsalaisen leirin kokoonpano ratkaiseva. Ne erilaiset laitokset, joihin maan rahapääomat olivat kerääntyneet, olivat tietenkin niiden hoidettavina, joilla luonnollisista syistä yleensä on johtava asema yhteiskunnassa, nimittäin maan sivistyneen säädyn. Ja kun pääosa siitä oli ruotsinmielisiä, tuli tämäkin valta siten kuulumaan heille. Siitä myös seurasi, etteivät ruotsinmieliset vallinneet ainoastaan omia varojaan ja niiden käyttämistä. Ne hallitsivat suurta ja kehityksen edistyessä yhä suurenevaa osaa myös suomenkielisen kansanaineksen rahapääomista, määräten miten, mihin tarkoituksiin ja keiden hyväksi nekin käytettiin.

Liikepankeilla on yhteiskunnassa valtaa. Ne pystyvät keskeisesti vaikuttamaan siihen, kenen pääoma saa uusintua tuotannossa.

Liikepankkien valtaa on eri maissa pyritty lainsäädäntötoi-

min vähentämään tai jakamaan myös muille kuin niiden omistajille. Monissa maissa liikepankkeja on jopa kansallistettu, esimerkiksi sodan jälkeen Italiassa ja Itävallassa.

Ranskassa valtion vaikutusvalta rahoitusmarkkinoilla on viety kaikkein pisimmälle. Siellä kansallistettiin ensimmäisinä sodanjälkeisinä vuosina tärkeimmät talletuspankit sekä perustettiin erityinen valtion luottoneuvosto. Samoin vahvistettiin keskuspankin asemaa. Vaikka Ranskassa toimii yli 300 pankkia, tärkeimmät luottopäätökset tehdään keskuspankissa ja muissa valtion omistamissa pankeissa. Lähes 1/3 Ranskan luotoista on myönnetty kolmesta kansallistetusta pankista (Banque Nationale de Paris, Crédit Lyonnais ja Société Générale). Kuusi suurinta pankkia, joista puolet siis on julkisessa omistuksessa, omistaa yli 4/5 ranskalaisten pankkien kirjanpidollisesta omaisuudesta.

Englannissa suurimmat liikepankit ovat yksityisessä omistuksessa. Työväenpuolueen (labour) puoluekokouksessa vuonna 1976 hyväksyttiin aloite, jonka mukaan neljä suurinta liikepankkia (Barclays, Lloyds, Midland ja National Westminster) olisi Englannissa kansallistettava. Mainittujen neljän pankin osuus kaikkien pankkien talletuskannasta on lähes kolmannes. Yksityiset pankit aloittivat välittömästi lehdissä ilmoittelukampanjan kansallistamisesitystä vastaan, eikä kansallistaminen muutoinkaan ole lähitulevaisuudessa todennäköinen. Aloite, joka labour-puolueen puoluekokouksessa hyväksyttiin, osoittaa joka tapauksessa sen, että liikepankkien asema koetaan tärkeäksi jokaisen maan taloudessa.

Pohjoismaissakin liikepankkien omistajien valtaa on rajoitettu antamalla julkiselle vallalle mahdollisuus valita edustajia yhtiöiden hallintoelimiin.

Ruotsissa säädettiin vuonna 1970 laki, jonka perusteella maan hallituksella on mahdollisuus nimetä yksi tai useampia edustajia liikepankin hallitukseen. Tätä oikeutta Ruotsin hallitus on käyttänyt hyväkseen. Sen lisäksi säädettiin Ruotsissa vuonna 1976 laki, jonka mukaan julkinen valta voi valita edustajia myös liikepankkien alueellisiin ja paikallisiin hallituksiin.

Samoin säädettiin vuonna 1976, toisessa yhteydessä, laki siitä, että työntekijät saivat yleisesti oikeuden nimetä kaksi edustajaa yrityksen (myös liikepankin) hallitukseen sekä yhden edustajan erilaisiin alueellisiin hallituksiin.

Norjassa säädettiin keväällä 1977 laki, jonka perusteella yksityistenkin liikepankkien hallintoelinten jäsenten enemmistö (2/3) valitaan kansanvaltaisesti.

Suomessa, jossa kansallistamiseen ei riitä yksinkertainen enemmistö valtiopäivillä niin kuin useimmissa muissa Länsi-Euroopan maissa, liikepankkien kansallistaminen ei ole ollut ajankohtainen asia. Aloitteet Ruotsissa sovellettavan myötämääräämisoikeuden tuomisesta suomalaisten liikepankkien hallintoon eivät myöskään ole olleet laajasti esillä.

Muut rahanlainaajat

Kansaneläkelaitoksen merkitys tuotantovälineiden hankintojen rahoittajana siis pieneni eläkejärjestelmän uudistamisen yhteydessä. Sen tilalle tulivat yksityiset henkilövakuutusyhtiöt, jotka nyt ohjaavat merkitseviä lainavirtoja.

Valtiovallan valvomista rahoituslaitoksista *Postipankki* on nimenomaan valtiontalouden pankki. Se toimii laajassa yhteistoiminnassa Suomen Pankin kanssa. Kun valtio esimerkiksi 1970-luvun noususuhdannevuosina peri palkansaajaväestöltä liian paljon veroja, ylimääräiset kassavarat talletettiin Postipankkiin. Sieltä ne talletettiin edelleen *Suomen Pankkiin*, joka puolestaan antoi liikepankkien keskuspankkiluoton kiintiöiden kasvaa ja lisäsi tällä tavalla uusien tuotantovälineiden rahoitusmahdollisuuksia. Tältä osin julkinen valta olisi voinut nykyisenkin lainsäädännön puitteissa rajoittaa yritysten ylisuuria investointeja.

Kun liikepankit saavat eri muodoissa valtion rahavirtoja ohjailtavakseen, ne saavat yhteiset varat käyttöönsä Suomen Pankin ja Postipankin välittäminä eivätkä suoraan pankkien omille tileille tallettajien uusina säästöinä. Tämän takia — ja

yksityisten tuotantovälineiden rahoittamiseksi — liikepankit vaativat aina valtion menotalouden supistamista ja verojen alentamista. Ne laskevat näin saavansa suuremman osan kansan varoista itselleen ilman valtion myötävaikutusta.

Suomen Pankin ja Postipankin yhteistoiminta jatkuu myös yhteisessä tytäryhtiössä *Mortgage Bank of Finland Oy:ssä.* Tämän luottolaitoksen merkitys on ennen kaikkea siinä, että se osallistuu yhtiöiden perusluototuksen järjestämiseen pitkäaikaisten luottojen avulla.

Kiinnitysluottolaitoksista merkittävin *Suomen Teollisuuspankki Oy* on yksityisten liikepankkien omistuksessa. Se perustettiin 1920-luvulla, ja tällöin aloitteentekijänä toimi mm. Suomen Pankki. Yhtiö toimii Mortgage Bankin tapaan tuotantoyhtiöiden perusluottojen järjestäjänä. Toiminta perustuu suurelta osalta obligaatioluottoihin, joiden ostajina ovat olleet sekä ulkomaiset rahalaitokset että takuumiehenä toimiva Suomen valtio. Obligaatioiden ostajille myönnetyn verovapauden ulotuttua vuonna 1969 valtion obligaatioiden lisäksi myös yksityisten yhtiöiden liikkeelle laskemiin papereihin, alkoi Teollisuuspankki markkinoida niitä yleisölle.

Teollisuuspankin omistavat ja sitä hallitsevat suuret liikepankit. Rahoittajia edustavat hallituksessa myös Suomen Pankin ja Valtiovarainministeriön edustajat. Muista kiinnitysluottolaitoksista *Maa- ja teollisuuskiinteistöpankki Oy* on OKO:n ja *Suomen Kiinteistöpankki Oy* SKOP:n omistuksessa.

Kiinnitysluottolaitosten ohella kehitysluottolaitokset ovat laajentuneet nopeasti. Niissäkin valtio rahoittaa.

Kun *Kehitysaluerahasto Oy* perustettiin alueellisten kehityserojen tasoittamiseksi, *Teollistamisrahasto Oy* syntyi ennen kaikkea pienteollisuuden toiminnan rahoittamiseksi. Se hankkii suuren osan lainavaroistaan ulkomailta mm. YK:n ja Maailmanpankin alaisuudessa toimivan Kansainvälisen Rahoitusjärjestön (IFC:n) välityksellä.

Teollistamisrahasto on muiden rahanlainaajien hallitsema luottolaitos. Sen hallintoelimissä ovat edustettuina kaikkien

rahalaitosten korkeimmat johtajat. Myös *Sponsor Oy:n* hallintoelimissä ovat suurelta osin samat henkilöt. Näiden rahoituslaitosten ensisijaisena tehtävänä on Suomen tuotannollisen perustan vahvistaminen.

Sen sijaan *Suomen Vientiluotto Oy* on syntynyt puhtaasti rahoitusjärjestelyjä varten.

Kun tavaran toimittajat kilpailevat tilauksista keskenään, ne joutuvat antamaan ostajille luottoja. Tätä tarkoitusta varten KOP, SYP ja HOP perustivat yhtiön vuonna 1956, mutta se ei juurikaan pystynyt laajentamaan luotontarjontaa ohi normaalien liikepankkiluottojen. Suomen Pankin avulla saatiin aikaan pienehköjä uusia luottojärjestelyjä.

Vuonna 1963 valtiovallalle annettiin Vientiluotto Oy:n osake-enemmistö. Samalla valtio sitoutui yhdessä osakaspankkien kanssa ostamaan yhtiöltä sen liikkeelle laskemia debentuurilainoja (velkakirjoja). Niiden ohella on ulkomaista rahoitusta käytetty rahantarpeen tyydyttämiseen.

Suomen Vientiluotto Oy:n hallintoelimiin kuuluu sekä julkisten rahalaitosten että yksityisten pankkien korkeinta johtoa.

Kotimaassa vientiluottoa vastaavan järjestelyn nimenä on *KTR-järjestely* (Kotimaisten toimitusluottojen rahoitusjärjestely). Se tukee metalliteollisuutta harjoittavien yhtiöiden toimituksia kotimaisille ostajille. Järjestelyn avulla on rahoitettu puunjalostusteollisuuden kone- ja laitehankintoja sekä laivoja.

Muodoltaan KTR-järjestely on normaali pankkilaina, jonka rahoitusjärjestelyyn osallistuvat ostajan ja myyjien pankkien lisäksi myös Postipankki ja Suomen Pankki.

Vakuutustoiminta

Suurimman osan (3/4) maksutuloistaan vakuutusyhtiöt saavat lakisääteisistä vakuutuslajeista: eläkevakuutuksesta, tapaturmavakuutuksesta ja liikennevakuutuksesta.

Suomessa vakuutusjärjestelmä perustuu rahastointiin. Tämän periaatteen mukaan yhtiöt keräävät vakuutusmaksuja enemmän kuin mitä varsinaisiin korvaussuorituksiin kulloinkin tarvitaan rahaa. Varat sijoitetaan rahastoihin, joista korvaukset tulevaisuudessa maksetaan.

Vakuutustoiminta on liiketoimintaa, jossa yhtiöt saavat pääasiassa kahdenlaisia tuloja: ne saavat vakuutusmaksutuloja ja ne saavat tuloja rahastoissa olevien varojen sijoitustuottoina. Vakuutusyhtiöiden voitot ovat sitä suuremmat, mitä vähemmän niiden tarvitsee korvata vahinkoja tai mitä suuremman tuoton ne saavat sijoittamilleen varoille.

Vakuutusyhtiöitten liiketoimintaan kuuluu olennaisesti myös se, että ne pyrkivät pienentämään omaa korvausriskiään jälleenvakuutusten avulla. Jälleenvakuutustoiminta on luonteeltaan kansainvälistä, ja tämän takia monet taloudelliset katastrofit eri länsimaissa saattavat tulla myös suomalaisten vakuutusyhtiöitten maksettaviksi samoin kuin kotimaiset vakuutustapahtumat menevät maksuun ulkomaille.

Erityisesti lento-, meri-, kuljetus- ja jälleenvakuutusten hankintaa varten suomalaiset vakuutuslaitokset ovat viime vuosina perustaneet yhtiöitä ulkomaille tai ovat hakeutuneet osakkaiksi siellä toimiviin yhtiöihin.

Suomen vakuutuslaitosjärjestelmä kuuluu Länsi-Euroopan keskittyneimpiin. Vain muissa Pohjoismaissa vakuutusmarkkinoita hallitsevat yhtä harvat yhtiöt.

Suomessa samat yhtiöt eivät saa harjoittaa vahinko- ja henkivakuutustoimintaa. Siksi näitä vakuutuslajeja on syytä tarkastella erillisinä vaikka vakuutusyhtiöiden tosiasiallinen yhteistyö ulottuukin nykyisin yli vakuutusmuotojen ja yhtiörajojen. Yhdet ja samat vakuutusasiamiehet pystyvät nykyisin tarjoamaan kaikenlaisia vakuutuksia.

Toisaalta pelkkien henkivakuutusyhtiöiden erottaminen omaksi vakuutuslaitosryhmäkseen ei ole tarkoituksenmukaista vaan ne kannattaa yhdistää eläkevakuutusyhtiöiden kanssa. Yleisen sosiaaliturvan kehittymisen myötä — ja kun henkivakuutuksia ei ole pystytty tehokkaasti markkinoimaan uutena säästämisen muotona — henkivakuutustoiminnan osuus yhtiöiden yhteenlasketuista vakuutusmaksutuloista on enää kuutisen prosenttia. Henkilövakuutuspuolella varsinaiset rahavirrat syntyvät lakisääteisistä eläkevakuutuksista, joiden osuus kaikista vakuutusmaksuista on yli puolet.

Vahinkovakuutusyhtiöt

Vuonna 1976 kolme suurinta vahinkovakuutusryhmittymää keräsi lähes 2/3 alan ensivakuutuksen maksutulosta eli tulosta jossa ei ole otettu huomioon jälleenvakuutusta.

Nämä kolme ryhmittymää omistivat myös noin 2/3 kaikkien vahinkovakuutusyhtiöiden kirjanpidollisesta omaisuudesta.

Muut nelisenkymmentä yhtiötä jakoivat keskenään markkinoista jäljelle jäävän kolmanneksen.

Suurimman vahinkovakuutusyhtiön asemasta kilpailevat tasapäisesti Vakuutus Oy Pohjola ja Keskinäinen yhtiö Sampo. Nämä yhtiöt erottuvat selvästi muista.

Pohjola on osakeyhtiö, jossa omistajat määräävät. Yhtiön suurimpia omistajia ovat Keskinäinen yhtiö Suomi-Salama (41,1 %) ja KOP (16,1 %). Yhdessä Suomi-Salaman kanssa Pohjola harjoittaa niin pitkälle menevää yhteistoimintaa kuin se lainsäädännön puitteissa on mahdollista, ja nämä yhtiöt muodostavat selvän ryhmittymän vakuutusalalla. Samaan ryhmittymään kuuluu myös eläkevakuutusyhtiö *Oy Ilmarinen* josta Suomi-Salama omistaa 55,2 % ja Pohjola 28,6 %. Ryhmittymään kuuluvat edelleen Pohjolan tytäryhtiöt *Eurooppalainen*

ja *Osmo*.

Pohjolan tytäryhtiöt omistavat huomattavan suuren määrän pääyhtiön osakkeita (12,8 %). Uuden osakeyhtiölakiesityksen mukaan tytäryhtiöt eivät saa omistaa pääyhtiön osakkeita, ja lähivuosina noin 1/10 Pohjolan osakekannasta tullaan muodollisesti siirtämään toisille omistajille.

Kun Pohjola on osakeyhtiö, siinä käyttävät valtaa osakkeenomistajat. Keskinäisissä yhtiöissä määräävät vakuutuksenottajat, ja mahdollisissa äänestyksissä ne voittavat jotka ovat maksaneet eniten vakuutusmaksuja. Ainoastaan Pohjolan yhteistyökumppanissa Suomi-Salamassa (ja osin Kalevassa) on muista yhtiöistä poikkeava käytäntö, sillä siellä vakuutuksenottajat valitsevat kirjevaaleilla oikein edustajiston nimeämään yhtiön varsinaiset päätöksentekijät.

Keskinäisessä yhtiössä Sammossa asiat taas päätetään vakuutuksenottajien yhtiökokouksessa, johon yleensä osallistuu vain harvoja henkilöitä. Siellä muutamat suurvakuuttajat sanelevat päätökset.

Sampo on melkoinen kummajainen vakuutusalalla ja Suomen talouselämässäkin sen johdosta, että yhtiöllä ei ole kiinteää pankkisuhdetta kumpaankaan suureen finanssiryhmään SYP:iin tai KOP:iin. Tämän takia on muiden vakuutusyhtiöiden joskus helpompi luoda uusia asiakassuhteita.

Kaikilla yhtiöillä on vakiintuneet asiakassuhteet, jotka muodostavat niiden toiminnan perustan. Vakiintuneisiin asiakassuhteisiin vakuutusalalla kuuluvat monien valtion omistamien yhtiöiden vakuutukset, jotka ovat Sammossa. Vastaavasti monien valtion yhtiöiden johtajat ovat Sammon hallintoelimissä. Monet kunnatkin ovat Sammon vakuutusasiakkaita.

Kaiken kaikkiaan valtion yhtiöiden ja kuntien vakuutusmaksut muodostavat melkoisen suuren osan niistä vakuutusmaksuista, joita ei ole suoranaisesti sidottu jommankumman suuren finanssiryhmän omiin vakuutuslaitoksiin. Kilpailu näistä vakuutusmaksuista on kasvanut ja kasvaa. Vakuutusmaksujen ohellahan yhtiöt kilpailevat mahdollisuudesta päästä sijoittamaan sitä osaa näistä maksuista, joka rahastoivassa järjestelmässä siirretään vakuutusrahastoon.

Kun kilpailu vakuutusmarkkinoilla edelleen kiristyy, se tullee ratkaisevalla tavalla vaikuttamaan juuri Sammon toimintaan. Yhtiöllä ei ole samanlaista tukevaa taustaa kuin KOP:n ja SYP:n ryhmän vakuutusyhtiöillä.

Lisätäkseen palvelujaan muissa vakuutuslajeissa Sampo perusti vuonna 1976 oman henkivakuutusyhtiön, jonka nimeksi irrotettiin jälkimmäinen osa koko yhtiön aikaisemmasta nimestä Sampo-Tarmo. Sammon omistama *henkivakuutusosakeyhtiö Tarmo* liittyi täten uutena yrittäjänä maamme henkivakuutusyhtiöiden harvaan joukkoon. Uuden yhtiön perustamisen ansiosta Sammon vakuutusasiamiehet pystyvät tarjoamaan asiakkailleen myös henkivakuutuksia. Eläkevakuutukset joudutaan Sammon piirissä tarjoamaan Suomi-Salaman ja Pohjolan hallitseman Ilmarisen välityksellä. Sampo on yhtiön vähemmistöosakas (13,3 %).

Tulevaisuudessa Sampo saattaa olla kiinnostunut omasta eläkevakuutusyhtiöstä, ja valmiina olevista vaihtoehdoista sitä varmasti kiinnostavat eläkevakuutusyhtiö Kalervon tulevaisuuden suunnitelmat.

SYP:n finanssiryhmän vakuutusyhtiöissä yhteistyökumppanit on sen sijaan katsottu valmiiksi.

Suurteollisuuden hallitsemassa *keskinäisessä yhtiössä Teollisuusvakuutuksessa* on mukana myös eräitä KOP:n ryhmän yhtiöitä, mutta koska Suomen varsinainen suurteollisuus on historiallisista syistä suurelta osin SYP:n asiakkaita, SYP:n asiakkaat määräävät Teollisuusvakuutuksessa.

Teollisuusvakuutus on tyypillisesti sellainen yhtiö, jossa omistajat jakavat kiinteän omaisuuden tuhoutumisriskiä keskenään ja jälleenvakuuttajien kanssa. Teollisuusvakuutus ei tarvitse pieniä asiakkaita. Näitä varten on olemassa vakuutusosakeyhtiö Fennia, josta Teollisuusvakuutus omistaa yli puolet (50,3 %).

Fennia on siis osakeyhtiö, jota omistajat hallitsevat osake-

pääoman välityksellä. Fennia myy vahinkovakuutuksia kaikille, jotka haluavat ostaa sen tarjoamia palveluksia. Saman ryhmittymän vakuutusasiamiehet myyvät myös Eläke-Varman eläkevakuutuksia ja vuodesta 1977 lähtien Kalevan henkivakuutuksia.

Vuonna 1977 Fennian osakepääomaa korotettiin. Tässä yhteydessä yhtiön omistussuhteet jonkin verran muuttuivat. Suuromistaja Teollisuusvakuutus ei kuitenkaan luopunut omasta osuudestaan hiukkaakaan, sillä se haluaa omistaa yhtiön osakkeiden enemmistön.

Fennian muita suuria omistajia olivat aiemmin Eläke-Varma (13,9 %), SYP (13,9 %) ja yhtiön oma tytäryhtiö Kiinteistö Oy Alta (2,7 %). Osakeannin yhteydessä Altan osakkeet myytiin keskinäiselle vakuutusyhtiölle Kalevalle. Samoin Eläke-Varma ja SYP luopuivat osuudestaan niin, että Kaleva sai omistukseensa noin 10 % Fennian osakkeista. Näiden osakekauppojen ja uuden yhteistyösopimuksen avulla Kaleva liitettiin mukaan Teollisuusvakuutuksen, Fennian ja Eläke-Varman muodostamaan ryhmittymään. Se pystyi tuomaan yhteistyöhön mukaan henkivakuutukset, joita tässä ryhmässä ei ollut aikaisemmin kaupan.

Vahinkovakuutusyhtiöiden suuruusjärjestyksessä jäävät Teollisuusvakuutus ja Fennia yhteenlaskettunakin selvästi jälkeen johdossa olevasta Pohjolasta ja sen johtoasemaa uhkaavasta Sammosta.

Vielä selvemmin kahdesta suuresta jäävät jälkeen keskisuuret vahinkovakuutusyhtiöt *Aura, Yrittäjäin Vakuutus, Kansa* ja *Pohja*. Näiden neljän yhtiön vakuutusmaksutulo on yhteenlaskettuna samaa suuruusluokkaa kuin Pohjolan tai Sammon yksin saamat vakutuusmaksut.

Kun vakuutusalan suuryhtiöt ja pellervolaisen (kepulaisen) liikkeen Aura, pienyrittäjien ylläpitämä Yrittäjäin Vakuutus, SOK-laisen osuusliikkeen tukema Pohja ja OTK-laisen osuusliikkeen sekä ammattiyhdistysliikkeen tukema Kansa ovat vieneet vakuutusmarkkinoista osuutensa, josta niiden on tausta-

ryhmiään kiittäminen, muiden yhtiöiden osalle ei jää kovinkaan paljon vakuutusmaksutuloja.

Vakuutustoiminnan ja sen rahavirtojen keskittymisellä tarkoitetaan sitä, että suuryhtiöt hallitsevat markkinoita. Vahinkovakuutuksissa hallitsevassa asemassa ovat Pohjola, Sampo ja Teollisuusvakuutus (Fennioineen).

Henkivakuutus Henkivakuutusyhtiöitä on Suomessa kahdeksan: Suomi-Salama, Kaleva, Henki-Pohja, Henki-Aura, Henki-Kansa, Verdandi, Liv-Alandia ja Tarmo. Näistä yhtiöistä suurimmat markkinaosuudet vuonna 1976 oli *Suomi-Salamalla* (42 % henkivakuutuksen maksutuloista) ja *Kalevalla* (24 %), jotka molemmat ovat viime vuosien aikana yhdistäneet toimintansa vahinko- ja eläkevakuutuksia hoitavien yhtiöiden kanssa. Samoin muut henkivakuutusyhtiöt ovat osa suurempia vakuutuskonserneita.

Kun henkivakuutuksista ei ole pystytty luomaan joustavaa ja yksinkertaista säästämismuotoa, niiden osuus maan vakuutustoiminnan maksuvirroista on jatkuvasti pienentynyt. Näillä yhtiöillä on kuitenkin runsaasti vanhaa varallisuutta, ja ne tekevät kaikkensa uusien vakuutusmuotojen löytämiseksi.

Tällainen uusi vakuutusmuoto on *ryhmähenkivakuutus*, jollaista SAK vaati vuoden 1976 työehtosopimusneuvotteluissa kaikille palkansaajille. Vaatimus toteutuikin.

Vuoden 1977 alusta lähtien kaikki palkansaajat on vakuutettu kuolemantapauksen varalta. Henkivakuutuksen kustantaa työnantaja, joka maksaa 2 promillea palkkasummastaan tämän vakuutuslajin vakuutusmaksuna.

Ryhmähenkivakuutuksen maksutuloja ei rahastoida, eikä niillä sen takia ole samaa suurta kansantaloudellista merkitystä kuin rahastoivan vakuutusjärjestelmän maksuilla.

Työehtosopimusneuvotteluissa SAK vaati osana työrauhan hintaa puolet näistä varoista, joita vuoden aikana tämän vakuutuksen piirissä liikkuu noin 70 milj.markkaa, ohjattavaksi vakuutusyhtiö Kansalle. Näillä vakuutusmaksutuloilla ei kuiten-

kaan edistetty laajassa mitassa pääomavirtojen ohjaamista. Asia olisi ollut toinen, jos vastaava osuus lakisääteisen työeläkevakuutuksen maksuista olisi ohjattu työväenliikkeen omiin yhtiöihin.

Voimaan saatettu ryhmähenkivakuutus on siltä osin puutteellinen, että vakuutuksen voimassaolo lakkaa yhden vuoden kuluttua työsuhteen päättymisestä. Jos vakuutus jatkuisi sen jälkeen, vakuutusturva olisi hoidettava rahastojen välityksellä, ja tällä vakuutusmuodolla olisi silloin enemmän merkitystä.

STK:n puolella monet pienet työnantajat vastustivat äänekkäästi sitä, että maksuja ohjattiin Kansalle edelleen korvauksensaajille jaettavaksi. Vastustus varmaankin johtui vakuutuksen luonteen väärästä tulkinnasta, ja äänekäs valitus on myöhemmin vaiennut. Asiaan lienee vaikuttanut myös se, että toiset vakuutusyhtiöt olivat tukemassa järjestelyä. Ne tiesivät tällä tavalla saavansa joka tapauksessa jaettavaksi toisen puolen varoista, joita ei ilman SAK:n ja Kansan yhteistyötä olisi tullut vakuutusalalle jakoon lainkaan.

Eläkevakuutus Vuonna 1956 kansaneläkejärjestelmässä luovuttiin rahastoinnista. Se merkitsi Kansaneläkelaitoksen vaikutusvallan romahtamista Suomen talouselämässä.

Samaan aikaan ruvettiin maassa valmistelemaan eläkeuudistusta, josta sittemmin kehittyi nykyinen työeläkevakuutusjärjestelmä. Ammattiyhdistysliike osallistui valmistelutyöhön, koska sen piirissä haluttiin saada palkkatyöläisten eläketurva paremmaksi kuin yleisen kansaneläkejärjestelmän kautta oli mahdollista. Ammattiyhdistysliikkeen sosialidemokraattisen johdon avulla saatiinkin työeläkevakuutusjärjestelmä vuonna 1961 kivuttomasti eduskunnassa hyväksytyksi.

Ammattiyhdistysliikkeen tuki työeläkejärjestelmän läpimenolle hankittiin siten, että vakuutusyhtiöitten hallintoelimistä annettiin työmarkkinajärjestöjen (myös työnantajien) edustajille jaettavaksi pieni kiintiö. Niinpä tänä päivänä osallistuu kaikissa eläkevakuutusyhtiöissä kaikkiin tärkeisiin päätöksiin myös SAK:n ja sen jäsenliittojen johtajia ja toimitsijoita.

Suomessa (ja Sveitsissä) työeläkevakuutusjärjestelmää hoitavat yksityiset yhtiöt.

Kaikissa muissa Länsi-Euroopan maissa lakisääteiset eläkejärjestelmät ovat julkisen vallan suoranaisessa hoidossa.

Ruotsissa oltiin vähällä päätyä samanlaiseen yksityisten yhtiöiden järjestelmään kuin Suomessa, mutta siellä valtiopäivillä asian ratkaisi porvarillinen kansanedustaja Ture Königson pidättymällä äänestämästä porvarillisen opposition mukana. Ruotsissa julkisesti hoidettua työeläkejärjestelmää on pystytty kehittämään niin, että palkansaajat ovat niiden rahastojen välityksellä päässeet osalliseksi sekä vallan että varojen käytöstä.

Suomessa työeläkevakuutusjärjestelmä perustuu velkakirjoihin.

Suurin osa suomalaisten työnantajien eläkevakuutusmaksuista on maksettu velkakirjoilla eli työnantajat ovat ns. automaattisen takaisinlainauksen avulla saaneet työeläkejärjestelmän varat takaisin käyttöönsä. Takaisinlainauksen vuoksi ei pääomavirtojen ohjailua yhteiskunnan tuottaviksi tai tarkoituksenmukaisiksi arvioimiin kohteisiin ole voitu harjoittaa Suomessa samassa määrin kuin Ruotsissa.

Suomessa työnantaja voi lainata työeläkevakuutusmaksuistaan automaattisesti takaisin 80 %. Kun järjestelmä on tällainen, takaisinlainausosuus annetaan vakuutusyhtiöille yleensä suoraan velkakirjan muodossa. Tätä lainaa ei voida irtisanoa, ja sitä lyhennetään vuosittain vain kahdeksan prosenttia kulloinkin olevasta lainapääomasta. Eläkerahastot ovat työnantajille halpa laina, joka jatkuu ikuisesti.

Työeläkevakuutusmaksun maksavalle työnantajalle, joka hyötyy automaattisesta takaisinlainauksesta, on tällä tavalla hankittu raha halpaa. Siitä maksetaan vuosittain vain kahdek-

san prosentin suuruinen korko — jonka senkin saa maksaa velkakirjalla. Tämä korko on kaiken lisäksi verotuksessa vähennyskelpoinen kulu samoin kuin muutkin korot.

Seuraava taulukko antaa kuvan Suomen työeläkerahastojen kasvusta sekä maksetuista eläkkeistä:

vuosi	rahastot milj.mk	eläkemenot milj.mk	rahastojen tuotto milj.mk
1962	105,0	3,3	0,9
1965	1112,0	29,1	21,9
1968	2226,3	139,5	126,1
1971	3885,1	406,6	252,0
1975	9542,0	1596,0	601,0

Työnantaja voi järjestää työntekijöittensä lakisääteisen työeläketurvan kolmella eri tavalla: 1) hän voi ottaa eläkevakuutuksen vakuutusyhtiöstä, 2) hän voi perustaa eläkesäätiön tai 3) hän voi käyttää alan eläkekassaa. Vakuutusmenettely on suosituin, sillä kolmelle työntekijälle neljästä on otettu eläkevakuutus jossakin yhtiössä.

Työeläkevakuutusyhtiöitä on Suomessa kahdeksan: Ilmarinen, Eläke-Varma, Kalervo, Aura, Kansa, Pohja, Verdandi ja Liv-Alandia.

Kahden suurimman yhtiön, Ilmarisen ja Eläke-Varman, osuus työeläkejärjestelmän maksutulosta on 2/3 kuten myös niiden osuus tätä toimintaa harjoittavien yhtiöiden kirjanpidollisesta omaisuudesta.

Edellä on jo tullut esille, että *Ilmarisen* omistavat suurelta osin Suomi-Salama ja Pohjola (sekä Sampo). Se on KOP:n ryhmän eläkevakuutusyhtiö, jonka osakepääoma on toiminnan laajuuteen nähden suhteettoman alhainen: 2 miljoonaa markkaa.

Eläke-Varman, keskinäisen eläkevakuutusyhtiön, omistavat suuret SYP:n ryhmän vakuutuksenottajat. Se on SYP:n ryhmän eläkevakuutusyhtiö.

Samalla tavalla kuin Sampo on vahinkovakuutuspuolella tullut toimeen ilman taustalla toimivaa finanssiryhmää, myös *keskinäinen yhtiö Kalervo* on pitkään toiminut yksin. Sitä tukevat pienet yrittäjät, joilla ei ole suoranaista pankkiyhteyttä KOP:iin tai SYP:iin ja jotka pystyvät itsenäisesti päättämään asioistaan. Kaikille pienyrittäjille se ei ole mahdollista, sillä esimerkiksi Kesko on määrännyt kauppiaansa Ilmarisen asiakkaiksi käyttäen itse hyväkseen tällä tavalla syntyvän takaisinlainausoikeuden.

Muut eläkevakuutuksia myyvät yhtiöt *Aura, Kansa* ja *Pohja* toimivat yhteistyössä samojen taustaryhmien kanssa kuin niitä vastaavat vahinkovakuutusyhtiöt. Pienistä yhtiöistä *Verdandi* yhdistää suomenruotsalaista pääomaa Turussa ja *Liv-Alandia* laivanvarustajien pääomaa Ahvenanmaalla.

Eläkekassat ja eläkesäätiöt

Suomen eläkejärjestelmässä kansaneläke on peruseläke. Sitä hoitaa *Kansaneläkelaitos.*

Kansaneläkejärjestelmää täydentää työeläkejärjestelmä, joka myös on lakisääteinen. Työeläkejärjestelmään kuuluvat yhtä lailla TEL-, LEL-, YEL- ja MYEL-järjestelmät samoin kuin myös julkisen sektorin eläkejärjestelyt.

Tärkein työeläkejärjestelmän osa on TEL-vakuutus, jota hoitavat edellä mainitut kahdeksan työeläkevakuutusyhtiötä sekä 12 eläkekassaa ja 111 eläkesäätiötä.

Näiden lakisääteisten eläkejärjestelyjen lisäksi eräät suuret yhtiöt ovat antaneet työntekijöilleen tai osalle työntekijöistään lakisääteistä parempia etuuksia eli ns. vapaaehtoisia lisäetuja. Näitä järjestelyjä hoitaa 25 eläkekassaa ja lähes 300 eläkesäätiötä.

Suomessa työnantaja voi sopia työntekijän kanssa kuinka suuresta palkasta tahansa. Samoin eläke on sovittavissa oleva asia. Eläkkeiden lisäedut hoidetaan usein käytännössä juuri eläkekassojen ja -säätiöiden kautta.

Yritysten maksettaviksi tulevien eläkemaksujen määrä las-

ketaaan siten, että vakuutusmatemaatikot laskevat vuosittain kunkin yrityksen eläkevastuun. Tätä vastaava summa yrityksen on maksettava vakuutusyhtiölle tai siirrettävä eläkekassaan tai -säätiöön. Yritys voi myös jättää osan eläkevastuustaan vastuuvelaksi.

Lakisääteisen eläkevakuutuksen osalta vastuuvelka joudutaan kattamaan erityisen luottovakuutuksen avulla. Se otetaan *Eläketurvakeskuksesta,* ja sen avulla taataan, että työnantajan taloudellinen tulos tai suoranainen konkurssi ei vaikuta työntekijäin eläketurvaan.

Sen sijaan vapaaehtoisten lisäetujen osalta työnantajan ei tarvitse kattaa vastuuvajausta millään tavalla. Yritys voi luvata työntekijöille millaiset lisäeläkkeet tahansa, ja näiltä osin lupausten katetta ei Suomessa virallisesti valvota. Vastuuvajausta voidaan näiltä osin myös käyttää verotuksessa tuloksen tasaamisen välineenä: Kun yritys tarvitsee kuluja, se pienentää vastuuvelkaansa. Työeläkejärjestelmässähän rahastoidut varat palaavat maksajalle välittömästi takaisin lainan muodossa.

Mainittu vastuuvajaus, johon veronkierto perustuu, voi esiintyä vain eläkesäätiöissä. Eläkekassoissa vastuun on oltava kokonaan katettu. Toinen asia sitten on se, että esimerkiksi pankin tilinpäätöksissä SYP:n eläkekassan vastuuvajauksen kattamiseen ohjatut varat on talletettu pankkitilille samaiseen SYP:iin.

Se, mistä edellä on puhuttu, koskee työntekijöiden eläkelakiin eli TEL:iin perustuvia järjestelyjä. TEL-järjestelmä on tärkein työeläkejärjestelmän muoto, ja sen piirissä on yli 1 100 000 työntekijää.

Rahastoja kertyy myös muissa työeläkejärjestelmän osissa. LEL-maksut eli lyhytaikaisissa työsuhteissa olevien työntekijöiden eläkelain mukaiset maksut kerätään *Työeläkekassaan.* Maatalousyrittäjäin MYEL-maksuja hoitaa *Maatalousyrittäjäin eläkelaitos.* Yrittäjäin YEL-maksuja puolestaan hoitavat samat vakuutusyhtiöt kuin TEL-maksujakin sekä viisi erityistä eläke-

kassaa. Valtiolla, kunnilla, kirkolla ja merimiehillä on lisäksi omat eläkejärjestelynsä.

Valtion vakuutusyhtiö

Valtion omistaman vakuutuslaitoksen perustamista on Suomessa vaadittu sen takia, että yhteiskunta on lailla säätänyt tärkeimmät vakuutusmuodot pakollisiksi. Kun vakuutusjärjestelmä rahastoi, merkitsee näiden lakisääteisten maksujen kertyminen yksityisiin yhtiöihin huomattavaa vallan ja varallisuuden keskittymistä.

Valtion omistaman vakuutusyhtiön perustamiselle ei ole lainsäädännöllisiä esteitä.

Kun työtapaturmavakuutus säädettiin pakolliseksi vuonna 1895, lakiin sisältyi mahdollisuus perustaa vakuutuksen hoitamista varten valtion vakuutuslaitos. Yksityiset ehtivät kuitenkin edelle, ja valtion yhtiö jäi perustamatta.

Vuonna 1925 uudistetussa työtapaturmalaissa oli jälleen maininta valtion vakuutuslaitoksesta. Myös vuosien 1933 ja 1952 vakuutusyhtiölaeissa säädettiin, että vakuutusliikettä saa harjoittaa valtion vakuutuslaitos tai yksityinen yhtiö. Kun edellistä ei ole, jälkimmäiset hoitavat maan vakuutusliiketoiminnan.

Vakuutusyhtiöitten kansallistamiskeskustelu oli voimakkainta sotien jälkeen. Kun vuonna 1945 asetettiin komitea tutkimaan käytännön tehtäviä, joihin olisi ryhdyttävä talouselämän eri alojen ottamiseksi valtion haltuun, komiteassa oli myös erityinen pankki- ja vakuutusjaosto. Tämä jaosto ei kuitenkaan saanut työtään sen valmiimmaksi kuin muutkaan jaostot. Komitean asettamisen jälkeen olivat poliittiset olot muuttuneet, eikä kansallistamisesityksillä ollut riittävää kannatusta.

Vuonna 1960 valmistunut eläkekomitean tärkeä mietintö oli yksiselitteinen kannanotto yksityisen vakuutustoiminnan puolesta. Ja niinpä vuonna 1961 säädettiin työntekijäin eläkelaki (TEL), jonka perusteella näiden vakuutusten hoito käy-

tännössä annettiin yksityisille yhtiöille. Tässä yhteydessä ratkaistiin Suomen koko henkilövakuutustoiminnan tulevaisuus ja vakuutusyhtiöt tiesivät sen. Ne taistelivat olemassaolonsa puolesta, voittivat taistelun ja ovat nyt voimassa väkeviä.

Poliittiset voimasuhteet eivät ole vuoden 1960 jälkeen muuttuneet valtion harjoittamalle vakuutustoiminnalle myönteisimmiksi. Siksi oli selvää, että vuonna 1971 mietintönsä jättänyt liikenne- ja tapaturmavakuutuksen uudistamiskomitea ei pitänyt tarpeellisena näiden vakuutuslajien ottamista valtion haltuun.

Työväenliikkeen kannalta paras vaihtoehto on se, että jos vakuutuksia ei saada omaan yhtiöön, niitä varten perustetaan valtion yhtiö. Työeläkevakuutusjärjestelmän antaminen yksityisten yhtiöiden hoitoon oli sosialidemokraateilta ratkaiseva virhe, eikä sitä ole helppo korjata.

Rakennusteollisuus

Rakentaminen on Suomessa varsin keskittynyttä: rakennusliikkeitä on suuri määrä mutta vain harvat yhtiöt ovat määräävässä asemassa. Kun Elinkeinohallitus tutki (Hv/3:76) rakennusliikkeitten kannattavuutta vuosina 1970—1975 sen ei tarvinnut ottaa tutkimuksensa kohteeksi kuin 12 yhtiötä jotka jo edustivat noin 50 % koko maan rakennustoiminnasta.

Rakennustoiminta on siinä mielessä poikkeuksellista toimintaa, että sen piirissä yhtiöiden omistussuhteet ovat merkittävästi erilaiset kuin esimerkiksi suurteollisuuden "kansankapitalismissa". Rakennusyhtiöt ovat yleensä vain yhden tai enintään muutaman perheen hallinnassa. Eniten osakkaita lienee Vesto Oy:ssä, joka antaa 10 vuotta yhtiötä palvelleelle työntekijälle lahjaksi 10 osaketta. Näin tämän yhtiön omistajien määrä on noussut yli neljänsadan.

Valtion rakennusyhtiötä ei Suomessa ole perustettu, vaikka tällaiselle yhtiölle tarjoaisi hyvät toimintaedellytykset jo pelkästään se, että julkinen sektori (valtio, kunnat, valtion yhtiöt) on maan suurin rakennuttaja.

Oman rakennuttamisen ohella valtiovalta on rakennusteollisuudessa ratkaisevassa asemassa muiltakin osin. Suurin osa maamme uusista asunnoista rakennetaan nimittäin valtiovallan rahoitustuen (ARAVA) turvin. Sitä paitsi valtiovallan puoleen käännytään tulevaisuudessa yhä enemmän myös silloin kun rakennustaidon ja -työvoiman vienti ulkomaille lähtee käyntiin. Silloin tarvitaan valtiovallan tukitoimia vientiluotoista ja -takuista lähtien aina suoranaisiin korvauksiin saakka. Kostamus-sopimus ei olisi ollut mahdollinen ilman valtiovallan lupaamaa takuujärjestelmää.

Ainoan omistuksellisesti poikkeavan vaihtoehdon rakennusteollisuudessa tarjoaa Haka-rakentaminen. *Rakennuskunta Ha-*

kan omistajiin kuuluvat suurin pääomapanoksin Elanto, OTK, Kansa-yhtiöt, Kulutusosuuskuntien Keskusliitto ja SAK sekä pienin panoksin työntekijäjärjestöt Kirjaliitto, KTV, Liikeliitto ja Metalliliitto. Hakan omistuspohjaa ollaan järjestelmällisesti laajentamassa ammattiyhdistysten suuntaan.

Rakentaminen on työvaltaista tuotantotoimintaa. Jos pääomia tarvittaisiin runsaammin, rakennusliikkeet eivät voisikaan säilyä nykyisellä omistuspohjalla. Suurpääoma söisi heikomman pääoman.

Elinkeinohallituksen selvityksen mukaan rakennusliikkeitten toiminta rahoitetaan pääosin vieraan pääoman avulla. Vieraan pääoman (lyhyt- ja pitkäaikaiset lainat) osuus on yli 80 % rakennusliikkeiden rahoitusrakenteesta. Kun vielä otetaan huomioon, että lopustakin rahoituksesta, joka kulkee osakepääoman tai muun pääoman nimellä, suuri osa on syntynyt ilman omistajien uusia sijoituksia, rakennustoiminnan rahoittavat muut kuin näiden yhtiöiden omistajat.

Tiedot ilmaisosakeanneista kertovat mielenkiintoisia asioita siitä, miten rakennusyhtiöiden omistajat saavat ansiotonta hyötyä saadessaan yksityisen omistusoikeuden perusteella määräysvaltaansa yhtiöiden toiminnan tulokset.

Oy Lohja Ab Ilmaisosakeannin luonne on aina riippuvainen siitä millaisessa yhtiössä se suoritetaan. Tuhansien pienomistajien rahoittaman rakennusaineteollisuuden suuryhtiön osakeannissa otetaan huomioon eri tekijät kuin yhden tai kahden perheen hallitsemissa rakennusfirmoissa.

Oy Lohja Ab:n osakepääoma on toista, isompaa suuruusluokkaa kuin rakennusyhtiöitten osakepääomat.

Vuonna 1973 Oy Lohja Ab:n osakepääoma oli 34 milj. markkaa. Osakeannissa vuonna 1974 se kaksinkertaistettiin.

Osakeannissa jokaisen osakkeen nimellisarvo nostettiin 40 markasta 50 markkaan. Tämä osakkeiden arvon korottaminen perustui yhtiön kiinteän pääoman lisääntymiseen ja arvonnousuun.

Samassa osakeannissa vanhoille osakkeenomistajille annettiin viidellä vanhalla osakkeella myös kaksi uutta osaketta ilmaiseksi. Ne omistajat, jotka halusivat, saivat lisäksi merkitä yhdellä vanhalla osakkeella yhden uuden osakkeen sen uuteen nimellisarvoon (50 mk).

Osakeannissa vanhat omistajat lisäsivät osinkotulojaan ilman uusia rahasijoituksia.

Kun yhtiö vuodelta 1973 maksoi osinkoa 10 % eli 4 markkaa osakkeelta, oli vuoden 1975 osinkoprosentti alentunut 7,5 %:iin eli 3,75 markkaan osakkeelta. Osakeannissa olivat vanhat omistajat kuitenkin saaneet uusia ilmaisia osakkeita niin, että heidän osinkotulonsa määrä kasvoi osinkoprosentin laskemisesta huolimatta yli 30 %. Tulon lisäys perustuu siihen, että vaikka osinkoprosentti laski, osinkoihin oikeuttavien osakkeiden arvo ja määrä oli kasvanut.

Osinkotulojen lisäyksessä on kuitenkin se huono puoli, että — jos veroja ei kierretä — osinkotulot ovat samalla tavalla veronalaisia tuloja kuin muutkin tulot. Tämän takia omistajat pyrkivät osakeanneissa hyötymään myös verottomista myyntivoittotuloista. Se on mahdollista, sillä jos jonkin yhtiön omistamiseen oikeuttava osake on ollut omistajansa hallussa yli 5 vuotta, myyntivoitto on myyjälle verotonta tuloa.

Kun sitten yhtiön osakepääomaa korotetaan eli omistajat päättävät osakeannista, he tietävät, että vanhoilla omistajilla on etuoikeus merkitä myös uudet osakkeet. Tämä tapahtuu osakekirjoihin liitettyjen merkintäoikeuskuponkien avulla.

Jos omistajat eivät halua käyttää merkintäoikeuksiaan, he voivat myydä niitä halukkaille ostajille ja saada viisi vuotta omistetun osakkeen merkintäoikeudestakin verotonta myyntivoittotuloa.

Oy Lohja Ab:ssä useat suuret omistajat ottivat omistukseensa yhtiön antamat ilmaisosakkeet asianomaisia merkintäoikeuskuponkeja vastaan ja möivät pörssin välityksellä maksullisen osakeannin merkitsemiseen oikeuttavat toiset kupongit. Näin he eivät antaneet penniäkään uutta rahaa itse yhtiön

käyttöön, vaikka keräävätkin ilmaisosakkeiden avulla yhtiöltä tulevina vuosina yhä suuremmat osingot.

Eikö tällaiseen toimintaan sitten liity se vaara, että jos omistajat eivät merkitse uusia osakkeita, uudet omistajat tulevat ja vievät yhtiön heidän käsistään?

Asia on Oy Lohja Ab:ssäkin hoidettu vanhojen omistajien etujen mukaisesti. Jokainen vanha osake oikeuttaa, jos yhtiökokouksessa joskus satutaan äänestämään, yhteen ääneen. Sen sijaan uusilla osakkeilla on yksi ääni vain jokaista 10 osaketta kohden.

Lemminkäinen Oy Lemminkäinen Oy kuuluu maamme suurimpiin rakennusyhtiöihin.

Lemminkäinen Oy:n omistivat 1950-luvulla Vilamon sisarukset Eva, Erkki ja Heikki. Ensiksi Eva ja Heikki hoitivat Erkin ulos yhtiöstä. Sen jälkeen Eva, josta oli tullut Vilamo-Pentti hänen naituaan K. H. Pentin, hoiti yhtiöstä ulos myös Heikin.

Eva Vilamo-Pentin liiketoimet ovat onnistuneet erinomaisesti jos otetaan huomioon hänen koulutuksensa. Opinnoissaan rouva Vilamo-Pentti oli keskittynyt erityisesti romaaniseen filologiaan. Ilmeisesti hänellä on ollut liiketoimissa hyviä neuvonantajia, joista Neste Oy:n varatoimitusjohtajana toiminut K. H. Pentti on jatkanut yhtiön pienomistajana vielä sen jälkeen kun Evan ja hänen avioliittonsa päättyi eroon.

Lemminkäinen Oy:n osakepääoma korotettiin vuonna 1963 160 000 markasta 240 000 markkaan. Vuonna 1967 se korotettiin 720 000 markkaan, vuonna 1970 1,4 milj. markkaan, vuonna 1972 2,9 milj. markkaan, vuonna 1975 5,8 milj. markkaan ja vuonna 1976 11,5 milj. markkaan.

Kaikki nämä osakepääoman korotukset suoritettiin yhtiön omin varoin niin, että omistajien ei tarvinnut sijoittaa yhtiöön penniäkään uutta rahaa.

Kun Lemminkäinen Oy ei ole pörssiyhtiö eikä sen omistajiksi haluta ulkopuolisia, omistajat hyötyvät osakepääomien

korotuksista nimenomaan osinkojen lisääntymisen kautta.

Lemminkäisessä osinkoprosentti on aina pidetty suhteellisen matalana. Toistakymmentä vuotta on osakkeille, niiden yhteismäärästä riippumatta, maksettu osinkoa 10 %.

Kun yhtiö vuodelta 1966 maksoi silloiselle osakepääomalle eli 240 000 markalle kymmenen prosentin suuruisen osingon, saivat vielä tässä vaiheessa yksimielisinä omistajina olleet Vilamon sisarukset osinkotuloja 24 000 markkaa.

Vuoteen 1974 mennessä yhtiön osakepääoma oli ilmaisosakeantien johdosta kasvanut 2,9 milj. markkaan. Tällekin osakepääomalle maksettiin 10 prosentin osinko. Kun omistajia oli tässä vaiheessa käytännöllisesti katsoen vain yksi, Eva Vilamo-Pentin osinkotulot nousivat 288 000 markkaan.

Kun yhtiö sitten vuodelta 1976 maksaa 10 %:n osingon uudelle 11,5 milj. markan osakepääomalle, Eva Vilamo-Pentin ja hänen holding-yhtiönsä *Oy Sica Ab:n* yhteiset osinkotulot nousevat yli miljoonan markan.

Kaikki osakepääoman korotukset ovat Lemminkäinen Oy:ssä tapahtuneet ilman, että omistajat ovat sijoittaneet yhtiöön penniäkään uutta rahaa. Jos osinkoprosentti lasketaan heidän todellisuudessa sijoittamansa rahan (160 000 markkaa) mukaan, Lemminkäinen Oy:n vuodelta 1976 maksama 10 %:n osinko on tosiasiallisesti suuruudeltaan 720 %.

Tämän lisäksi omistajilla on määräysvalta yhtiön jatkuvasti lisääntyvään kiinteään omaisuuteen ja uusiin tuotantovälineisiin.

Viime vuosina Lemminkäinen Oy on kasvanut rakennusalan yrityksistä kaikkein nopeimmin. Se omisti jo aikaisemmin *Asfaltor Oy:n, Asfalttibetoni Oy:n ja Ky Elementon.* Vuonna 1975 yhtiö hankki enemmistön myös *Oy Alfred A. Palmberg Ab:n* osakekannasta. Kauppaan sisältyivät myös tytäryhtiöt *Erector Oy* ja *Tapra Oy*. Samoihin aikoihin Oy Alfred A. Palmberg hankki osuuden Kostamus-projektin kannalta tärkeästä *Sakarla Oy:stä.*

Tytäryhtiöiden ohella Lemminkäinen Oy omistaa muitakin

yhtiöitä. Yhdessä Alavuden kunnan kanssa se omistaa *Alavuden Tehdas Oy:n* (Lemminkäisen osuus 83,4 %), ruotsalaisen WP System Ab:n kanssa *WPL-System Oy:n* ja suomalaisen Rakennus-Ruola Oy:n kanssa *Fin-Niger Construction Co Ltd:n*.

Omistajat voivat myös perustaa sellaisia yhtiöryhmiä, joiden keskinäisiä liiketoimia ulkopuolisten, lähinnä verottajan, on vaikea arvioida.

Lemminkäinen Oy:n omistajat Eva Vilamo-Pentti ja K. H. Pentti omistavat yhdessä pääyhtiön kanssa kommandiittiyhtiö Elementon. Sen varsinainen yhtiömies on Lemminkäinen Oy, joka vastaa toiminnasta varoillaan ja varallisuudellaan. Eva Vilamo-Pentti ja K. H. Pentti ovat "äänettömiä" yhtiömiehiä, jotka ovat sijoittaneet yhtiöön 5 000 markkaa. Elementon voitonjaon määrästä ja muodosta ei ole tietoa.

Lemminkäinen Oy:n ilmaisosakeannit ja paisuminen ei ole rakennusalalla mitenkään poikkeuksellista. Yhtiö sattuu olemaan poikkeuksellisen hyvä esimerkkitapaus.

Muita esimerkkejä

Vastaavia esimerkkejä omistajien saalistuksesta voidaan löytää myös muista rakennusyhtiöistä, pienistä ja suurista.

Toivo Katajamäen hallitseman *Rakennusliike B & K:n* osakepääoma on nostettu ilmaisosakeanneilla 3 000 markasta 200 000 markkaan.

Reino ja Ilmari Helannon hallitseman *Teräsbetoni Oy:n* osakepääoma on nostettu ilmaisosakeanneilla 5 000 markasta 480 000 markkaan.

Omistuksellisesti Perusyhtymää lähellä oleva *Vesto Oy* lisäsi vuonna 1975 ilmaisosakeannissa osakepääomansa kaksinkertaiseksi 1,48 milj. markasta 2,96 milj. markkaan.

Lemminkäinen Oy:n nykyisin hallitsema *Oy Alfred A. Palmberg Ab* nosti yhdessä ainoassa ilmaisosakeannissa osakepääomansa 300 000 markasta 4 milj. markkaan.

Martti ja Urho Ruolan *Rakennus-Ruola Oy:n* osakepääoma nostettiin kolmella ilmaisosakeannilla viidessä vuodessa 600 000 markasta 5 milj. markkaan.

Joissakin yhtiöissä osakeannit eivät kuitenkaan ole olleet yksinomaan ilmaisanteja. Yhtiöt nimittäin tarvitsevat uusien tuotantovälineiden hankkimiseksi rahaa, ja sitä on kohtuullista vaatia myös (ja nimenomaan) omistajilta.

Polar-rakennus Oy oli aikoinaan Keskus-Sato Oy:n, KOP:n ja Kauko Rastaan omistuksessa. Omistuspohjaa on myöhemmin laajennettu siten, että mukaan tuli joukko maamme suurteollisuuden yhtiöitä: Rauma-Repola Oy, SOK, Paraisten Kalkki Oy, Kesko Oy ja Oy Lohja Ab. Kun omistuspohja on tällainen, omistajilta voidaan myös saada eikä vain toivoa rahaa yhtiön kehittämiseksi.

Vuonna 1966 Polar-rakennus Oy:n osakepääoma oli 30 000 markkaa. Ilmaisosakeannilla se nostettiin 2,1 milj. markkaan.

Vuonna 1974 pantiin toimeen osakeanti, jossa yhtiön osakepääoma nostettiin 2,1 milj. markasta 5,25 milj. markkaan. Tästä osakepääoman lisäyksestä vain kolmannes annettiin ilmaisina osakkeina ja kaksi kolmannesta eli 2,1 milj. markkaa olivat osakeyhtiöt valmiit sijoittamaan Polariin uutta rahaa.

Suurteollisuudelle rahan sijoittaminen toiseen yhtiöön ei ole suuri ongelma. Ainoa "rahaton" osakas Polarin omistajien joukossa oli *Kauko Rastaan* omistama holding-yhtiö Ka-Ras Oy, jonka nimiin Rastaan aikaisemmin omistama osuus (10 %) on siirretty. Ka-Ras Oy:n osakepääoma ei riittänyt vaaditun 210 000 markan sijoittamiseen Polar-rakennus Oy:n osakepääoman, mutta ehkä Ka-Ras Oy sai tätä tarkoitusta varten KOP:sta rahaa lainaksi.

Mattinen ja Niemelä

Rakennusalan varsinaisten suuryhtiöiden (ja suurpääoman) varjossa toimii muutamia perheyhtiöitä, jotka ovat pystyneet nousemaan rakennusyhtiöiden suuruustilaston kärkipäähän. Niistä tärkein on Aarre M. Mattisen ja Artturi O. Niemelän hallitsema yritysryhmä.

Mattinen & Niemelä-konserni on Suomen suurin asuntorakentaja.

Tähän ryhmään kuuluvat *Rakennustoimisto Mattinen & Niemelä Oy* (Artturi Niemelä 30 %, Kerttu Niemelä 20 %, Aira Mattinen 20 %, Aarre Mattinen 10 %, Jyrki Mattinen 10 % ja Mervi Mattinen 10 %), *Rakennustoimisto Kiviniemi & Kumpp. Oy* (Kalle Kiviniemi 26,7 %, Artturi Niemelä 26,7 %, Aarre Mattinen 13,3 %, Anja Kiviniemi 6,7 %, Kerttu Niemelä 6,7 %, Aira Mattinen 6,7 %, Jyrki Mattinen 6,7 % ja Mervi Mattinen 6,7 %), *Rakennusliike A. Mattinen & A. Niemelä ky* (jonka vastuunalaisia yhtiömiehiä ovat Aarre Mattinen, Artturi Niemelä ja pienemmällä osuudella Kalle Kiviniemi), *Laatuelementti Oy* ja *Keskisen Rakennusliike Oy*.

Kommandiittiyhtiö A. Mattinen & A. Niemelä oli ennen nykyisille omistajille siirtymistään Lappeenrannassa nimellä Rakennusliike Hännikäinen & Mansikka toiminut avoin yhtiö. Sen siirtyminen Mattisten ja Niemelöiden omistukseen osoittaa oivallisesti, miten kiinteän pääoman lisääntyminen ja joutuminen yksityisen omistusoikeuden perusteella pääoman omistajille hyödyttää harvoja ihmisiä.

Rakennusliike Hännikäinen & Mansikassa mukana ollut ja yhtiöön 15 000 markkaa sijoittanut yhtiömies Heikki Mansikka kuoli. Kun Mattinen ja Niemelä halusivat ostaa perikunnan ulos yhtiöstä, Heikki Mansikan osuus yhtiön varallisuudesta jouduttiin arvioimaan ja korvaamaan hänen perikunnalleen. Yhtiön toiminnan myötä oli Mansikan sijoittama 15 000 markkaa poikinut varallisuutta niin, että sekä Mattinen että Niemelä maksoivat perikunnalle 270 000 markkaa saadakseen määräysvallan yhtiössä. Sen lisäksi palautettiin perikunnalle Heikki Mansikan yhtiöön sijoittama 15 000 markkaa.

Näin ollen Mansikan perikunnan kannalta oli tärkeämpää rakennusliikkeelle sen toiminnan aikana kertynyt varallisuus kuin konsanaan yhtiöstä aikaisemmin ulosjaetut voitot. Varallisuutta yhtiöt pystyvät kasvattamaan verottomasti. Voitot joutuvat verolle.

Armas Puolimatka

Suomalaisista rakennusyrittäjistä kaikkein merkittävimpiin kuuluu epäilemättä Armas Puolimatka. Hänen omistamiensa yhtiöiden määrä on jatkuvasti kasvanut ja nykyisin on perusteltua puhua Puolimatka-konsernista.

Armas Puolimatka aloitti grynderinä vuonna 1947 perustamalla *Rakennustoimisto A. Puolimatka Oy*-nimisen yhtiön. Sen osakepääoma oli 5 000 markkaa. Tämä raha on käytännöllisesti katsoen ainoa pääomapanos jonka Puolimatkan perhe on konserniin sijoittanut omia varojaan. Muilta osin yhtiöiden varat ovat syntyneet rakennustoiminnan voittoina.

Ensimmäisen kerran A. Puolimatka Oy:n osakepääoma korotettiin ilmaisosakeannissa vuonna 1953. Osakepääoma nousi tällöin 15 000 markkaan.

Viitisentoista vuotta rakennustoimiston ja sille hankittujen tytäryhtiöiden osakepääomat olivat vaatimattomat. Vuonna 1968 korotettiin kuitenkin sekä pääyhtymän että sen suurimman tytäryhtiön (Rakennusvalmiste Oy) osakepääomat miljoonaluokkaan.

Rakennustoimisto A. Puolimatka Oy:n osakepääoma korotettiin 15 000 markasta 6 miljoonaan markkaan. Kun rakennustoimiston omistavat luonnolliset henkilöt, Armas (96 %), Terttu (2 %) ja Raimo (2 %) Puolimatka, heillä ei luonnollisestikaan ollut varoja tällaisen uuden rahamäärän sijoittamiseen yhtiöön. Osakepääoman korotus tapahtui ilmaisosakeannissa, joka rahoitettiin yhtiön omilla voitoilla.

Sen sijaan Rakennusvalmiste Oy oli Rakennustoimisto A. Puolimatka Oy:n tytäryhtiö, ja sen juridinen omistaja saattoi käyttää osakepääoman korotukseen omia varojaan eli pääyhtiön todellisia voittovaroja. Rakennusvalmiste Oy:n osakepääoma korotettiin 60 000 markasta 6 miljoonaan markkaan maksullisessa osakeannissa. Osakepääoma korotettiin edelleen vuonna 1969 maksullisessa osakeannissa 7 miljoonaan markkaan ja vuonna 1975 14 miljoonaan markkaan. Näin Armas Puolimatka siirsi Rakennustoimisto A. Puolimatka Oy:n voittoja

ulos yhtiöstä lisäämään perheen varallisuutta pääyhtiön tytäryhtiössä.

Rakennusvalmiste Oy:n lisäksi Armas Puolimatka hankki omistukseensa muitakin yhtiöitä. Niiden omistajat ovat joko Puolimatkan perheen jäseniä tai perheen omistamia yhtiöitä.

Vanhimmista yhtiöistä *Puutyötehdas Oy Tuominen* on Armaksen (83,3 %), hänen vaimonsa Tertun (12,5 %) ja poikansa Raimon (4,2 %) omistuksessa. *Forssan Tiili Oy* puolestaan on Rakennusvalmiste Oy:n tytäryhtiö. Humppilassa sijaitseva *Rakennussaha Oy* on Rakennustoimisto A. Puolimatka Oy:n ja Rakennusvalmiste Oy:n yhdessä omistama tytäryhtiö. Rakennustoimisto A. Puolimatkan yksin omistamia tytäryhtiöitä ovat edelleen Veini Korpikallion perikunnalta ostettu *Kokkosenlahden Saha Oy*, Kaarle V. Sorkiolta ja Olavi Mansikalta ostettu *Turenko Oy* ja oululaisen Martti Kuittisen perikunnalta ostettu *Seuturakennus Oy*.

Siitä, minkä suuruusluokan kauppoja tytäryhtiöitä hankittaessa on tehty, antaa kuvan *kommandiittiyhtiö A. Pakula & Co:n* hankkiminen.

Ky A. Pakula & Co:n vastuullisena yhtiömiehenä toimi Aulis Pakula ja äänettömänä yhtiömiehenä Risto Buchert. Ensin mainittu omistaja vastasi yhtiöstä omaisuudellaan ja jälkimmäinen omistaja yhtiöön sijoittamallaan 7 000 markalla.

Ky A. Pakula & Co kehitti rakennustuotannossa Fincoil-tavaramerkin, jonka Armas Puolimatka halusi ostaa samoin kuin kommandiittiyhtiölle kertyneen kiinteän omaisuuden.

Kauppa tehtiin 25. 11. 1975. Armas Puolimatka maksoi kommandiittiyhtiöstä ja sen tavaramerkistä Aulis Pakulalle 16 750 000 markkaa sekä korvasi Risto Buchertin yhtiöön sijoittaman rahan 50 000 markalla. Kauppa tehtiin Rakennusvalmiste Oy:n nimiin, johon Fincoil-Teollisuus Oy-nimiseksi osakeyhtiöksi muutettu kommandiittiyhtiö sittemmin myös fuusioitiin.

Kun Puolimatkan konserni 1970-luvun puoliväliin mennessä oli kasvanut mittavaksi ja yhtiöitä oli lukuisasti, Armas Puolimatka alkoi suorittaa konsernissa hallinnollisia uudelleenjärjestelyjä. Sitä varten perustettiin 31. 3. 1974 *Puolimatka-Yhtymä Oy*, jonka 600 000 markan suuruisen osakepääoman omisti Armaksen perhe.

Puolimatka-Yhtymä Oy:ssä oli alkuaan 2000 A- ja 10 000 B-osaketta, joiden nimellisarvo oli 50 markkaa. Armas omisti A-osakkeiden (á 10 ääntä) avulla yhtiössä määräysvallan, vaikka suurin osa osakkeista ilmeisesti verotussyistä olikin annettu Armaksen vaimolle Tertulle ja lapsille Raimo Puolimatkalle, Terttu Sinkkoselle sekä alaikäisille Rauno ja Riitta Puolimatkalle.

Vuonna 1976 yhtymälle annettiin käyttöpääomaa kun yhtiön osakepääoma korotettiin 1,8 milj. markkaan. Näitä varoja eivät yhtiöön sijoittaneet sen varsinaiset omistajat, vaan Rakennusvalmiste Oy, joka täten sai omistukseensa 22 000 kappaletta B-osakkeita (á 1 ääni). Äänioikeusjärjestelyjen ja osakeannissa liikkeelle laskettujen uusien A-osakkeiden ansiosta valta säilyi edelleen Armaksella.

Varoja Puolimatka-Yhtymä tarvitsi mm. sitä varten, että vuoden 1975 lopussa Rakennustoimisto A. Puolimatka Oy:ssä oli pantu toimeen osakeanti. Yhtiön osakepääoma korotettiin 6 miljoonasta markasta 15 milj. markkaan osakeannissa, jonka kokonaisuudessaan merkitsi Puolimatka-Yhtymä Oy. Tämän osakeannin rahoittamiseen tarvittiin mitä todennäköisimmin konsernin sisäisiä rahansiirtoja ja keskinäisiä luottoja.

Kaiken kaikkiaan ovat Armas Puolimatkan rakennustoimintaan alunperin sijoittama 5 000 markkaa kiinteän omaisuuden lisääntymisen ja sen yksityisen omistamisen myötä paisuneet valtavaksi pääomaksi.

Kostamuksen rakentaminen

Suomalaisten yhtiöiden suurin ulkomailta saama rakennuskohde on Kostamuksen kaivoskaupungin rakennustyö, joka työllistää lähivuosina Kainuussa tuhansia työntekijöitä.

Kostamuksen rakentamisesta käytiin neuvotteluja useita

vuosia, joten rakennustyöt viivästyivätkin. Vasta presidentti Kekkosen virallisen Neuvostoliiton-vierailun jälkeen toukokuussa 1977 voitiin olla varmoja siitä, että sopimukseen oltiin todella pääsemässä.

Neuvotteluja vaikeutti ennen muuta se, että suomalaiset rakennusyhtiöt toimivat tiiviissä yhteistyössä ja pyrkivät eräänlaisen "tarjouskartellin" avulla perimään rakennustyöstä jättiläisvoittoja, joita neuvostoliittolaiset eivät halunneet maksaa. "Tarjouskartellin" muodostivat Suomen suurimmat rakennusyhtiöt, jotka olivat jakaneet eri rakennustyöt omiin etupiireihinsä. Suuryhtiöitten ohella käytännön rakennustyöhön olisivat osallistuneet eräät pohjoissuomalaiset alueelliset rakentajat.

Urakkatarjousneuvotteluja vauhditti vuoden 1976 keväällä se, että Armas Puolimatka tarjoutui rakentamaan koko Kostamuksen noin 10 % halvemmalla kuin mikä oli muitten yhtiöitten senhetkinen urakkatarjous. Kartellihintaa voidaan pitää liian korkeana siksi, että Puolimatka-konsernikin olisi epäilemättä saanut voittoa oman tarjouksensa ja esittämänsä hinnan perusteella.

Puolimatkan tarjous vei yleistä urakkahintaa alaspäin. Niin se tuli vähitellen tasolle jolla hintatietoisten neuvostoliittolaisten kanssa oli mahdollista päästä sopimukseen.

Neuvotteluja vauhdittivat myös Suomen valtiovallan toimet. Valtio tarjosi suomalaisille rakennusyhtiöille kustannusten nousun varalta samanlaisia takuukorvauksia kuin raskaassa metalliteollisuudessa maksetaan ns. K-takuiden muodossa pitkäaikaisista, kiinteähintaisista toimituksista.

Alun perin suomalaiset rakennusyhtiöt, jotka perustettiin erityisesti Kostamus-projektia varten, olivat Teollisuus-Kostamus Oy, Kostamus-Kaupunki Oy ja avoin yhtiö Kostamuksen maarakennusryhmä. Vaikka rakennustyötä ei viime kädessä toteutetakaan näiden yhtiöiden kautta, niiden omistussuhteet kannattaa muistaa. Näiden yhtiöiden omistuspohja kuvaa mielenkiintoisella tavalla suomalaisen rakennusteollisuuden etujakaumia.

Teollisuus-Kostamus Oy:n omistivat Polar-rakennus Oy (22 %), Yleinen Insinööritoimisto Oy (17 %), Palkki Oy (Aarne J. Aarnio) (10 %), Finnbotnia Oy (10 %), Teräsbetoni Oy (9 %), Insinöörityö Oy (Polar-rakennus Oy) (8 %), Kummila Oy (8 %), Oy Alfred A. Palmberg (8 %), Lemminkäinen Oy (4 %) ja Perusyhtymä Oy (4 %).

Finnbotnia Oy:n omistavat oululaiset rakennusliikkeet Insinööriteho Oy (Reino Meriläinen), OMP-yhtymä (ent. Oulun Maarakennuspojat Oy) (Oy Vesi-Pekka, Reijo Holopainen, Martti Tauriainen, Erkki Karvonen ja Erkki Rissanen), Oulun Rakennus Oy (Viljo Castrén, Reino Jokiranta ja Tauno Tönning ja Rakennusvoima Oy (P. K. Juntunen).

Teräsbetoni Oy on Helantojen perheyhtiö. Samat omistajat hallitsevat myös mm. Betonikone Oy:tä ja Rakennusväline Oy:tä.

Kummila Oy:n omistajat ovat Veikko Kummila (20 %), Tuulikki Harjuvaara (16 %), Sirkka Lonka (12,6 %), Inkeri Kasurinen (7 %), K. E. Kasurinen (7 %), Matti Kasurinen (3,6 %), Anssi Kasurinen (3,6 %), M.-L. Luokomaa (3,6 %) jne. Kummila on tyypillinen sukuyhtiö.

Kun Teollisuus-Kostamus Oy rauhoitettiin vuorineuvos Kauko Rastaan etupiiriin, Kostamus-Kaupunki Oy:n apajalla veti nuottaa Hakan Antti Pelkola.

Kostamus-Kaupunki Oy:n omistivat Rakennuskunta Haka (47,5 %), Rakennustoimisto A. Puolimatka Oy (32,5 %), Finnbotnia Oy (10 %) sekä Rakennusyhtymä Sakarla Oy (10 %). Hakan ja Puolimatkan omistajat on jo esitelty. *Sakarla Oy:n* omistavat Lujabetoni Oy (Feliks Isotalo), Rakennustoimisto S. A. Tervo ja vuonna 1975 Rakennusliike G. J. Korhosen ostanut Oy Alfred A. Palmberg Ab.

Kostamuksen maarakennusryhmän muodostivat Perusyhtymä Oy, Lemminkäinen Oy ja Finnbotnia Oy.

Kostamuksen rakentamisesta ei siis päästy sopimukseen näiden, tätä nimenomaista tarkoitusta varten perustettujen yh-

tiöiden kanssa. Varsinainen urakkasopimus tehtiin Suomen puolelta Oy Finnstroi Ab:n kanssa, joka oli aikaisemmin urakoinut Neuvostoliitossa Svetogorskin rakennustyöt.

Svetogorskin rakennuskohteen toteuttamisen aikana *Oy Finnstroi Ab:n* omistivat seuraavat yhtiöt: Polar-rakennus Oy (20 %), Rakennusosuuskunta Haka (14 %), Rakennustoimisto A. Puolimatka Oy (14 %), Teräsbetoni Oy (14 %), Yleinen Insinööritoimisto Oy (14 %) ja Oy Alfred A. Palmberg Ab (12 %).

Kostamuksen urakan toteuttamista varten yhtiön omistuspohjaa laajennettiin ja mukaan tulivat myös Finnbotnia Oy, Kummila Oy, Lemminkäinen Oy, Palkki Oy, Perusyhtymä Oy ja Sakarla Oy.

Näin Kostamuksen toteuttavat joka tapauksessa samat yhtiöt, jotka alusta lähtien olivat laatimassa urakkatarjouksia. Muodollisesti urakoitsijan nimi on vaihtunut hinnan alennuttua kohtuulliselle tasolle.

Perusyhtymä & Co

Kostamuksen rakentamiseen liittyvät neuvottelut toivat selvästi esiin, miten harvoille yhtiöille suuren luokan rakennustoiminta on Suomessa keskittynyt. Yhtiöitä sinänsä on satoja, mutta kun rakennustaitoa lähdetään viemään ulkomaille, siihen pystyvät vain harvat yhtiöt. Niiden etujen mukaista on saada valtiovalta tukemaan tätä vientiä esimerkiksi K-takuiden avulla.

Suomen suurin rakentajaryhmittymä on omistuksellisesti yhteen kietoutunut ryhmä, joka ei kuitenkaan käytännössä näytä toimivan yhdessä. Nämä omistuksellisesti toisiinsa kietoutuneet suuret rakentajat ovat Perusyhtymä Oy, Yleinen Insinööritoimisto Oy ja Vesto Oy.

Perusyhtymä Oy jatkaa MTK:n miesten alulle paneman Pellonraivaus Oy:n toimintaa. Perusyhtymässä, kuten muissakin MTK:n ja kepulaisen yritystoiminnan vaikutuspiirissä olevissa yrityksissä, valtion rahoitusosuus on huomattava. Valtio omistaa 28,1 % Perusyhtymä Oy:n osakkeista. Muita suuria omistajia ovat KOP (20 %), Vakuutus-Pohjola (9,7 %), SYP (9,2 %), Vakuutus-Aura (8,1 %) ja OKO (3,5 %). Pellervolaista omistajaryhmää täydentävät Auran ja OKO:n ohella monet pienet omistajat (MTK, Valio, SOK, Hankkija, Metsäliitto jne). Perusyhtymän tytäryhtiöitä ovat *Makrotalo Oy, Erikoistekniikka Oy,* Nigeriassa toimiva *Perusyhtymä Niger Ltd* sekä holding-yhtiö *Roho Oy.* Yhtiöön on vuonna 1976 fuusioitu Auran Rautateollisuus Oy, Leppäkosken Tiilitehdas Oy, A.W. Liljeberg Oy ja Rakennusalan Leasing Oy.

Perusyhtymä omistaa urakkatarjouksista kanssaan "kilpailevasta" *Yleinen Insinööritoimisto Oy:stä* Roho Oy:n kautta 9/10. YIT:n tytäryhtiöitä ovat Oy PPTH Norden Ab, Kuljetusliike V. Kataja ja *Oy Hydro-Tekno Ab,* joka myös kuuluu pääyhtiön omistajiin.

YIT toimii Saudi-Arabiassa yhteistyössä Paraisten Kalkki Oy:n kanssa Prefabricated Building Companyssä. Muutoinkin yhtiö on voimakkaasti laajentunut nimenomaan Lähi-Idässä.

Roho Oy on myös *Vesto Oy:n* suurin omistaja. Veston osakkeita on ollut myös KOP:n tytäryhtiö Osakkeiden Myynti Oy Väinölän omistuksessa. Yhtiön tarkkoja omistustietoja ei ole käytettävissä eikä se halua niitä julkistaa. Veston tytäryhtiöitä ovat *Louhintatekniikka Oy, Toiminimi Satama ja Ruoppaus* sekä yhtiön yhdessä eläkesäätiönsä kanssa omistama *Vesikemia Oy.*

Samaan omistusryhmään kuuluvat vielä kepulaisen *Otrio Oy:n* kautta *Otto Wuorio Oy, Kylmäkoski Oy* ja *Helsingin Hissi Oy.*

Lääketeollisuus

Lääkkeitä valmistetaan koska niitä tarvitaan. Terveet eivät tarvitse lääkkeitä parantuakseen vaan sairaat.

Sairaat ihmiset ovat pois tuotannosta eivätkä tuota työnantajansa määräysvaltaan jäävää lisäarvoa. Työnantajan kannalta on siksi edullista, että sairaat saadaan nopeasti takaisin tuottavaan työhön.

Yhteiskunnassa sadan vuoden aikana tapahtunutta kehitystä kuvaa hyvin se, että työnantaja joutuu maksamaan sairastuneelle työvoiman myyjälle palkan myös sairausajalta. Tilapäinen sairaus ei myöskään enää voi olla työsuhteen purkamisen syy.

Kapitalismin valtiomonopolistiselle kehitysvaiheelle on kuitenkin tyypillistä, että kansanterveystyön kustannukset maksetaan suurilta osin luonnollisten henkilöitten tulonjako-osuudesta. Tarvittavat varat peritään ihmisiltä itseltään veroina ja maksuina.

Sairauksien hoidossa välttämättömät lääkkeet kulkevat tarvitsijoilleen pitkin lääkintähuollon jakeluketjua: tehtaalta tukkukauppaan ja tukkukaupasta apteekkeihin. Jos lääke on ulkomainen, sen jakelussa kotimaisen lääketehtaan korvaa maahantuoja.

Lääketehtaita on Suomessa toistakymmentä, tuontilääkkeitten maahantuojia pitkälti toista sataa. Jakelukustannuksiltaan kotimainen ja ulkomainen lääke eroavat toisistaan siten, että kotimaisen lääkkeen jakelukustannuksiin jää "vain" puolet sen hinnasta kun ulkomaisen lääkkeen markkinointikustannukset ovat 2/3 sen hinnasta.

Suomessa käytetyistä lääkkeistä puolet on kotimaisia, puolet ulkomaisia.

Ulkomaisten lääkkeitten markkinaosuutta lisää se, että niiden markkinoimiseen käytetään rahaa suhteellisesti enemmän kuin kotimaisten tuotteitten myynnin edistämiseen. Toisaalta suomalainen lääketeollisuus ja -jakelu ovat suurelta osin sen lääkintöhenkilökunnan omistuksessa, joka päättää mitä lääkkeitä ihmiset tarvitsevat parantuakseen. Lääkintöhenkilökunta voi näin saada henkilökohtaista taloudellista hyötyä määräämällä käytettäväksi kotimaisia lääkkeitä.

Suomalainen lääkintöhenkilökunta, joka omistaa alansa tuotantovälineet, on eripuraista joukkoa. On tavallista, että nimenomaan lääketeollisuuden yhtiökokouksissa käytetään runsaasti puheenvuoroja; äänestetäänkin.

Kaikki lääketeollisuusyhtiöt eivät aina ole olleet omistajilleen sellaisia kultakaivoksia, että nämä olisivat saaneet yhtiöistä ulos jatkuvasti uusia osinkotuloja ilman vastaavia rahasijoituksia. Tämä aiheutuu näitten tehtaitten omistukseen liittyvistä erityispiirteistä. Lääkäreiden ja apteekkareiden runsaiden tulojen ansiosta alalla on myös melko runsaasti tarjolla rahoitusta — ja vallankäyttäjiä.

Valtataistelua Suomen lääketeollisuuden suurimpia yksiköitä ovat *Orion-Yhtymä Oy* (Orion, Remeda ja Neofarma Oy sekä Fermion Oy yhdessä valtion yhtiön Kemira Oy:n kanssa), *Huhtamäki Oy* (Leiras), *Farmos-yhtymä Oy* (Lääke Oy ja Medipolar Oy) sekä *Medica-yhtymä Oy*. Lisäksi alan voimatekijöihin kuuluu lääketukkukauppa Oy Tamro Ab (Star Oy, Pharmacal Oy ja Rohto Oy).

Ryhmittyminen näkyy selvimmin kun lääketeollisuutta tarkastellaan jakelusta päin.

Nykyisin maassa on vain kolme suurta tukkukauppaportaan yhtiötä: Oy Tamro Ab, Oy Medifarma Ab ja Orion-Yhtymä Oy:n Oriola Oy.

Kun Huhtamäki Oy, Farmos Oy ja Medica-yhtymä Oy perustivat tuotteidensa jakelun kustannusten alentamiseksi *Oy Medifarma Ab:n* vuoden 1974 syksyllä, alalla nousi suuri häly. Sen aiheutti ulkomaisten lääkkeiden tuontiin erikoistunut Oy Tamro Ab, joka näki alan markkinaosuuksien muuttuvan sen

kannalta epäedullisemmiksi. Aivan aiheellisesti se pelkäsi markkinaosuutensa pienenevän ja Oy Medifarma Ab:n puolesta lääkkeiden jakelua käytännössä hoitavan Lääketukku Oy:n (Farmos-yhtymä) markkinaosuuden kasvavan.

Medifarman perustaneista kolmesta suurehkosta yhtiöstä heikoin lenkki oli Medica-yhtymä Oy, jonka osakkeista Tamro omisti noin 10 %. Se oli yhtiön suurin osakkeenomistaja.

Tamro kutsutti koolle Medica-yhtymän ylimääräisen yhtiökokouksen, jossa se vaati Medifarman perustamissopimuksen mitätöinnettäväksi. Äänin 70 050—49 069 (kun noin 80 % yhtiön silloisesta osakepääomasta oli kokouksessa edustettuna) ns. kotimaisen tuotannon ryhmä voitti ja Tamro tuontilääkkeineen hävisi.

Asia tuli uudelleen ajankohtaiseksi Medica-yhtymä Oy:n varsinaisessa yhtiökokouksessa vuoden 1976 keväällä. Kun kokouksessa äänestettiin yhtiön uusista hallituksen jäsenistä, Tamrolla oli omat ehdokkaansa. Kolmesta hallitukseen valitusta uudesta jäsenestä sai kuitenkin ns. kotimaisen tuotannon ryhmän viimeinen edustaja enemmän ääniä kuin Tamron ryhmän paras ehdokas, ja tamrolaiset kärsivät jälleen kirvelevän tappion.

Äänestyksen tulos ratkaistiin käytännössä *Pankkiiriliike Lamy Oy:n* toimitusjohtaja Jouko Braden äänin. Hän oli kaikessa hiljaisuudessa hankkinut suuria määriä yhtiön osakkeita ja edusti kokouksessa yhtä suurta äänimäärää kuin Tamrokin. Kun Brade vielä asetettiin ns. kotimaisen tuotannon ryhmän edustajana ehdolle hallitukseen, yhtiön entinen johto sai osakkailta luottamuslauseen.

Oy Tamro Ab on siis kärsinyt kotimaisten lääkkeiden markkinaosuustaistelussa melkoisen takaiskun. Se korjannee tilannetta myymällä voimaperäisemmin ulkomaisia tuotteita. *Oy Tamro Ab:n* johto rupesi hyvittämään omistajiaan siten, että yhtiön osakepääoma kaksinkertaistettiin vuoden 1976 ilmaisosakeannissa. Näin yhtiön omistajat saavat osinkotulonsa vuodelta 1977 kaksinkertaistetuksi (jos osinkoprosentti säilyy

ennallaan) ilman uusia rahasijoituksia. Tällainen osakeanti tekee yhtiön yli 2 000 omistajasta aiempaakin tiukempia tamrolaisia; ovathan vanhat omistajat yhtiön toiminnan aikana saaneet yli 2/3 hallussaan olevista osakkeista ilmaiseksi ja vain 1/3 osakepääomasta on todellisuudessa annettua rahaa.

Tamron osakeantia täydennettiin myös sen tytäryhtiössä lääketehdas Oy Star Ab:ssä toimeenpannulla ilmaisosakeannilla. Myös *Starissa,* jonka omistajat ovat pääosin samoja kuin Tamronkin omistajat, vanhat omistajat saivat vanhoilla osakkeillaan toisen mokoman ilmaiseksi. Starin omistajat ovat saaneet kaiken kaikkiaan yli puolet osakkeistaan ilman uusia rahasijoituksia yhtiöön.

Tamron Medica-yhtymässä aloittamasta valtataistelusta oli seurauksena, että vallantavoittelijat ovat olleet valmiit maksamaan aivan uskomattomia rahamääriä saadakseen määräysvaltaansa lisää osakkeita. Kun Tamrossa ja Starissa osakkeenomistajille annettiin — heidän pitämisekseen tyytyväisinä — uusia osakkeita ilmaiseksi yhtä paljon kuin heillä oli vanhoja, Medica-yhtymä Oy:n osakeannissa uudet osakkeet maksoivat nimellisarvoonsa (15 markkaa) verrattuna kolminkertaisen hinnan (45 markkaa). Taloudellinen valta tulee kalliiksi silloin kun siitä ei voida sopia edes saman pankkiryhmän (SYP) puitteissa.

Keväällä 1977 "medicalaiset" aloittivat vastahyökkäyksen ostamalla kalliiseen hintaan suuria määriä Oy Tamro Ab:n osakkeita.

Orion-Yhtymä Oy Omistusmuodoltaan edellä mainittuja yhtiöitä muistuttaa myös Orion-Yhtymä Oy. Se on pääosin lääkintöhenkilökunnan (luonnollisten henkilöitten) omistuksessa, kun taas muut suuret yksiköt Huhtamäki Oy ja Farmos-yhtymä Oy ovat pääosin erilaisten yhteisöjen määräysvallassa.

Orion-yhtymässä taistellaan myös vallasta. Sen suurin omistaja on Pentti Koskelo, joka yhtiön hallituksen puheenjohtajana

määrää myös tytäryhtiön (Oriola Oy) huomattavan suuren osakepaketin käytöstä. Saneluratkaisujen tekijöitä vastaan on yhtiössä noussut oma oppositio. Se tosin on samanlaista rahan kaikkivoimaisuuteen uskovaa lääkintöhenkilökuntaa kuin muutkin omistajat, mutta henkilöt ovat toiset.

Kun KOP:n ryhmään kuuluvassa Orion-yhtymässä haluttiin pitää omistajat tyytyväisinä yhtiön johtoon, siellä Tamron ja Starin tapaan nostettiin vuonna 1976 osakepääoma kaksinkertaiseksi ilmaisosakeannissa. Tämän osakeannin jälkeen yli 2/3 Orionin osakepääomasta on syntynyt ilman omistajien uusia rahasijoituksia.

Turkulaiset tehtaat Huhtamäki Oy (entinen Huhtamäki-yhtymä Oy) ja Farmos-yhtymä Oy (entinen Farmos Oy) poikkeavat omistussuhteiltaan muista lääketehtaista. Niissä valtaa käyttävät viime kädessä pankit, jotka ovat suuromistajien taustalla.

Huhtamäki Oy:tä hallitsee Suomen Kulttuurirahasto (KOP:n ryhmää). Sen ohella yhtiössä on lukuisia muita yhteisösakkaita, joiden määräysvaltaa Väinö Tannerin myötävaikutuksella osakkeensa saanut Työväen Akatemia tai muut yli 10 000 omistajaa eivät pysty uhmaamaan.

Farmos-yhtymä Oy syntyi, kun Farmos Oy:öön fuusioitiin pääosin yhtiön omistuksessa olleet tytäryhtiöt (mm. Lääke Oy ja Oy Medifarma Ab:n lääkkeiden jakelusta käytännössä huolehtiva Lääketukku Oy). Farmos-yhtymä on, toisin kuin muut lääketeollisuusyhtiöt, osuuspankkiryhmän asiakkaita. Yhtiön suurin omistaja on Osuuspankkien Keskuspankki Oy ja muut suuromistajat ovat sitä myötäileviä yhteisöjä: MTK, Tuottajain Lihakeskuskunta, Osuuspankkien tutkimussäätiö, Valio, Agronomien yhdistys jne.

Se, että Farmos-yhtymä Oy harjoittaa lääketeollisuutta, on erittäin merkitsevä asia, kun keskustellaan lääketeollisuuden kansallistamisesta ja esitetään sille kansanterveydellisiä perusteluja. Farmos ei ole sillä tavalla selvästi osuustoiminnallisessa omistuksessa, että sen hallinto olisi millään muotoa yhteiskunnallista omistusta ja että sen suhteen olisi perusteltua noudattaa muita perusteita kuin lääketeollisuuden kansallistamisessa tulee yleisesti noudattaa. Se poikkeaa muista yhtiöistä lähinnä vain siten, että se ei ole SYP:n eikä KOP:n vaan pääosin OKO:n "asiakas".

Farmos-yhtymän kansallistamista vastustanevat myös sellaiset kepulaiset, joiden kannalta varsinaisen suurpääoman vallan lopettaminen on jos ei välttämätöntä niin ainakin vähemmän vastustettavaa. Yhtiö on yrittänyt huolehtia asiasta mm. sillä tavalla, että se on todettu antaneen varoja tiettyjen kepulaisten ehdokkaiden vaalimainontaan.

Farmos-yhtymälle, kuten muillekin lääketeollisuuden yhtiöille, on tyypillistä toiminnan laajeneminen myös muille toimialoille. Kaikki alan suuret yhtiöthän ovat erityyppisiä yhtymiä, joissa lääketeollisuuden merkitys on kuitenkin keskeinen.

Toimialalaajennukset selittävät osaltaan sen, miksi lääkintöhenkilökunta on niin innokas omistamaan alansa tuotantovälineitä.

Tällä tavalla he pääsevät kiinni siihen kiinteän omaisuuden kasvuun, joka on teollisuusyhtiöissä eri aloilla niin yleistä. Ja joka silloin tällöin hyvitetään omistajille runsaitten ilmaisosakeantien muodossa muissa yhtiöissä kuin Huhtamäessä ja Farmoksessa, joiden suurimmat omistajat eivät yhteisömuotonsa vuoksi ole niin ahneita kuin yksittäiset kapitalistit, lajissaan pienetkin.

Tupakkateollisuus

Tupakan valmistus Suomessa perustuu ulkomaisiin raaka-aineisiin. Niiden ohella tuodaan maahan ulkomailta markkinointiopit ja uudet savukemerkit. Myös aineettomasta tuonnista maksetaan korvaus monikansallisille tupakkayhtiöille.

Suomessa toimii vain kolme tupakkatehdasta. Suurin markkinaosuus on *Amer-Yhtymällä*, joka on viime vuosina lisännyt osuuttaan lähes puoleen savukkeitten koko myynnistä. Amerin jälkeen tulevat lähes tasavertaisin markkinaosuuksin von Rettigin suvun omistamien tehtaiden fuusioinnin kautta syntynyt *Oy Rettig-Strengberg Ab* sekä ulkomaisten yhtiöiden omistama *Suomen Tupakka Oy*.

Tupakkateollisuudessa voitto yhtä savuketta kohti ei ole suuri. Kun Suomessa poltetaan vuosittain 7-8 miljardia savuketta, sen ei tarvitse yhtä savuketta kohti suuri ollakaan. Tupakan valmistus on kannattavaa toimintaa, ja se antaa taloudellista varmuutta alan yhtiöiden investoidessa voittojaan muille toimialoille.

Tupakan markkinointia on viime vuosina voimakkaasti rajoitettu. On todennäköistä, että kulutuksen kasvu ei enää ole yhtä nopea kuin aikaisemmin. Tämän johdosta suomalaiset tupakanvalmistajat joutuvat kilpailemaan markkinaosuuksista yhä ankarammin, ja piilomainonnan suunnittelu tulee lähivuosina työllistämään monia mainostoimistoja.

Tupakkateollisuusyhtiöiden laajentuminen monitoimiyhtiöiksi on kuitenkin tämän alan kiinnostavin kehityspiirre.

Oy Rettig-Strengberg Ab

Vanhin suomalainen tupakkatehdas on Oy Rettig-Strengberg Ab. Yhtiön nimi ja omistus saivat nykyisen muotonsa, kun von Rettigin suvun omistuksessa ollut Tupakkatehdas P. C. Rettig & Co

vuonna 1976 fuusioitiin saman suvun hallinnassa olleeseen Oy Strengberg Ab:iin.

Kun Philip Ulric Strengberg vuonna 1881 muutti omistamansa tupakkateollisuusyrityksen osakeyhtiömuotoon, hän sai muodollisen määräysvallan yhtiöön osakepääoman välityksellä. Sen jälkeen lähes sadan vuoden aikana sen paremmin P. U. Strengberg kuin yhtiön myöhemmätkään omistajat eivät ole antaneet yhtiön osakepääomaan penniäkään uutta rahaa: yhtiön toiminta ja uudet investoinnit on rahoitettu myyntituotoilla ja lainavaroilla.

Tupakkateollisuus on vuosikymmenien aikana ollut niin tuottavaa toimintaa, että Strengbergin omistajat ovat viimeisten kymmenen vuoden aikana voineet ottaa yhtiöstä ulos 10 prosentin suuruisen osingon osakepääomalle eli sellaiselle rahalle, jota yhtiö ei itse asiassa koskaan ole saanut käyttöönsä.

Sen lisäksi todelliset voitot tulevat näkyviin myös tarkasteltaessa Strengberg-yhtiön laajentumista. Se on ostanut ja siihen on fuusioitu mm. makeistehtaat Oy Merijal Ab ja Oy Seres Ab sekä metallituotetehdas Purmo-Tuote Oy. Nämä yhtiöt on ostettu savukkeitten ja sikareitten valmistuksesta saaduilla voitoilla, joita ei ole näytetty voittoina kirjanpidossa. Silloin verottajakin olisi päässyt mukaan voittojen jakoon.

Nykyisin Oy Strengberg Ab on siis kaikkine omaisuuksineen pääosin von Rettigien määräysvallassa.

Von Rettigin suvussa omaisuus on periytynyt selkeästi isältä pojalle: Pehr-Fredriciltä Robertille, Robertilta Hansille ja nyt se on siirtymässä Hansilta Gilbertille.

Hans von Rettigin sisaruksista ovat Björn sekä Dea Ståhlström olleet mukana omistamassa suvun hallussa ollutta varallisuutta mm. Paraisten Kalkki Oy:ssä, jonka suurimman omistajaryhmän von Rettigit edelleen muodostavat. Hansin ja Gilbertin lisäksi omistusosuus on jaettu Höyrylaiva Oy Boren, Oy Rettig-Strengberg Ab:n, Margaretha Ståhlströmin, Gilbertin lapsien Annin, Cyrilin, Tomin ja Hans Robertin sekä vielä von Rettigin säätiönkin nimiin.

Mainittujen yhtiöiden lisäksi von Rettigit omistavat suurehkoja määriä osakkeita monissa suuryhtiöissä, mutta varsinaista määräysvaltaa heillä ei muualla ole.

Suomen Tupakka Oy Suomen Tupakka Oy on kansallistamiskeskustelun piirissä olevilla aloilla ainoa yhtiö, joka on kokonaan ulkomaisessa omistuksessa. Sen omistaa *British-American Tobacco Companyn* holding-yhtiö Orientaliska Cigarettfabriks A/B Ltd, joka ei kymmeniin vuosiin ole jättänyt kaupparekisteriin tietoja omistajistaan tai hallituksestaan.

Jos Suomessa sosiaalisin perustein (kansanterveydellisistä syistä) kansallistetaan tupakka-, panimo- ja lääketeollisuus, vaikeuksia ulkomaisen suurpääoman kanssa syntyy oikeastaan vain Suomen Tupakka Oy:n osalta.

Yhtiön osakepääoma on 25 vuodessa (vuodesta 1952 vuoteen 1977) lisääntynyt 47-kertaiseksi ilman että ulkomaiset omistajat ovat sijoittaneet yhtiöön penniäkään uutta rahaa. Se on käynyt ilmaisosakeanneissa tähän tapaan:

Osakepääoman korotuksen ajankohta	osakepääoma (milj.mk) ennen ja jälkeen korotuksen
3. 7. 1952	0,15 —0,295
2. 7. 1953	0,295—0,45
8. 3. 1954	0,45 —1,0
12. 9. 1961	1,0 —2,0
13. 2. 1962	2,0 —3,0
24. 2. 1964	3,0 —4,0
25. 8. 1967	4,0 —5,0
14. 11. 1968	5,0 —6,0
19. 2. 1974	6,0 —7,0

Kun nyt harkitaan mahdollista korvausta Suomen Tupakka Oy:n omistajille heidän omistamistaan tuotantovälineistä, asiaa voidaan tarkastella joko niiden käyvän arvon tai omistajien yhtiöön todellisuudessa sijoittamien varojen kannalta.

Kun Suomen Tupakka Oy:n omistajat eivät ole sijoittaneet yhtiöön käytännöllisesti katsoen lainkaan uusia varoja, he tuskin tulevat tyytymään sijoitettujen varojen pohjalta maksettuihin kansallistamiskorvauksiin. Koska yhtiö ei ole vienyt kirjanpidollisia voittoja kokonaan ulos maasta vaan on sijoittanut niistä osan Suomen lain piirissä oleviin tuotantovälineisiin, se varmaankin vaatii korvausta suomalaisten tupakoitsijain rahoittamista todellisista voitoista.

Suomen Tupakka Oy:lle ei ole ollut vaikea viedä todellisia voittoja ulos maasta ohi verottajan. Sen on vain tarvinnut hinnoitella ulkomailta ostetut raaka-aineet ja lisenssit niin, että voitot ovat näiden maksusuoritusten mukana virranneet emoyhtiölle. Näin monikansalliset yhtiöt yleensä tekevät.

Sen sijaan tuotantovälineitten hankkimiseen vieraassa maassa liittyy aina se riski, että asianomainen maa alkaa pitää niitä kansallisomaisuutenaan. Onhan ne esimerkiksi Suomen Tupakka Oy:n tapauksessa rahoitettu ilman ulkomaisen pääoman maahantuontia. Tämän riskin takia — eikä se ole olemassa vain Suomessa — monikansallinen yhtiö on aina joutunut varautumaan myös siihen, että joskus se ei ehkä enää omistakaan kaikkia ulkomaisia tuotantovälineitään.

Joka tapauksessa tällaisen omaisuuden kohtalosta on ainakin neuvoteltava sen juridisen omistajan kanssa. Suomen kannalta on onnellista, että näitä ulkomaisia omistajia ei ole maan talouden tärkeimmillä toimialoilla.

Amer-Yhtymä Oy Amer-Tupakka Oy perustettiin vasta vuonna 1950. Neljännesvuosisadan aikana yhtiöstä on paisunut konserni, jossa tupakkateollisuuden voitoilla on ostettu muilla toimialoilla toimivia yhtiöitä. Amer-Tupakka oli ensimmäisiä niiden yhtiöiden joukossa, jotka käyttivät voittojaan laivatilauksiin verojen kiertämiseksi. Laivoista Amer sai verotuksessa vähennyskelpoisia poistoja, poistoista yhtiö sai verotonta tulorahoitusta ja näillä rahoilla se hankki omistukseensa tavaraa ja muita yhtiöitä.

Yhtiön alkuperäiset omistajat ovat Suomen Teknillinen Seura (34 %), Ekonomiliitto (25 %), Kauppakorkeakoulun Ylioppilaskunta (25 %) sekä Maa- ja Vesitekniikan Tuki r.y. (16 %). Viimemainittu yhteisö omistaa Insinööritoimisto Vesi-Pekan, joka vuorostaan on OMP-yhtymän (Oulun Maarakennuspojat Oy) suurin omistaja. Muut mainituista yhteisöistä eivät harjoita suuren luokan liiketoimintaa muilla aloilla.

Yhtiöstä on nyttemmin tehty Amer-Yhtymä Oy ja siihen on fuusioitu alkuperäinen Amer-Tupakka Oy sekä Amer-Sea Oy, Golden Leaf Oy, Koho-Tuote Oy, Kukkameri Oy ja Weilin & Göös Ab.

Tätä tietä Amer-Yhtymä pääsi pörssikelpoisten yhtiöiden joukkoon. Asiaan vaikutti sekin, että yhtiön omistuspohjaa laajennettiin. Pienosakkaita, jotka ovat peräisin omistajayhteisöjen jäsenkunnan piiristä, on yli 4 000. Valta on säilytetty vanhoilla omistajilla niin, että niiden omistamilla K-osakkeilla on 10 ääntä osaketta kohti ja pienosakkaitten omistamilla A-osakkeilla 1 ääni 10 osaketta kohti.

Pörssissä voivat vanhat omistajat myydä määräysvallan kärsimättä pois niitä A-osakkeita, joita ne ovat pörssiin tullessaan varanneet muille myytäväksi. Näin hankitaan myyntivoittotuloja, jotka osakkeitten viiden vuoden omistuksen jälkeen ovat saajalleen verotonta tuloa.

Amer-Yhtymä on käyttänyt suuren osan voitoistaan laajentumiseen eli todellisia voittoja ei ole otettu ulos yhtiöstä. Mainittujen fuusioitujen tytäryhtiöiden ohella yhtiön omistuksessa ovat edelleen mm. Kemion Oy sekä Tycov Bolter Inc. Yhdysvalloissa. Kustannus Oy Apulehden kanssa yhtiö omistaa Novamer Oy:n.

Vielä kannattaa muistaa, että Amer-Yhtymä Oy on Mainos-TV:n toiseksi suurin osakas (9,7 %) lääke- ja panimoteollisuuden puolella tunnetun Holger Bergenheimin yritysryhmän (14,8 %) jälkeen. Näin ollen ei ole kummallista, että Mainos-TV on niin ankarasti vastustanut tupakan, oluen ja lääkkeiden mainonnan rajoituksia. Sen mielestä yrittämisen vapautta ei

saisi rajoittaa, vaikka tuloksena olisi ruumiita.

Amer-Tupakka Oy:n osakepääoma oli vuonna 1950 50 000 markkaa, jonka sen omistajat antoivat yhtiön käyttöön. Vuonna 1951 yhtiö sai omistajiltaan 100 000 markkaa ja vuonna 1955 vielä 200 000 markkaa. Sen jälkeen ei uutta rahaa ole omistajilta saatu, tuskin on edes pyydetty.

Huolimatta siitä, että omistajat ovat antaneet Amer-Yhtymään rahaa vain 350 000 markkaa, yhtiön osakepääoma ennen pörssiin tuloa oli ilmaisosakeanneissa noussut 3 milj. markkaan. Vuonna 1974 yhtiö maksoikin omistajilleen osinkoa 42 % eli 1,25 milj. markkaa ja vuonna 1975 48 % eli 1,45 milj. markkaa.

Miten tämä on mahdollista?

Se on mahdollista siten, että omistajat saavat tehdä yhtiönsä kiinteälle omaisuudelle mitä parhaaksi näkevät. He voivat esimerkiksi korottaa sen arvoa kirjanpidollisesti ja merkitä arvonnousun omaksi hyväkseen yhtiön osakepääomaan. Näin on tehty, kuten edellä oli puhetta, Oy Rettig-Strengberg Ab:ssä ja Suomen Tupakka Oy:ssä. Näin on tehty myös Amer-Yhtymä Oy:ssä.

Vuosina 1957, 1962 ja 1970 yhtiön osakepääoma korotettiin ilmaisosakeanneissa 3 milj. markkaan.

Kun yhtiö esimerkiksi vuonna 1968 maksoi silloiselle osakepääomalleen (2 milj. mk) osinkoa 20 %, omistajat saivat yhtiöstä ulos 400 000 markkaa. Se oli jo enemmän kuin he olivat Ameriin sijoittaneet: todellinen osinkoprosentti oli jo tällöin 114 %.

Vuonna 1975 yhtiö maksoi osinkoa osakepääomalleen (3 milj. mk) nimellisesti 48 %. Omistajat saivat tällöin yhtiöstä ulos 1,45 milj. markkaa ilman, että he olivat edelleenkään vuoden 1955 jälkeen tehneet yhtiön hyväksi uusia rahasijoituksia. Todellinen osinkoprosentti oli tällöin noussut jo 414 prosenttiin.

Tällaisia olivat todelliset osinkoprosentit silloin kun Amer-Yhtymä Oy:n omistajat panivat haavin heilumaan pörssiin saa-

dakseen myös verottomia myyntivoittotuloja. Aikaisemmin näin ovat tehneet Oy Rettig-Strengberg Ab:n omistajat. Suomen Tupakka Oy:n omistajat ulkomailla puolestaan voivat hinnoitella raaka-aineet, teknisen tietämyksen ja patentit niin, että todelliset voitot eivät tule helposti näkyviin, mutta ilman myyntivoittotuloja he jäävät. Jos nyt joku ei sitten osta yhtiötä sen alkuperäisiltä omistajilta yhteen suureen hintaan.

Panimoteollisuus

Keskioluen vapauttaminen teki panimoteollisuudesta erityisen tuottavan teollisuudenalan. Lehdistä voitiin välittömästi lukea uutisia kapitalistisen kilpailun kehityksestä: Oy Sinebrychoff osti Porin Oluttehtaan Poristа, Oy Hartwall Ab osti Karjalan Oluen Lappeenrannasta, Auran Panimon Turusta ja Bockin Panimon Vaasasta. Oy Mallasjuoma osti Toppilan Oluttehtaan Oulusta ja Wihurinkosken tehtaan Heinolasta. Valio osti Gust. Raninin oluttehtaan Kuopiosta. Jne.

Maamme panimoteollisuus on keskittynyt hyvin pitkälle kolmen suuren yhtiön käsiin. Keskioluen markkinoista hallitsi vuonna 1975 Oy Sinebrychoff Ab 32 %, Oy Hartwall Ab 31 % (tämän ohella se edustaa Lapin Kultaa Etelä-Suomessa) ja Oy Mallasjuoma 22 %. Kolmen suurimman yhtiön markkinaosuus keskioluen myynnistä Suomessa oli tällöin yli 85 %.

Oluen lisäksi suurilla panimoyhtiöillä on myös väkevämpien ulkomaisten alkoholijuomien edustuksia. Oluttehtailla on siten ollut puolustettavanaan omia etuja valmisteltaessa kaikenlaista alkoholijuomien mainonnan tai markkinoinnin rajoittamista.

Oluen valmistus Suomessa on liiketoimintaa, jossa osakeyhtiömuotoiset panimot saavat toimia liiketaloudellisten periaatteiden mukaisesti toisin kuin sosiaali- ja terveysministeriön alaisuudessa toimiva *Oy Alko Ab*, jonka tärkeimpänä tavoitteena ei ole mahdollisimman suuren varallisuuden kerääminen yhtiön hallintaan tai mahdollisimman suuren osingon jakaminen yhtiön omistajille. Sen sijaan panimoyhtiöt ovat omistajiensa vaurastumisen välineitä.

Oy Sinebrychoff Ab Sinebrychoffin suurimpia omistajia ovat Carlsberg Bryggerierne A/S (Tanska) 17,4 %, Marcus Kjöllerfeldtin perikunta 13,7 %, Ingjald Hornborg 7,3 %, Lars Gréman 5,5 %, Camilla Kjöllerfeldt

(kuolinpesä) 5,3 %, Denise von Walzel 5,1 %, Elisabeth Péréz-Roman 5,1 %, Christian Hornborg 5,1 %, Olof Törnroos 4,3 %, Anders Wiklund 2,5 %, Bengt Wiklund 2,5 %, Benita Burmeister 2,5 %, Brita von Wietersheim 2,3 %, Reidar Grénman 1,8 %, Rolf Grénman 1,8 %, Inger Forssel 1,8 %, Mikael Aspelin 1,6 %, Magnus Aspelin 1,6 %, Monica Aspelin 1,6 % ja Mårten Aspelin 1,6 %.

Yhtiö siirtyi *Sinebrychoffin* perheeltä pääosin Kjöllerfeldtin perheelle, kun Anna Sinebrychoff nai Emil Kjöllerfeldtin. *Kjöllerfeldteiltä* Oy Sinebrychoff Ab taas on siirtynyt *Hornborgeille* siinä yhteydessä kun Greta Camilla Kjöllerfeldt nai Axel Hornborgin.

Axel ja Greta Hornborgilla oli neljä lasta: Brita (Wiklund), Ingjald, Anna (Törnroos) ja Elisabeth (Grénman), jotka omine lapsineen nyt hallitsevat yhtiötä. He keräävät yhtiön varallisuuden (tuotantovälineiden) lisääntymisen perusteella taloudellisen hyödyn taskuihinsa.

Vielä vuonna 1967 Oy Sinebrychoff Ab:n osakepääoma oli vain 1,2 milj. mk. Yhtiökokouksessa 27. 12. 1967 osakkaat määräsivät yhtiön antamaan itselleen uusia ilmaisia osakkeita yli 10 milj. markan arvosta. Osakepääomaksi tuli 11,2 milj. mk.

Vuonna 1972 pantiin toimeen uusi ilmainen osakeanti. Nyt osakkeenomistajat päättivät kaksinkertaistaa osakepääoman 22,5 milj. markkaan.

Viidessä vuodessa Sinebrychoffin omistajat olivat näin nostaneet yhtiönsä osakepääoman lähes kaksikymmenkertaiseksi ilman että he olivat antaneet penniäkään uutta rahaa yhtiön käyttöön. Investoinnit ja tuotannon laajennukset on rahoitettu niillä varoilla, jotka keskioluen vapautuminen toi yhtiön kassaan tulorahoituksena, sekä pankista velkaa ottamalla.

Yhtiön pankki on aina ollut *SYP*, jonka suuriin omistajiin (0,5 %) Oy Sinebrychoff kuuluu.

Myös eräät henkilösuhteet ovat lähentäneet Sinebrychoffia ja SYP:iä. Ingjald Hornborg on Greta Serlachiuksen aviomiehenä ollut jakamassa teollisuudessamme ennätyksellisen suuria palkkioita G. A. Serlachius Oy:n hallitsemisesta yhdessä SYP:n (entisen) pääjohtajan Göran Ehrnroothin kanssa.

Sinebrychoffin tuotantokapasiteettia vuonna 1972 laajennettaessa uusien tuotantovälineitten rahoittamisessa syntyi vaikeuksia. Tällöin tanskalaisyhtiö *Carlsberg Bryggerierne A/S* sijoitti yhtiön osakepääomaan noin 5 milj. mk selvää rahaa, joka oli moninkertaisesti enemmän kuin muut omistajat ovat koskaan yhtiöön sijoittaneet. Carlsbergin mukaantuloa (17,4 %) varten yhtiön osakepääomaa nostettiin 27,2 milj. markkaan. Sen lisäksi tanskalaisyhtiölle myytiin 20 % Sinebrychoffin muilta osin hallitseman Porin Oluttehdas Oy:n osakkeista.

Oy Hartwall Ab

Yhtiö on tyypillinen sukuyhtiö, jota hallitsevat tehtailija August Ludwig Hartwallin seitsemästä lapsesta Erikin ja Göstan perheet.

Yhtiön suurimpia omistajia ovat P. G. Hartwallin perikunta 13,9 %, Anna Hartwall 11,9 %, Peter Hartwall 11,9 %, Erik Hartwall 10,6 %, Johan Hartwall 10,6 %, Henrik Therman 7,4 %, Robert Therman 7,4 %, Gösta Hartvallin perikunta 4,9 %, Anders Tallqvist 3,8 %, Gustav Tallqvist 3,8 %, Johan Tallqvist 3,6 %, Helmi Hartwall (kuolinpesä) 2,3 %, Maija Therman 1,1 % ja Oy Hartwall Ab:n Yhteiseläkesäätiö 0,8 %.

Erik Hartwallilla oli kolme lasta: Maria (Maija Therman), Hellen (Tallqvist) ja Kay-Erik.

Yhtiön omistajista Robert ja Henrik Therman ovat Marian lapsia sekä Johan, Gustav ja Anders Tallqvist Hellenin lapsia. Erik ja Johan Hartwall ovat Kay-Erikin lapsia.

Gösta ja Helmi Hartwallin poika oli P. G. Hartwall, jonka lapsia avioliitosta Gunvor Frankenhaeuserin kanssa ovat Anna (Therman) sekä Peter Hartwall. Äidiltään, jonka vanhemmat olivat Gerda von Julin ja Johannes Frankenhaeuser, nämä sisarukset ovat perineet omistamansa Oy Fiskars Ab:n osakkeet.

Näin onkin panimoteollisuuden myynnin lisääntymisestä hyötyvän Oy Hartwall Ab:n ja sen useiden tytäryhtiöiden omistajat esitelty.

Oy Mallasjuoma Ab Mallasjuoman osakekannasta yli puolet on kahden holding-yhtiön Kovo Oy:n (32,4 %) ja Henle Oy (22,9 %) hallussa.

Yhtiöiden taustalta löytyvät perheet, jotka omistavat Mallasjuoman. *Kovo Oy:n* omistavat Ragna Kovamäki, (93 %), Marita Ikävalko, Juhani Ikävalko ja Lauri Kovamäki. *Henle Oy:n* omistavat Henrik Grünn (50 %), Lennart Grünn (49 %), ja Liisa Grünn (1 %).

Kovamäkien ja Grünnien lisäksi suuren omistajaryhmän muodostaa Holger Bergenheimin perikunta (noin 20 %). Bergenheimit omistavat Mallasjuoman osakkeiden ja omia lääkkeitä tuottavan yhtiönsä lisäksi huomattavan määrän lääketukkukauppa Oy Tamro Ab:n, HOP:n sekä Mainos-TV:n osakkeita. Mainos-TV:ssä Bergenheimit ovat suurin omistajaryhmä (14,7 %).

Holger Bergenheimin Doris-vaimo oli samoja Grünnejä kuin Mallasjuoman osakkeita omistavat Grünnit.

Oy Hartwall Ab:n ja Oy Mallasjuoman osakepääomat ovat pienemmät kuin Sinebrychoffin. Käytännössä näiden yhtiöiden omistajat eivät siis ole samassa määrin nostaneet yhtiöiden omistaman omaisuuden kirjanpidollista arvoa osakepääoman korottamiseksi ja ilmaisosakeantien rahoittamiseksi.

Ilmaisosakeanteja on toki ollut muissakin panimoyhtiöissä kuin vain Oy Sinebrychoff Ab:ssä. Esimerkiksi vuonna 1973 Oy Mallasjuoma kaksinkertaisti omistajiensa osakkeet antamalla jokaista vanhaa osaketta kohti yhden uuden osakkeen ilmaiseksi.

Näillä ilmaisosakeanneilla on panimoteollisuudessa se merkitys, että ne osoittavat alalla syntyvän suuria voittoja omaisuuden lisääntymisen muodossa. Yhtiöiden tuotantokapasiteettia lisätään kuluttajien ja lainanantajien varoin, mutta määräysvalta näihin uusiin tuotantovälineisiin säilyy vanhoilla omistajilla ilman uusia rahasijoituksia. Kun yhtiöt sitten pannaan maksamaan omistajilleen osinkoja, näiden osinkojen perustana on uusi, ilman rahasijoituksia syntynyt osakepääoma,

jonka perusteella sekä vanhat että uudet osakkeet oikeuttavat yhtä suureen osinkoon yhtiöiden näyttämästä voitosta. Ilmaisosakeantien avulla yhtiöiden osinkoprosentit pystytään pitämään näennäisesti pieninä, vaikka maksettujen osinkojen määrä on todellisuudessa moninkertaistunut.

Oy Hartwall Ab kuuluu Oy Mallasjuoman vähemmistöosakkaisiin 3,5 prosentin osuudella. Niillä on myös muita yhteisiä liiketoimia: Schweppes-tuotteiden edustus siirrettiin Hartwallilta Mallasjuomalle, kun Hartwall keskittyi yksinomaan Coca-Cola-lisenssien hyväksikäyttöön.

Oy Mallasjuoman paisumista muille aloille (voittoja) kuvaa se, että yhtiö on hankkinut omistukseensa *Uusi Kivipaino Oy:n* ja yhdessä Bergenheimien kanssa *Oy Bally-Vendco Ab:n.*

Muut yhtiöt Suomen panimoteollisuutta hallitsee kolme suurta yhtiötä. Niiden lisäksi alalla toimii muutamia pieniä yhtiöitä.

Lapin Kulta Oy:n omistavat Irma (55 %), Jens (22 %) ja Arno (22 %) Storbom sekä Fr. Storbomin kuolinpesä (1 %). Tämä torniolainen yhtiö toimii yhteistyössä Oy Hartwall Ab:n kanssa. Lapin Kullan oluet markkinoidaan koko Etelä-Suomessa Hartwallin välityksellä, ja Pohjois-Suomessa Storbomit ovat vapaaehtoisesti rajoittaneet omien virvoitusjuomiensa valmistusta Hartwallin tuotteiden hyväksi.

Oy Pyynikin Tampereella on aina omistanut Salmelinin suku, jonka jäsenet ovat yhtiön suurimpia omistajia edelleenkin. Kuitenkin Oy Sinebrychoff Ab:n osuus yhtiössä on jatkuvasti kasvanut. Nykyisin Simo E. Salmelinin perikunta omistaa Oy Pyynikistä 55,3 %, Oy Sinebrychoff Ab 34,7 % sekä Juhani, Markku, Klaus ja Henrik Salmelin kukin 1,8 %.

Olvi Oy Iisalmella on erityisen Olvin säätiön omistuksessa. Yhtiön aikaisemmin omistanut Åbergin perhe halusi toiminnan jatkuvan "yleishyödyllisten" tavoitteiden puolesta perheenjäsenten kuoleman jälkeen. Siitä kantavat nyt vastuun mm. säätiön hallituksen jäsenet Kalle Määttä ja Esa Timonen, jotka

kuuluvat kepun maaherrasiipeen.

Raninin Oluttehdas Oy Kuopiossa, joka syksyllä 1977 oli lakkauttamassa toimintaansa, on Valion yhtiö ja myös keskustapuoluetta lähellä.

Yhteisöhakemisto

Esko Seppänen

UUSI SUOMI

Työn tekijöitä ovat työläiset, toimihenkilöt, maanviljelijät ja pienyrittäjät. Työn tekijöillä on yhteiset edut.

Suomessa työn saavat organisoida pääoman omistajat. He myös ottavat määräysvaltaansa työn tulokset. Heillä on erilaiset edut kuin työn tekijöillä.

Meidän on rakennettava sellainen uusi Suomi, jossa ihminen on tavaraa tärkeämpi. Sitä ei kuitenkaan voida rakentaa, ellei pääoman etuoikeuksia lopeteta.

Lk.36.11
ISBN 951-615-161-2

KANSANKULTTUURI